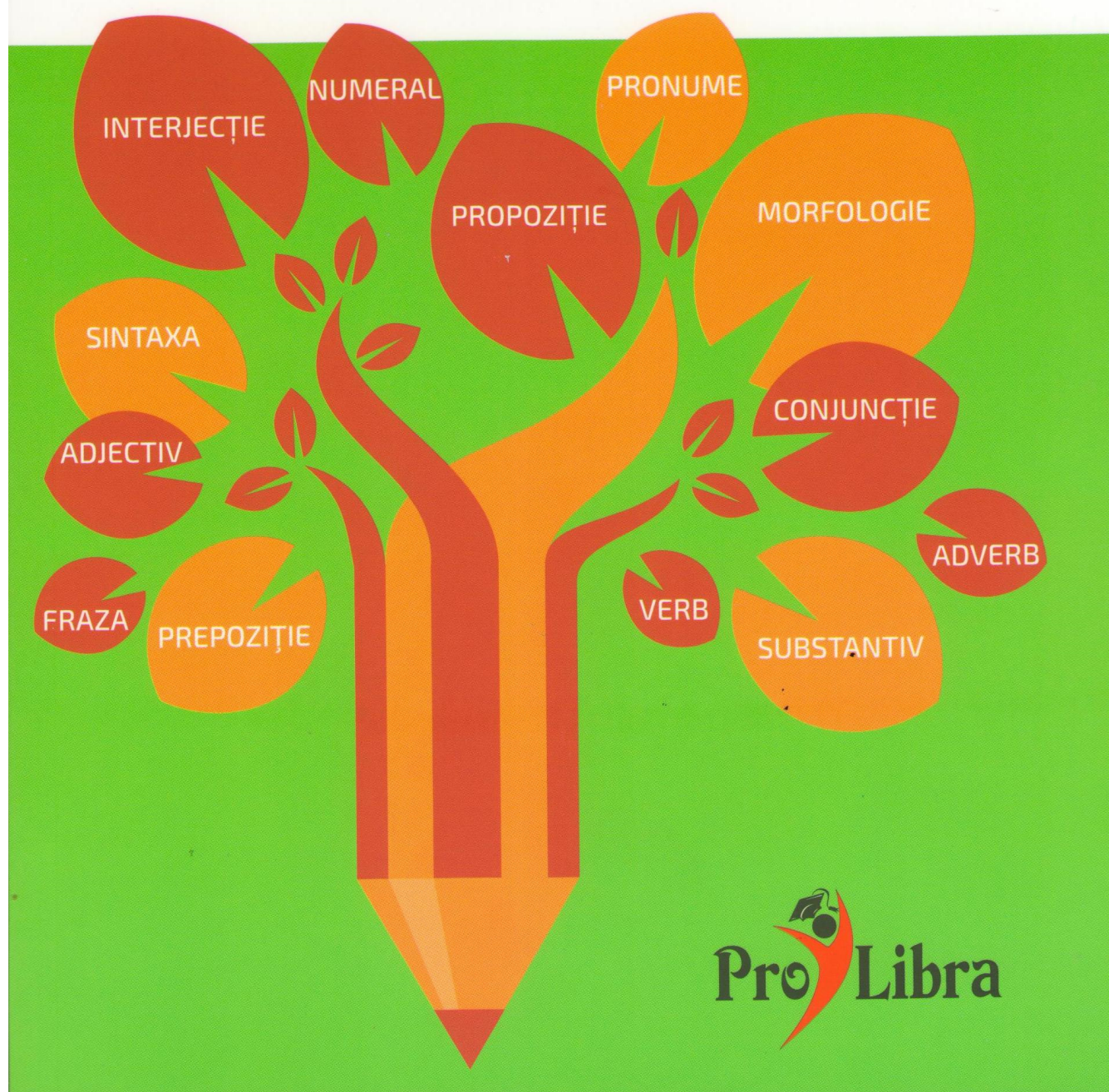

Ministerul Educației, Culturii și Cercetării
Institutul de Filologie Română „Bogdan Petriceicu-Hasdeu”

Ion BĂRBUȚĂ, Elena CONSTANTINOVICI

GRAMATICA

limbii române

ProLibra

MINISTERUL EDUCAȚIEI, CULTURII ȘI CERCETĂRII

**INSTITUTUL DE FILOLOGIE ROMÂNĂ
„BOGDAN PETRICEICU-HASDEU“**

ION BĂRBUȚĂ • ELENA CONSTANTINOVICI

GRAMATICA LIMBII ROMÂNE

Pro Libra

Chișinău, 2019

Lucrarea a fost recomandată pentru tipar de Consiliul științific al Institutului de Filologie Română „Bogdan Petriceicu-Hasdeu” al Ministerului Educației, Culturii și Cercetării din Republica Moldova.

Autori

dr. **ION BĂRBUȚĂ**
dr. hab. **ELENA CONSTANTINOVICI**

Descrierea CIP a Camerei Naționale a Cărții

Bărbuță, Ion

Gramatica limbii române / Ion Bărbuță, Elena Constantinovici;
Inst. de Filologie Română „Bogdan Petriceicu-Hasdeu”. – Chișinău:
Pro Libra, 2019 (Tipografia Centrală). – 276 p.
Referințe bibliogr.: p. 275-276. – 100 ex.

ISBN 978-9975-3289-5-1

C U P R I N S

Cuvânt-înainte	9
MORFOLOGIA	11
Obiectul de studiu al morfologiei	11
Unitățile morfologiei	12
Părțile de vorbire	12
Clasificarea părților de vorbire	14
Caracterizarea generală a părților de vorbire	15
Locuțiunile	17
CATEGORIILE GRAMATICALE	17
Clasificarea categoriilor gramaticale	18
Caracterizarea generală a categoriilor gramaticale	20
Sensul gramatical	22
Formele flexionare	23
Mijloacele de realizare a flexiunii	24
Mijloacele morfologice	24
Mijloacele analitice sau sintactice	25
Mijloacele fonetice	25
STRUCTURA MORFOLOGICĂ A CUVÂNTULUI	26
SUBSTANTIVUL	30
Clasificarea substantivelor	31
Clasificarea lexico-semantică a substantivelor	31
Clasele lexico-semantice ale substantivelor și proprietățile lor gramaticale	32
Clasificarea lexico-gramaticală a substantivelor	33
Clasificarea flexionară a substantivelor. Genul	33
Genul și semnificația substantivului	34
Categoriile gramaticale	35
Numărul	35
Categoria numărului și clasele lexico-gramaticale ale substantivului	37
Categoria determinării. Articolul substantival	38
Formele articolului	38
Organizarea paradigmatică a determinării minimale	39
Funcțiile articolului	39
Folosirea articolului	40
Omiterea articolului	41
Cazul	42
Formele de caz ale substantivului	43
Variantele cazului genitiv	44
Formele cazului vocativ	44
Declinarea substantivelor	45
Declinarea cu articol nehotărât	46

Declinarea cu articol hotărât	46
Declinarea substantivelor nearticulabile enclitic	46
Condițiile de întrebuițare și funcțiile sintactice ale cazurilor	47
Nominativul	47
Genitivul	48
Dativul	49
Acuzativul	50
Vocativul	51
Formarea substantivelor	51
Substantive formate prin derivare	51
Substantive formate prin compunere	55
Substantive formate prin conversiune	57
Locuțiunile substantivale	60
ADJECTIVUL	61
Clasificarea adjectivelor	61
Categoriile gramaticale. Genul și numărul	62
Desinențele de gen și de număr ale adjectivelor variabile	63
Cazul	64
Cazul vocativ	65
Mijloace suplimentare de exprimare a categoriilor gramaticale ale adjectivului	66
Declinarea adjectivelor	67
Gradele de comparație	68
Structura gradelor de comparație	69
Valorile gradelor de comparație	70
Întrebuițarea gradelor de comparație	70
Adjective comparabile și necomparabile	71
Funcțiile sintactice ale adjectivelor	71
Formarea adjectivelor	72
Adjective formate prin derivare	72
Adjective formate prin compunere	74
Adjective formate prin conversiune	76
Locuțiunile adjectivale	77
PRONUMELE	78
Clasificarea pronumelor	79
Pronumele propriu-zise și adjectivele pronominale	79
Pronumele personal	80
Pronumele personal propriu-zis	80
Pronumele sinonime cu pronumele de pers. 3 singular	81
Întrebuițarea pronumelor personale propriu-zise	81
Pronumele de politețe	83
Pronumele reflexiv	83
Întrebuițarea pronumelor reflexive	84
Formele accentuate ale pronumelui reflexiv	85
Adjectivul pronominal de întărire	85
Întrebuițarea adjectivelor pronominale de întărire	86
Pronumele posesiv	86

Pronumele demonstrativ	87
Formele pronumelui demonstrativ	88
Întrebuințarea pronumelor și adjectivelor pronominale demonstrative	88
Pronumele interogativ	89
Întrebuințarea pronumelor și adjectivelor pronominale interogative	89
Pronumele relativ	90
Pronumele nehotărât	91
Pronumele negativ	92
NUMERALUL	94
Numeralul cardinal propriu-zis	95
Exprimarea raporturilor cazuale	96
Întrebuințarea numeralelor cardinale	97
Numeralul fracționar	97
Numeralul colectiv	97
Numeralul distributiv	98
Numeralul multiplicativ	98
Numeralul adverbial	99
Numeralele ordinale	99
Numeralul ordinal propriu-zis	99
Formele și întrebuințarea numeralelor ordinale propriu-zise	100
Numeralul ordinal adverbial	101
VERBUL	102
Clasificarea verbelor	102
Clasificarea lexico-semantică a verbelor	103
Clasificarea sintagmatică a verbelor	103
Clasificarea funcțional-semantică a verbelor	104
Clasificarea flexionară a verbelor	105
Formele predicative ale verbului. Categoriile gramaticale. Diateza	106
Diateza activă	107
Diateza pasivă	107
Diateza impersonală	108
Diateza impersonală și categoriile de persoană și număr	110
Diateza și clasele sintagmatice ale verbului	110
Modul	111
Indicii gramaticali ai modurilor	112
Timpul	112
Timpurile modului indicativ	114
Prezentul	114
Timpul trecut	116
Imperfectul	116
Perfectul compus	117
Perfectul simplu	118
Mai-mult-ca-perfectul	119
Timpul viitor (viitorul I).....	119
Viitorul II (anterior)	121
Timpurile modului conjunctiv. Prezentul conjunctiv	121
Perfectul conjunctiv	122

Timpurile modului condițional-optativ. Prezentul condițional-optativ	123
Perfectul condițional-optativ	124
Timpurile modului prezumtiv. Prezentul prezumtiv	124
Perfectul prezumtiv	125
Modul imperativ	125
Persoana și numărul	126
Genul	127
Formele nepredicative ale verbului (modurile nepersonale)	127
Infinitivul	127
Gerunziul	128
Participiul	129
Supinul	130
Funcțiile sintactice ale verbului	130
Formarea verbelor	130
Verbele formate prin derivare	130
Verbele formate prin compunere	133
Locuțiunile verbale	134
ADVERBUL	135
Clasificarea adverbelor după înțeles	135
Clasificarea adverbelor după formă	136
Gradele de comparație	136
Structura gradelor de comparație	137
Construcțiile comparative	137
Clasificarea adverbelor după posibilitate de a avea grade de comparație	138
Întrebuințarea și funcțiile sintactice ale adverbului	138
Formarea adverbelor	139
Adverbe formate prin derivare	139
Adverbe formate prin compunere	140
Adverbe formate prin conversiune	141
Locuțiunile adverbiale	142
PREPOZIȚIA	143
Clasificarea prepozițiilor	143
Regimul cazual al prepozițiilor	144
Locuțiunile prepoziționale	144
Regimul cazual al locuțiunilor prepoziționale	145
Rolul și raporturile exprimate de prepoziții	146
CONJUNCȚIA	149
Clasificarea conjuncțiilor după structură	149
Clasificarea conjuncțiilor după funcția lor	150
Raporturile exprimate de conjuncțiile subordonatoare	150
Locuțiunile conjuncționale	151
Clasificarea locuțiunilor conjuncționale	152
INTERJECȚIA	153
Clasificarea interjecțiilor	153
Întrebuințarea interjecțiilor	153

SINTAXA	155
Obiectul de studiu al sintaxei	155
Relațiile dintre sintaxă, lexic și morfologie	156
Unitățile sintactice	157
PROPOZIȚIA	160
Trăsăturile propoziției	161
Clasificarea propozițiilor	161
Clasificarea propozițiilor după structura lor gramaticală	162
Clasificarea propozițiilor după scopul comunicativ	163
Clasificarea propozițiilor după aspectul lor pozitiv sau negativ	165
Clasificarea propozițiilor după afectivitate	166
PĂRȚILE DE PROPOZIȚIE	167
Mijloacele de exprimare a părților de propoziție	168
Clasificarea părților de propoziție după structură	168
Raporturile sintactice în propoziție	169
Raportul de inerență	170
Raportul de subordonare	171
Raportul de coordonare	172
FRAZA	174
Clasificarea propozițiilor ca unități constitutive ale frazei	175
Raporturile sintactice în frază	176
Raportul de subordonare	176
Raportul de coordonare	178
Tipuri de fraze	179
PĂRȚILE DE PROPOZIȚIE ȘI PROPOZIȚIILE SUBORDONATE	180
Subiectul	180
Propoziția subordonată subiectivă	184
Predicatul	187
Predicatul verbal	188
Predicatul verbal simplu	188
Predicatul verbal compus	190
Predicatul nominal	191
Verbul copulativ	191
Numele predicativ	192
Propoziția subordonată predicativă	198
Elementul predicativ suplimentar	200
Propoziția subordonată predicativă suplimentară	203
Atributul	204
Apoziția	210
Propoziția subordonată atributivă	213
Complementele	214
Complementul direct	217
Propoziția subordonată completivă directă	222
Complementul indirect	223
Propoziția subordonată completivă indirectă	230
Complementul de agent	231
Propoziția subordonată de agent	232

Complementul sociativ	233
Propoziția subordonată sociativă	234
Complementul instrumental	235
Propoziția subordonată instrumentală	236
Complementul cumulativ	237
Propoziția subordonată cumulativă	238
Complementul opozițional	239
Propoziția subordonată opozițională	240
Complementul de excepție	242
Propoziția subordonată de excepție	244
Complementul de relație	245
Propoziția subordonată de relație	247
Complementele circumstanțiale	248
Complementul circumstanțial de loc	249
Propoziția circumstanțială de loc	251
Complementul circumstanțial de timp	252
Propoziția circumstanțială de timp	255
Complementul circumstanțial de mod	257
Propoziția circumstanțială de mod	259
Complementul circumstanțial de scop (final)	261
Propoziția circumstanțială de scop (finală)	262
Complementul circumstanțial de cauză	263
Propoziția circumstanțială de cauză	264
Complementul circumstanțial condițional	266
Propoziția circumstanțială condițională	267
Complementul circumstanțial concesiv	268
Propoziția circumstanțială concesivă	270
Complementul circumstanțial consecutiv	271
Propoziția circumstanțială consecutivă	272
BIBLIOGRAFIE SELECTIVĂ	275

CUVÂNT-ÎNAINTE

Lucrarea de față a avut ca punct de plecare cursurile ținute de autori la facultățile de filologie. Urmărind descrierea elementelor de bază ale gramaticii, lucrarea oferă o imagine de ansamblu asupra structurii gramaticale a limbii române. Obiectivul principal al acestei lucrări este familiarizarea cititorilor cu temele fundamentale din domeniul gramaticii. Astfel, prin conținutul său, ea reprezintă un mijloc de informare aprofundată și sistematizată asupra cunoștințelor din domeniul gramaticii limbii române, cunoștințe relevante pentru însușirea conștientă a fenomenelor de limbă și, în ultimă instanță, pentru dezvoltarea competenței de comunicare.

Lucrarea este structurată în două părți.

În prima parte sunt prezentate noțiunile de bază ale morfologiei. Se precizează aici obiectul de studiu și unitățile morfologiei, sunt definite noțiunile de parte de vorbire, categorie gramaticală, sens gramatical, formă flexionară, fiind expuse criteriile de identificare a părților de vorbire și fiind examinată structura morfologică a cuvântului.

Principiul de organizare a materiei, în cuprinsul acestei secțiuni, este cel tradițional: după părți de vorbire și categorii gramaticale. Părțile de vorbire, descrise în aspectele lor esențiale, sunt prezentate în ordinea întâlnită frecvent în manualele de gramatică. Fiecare subcapitol începe cu definiția părții de vorbire și cu examinarea caracteristicilor ei esențiale, continuă cu prezentarea claselor lexico-gramaticale, a categoriilor gramaticale și a funcțiilor sintactice pe care le poate avea partea de vorbire respectivă și se încheie cu descrierea procedeele de formare a cuvintelor noi din cadrul părții de vorbire respective.

Partea a doua a lucrării are ca scop descrierea nivelului sintactic al limbii române, nivel a cărui caracteristică esențială o reprezintă funcționarea cuvintelor în unități superioare comunicative. Constituind o expunere a aspectelor fundamentale ale sintaxei ca știință a organizării și funcționării limbii în procesul de comunicare, secțiunea dată începe cu evidențierea și clarificarea noțiunilor de bază ale acestui domeniu. Ele vizează obiectul de studiu și sarcinile sintaxei, relațiile dintre sintaxă și celelalte ramuri ale științei despre limbă, în special cu lexicul și cu morfologia. Urmează apoi o examinare a celor două tipuri de unități comunicative de bază: propoziția și fraza, fiind examinate trăsăturile lor distinctive, elementele componente, relațiile stabilite între acestea și mijloacele de realizare a elementelor constitutive și a relațiilor dintre ele la nivelul propoziției și la cel al frazei.

În continuare, lucrarea cuprinde descrieri sintetice ale părților de propoziție și ale propozițiilor subordonate, acestea fiind organizate în conformitate cu

următoarea schema generală. Fiecare subcapitol începe cu definiția părții de propoziție sau a subordonatei corespunzătoare, trece apoi la întrebările și la criteriile folosite pentru identificarea acestora, urmează examinarea termenilor regenți, a mijloacelor de realizare, a elementelor de relație și a elementelor corelative, încheindu-se cu o descriere a regulilor care vizează topica și punctuația unității respective. În felul acesta, părțile de propoziție și propozițiile subordonate sunt tratate dintr-un punct de vedere unitar.

Mai trebuie precizat că, de-a lungul timpului, în gramatică s-au prefigurat numeroase viziuni, orientări. Astfel că, dincolo de consensul lingviștilor privind unitățile de bază ale morfologiei și ale sintaxei, există numeroase diferențe/controverse determinate de modul de concepere a acestora. Totodată, cei interesați de studierea gramaticii se pot confrunța cu situații când unele fenomene sunt încă puțin cercetate. În aceste condiții, este evident că nu toate problemele controversate din domeniul gramaticii limbii române cunosc o soluționare univocă, de aceea autorii au fost puși în situația de a opta pentru o anumită modalitate de înțelegere a problemei, pentru un anumit punct de vedere. Aceasta însă nu înseamnă că cititorul este obligat să accepte doar opinia propusă în lucrare. În orice situație de acest gen, cititorul este în drept să pună în discuție problema respectivă, căutând argumente care să-i permită să-și exprime acordul sau dezacordul cu varianta prezentată în lucrare.

Conținuturile cuprinse în cele două părți ale lucrării sunt expuse succint, iar unele dintre teme sunt rezumate în formă de tabel, ceea ce facilitează receptarea și memorizarea informației.

Reprezentând un curs sintetic, lucrarea se adresează unui cerc larg de cititori, fiind utilă nu numai studenților filologi, ci și tuturor celor interesați de cunoașterea limbii române în scopul perfecționării competențelor de comunicare.

MORFOLOGIA

OBIECTUL DE STUDIU AL MORFOLOGIEI

Morfologia este ramura lingvisticii care, împreună cu sintaxa, constituie gramatica. Morfologia are ca obiect de studiu analiza cuvintelor din perspectiva structurii lor interne și sub aspectul modificărilor formale în vederea utilizării lor în propoziție. În acest sens, morfologia se opune sintaxei care studiază structura propoziției și relațiile stabilite între cuvinte în calitatea lor de elemente componente ale propoziției.

Proprietățile formale ale cuvintelor și ale elementelor lor componente sunt studiate în morfologie împreună cu funcțiile și sensurile gramaticale, care sunt exprimate în cuvânt. Din acest punct de vedere, morfologia se opune lexicologiei, care studiază sensul lexical al cuvintelor. De exemplu, cuvântul *școală*, ca unitate a sistemului lexical, se definește prin sensul „instituție de învățământ public, unde se predau elementele de bază ale principalelor discipline“. Din perspectivă morfologică, acest cuvânt reprezintă un substantiv. El dispune de un ansamblu de forme gramaticale care îi permit să exprime semnificații specifice categoriilor de număr, caz, determinare.

Morfologia analizează caracteristicile gramaticale ale cuvintelor (categoriile gramaticale, sensurile gramaticale, mijloacele de exprimare a sensurilor gramaticale), în funcție de care ele sunt grupate în clase lexico-gramaticale (părțile de vorbire). În felul acesta, studiul structurii gramaticale a limbii este organizat în morfologie pe așa-numitele părți de vorbire, care nu sunt altceva decât clase de cuvinte. Secțiunea care examinează caracteristicile gramaticale responsabile de flexionarea cuvintelor poartă numele de **morfologie flexionară**.

O altă secțiune delimitată în cadrul acestei ramuri a lingvisticii este **morfologia derivativă**. Ea are ca obiect de investigație procesul de formare de cuvinte noi pe baza celor care există deja în limbă prin derivare, compunere și prin schimbarea clasei lexico-gramaticale. Antrenarea în procesul formării cuvintelor a unor mijloace formale care sunt combinate în conformitate cu anumite modele motivează includerea aspectului dat în morfologie. Pe de altă parte, procesul de formare a cuvintelor implică schimbarea sensului elementelor de bază. Prin urmare, sistemul formării cuvintelor are un statut ambiguu, fiind plasat între lexic și structura gramaticală.

Așadar, morfologia încearcă să găsească răspuns la următoarele întrebări: *Cum sunt formate cuvintele și cum își schimbă ele forma în procesul utilizării lor?*

UNITĂȚILE MORFOLOGIEI

Unitatea fundamentală a morfologiei este cuvântul, care este analizat sub aspectul structurii și al posibilității de a-și schimba forma în raport cu anumite categorii gramaticale. Cuvântul este văzut, în morfologie, ca un ansamblu de forme flexionare folosite pentru exprimarea sensurilor gramaticale specifice anumitor categorii gramaticale. De exemplu, cuvântul *a scrie* poate avea mai multe forme flexionare: *scriu, scrii, scrie, am scris, ai scris, a scris, voi scrie, vei scrie, va scrie* etc. Toate aceste forme păstrează intact sensul lexical al cuvântului, însă se caracterizează prin diferite sensuri gramaticale. În funcție de trăsăturile lor lexico-gramaticale, cuvintele sunt grupate în clase numite părți de vorbire.

În același timp, la structuraliști unitatea fundamentală a gramaticii este morfemul, definit drept cea mai mică unitate a limbii dotată cu sens. În aceste condiții, morfologia are ca sarcină inventarierea, definirea și clasificarea morfemelor, precum și combinarea lor în structura cuvântului.

PĂRȚILE DE VORBIRE

Părțile de vorbire sunt clase de cuvinte stabilite pe baza unor trăsături lexico-gramaticale comune. Clasificarea cuvintelor în părți de vorbire se face în funcție de următoarele trei criterii: lexico-categorial, morfologic și sintactic. În primul caz, se ține cont de sensul lor lexical general (este vorba de statutul categorial al cuvântului), în cel de al doilea, se au în vedere caracteristicile lor morfologice (posibilitatea de a realiza anumite categorii gramaticale) și, în sfârșit, sunt luate în considerare trăsăturile sintactice (posibilitatea de a îndeplini anumite funcții sintactice).

În unele gramatici ale limbii române se disting nouă părți de vorbire: substantivul, adjectivul, numeralul, pronumele, verbul, adverbul, prepoziția, conjuncția și interjecția. Există însă și lucrări în care se vorbește despre zece părți de vorbire. Aceasta este situația în cazul în care articolul este interpretat ca parte de vorbire distinctă, și nu ca un instrument gramatical folosit pentru exprimarea unor categorii gramaticale ale numelui.

După cum reiese din definiție, toți membrii unei clase lexico-gramaticale prezintă trăsături categorial-semantic, morfologice și sintactice comune. Astfel, din punct de vedere semantic, părțile de vorbire se disting în funcție de sensul lor categorial: substantivul denumește obiecte în sens larg (*băiat, carte, dezvoltare, dârzenie*), adjectivul desemnează însușiri ale obiectelor (*alb, înalt, frumos, rece*), verbele semnifică acțiuni sau, într-un sens mai larg, procese (*a lucra, a scrie, a trece, a se dezvolta*), adverbele exprimă caracteristici și circumstanțe ale acțiunilor (*bine, încet, afară, ieri, repede*).

Subclasificarea cuvintelor în baza acestor sensuri categoriale abstracte („obiect“, „însușire“, „proces, acțiune“, „caracteristică a procesului“) nu este un procedeu ușor de realizat avându-se în vedere faptul că sensul categorial nu este marcat prin mijloace de expresie. În plus, în cadrul fiecărei părți de vorbire există cuvinte al căror conținut lexical diferă de sensul lor lexical general. De exemplu, cuvintele *așteptare*, *mișcare*, *plecare*, *vizionare*, prin sensul lor lexical, exprimă acțiuni, procese, ele însă sunt considerate substantive, deoarece descriu aceste acțiuni ca obiecte ale gândirii noastre. În același timp, există părți de vorbire despre care se spune că nu exprimă noțiuni. Acestea sunt prepozițiile, conjuncțiile și interjecțiile. Ele sunt identificate și diferențiate doar în funcție de rolul lor gramatical.

În plan morfologic, unitățile din componența părții de vorbire date își pot schimba forma gramaticală în raport cu aceleași categorii gramaticale, deci au în comun aceeași paradigmă morfologică. Astfel, substantivele sunt variabile în raport cu numărul, cazul, determinarea, adjectivele se schimbă după gen, număr, caz și grade de comparație, verbele se modifică după diateză, mod, timp, persoană și număr, iar adverbele sunt în general invariabile, deși unele dintre ele pot avea categoria gradelor de comparație. Ea se exprimă însă cu ajutorul unor instrumente gramaticale, și nu prin modificarea formei adverbului. Totodată, trebuie avut în vedere că nu toate cuvintele din cadrul unei părți de vorbire sunt variabile în raport cu categoriile proprii clasei lexico-gramaticale date. De exemplu, se întâlnesc substantive care nu se folosesc la plural (*scoală*, *curaj*, *istețime*), adjective fără grade de comparație (*militar*, *orb*, *viu*), verbe care nu au diateza pasivă (*a alerga*, *a înota*) etc.

În plan sintactic, cuvintele ce constituie o anumită parte de vorbire se caracterizează prin aceleași funcții sintactice. Altfel spus, fiecare parte de vorbire este specializată pentru anumite funcții sintactice. Funcțiile sintactice specifice părților de vorbire cardinale sunt următoarele: pentru substantiv, funcțiile sintactice de subiect, complement direct, indirect, de agent, sociativ și instrumental; pentru adjectiv, funcția sintactică atributivă; pentru verb, funcția sintactică predicativă; pentru adverb, funcția sintactică de complement circumstanțial. Toate aceste părți de vorbire pot îndeplini în enunț și funcții sintactice nespecifice. Astfel, substantivul poate fi și nume predicativ sau atribut. În aceste cazuri, sunt însă necesare mijloace suplimentare care marchează funcția sintactică a substantivului. Substantivul apare în poziția numelui predicativ fiind introdus printr-un verb copulativ (*Prietenul meu este student.*), iar în poziția atributului este însoțit de o prepoziție (*casă de piatră*, *nucul de lângă poartă*).

Clasificarea cuvintelor în părți de vorbire este o clasificare lexicală și gramaticală în același timp, deoarece pentru delimitarea acestor clase se ia drept criteriu sensul lor lexical general (statutul categorial al cuvântului), forma gramaticală și funcția sintactică. Ponderea fiecărui dintre cele trei criterii în delimitarea părților de vorbire este diferită în cazul diferitor părți de vorbire. Datorită acestui fapt, cele trei criterii, lexical, morfologic și sintactic, care se

aplică la delimitarea părților de vorbire sunt considerate a fi complementare. Aceasta deoarece niciunul dintre ele nu este aplicabil în absolut toate situațiile. Astfel, criteriul semantic nu totdeauna este suficient pentru delimitarea părților de vorbire cardinale. De exemplu, pentru a putea deosebi un verb de numele cu sensul de acțiune (*a se mișca* – *mișcare*) este necesar să se recurgă la caracteristicile lor morfologice și sintactice. Substantivul își va schimba forma după numere și cazuri, iar verbul se va modifica în raport cu diateza, timpul, modul, persoana și numărul. În enunț, aceste cuvinte vor apărea cu funcții sintactice diferite.

Cercetările lingvistice au relevat două trăsături de bază ale părților de vorbire în calitatea lor de clase lexico-gramaticale: eterogenitatea claselor și posibilitatea trecerii unităților lexicale dintr-o clasă în alta. Caracterul lor eterogen face dificilă delimitarea distinctă a acestor clase. În plus, în limbă există unități care prezintă trăsături comune pentru două părți de vorbire, de exemplu, participiul, în cele mai multe cazuri, combină trăsăturile verbului cu cele ale adjectivului. Trecerile frecvente de la o clasă la alta fac și mai dificilă operația de delimitare a părților de vorbire.

Clasificarea părților de vorbire

Părțile de vorbire, în calitatea lor de clase lexico-gramaticale, pot fi clasificate în funcție de aceleași trei criterii: semantic, morfologic și sintactic.

În plan semantic, se delimitează: a) părțile de vorbire cu sens lexical autonom (autosemantice) și b) cele fără sens lexical autonom, adică lipsite de sens lexical determinabil (sinsemantice). Părțile de vorbire cu autonomie semantică sunt cele care exprimă noțiuni: substantivul, adjectivul, numeralul, pronumele, verbul, adverbul. Părțile de vorbire lipsite de autonomie semantică sunt prepoziția și conjuncția. Ultimele două sunt calificate drept elemente de relație. Interjecția, care exprimă sentimente, senzații, acte de voință sau imită sunete și zgomote din natură, ocupă un loc aparte în această clasificare.

Din punct de vedere morfologic, părțile de vorbire pot fi: a) flexibile (își schimbă forma în raport cu anumite categorii gramaticale): substantivul, adjectivul, numeralul, pronumele și verbul; b) neflexibile (sunt invariabile în raport cu categoriile gramaticale): adverbul, prepoziția, conjuncția, interjecția.

Substantivul, adjectivul, pronumele și numeralul alcătuiesc clasa numelui. Cu unele excepții, cuvintele din clasa numelui se declină. Astfel, substantivul își schimbă forma în raport cu numărul, cazul și categoria determinării. Adjectivele și unele numerele sunt variabile după gen, număr și caz. Categoriile după care se schimbă pronumele sunt persoana, numărul, cazul și genul.

Verbul, care se conjugă, își schimbă forma în raport cu diateza, modul, timpul, persoana, numărul și genul.

Adverbul are categoria gradelor de comparație. Totuși, el nu este

o parte de vorbire flexibilă deoarece, în raport cu această categorie, adverbul propriu-zis nu suferă niciun fel de modificări formale. Gradele de comparație sunt exprimate la adverb cu ajutorul unor cuvinte cu rol de instrumente gramaticale.

Prepoziția, conjuncția și interjecția sunt părți de vorbire neflexibile, ele nu-și pot schimba forma în raport cu categoriile gramaticale.

Din punct de vedere sintactic, părțile de vorbire se împart în: a) părți de vorbire care pot îndeplini în enunț anumite funcții sintactice (substantivul, adjectivul, numeralul, pronumele, verbul, adverbul) și b) părți de vorbire care joacă un rol gramatical (prepoziția, conjuncția). După cum putem observa, între cele două clasificări – cea care ia în considerare caracterul autonom al sensului lexical și cea bazată pe capacitatea cuvântului de a îndeplini o anumită funcție sintactică – există o anumită corelație. Cuvintele cu autonomie semantică pot îndeplini singure o anumită funcție sintactică, iar cele lipsite de autonomie semantică pot juca în enunț doar un rol gramatical, servind la exprimarea anumitor relații stabilite între părțile de propoziție (prepoziția) sau între diferite părți de propoziție sau între propoziții (conjuncția).

Criteriul de clasificare	Părți de vorbire	
Lexical	1. cu sens lexical autonom	– substantivul, adjectivul,
		numeralul, pronumele,
		verbul, adverbul
	2. fără sens lexical autonom	– prepoziția, conjuncția, interjecția
Morfologic	1. flexibile:	
	a) care se declină	– substantivul, adjectivul, numeralul, pronumele
	b) care se conjugă	– verbul
	2. neflexibile	– adverbul, prepoziția, conjuncția, interjecția
Sintactic	1. cu funcție sintactică de parte de propoziție	– substantivul, adjectivul, numeralul, pronumele, verbul, adverbul
	2. fără funcție sintactică	– prepoziția, conjuncția, interjecția

Caracterizarea generală a părților de vorbire

După cum am văzut, părțile de vorbire sunt clase de cuvinte care prezintă particularități lexico-gramaticale comune. Fiecare parte de vorbire se caracterizează printr-un ansamblu specific de caracteristici lexico-gramaticale: a) sens categorial comun; b) categorii gramaticale comune; c) comportament sintactic identic.

Tabelul de mai jos conține o caracteristică generală a părților de vorbire din limba română.

Partea de vorbire	Definiția și întrebările la care răspunde	Categoriile gramaticale	Funcțiile sintactice îndeplinite
Substantiv	– denumeste obiecte în sens larg; <i>cine?, ce?</i>	– își schimbă forma în raport cu numărul, cazul, determinarea	– subiect, complement, atribut, nume predicativ
Adjectiv	– exprimă însușiri ale obiectelor; <i>care?, ce fel de?</i>	– își schimbă forma în raport cu genul, numărul, cazul	– atribut, nume predicativ
Pronume	– ține locul unui substantiv; <i>cine?, ce?, care?</i>	– își schimbă forma în raport cu persoana, genul, numărul, cazul	– îndeplinește funcțiile sintactice caracteristice substantivului și adjectivului
Numeral	– exprimă noțiunea de număr definit sau o determinare numerică; <i>câți?, câte?, al câtelea?, a câta?</i>	– își schimbă forma în raport cu genul, numărul, cazul	– îndeplinește funcțiile sintactice caracteristice substantivului, adjectivului și adverbului
Verb	– exprimă acțiuni, procese; <i>ce face?</i>	– își schimbă forma în raport cu diateza, modul, timpul, persoana, numărul	– predicat
Adverb	– semnifică o caracteristică a unei acțiuni sau o circumstanță; <i>cum?, unde?, când?</i>	– se caracterizează prin categoria gramaticală a gradelor de comparație	– complement circumstanțial
Conjunctie	– are rol sintactic: leagă două propoziții sau două cuvinte cu același rol sintactic în propoziție	– parte de vorbire neflexibilă	– funcționează ca element de relație la nivelul propoziției și al frazei
Interjecție	– exprimă fără să numească sentimente, senzații, acte de voință sau imită sunete și zgomote din natură	– parte de vorbire neflexibilă	– este o parte de vorbire fără funcție sintactică în propoziție (excepție: interjecțiile predicative)

LOCUȚIUNILE

Locuțiunile sunt definite, aproape în toate gramaticile, ca grupuri de cuvinte mai mult sau mai puțin sudate, care se caracterizează printr-un sens global unitar și care se comportă, din punct de vedere gramatical, ca o singură parte de vorbire. Dintre particularitățile semnificative ale locuțiunilor pot fi menționate: pierderea totală a autonomiei unui element component, în situațiile în care acesta nu mai există independent în limbă (*a da brânci*, *a nu avea habar*, *a se da de-a berbeleacul*), conservarea unor forme flexionare ieșite din uz (*a bate câmpii*, *a merge ca pe roate*, *a băga în boale*, *câte bordeie*, *atâtea obiceie*), forme care își schimbă comportamentul gramatical: verbe tranzitive la origine se construiesc prepozițional (*a da de știre*, *a băga de seamă*, *a avea de gând*, *a prinde de veste*), păstrarea unor arhaisme lexicale și gramaticale (*fără noimă*, *pe îndelete*, *pe sponci*, *în pofida*, *de prisos*), ordinea fixă a elementelor care alcătuiesc locuțiunea și imposibilitatea de a fi dislocate din punct de vedere sintactic (*a o lua la sănătoasa*, *a duce la bun sfârșit*, *a băga de seama*, *a ține minte*, *cât pe ce*, *odată ce*).

În limba română există locuțiuni aproape pentru toate părțile de vorbire. După clasa morfologică ale cărei caracteristici gramaticale le preiau, locuțiunile pot fi: substantivale (*părere de rău*, *aduceri aminte*, *bătaie de cap*, *nod în papură*), adjectivale (*de excepție*, *cu sânge rece*, *cu scaun la cap*, *slab de înger*) pronominale (*cine știe cine*, *te miri ce*, *nu știu care*, *Măria Sa*, *Excelența Sa*, *Majestatea Sa*), verbale (*a băga de seamă*, *a da năvală*, *a da buzna*, *a ieși la lumină*, *a scoate din sărite*), adverbiale (*zi de zi*, *din când în când*, *cu noaptea în cap*, *în dreapta*, *în urmă*, *pe de rost*), prepoziționale (*în ciuda*, *odată cu*, *în mijlocul*, *în caz de*, *de-a lungul*), conjuncționale (*chiar dacă*, *cu toate că*, *din moment ce*, *în caz că*), interjecționale (*Doamne păzește!*, *ia te uită!*, *nu zău?!*, *pe naiba!*). Adjectivele, verbele, adverbele, prepozițiile și conjuncțiile au cele mai multe locuțiuni, pentru celelalte părți de vorbire, numărul acestora este nesemnificativ.

CATEGORIILE GRAMATICALE

Categoria gramaticală este un ansamblu de forme flexionare ale cuvântului organizate într-un sistem de opoziții constituit din cel puțin două forme, care servesc la exprimarea unor sensuri gramaticale.

În calitatea sa de unitate biplană, categoria gramaticală presupune corelarea unor sensuri gramaticale (planul conținutului) cu anumite mijloace gramaticale folosite pentru exprimarea lor (planul expresiei). Astfel, pentru recunoașterea unei categorii gramaticale este importantă existența unor sensuri cărora le corespund anumite mijloace formale de exprimare. În lipsa unuia dintre aceste

două componente nu putem vorbi despre prezența unei categorii gramaticale în limbă. Specific pentru sensul categoriilor gramaticale este caracterul lor abstract, iar pentru mijloacele de realizare a categoriilor gramaticale este faptul ca ele au un caracter regulat, fiind caracteristice unui număr mare de unități lexicale.

În același timp, orice categorie gramaticală implică existența a cel puțin doi termeni care să fie corelați între ei. De exemplu, prin corelarea celor două forme ale substantivului – singularul (desemnează un singur exemplar) și pluralul (desemnează mai multe exemplare ale aceluiași obiect) – se constituie categoria gramaticală a numărului, realizată prin opoziția următoarelor perechi de forme: *munte – munți, casă – case, drum – drumuri*. Așadar, o categorie gramaticală se manifestă printr-un sistem constituit prin opoziția formelor gramaticale ale cuvintelor.

Este de observat ca nu orice corelare dintre două serii de forme flexionare ale cuvintelor presupune existența unei categorii gramaticale. Pentru a constitui o anumită categorie gramaticală este important ca aceste forme să fie opuse în baza unor semnificații omogene, altfel spus, să fie grupate împreună datorită unei valori generale comune. De exemplu, cele două semnificații ale formelor de număr se opun prin faptul că se referă la un număr diferit de exemplare ale aceluiași obiect, ele fiind reunite în baza unei valori generale comune, care este cantitatea.

O altă trăsătură importantă a categoriilor gramaticale este gradul de cuprindere a unităților lexicale. E posibilă delimitarea unei categorii gramaticale doar în cazul în care aceasta este proprie unor clase lexico-gramaticale de cuvinte în ansamblu, și nu doar unui anumit număr de elemente din această clasă. Astfel, categoria numărului este proprie clasei substantivului în ansamblul ei.

În limba română există următoarele categorii gramaticale: genul (la adjectiv, numeral, pronume și verb), numărul (la substantiv, pronume, adjectiv, numeral și verb), cazul (la substantiv, pronume, adjectiv și numeral), categoria determinării (la substantiv), gradele de comparație (la adjectiv și adverb), persoana (la pronume și verb), diateza, modul și timpul (la verb).

Generalizând, am putea spune că o categorie gramaticală se caracterizează prin următoarele trăsături:

- a) are la bază existența unui sistem de opoziții în care se corelează cel puțin doi termeni;
- b) unor distincții din planul conținutului le corespund anumite distincții din planul expresiei;
- c) exprimarea sensurilor gramaticale prin anumite mijloace de expresie trebuie să fie repetabilă pentru o clasă numeroasă și omogenă de cuvinte.

Așadar, o categorie gramaticală are la bază un ansamblu de sensuri sau funcții gramaticale care își găsesc o marcă flexionară clară având o organizare paradigmatică.

Clasificarea categoriilor gramaticale

Categoriile gramaticale din limba română sunt de natură diferită, îndeplinind roluri specifice. Ele pot fi clasificate din mai multe puncte de

vedere: numărul de membri opozabili, numărul de părți de vorbire pe care le caracterizează, funcția cu care sunt folosite în limbă etc. Astfel, după numărul de termeni opozabili, în limba română se delimitează:

- a) categorii gramaticale al căror sistem de opoziții este constituit prin corelarea a doi membri (numărul),
- b) categorii gramaticale al căror sistem de opoziții cuprinde trei sau mai mulți membri: genul, determinarea, gradele de comparație, persoana, diateza, timpul (câte trei termeni), cazul, modul (câte cinci termeni).

După numărul de părți de vorbire pe care le caracterizează, categoriile gramaticale sunt de două feluri:

- a) categorii gramaticale proprii unei singure părți de vorbire (determinarea la substantiv, modul, timpul și diateza la verb)

și

- b) categorii gramaticale proprii mai multor părți de vorbire (numărul, cazul – categorii specifice tuturor părților de vorbire din clasa numelui; persoana se întâlnește la pronume și verb).

Categoriile gramaticale care sunt proprii mai multor părți de vorbire prezintă mari deosebiri de conținut și sub aspectul rolului îndeplinit de la o parte de vorbire la alta. De exemplu, numărul la substantive exprimă distincția din realitate dintre un exemplar și mai multe exemplare ale aceluiași obiect (*creion – creioane*), pe când la adjective, numărul nu comportă un conținut semantic real, ci se datorează doar acordului cu substantivul determinat (*creion albastru – creioane albastre*).

După funcția cu care sunt folosite în comunicare, categoriile gramaticale se împart în următoarele două clase: a) categorii gramaticale cu funcție semantică sau nominativă și b) categorii gramaticale cu funcție structurală sau relațională. Spre deosebire de cele dintâi, care derivă din conținutul semantic al părții de vorbire pe care o caracterizează, cele din urmă se transmit prin acord, având un rol conectiv. De exemplu, numărul la substantive este o categorie gramaticală cu funcție semantică (exprimă distincția existentă în realitate între un exemplar și mai multe exemplare ale aceluiași obiect), iar la adjective este o categorie cu funcție structurală (realizează acordul dintre adjectiv și substantiv). Să comparăm: *munte – munți* și *înalt – înalți*. După cum putem observa, substantivul își schimbă forma pentru a exprima distincția dintre un exemplar și mai multe exemplare ale obiectului dat. Adjectivul, prin formele sale de număr diferite, nu marchează această distincție; el își modifică forma doar pentru a se acorda cu substantivul determinat.

În unele lucrări se face distincție între: a) categorii gramaticale clasificatoare și b) categorii gramaticale flexionare. Clasificatoare sunt categoriile gramaticale exprimate prin cuvinte diferite: genul la substantive. În opinia unor lingviști, genul la substantive nu reprezintă o categorie gramaticală, ci reprezintă o modalitate de sistematizare a unităților lexicale din clasa substantivului în anumite subclase formale. Sunt flexionare categoriile gramaticale care exprimă sensurile gramaticale prin serii de forme: numărul, cazul și determinarea minimală (la substantive), genul, numărul și cazul (la adjective, numerale și la pronume), gradele de comparație (la adjective și la adverbe), diateza, modul, timpul, persoana, numărul, genul (la verbe).

Caracterizarea generală a categoriilor gramaticale

Categoria gramaticală și organizarea ei paradigmatică	Mijloacele prin care se marchează	Partea de vorbire pe care o definește	Funcția, conținutul
1	2	3	4
Genul: masculin – feminin – neutru	– desinența (însoțită sau nu de alternanțe fonetice)	a) adjectiv b) pronume c) numeral d) verb	– categorie: a) clasificatoare (la substantiv) b) categorie flexionară (la celelalte părți de vorbire) a) cu rol semantic (la unele substantive și la pronume) b) cu rol structural sau relațional (la celelalte părți de vorbire)
Numărul: singular – plural	– desinența (însoțită sau nu de alternanțe fonetice)	a) substantiv b) adjectiv c) pronume d) numeral e) verb	– categorie: a) cu rol semantic (la substantiv, pronume) b) cu rol structural (la celelalte părți de vorbire)
Cazul: nominativ – genitiv – dativ – acuzativ – vocativ	a) desinența (însoțită sau nu de alternanțe fonetice) b) articolul substantival c) intonația	a) substantiv b) adjectiv c) pronume d) numeral	– categorie: a) cu rol semantic (la substantiv, pronume) b) cu rol structural (la celelalte părți de vorbire)

1	2	3	4
Determinarea minimală: nedeterminare – determinare nehotărâtă –hotărâtă	– articolul substantival	substantiv	– categorie cu rol semantic – diferite grade de individualizare a obiectului
Gradele de comparație: pozitiv – comparativ – superlativ	a) adverbe și locuțiuni adverbiale b) articolul adjectival <i>cel</i> , <i>cea, cei, cele</i>	a) adjectiv b) adverb	– categorie cu rol semantic
Persoana: I – II – III	– desinența (însoțită sau nu de alternanțe fonetice)	a) pronume b) verb	– categorie cu rol semantic
Diateza: activă – pasivă – impersonală	a) verbul auxiliar <i>a fi</i> b) forma neaccentuată a pronumelui reflexiv	verb	– categorie cu rol semantic
Modul: indicativ – conjunctiv – condițional – prezumtiv – imperativ	a) sufixele gramaticale b) verbele auxiliare c) conjuncția <i>să</i> d) intonația	verb	– categorie cu rol semantic
Timpul: prezent – trecut – viitor	a) verbele auxiliare b) desinențe	verb	– categorie cu rol semantic

SENSUL GRAMATICAL

Ca unitate a nivelului morfologic, cuvântul flexibil există în sistemul limbii și se manifestă în comunicare printr-un ansamblu de forme gramaticale. Aceste forme ale cuvântului sunt reunite prin sensul lor lexical comun, însă se deosebesc prin sensurile lor gramaticale. De exemplu, ceea ce reunește următoarele forme: *elev*, *elevul*, *elevului*, *elevi*, *elevii*, *elevilor* este sensul lor lexical comun, fiind atribuit de dicționarele explicative ale limbii române lexemului *elev*. Totodată, aceste forme se diferențiază prin anumite sensuri gramaticale.

În structura semantică a cuvântului, sensul gramatical reprezintă valoarea care se adaugă sensului lexical. De exemplu, cuvântul *carte* din enunțul *Cartea este pe masă*, se definește printr-un sens lexical descris de dicționarele explicative („scriere cu un anumit subiect, tipărită și legată sau broșată în volum”) și prin următoarele sensuri gramaticale: genul feminin, numărul singular, cazul nominativ, forma determinată hotărât (substantivul desemnează un singur exemplar al acestui obiect fiind cunoscut vorbitorilor în situația dată de comunicare). În felul acesta, sensurile gramaticale sunt valorile prin care se diferențiază între ele formele flexionare ale aceluiași cuvânt.

Ca parte componentă a conținutului semantic al cuvântului, sensul gramatical reprezintă valoarea exprimată cu ajutorul mijloacelor gramaticale din structura formelor flexionare. Spre deosebire de sensul lexical, care este exprimat prin radical, sensul gramatical este marcat prin mijloace care au un caracter regulat și sunt proprii nu doar unui singur cuvânt, ci unui număr mare de cuvinte din cadrul unei părți de vorbire. De exemplu, sensurile singularitate/pluralitate, specifice substantivelor din limba română, sunt considerate valori de natură gramaticală, deoarece sunt exprimate cu ajutorul unor mijloace care au un caracter mai mult sau mai puțin regulat, fiind proprii unui număr mare de cuvinte din cadrul acestei părți de vorbire.

Din punctul de vedere al conținutului său, sensul gramatical prezintă un grad înalt de abstractizare. Datorită acestei trăsături sensurile gramaticale pot caracteriza un număr mare de cuvinte. Astfel, de exemplu, cele trei valori ale timpului gramatical – prezent, trecut, viitor – pot fi asociate oricărui cuvânt din clasa verbului. Spre deosebire de sensul lexical, care caracterizează fiecare cuvânt în parte, diferențiindu-l de alte cuvinte din limbă, sensul gramatical este comun unei clase întregi de cuvinte. De exemplu, ceea ce apropie următoarele forme ale unor cuvinte cu sensuri lexice diferite: *ajut*, *alerg*, *explic*, *întreb*, *scriu*, *spun*, *văd* este sensul lor gramatical comun, reprezentat prin următoarele valori: diateza activă, modul indicativ, timpul prezent, persoana I, singular.

După natura informației codificate la nivel gramatical, sensul gramatical nu este omogen. Există sensuri gramaticale care se bazează pe informații cu caracter obiectiv și care reflectă anumite relații stabilite între entitățile din realitate. De exemplu, numărul la substantive exprimă distincția din realitate dintre un exemplar și mai multe exemplare ale aceluiași obiect (*floare* –

flori), gradele de comparație la adjective exprimă gradul în care se manifestă o însușire (*înalt, mai înalt, mai puțin înalt, cel mai înalt, foarte înalt*), timpul la verbe exprimă raportul stabilit între momentul desfășurării acțiunii și momentul comunicării (*am lucrat, lucrez, voi lucra*) etc. Un al doilea tip de sens gramatical este cel care exprimă atitudinea vorbitorului față de cele comunicate. De exemplu, categoria modului la verbe (exprimă felul cum vede vorbitorul acțiunea care este prezentată ca fiind reală (*lucrez*) sau ireală (*să lucrez, aș lucra, voi fi lucrând*), categoria determinării la substantiv (exprimă gradul de individualizare a obiectului desemnat de către substantiv: *lup, un lup, lupul*). În sfârșit, un la treilea tip de sens gramatical este cel de natură structurală. Categoriile care se definesc printr-un rol structural realizează legătura dintre termenul subordonat și termenul determinat. Categoriile date au un rol conectiv, care constă în repetarea caracteristicilor gramaticale ale primului termen la cel de-al doilea. În limba română, categoriile gramaticale cu funcție structurală sunt: genul, numărul, cazul la adjectiv (*băiat înalt – băieți înalți, fată înaltă – fete înalte*). Tot cu rol structural funcționează numărul și genul la verb.

FORMELE FLEXIONARE

După cum am văzut, morfologia studiază structura cuvântului și regulile schimbării cuvintelor în procesul funcționării lor în enunț. Printre unitățile de bază ale morfologiei se numără forma gramaticală a cuvântului flexibil. A analiza forma gramaticală a unui cuvânt înseamnă, pe de o parte, a examina procedeul prin care ea se constituie și, pe de altă parte, a descrie structura ei flexionară.

Procedeul morfologic de schimbare a formei cuvintelor pentru exprimarea categoriilor gramaticale se numește flexiune. În cursul flexiunii cuvântul nu-și schimbă sensul său lexical, ci își modifică doar valorile gramaticale care sunt caracteristice părții de vorbire date.

În limbă, există două tipuri de flexiune: a) flexiune nominală, numită și declinare, și b) flexiune verbală, numită și conjugare. Flexiunea nominală caracterizează substantivul (variabil în raport cu numărul, cazul și determinarea), adjectivul (variabil în raport cu genul, numărul și cazul; în plus, mai dispune de mijloace pentru exprimarea categoriei gradelor de comparație), pronumele (variabil în raport cu persoana, genul, numărul și cazul) și numeralul (își modifică forma în raport cu genul, numărul și cazul).

La verb flexiunea este legată de exprimarea următoarelor categorii gramaticale: diateza, modul, timpul, persoana, numărul și genul (la participii și diateza pasivă). Mărcile acestor categorii sunt: desinențele, sufixele, verbele auxiliare, prepozițiile.

Pe de altă parte, se cunosc două modalități de realizare a flexiunii: a) prin mijloace sintetice (marcarea categoriilor gramaticale prin desinențe și sufixe gramaticale care sunt atașate radicalului) și b) prin mijloace analitice (marcarea categoriilor gramaticale prin verbe auxiliare, adverbe, locuțiuni adverbiale, prepoziții și prin unele articole). Uneori se vorbește

și despre o flexiune mixtă, realizată atât prin mijloace sintetice, cât și prin mijloace analitice, de exemplu, forma cazului genitiv *al fetei* este una analitică, fiind alcătuită din articolul genitival *al* (antepus substantivului și neatașat acestuia) și desinența de G.D. f. sg. *-e* și articolul hotărât la G.D. f. sg. *-i* (sunt alipite la substantiv).

MIJLOACELE DE REALIZARE A FLEXIUNII

Pentru marcarea categoriilor gramaticale specifice claselor morfologice din limba română sunt folosite mijloace: morfologice (modificarea structurii morfologice a cuvântului), sintactice sau analitice (combinarea cu cuvinte auxiliare) și fonetice.

Mijloacele morfologice

Din categoria mijloacelor morfologice de realizare a flexiunii fac parte desinențele și sufixele gramaticale.

Desinența este un element morfologic care are rolul de a exprima numai sensuri gramaticale. Ea este un instrument gramatical prin excelență.

Desinența este caracteristică tuturor părților de vorbire flexibile, cu excepția adverbului. În flexiunea numelui, desinența exprimă numărul și cazul la substantiv și genul, numărul și cazul la adjectiv. În flexiunea verbului, prin desinență se exprimă numărul și persoana. De exemplu, în forma de plural a substantivului *case* avem radicalul *cas-* și desinența *-e* (cazul N.A., pl.); în forma verbală *intr+i* se delimitează radicalul *intr-* și desinența *-i* (pers. 2, sg.)

Pentru desinențe este caracteristic faptul că, atât în cazul numelui, cât și în cazul verbului, exprimă simultan mai multe valori: De exemplu, desinența *-e* din forma verbală *spun+e* exprimă solidar următoarele două valori: numărul singular, pers. 3.

Există două modalități de realizare a desinenței. Când forma sonoră a desinenței apare în cuvânt, spunem că ea se realizează pozitiv, iar când această formă nu apare în cuvânt, ea se realizează negativ, constituind o desinență zero (marcată grafic \emptyset). Despre acest tip de desinență se poate vorbi doar în cadrul unei opoziții. De exemplu, în perechea *zimbr+u/zimbr+i* ambele numere sunt exprimate prin desinențe realizate pozitiv (*-u* pentru singular și *-i* pentru plural), iar în perechea *parc+ \emptyset /parc+uri* desinența de singular este realizată negativ, ca desinență zero, fiind identificată în raport cu desinența de plural *-uri*, care este marcată pozitiv.

Sufixele gramaticale sau flexionare servesc, ca și desinențele, la realizarea unor forme din paradigma unui cuvânt. Acest tip de sufixe se întâlnește numai la verb și se folosește la formarea unor timpuri și moduri ale verbului: *-ez* din *lucrez*, *-esc* din *citesc*, *-ând* din *lucrând*.

Mijloacele analitice sau sintactice

Ca urmare a funcției îndeplinite, în categoria mijloacelor prin care se realizează flexiunea cuvintelor mai sunt incluse: articolul substantival (folosit ca marcă a categoriei determinării și a unor categorii nominale), adverbele și locuțiunile adverbiale (din structura gradelor de comparație), unele prepoziții (prin care se exprimă infinitivul și supinul), verbele auxiliare (intră în structura formelor verbale compuse), conjuncția *să* (din structura modului conjunctiv), formele neaccentuate ale pronumelui reflexiv *se* (intră în structura diatezei impersonale). De exemplu, prin forma articolului este exprimat cazul la substantiv (*prieten-u-l, prieten-u-lui*); cu ajutorul adverbului (*mai*) se exprimă gradul de comparație la adjectiv și la adverb (*mai bun, mai repede*). Toate aceste elemente nu formează corp comun cu forma flexionară a cuvântului, însă prin rolul lor ele reprezintă niște mijloace echivalente funcțional cu desinențele.

Mijloacele fonetice

Mijloacele fonetice folosite ca mărci ale categoriilor gramaticale sunt alternanțele fonetice, accentul și intonația.

Alternanța sunetelor reprezintă modificarea sunetelor din cadrul rădăcinii unui cuvânt prin care se diferențiază formele lui gramaticale sau cuvintele formate prin derivare de la aceeași rădăcină. În funcție de natura sunetelor care se schimbă, alternanțele sunt de două feluri: a) alternanțe vocalice (*a/ă – țară/țări, a/e – masă/mese, ă/e – măr/mere*) și b) alternanțe consonantice (*d/z – brad – brazi, t/ț – frate/frați, s/ș – pas/pași*).

Alternanța sunetelor este, în esență, un fenomen de natură fonetică, dar cu repercusiuni asupra sistemului morfologic. Alternanța sunetelor se produce în cursul flexiunii, adică la alcătuirea formelor flexionare ale cuvintelor. Alternanțele sunetelor care se produc în cursul flexiunii servesc, împreună cu alte mijloace, la exprimarea valorilor gramaticale ale formelor flexionare atât în cazul flexiunii nominale (substantiv, adjectiv), cât și în cadrul flexiunii verbale. Astfel, alternanțele fonetice pot marca diferențe legate de categoria numărului la substantive, de categoriile genului și numărului la adjective și de categoriile persoanei, numărului și timpului la verbe. De exemplu, distincția dintre forma de singular *noapte* și cea de plural *nopti* este marcată, alături de desinențele *-e* și *-i*, prin alternanțele *oa/o* și *t/ț*.

Modificările formale ale cuvântului realizate prin varierea radicalului, adică prin alternanța sunetelor, poartă numele de flexiune internă, spre deosebire de modificările realizate cu ajutorul sufixelor gramaticale și al desinențelor, care sunt calificate drept flexiune externă.

Accentul îndeplinește o funcție morfologică doar în cursul flexiunii verbale. El poate contribui la diferențierea următoarelor forme gramaticale ale verbului: prezentul indicativ de perfectul simplu indicativ (*cântă – cântă, adună – adună, ridică – ridică*).

Intonația poate avea valoare morfologică atunci când apare ca marcă a vocativului și a modului imperativ.

Supletivismul. În sfârșit, un alt procedeu de constituire a formelor gramaticale în limba română este supletivismul, care reprezintă o variație totală a radicalului unor cuvinte în procesul flexiunii. În acest caz, este vorba de alcătuirea formelor gramaticale ale unui cuvânt pornind de la radicale diferite. Forme supletive de persoană și de număr prezintă pronumele personale: *eu, tu, el, ea, noi, voi, ei, ele*. În flexiunea verbală, prin supletivism se caracterizează, în cea mai mare măsură, verbul *a fi* care, la prezent indicativ, are următoarele forme de persoană și număr: *sunt, ești, este, suntem, sunteți, sunt*.

Așadar, mijloacele folosite în limba română pentru exprimarea sensurilor gramaticale, deci pentru constituirea formelor gramaticale ale cuvintelor flexibile sunt: a) desinențele, b) sufixele gramaticale, c) articolul substantival, d) unele adverbe și locuțiuni adverbiale, e) verbele auxiliare, f) conjuncția *să*, g) formele neaccentuate ale pronumelui reflexiv *se*, h) unele prepoziții, i) alternanța sunetelor și j) formele supletive.

STRUCTURA MORFOLOGICĂ A CUVÂNTULUI

Părțile componente ale cuvintelor care au o anumită semnificație lexicală sau gramaticală se numesc morfeme. Cuvintele pot cuprinde în structura lor următoarele tipuri de morfeme: rădăcina, prefixul, sufixul, tema și desinența. Elementele care se adaugă rădăcinii, adică prefixele, sufixele și desinențele, sunt denumite, cu un termen generic, afixe.

Rădăcina este elementul comun mai multor forme ale aceluiași cuvânt (în cazul cuvintelor flexibile) sau mai multor cuvinte care alcătuiesc o familie de cuvinte (în cazul cuvintelor formate prin derivare).

Rădăcina reprezintă elementul neanalizabil din punct de vedere morfologic, având valoare exclusiv lexicală. Fiind prezentă în diferitele forme ale paradigmei cuvântului, rădăcina are rolul de a asigura unitatea acestuia. Ea este partea constantă a cuvântului, care nu poate fi înlocuită niciodată. Totuși, uneori, în cursul flexiunii (al declinării ori al conjugării) sau în procesul derivării poate suferi modificări de formă datorate alternanței sunetelor din componența ei: *floare – flori – a înflori*.

Rădăcina este baza de la care se alcătuiesc cu ajutorul sufixelor gramaticale și al desinențelor formele unui cuvânt. De exemplu, în formele verbului *a merge* (*merge, mergi, merge, mergeam, mergeați, mergeau...*) rădăcina este *merge-*. Tot de la rădăcină se obțin prin derivare cu afixe lexicale cuvinte noi. Astfel, cuvintele din familia lexicală a cuvântului *pădure* (*pădurice, pădurar, păduros, a împăduri, a despăduri*) au aceeași rădăcină: *pădur-*.

Prefixul este elementul care se adaugă înaintea rădăcinii unui cuvânt de bază pentru a se forma un nou cuvânt: *bunic – străbunic*,

cetățean – concetățean a face – a desface. Prefixul are, de obicei, valoare lexicală.

Sufixul este elementul care se adaugă după o rădăcină (sau o temă) pentru a se forma un nou cuvânt sau o formă gramaticală a unui cuvânt. După sensul exprimat și după funcția lor în limbă, sufixele sunt de două feluri:

a) sufixe lexicale sau derivative (cu ajutorul lor se formează cuvinte noi): *lemn + ar = lemnar, casă + uță = căsuță, scrie + tor = scriitor, țaran + ime = țărănime, voinic + esc = voinicesc, frate + ește = frățeste*. După natura gramaticală a derivatului, sufixele lexicale sunt: substantive (-aș, -eală, -ime, -tor etc.; *arc-aș, muncitor-ime, bună-tate, lovi-tură*), adjective (-atic, -bil, -os, -iu, etc.: *fric-os, nebun-atic, frumuș-el, prieten-esc*), verbale (-iza, -ona, -ui etc.: *abstract-iza, concluzi-ona, sfăt-ui*), adverbiale (-ește, -iș etc.: *frăț-ește, piept-iș*).

b) sufixe gramaticale (care servesc la realizarea unor forme din paradigma unui cuvânt, se întâlnesc numai la verb și formează timpurile și modurile verbului): *-ez* din *lucrez*, *-esc* din *citesc*, *-ând* din *lucrând*.

Temă lexicală este partea unui cuvânt alcătuită din rădăcină plus prefixul și sufixul cu care este format. Tema este comună tuturor formelor flexionare ale cuvântului. Ea se stabilește prin înlăturarea desinenței. Tema reprezintă deci forma cuvântului fără desinență. De exemplu, tema pentru formele flexionare ale cuvântului *a readuce* (*readuc, readuc-i, readuc-e, readuc-em, readuc-eți, readuc*) este *readuc-* la care s-au adăugat desinențele de număr și persoană. Spre deosebire de rădăcină, entitate neanalizabilă, tema are o structură analizabilă, reprezentând un ansamblu de elemente din structura unui cuvânt alcătuit din rădăcină plus sufixe sau/și prefixe.

Cuvântul de bază este cuvântul care servește ca element de plecare în formarea altor cuvinte. De exemplu, cuvintele-bază pentru derivatele *copilaș, prietenie, frumușel, iepurește, a îmbrățișa* sunt *copil, prieten, frumos, iepure, braț*. Pentru desemnarea cuvântului care servește ca element de bază pentru formarea altor cuvinte se mai folosește și termenul de primitiv.

Cuvântul de bază este de cele mai multe ori la forma-tip (forma înregistrată în dicționare):

- a) nominativul singular nearticulat la substantive: *fluier + -aș = fluieraș*;
- b) nominativul singular masculin la adjective: *bun + -ătate = bunătare*;
- c) infinitivul prezent la verbe: *a pocni + -et = pocnet*.

În cazuri mai rare, cuvântul de bază poate fi și la o altă formă flexionară. De exemplu, derivatele *omenie, omenos, a omeni* sunt formate de la pluralul substantivului *om – oameni*.

Cuvântul derivat este cuvântul format cu sufixe și prefixe de la un cuvânt de bază. De exemplu, cuvântul *pădurar* este format de la cuvântul-bază *pădure* cu ajutorul sufixului derivativ *-ar*. În același timp, verbul *a desface* e constituit din radicalul *face* la care se adaugă prefixul derivativ *des-*. Se delimitează substantive derivate (*ameț-eală, fotbal-ist, copil-ărie, seceră-toare, tiner-et, învăț-ătură, voi-nță, joc-el, cărt-icică*), adjective derivate (*bărbăt-esc, fric-os, del-uros, frumuș-el, ardel-ean, oland-ez, ne-drept*), verbe derivate (*a brăzd-a, a atenț-iona, a sfăt-ui, a pre-vedea*) și adverbe derivate (*prieten-ește, târ-âș*).

Familia de cuvinte (lexicală) reprezintă totalitatea cuvintelor înrudite semantic, formate de la același cuvânt de bază. Toate cuvintele care alcătuiesc o familie lexicală au în comun aceeași rădăcină. De exemplu, cuvintele care constituie familia lexicală a cuvântului *lemn* (*lemn*, *lemn-ar*, *lemn-ărie*, *lemn-os*, *lemn-iu*, *a în-lemn-i*) conțin aceeași rădăcină: *lemn-*. Familia lexicală a unui cuvânt este alcătuită din cuvântul de bază, cuvintele derivate, cuvintele formate prin compunere și prin schimbarea valorii gramaticale.

Prezentăm în continuare familiile lexicale ale unor cuvinte de bază făcând parte din clasa substantivului, adjectivului, verbului și adverbului.

<i>pădure</i> →	<i>pădurice</i> <i>păduriște</i> <i>pădurar</i> <i>păduratic</i> <i>pădurean</i> <i>pădureț</i> <i>păduros</i> <i>a împăduri</i> <i>a despăduri</i>	<i>pădurărie</i> <i>împădurire</i> <i>împădurit</i> <i>a reîmpăduri</i> <i>despădurire</i> <i>despădurit</i>	<i>reîmpădurire</i> <i>reîmpădurit</i>
<i>bun</i> →	<i>bun</i> (s.) <i>bunătațe</i> <i>bună</i> <i>bunic</i> <i>bunicel</i> <i>bunișor</i> <i>străbun</i> (adj.) <i>străbunesec</i> <i>nebun</i> <i>preabun</i> <i>a îmbuna</i> <i>a răzbuna</i> <i>bun</i> (adv.)	<i>străbun</i> (s.) <i>a îmbunătăți</i> <i>bunică</i> <i>răzbunic</i> <i>străbunic</i> <i>nebunariță</i> <i>nebuneală</i> <i>nebunatic</i> <i>nebunesc</i> <i>a (se) nebuni</i> <i>a înnebuni</i> <i>nebunește</i> <i>îmbunare</i> <i>răzbun</i> <i>răzbunare</i> <i>răzbunător</i>	<i>îmbunătățire</i> <i>îmbunătățit</i> <i>bunicuță</i> <i>răzbunică</i> <i>străbunică</i> <i>nebunire</i> <i>înnebunire</i> <i>înnebunitor</i>

<i>a face →</i>	<i>facere făcător făcătură făcut (s.) a desface a (se) preface a reface a contraface a răsface făcut (adj.)</i>	<i>binefacere binefăcător răufăcător desfacere desfăcător desfăcut prefacere prefăcător prefăcătură prefăcut refacere refăcut contrafacere contrafăcut nefăcut</i>	<i>prefăcătorie</i>
<i>bine →</i>	<i>bine (s.) binișor bine-credincios bine-crescut bine-cunoscut bine-venit binefacere binefăcător a binecuvânta a binedispune a binemerita a binevoi bineînțeles</i>	<i>binecuvântare binedispus binevoitor</i>	

Pe baza acestor tabele, am putea face mai multe observații. În primul rând, o familie lexicală conține cuvinte constituite prin diferite procedee de formare a cuvintelor: cuvinte derivate (*a face* > *face*, *făcător*, *a desface*, *a reface*), cuvinte compuse (*binefăcător*, *răufăcător*, *a binecuvânta*, *a binedispune*, *a binevoi*), cuvinte apărute prin conversiune (*bun* adj. > *bun* s.; *bine* adv. > *bine* s.). Despre cuvintele compuse se spune că ele ar putea să facă parte din mai multe familii lexicale, adică din familiile lexicale din care fac parte elementele lor componente. După cum se menționează în unele gramatici, într-o familie lexicală ar trebui să fie incluse atât cuvintele formate în limba română, cât și împrumuturile neologice analizabile. Dintr-o familie lexicală a unui cuvânt nu pot face parte neologismele împrumutate, dar neanalizabile. Nu sunt cuprinse într-o familie lexicală a unui cuvânt de bază nici locuțiunile și nici expresiile în care intră cuvântul dat.

În al doilea rând, cuvintele din cadrul unei familii lexicale pot fi diferite ca valoare gramaticală (substantive, adjective, verbe, adverbe). De menționat

că formarea unui cuvânt făcând parte din altă clasă lexico-gramaticală decât cea de la care pornește derivarea se poate realiza nu doar ca rezultat al conversiunii (care implică trecerea unui cuvânt dintr-o clasă morfologică în alta), ci, de multe ori, și prin sufixare: *bun* adj. > *bunătate* s.

În sfârșit, putem vedea că pe parcursul derivării nu toate unitățile lexicale derivă direct din cuvântul de bază. Unele dintre ele se pot forma de la alte derivate anterioare. De exemplu, cuvântul *a reîmpăduri* este format de la verbul *a împăduri*, care este el însuși un derivat de la *pădure*. În cadrul familiilor de cuvinte prezentate mai sus pot fi identificate următoarele lanțuri derivate: *pădure* > *a împăduri* > *a reîmpăduri* > *reîmpădure*; *bun* > *nebun* > *a înnebuni* > *înnebunire*; *a face* > *a se prefăce* > *prefăcător* > *prefăcătorie*.

SUBSTANTIVUL

Substantivul este partea de vorbire care denumește obiecte în sens larg, care pot fi: ființe (*băiat, inginer, student, urs, veveriță*), lucruri (*carte, casă, floare, scară, tren*), plante (*morcov, salcie, stejar*), fenomene sociale și naturale (*răsccoală, burniță, ger, vânt, uragan*), acțiuni (*ardere, mișcare, salt*), relații (*apartenență, subordonare, posesie*), stări (*bucurie, indiferență, tristețe*), însușiri (*albeață, bunătate, consecvență*) etc. Substantivele se identifică, de obicei, cu ajutorul întrebărilor: *cine este acesta/aceasta?*; *ce este acesta/aceasta?*

Din punct de vedere morfologic, substantivele sunt cuvinte flexibile. Ele se declină, adică își schimbă forma după număr (*băiat – băieți*), caz (*băiatul, al băiatului, băiatului, pe băiat, băiete!*) și determinare (*un băiat – băiatul, niște băieți – băieții*). Astfel, sistemul flexionar al substantivului include: a) forma-tip (pentru majoritatea substantivelor este forma de nominativ-acuzativ, singular nearticulat; substantivul cu această formă este înregistrat în dicționare); b) formele flexionare care servesc la exprimarea categoriilor de număr, caz, determinare. Numărul maxim de forme pe care ar putea să le aibă un substantiv este de 18. În realitate, numărul lor este mult mai mic. Cauzele pot fi atât de ordin formal (multe dintre formele flexionare ale substantivului coincid, sunt omonime), cât și de ordin semantic (un număr mare de substantive sunt defective; ele nu pot exprima anumite categorii gramaticale din cauza semnificației lor; de cele mai multe ori, substantivele sunt defective de număr, fiind lipsite de posibilitatea de a marca opoziția singular/plural: *curaj* (numai la sg.), *miere* (numai la sg.), *vapori* (numai la pl.), *Prut* (numai la sg.), *Alpi* (numai la pl.)).

Din punct de vedere sintactic, substantivul este o clasă polifuncțională. În propoziție, el poate îndeplini practic toate funcțiile sintactice. Primare pentru substantiv se consideră a fi însă cele de subiect (*Răsare soarele.*), complement direct (*Copii culeg flori.*) și complement indirect (*Bunicul i-a adus nepotului un cadou.*). Funcțiile sintactice secundare, nespecifice în care poate apărea substantivul sunt: atribut (*lumina lunii*), nume predicativ (*El este*

profesor.), element predicativ suplimentar (*A fost ales deputat.*) și complement circumstanțial (*Turiștii s-au apropiat de râu.*).

La nivelul expresiei, funcțiile sintactice ale substantivului sunt marcate a) prin acord, b) prin forma sa cazuală, c) cu ajutorul prepozițiilor și, foarte rar, d) prin topică. Substantivul se acordă cu predicatul când este folosit cu funcția de subiect (*Trenul pleacă din gară. Merele sunt coapte.*). Celelalte trei modalități de realizare a funcțiilor sintactice se întâlnesc în cazul funcțiilor de atribut și complement direct, indirect, circumstanțial.

În plan sintactic, substantivele se caracterizează prin faptul că pot primi un determinativ de tip adjectival cu care, de obicei, se acordă în gen, număr și caz (*băiat înalt, băiatul acesta, băiatul cel mic al său*). În enunț, substantivul poate fi substituit printr-un pronume sau printr-un numeral cu valoare substantivală: *Elevul a plecat la școală. → El/cel de al doilea a plecat la școală.*

Clasificarea substantivelor

Clasificarea substantivelor se poate face din mai multe puncte de vedere:

- după semnificație (în clase lexico-semantic);
- după particularitățile de formă datorate procesului de alcătuire (în clase lexico-gramaticale);
- după particularitățile de formă pe care le prezintă la conjugare (în clase flexionare).

Clasificarea lexico-semantică a substantivelor

După specificul lor semantic, substantivele se împart în mai multe clase după sfera noțiunilor și după natura noțiunilor care stau la baza semanticii lor: substantive comune/substantive proprii; substantive concrete/substantive abstracte/substantive colective/substantive nume de materie/substantive unice; substantive animate/substantive inanimate.

Substantivele comune exprimă noțiuni cu sfera largă. Ele denumesc obiecte făcând parte dintr-o clasă de obiecte de același fel (*om, urs, munte, stejar, casă, punte* etc.), substanțe, materii (*carne, ceară, petrol, ulei*), noțiuni abstracte (*înțelegere, liniște, pace, toleranță*). Substantivele comune pot denumi atât clasa în ansamblul ei, cât și fiecare element al ei: *Elevul este o persoană care învață la școală.* (aici *elevul* = toți elevii, orice elev) și *Elevul a întârziat la ore.* (unde *elevul* = unul dintre elevi, un anumit elev).

Substantivele proprii exprimă noțiuni particulare, cu sferă limitată. Ele denumesc obiecte gramaticale individualizate, considerate unice în felul lor: oameni, animale, localități, țări, ape, munți, insule, peninsule, strâmtori, golfuri, provincii, regiuni etc. Substantivele proprii se folosesc pentru a deosebi un anumit obiect de altele din aceeași categorie sau de același fel: *Ion, Sadoveanu,*

Marte, Orhei, Siret etc. Substantivele proprii au o singură formă, fie de singular (*Mihai, Maria*), fie de plural (*Carpați*). Distincția substantiv comun/substantiv propriu este importantă pentru ortografierea substantivelor. Substantivele comune se scriu cu inițială minusculă (*fecior, munte, țară*). Substantivele proprii se scriu cu inițială majusculă (*Radu, Nistru, Italia*).

Substantivele concrete denumesc ființe sau lucruri, adică entități ce au o existență reală și pe care le putem percepe cu ajutorul organelor de simț: *elev, cocoș, urs, arbore, masă, piatră, școală, tren, tablou* etc.

Substantivele abstracte sunt cuvintele care denumesc obiecte ale gândirii, adică noțiuni ce pot fi concepute numai cu ajutorul rațiunii: *blândețe, claritate, dreptate, frumusețe, inteligență, înțelepciune, sinceritate, libertate* etc. Unele substantive pot fi concrete cu un sens și abstracte cu alt sens: *intrare* 1. (abstract; numai la sg.) Acțiunea de a intra. *Intrarea trenului în gară*. 2. (concret; sg./pl.) Loc pe unde se intră. *Te aștept la intrare. Casa are două intrări*.

Substantivele colective denumesc ansambluri de lucruri, colectivități de persoane prezentate ca un tot indivizibil: *țărâtime, băiețime, motătime, creștinătate, păgânătate, puiet, bănet* etc. Noțiunile care stau la baza semanticii lexicale a substantivelor colective reflectă un ansamblu de obiecte văzut ca o entitate de sine stătătoare.

Substantivele nume de materie desemnează substanțele, care, din punct de vedere calitativ, se prezintă ca o masă amorfă, continuă și omogenă: *apă, benzină, nisip, ciment, smântână, smoală* etc. Chiar dacă în realitate substanțele există sub forma unor fragmente, ele nu pot fi împărțite în entități discrete. Ceea ce face imposibilă prezentarea fragmentelor ca entități de sine stătătoare este faptul că, în cazul lor, fragmentul, partea păstrează calitatea întregului.

Substantivele unice denumesc obiecte existente sub aspectul unui exemplar unic: *pământul, soarele, luna, natura, orizontul, cerul, raiul, iadul* etc.

Substantivele animate sunt substantivele care denumesc ființe însuflețite, adică persoane și animale: *băiat, bătrân, copil, fată, prieten, tânăr, iepure, leu, veveriță, vultur* etc. Substantivele inanimate sunt substantivele care denumesc entități neînsuflețite, lucruri, substanțe, noțiuni abstracte: *casă, perete, poartă, scaun, apă, fier, miere, atenție, memorie* etc.

Clasele lexico-semantice ale substantivelor și proprietățile lor gramaticale

Delimitarea subclaselor de substantive se face în funcție de trăsăturile semantice caracteristice substantivului. Această clasificare lexico-semantică a substantivelor este însă importantă pentru comportamentul gramatical al substantivelor. Astfel, specificul gramatical al substantivelor făcând parte din diferite clase este determinat de specificul lor semantic.

Substantivul, ca și oricare altă parte de vorbire, este o clasă eterogenă care se structurează într-un centru și o periferie. Centrul substantivului ca parte

de vorbire este reprezentat de substantivele comune, apelative, care denumesc obiecte concrete, animate și inanimate, existente în realitate sub forma unor clase de elemente de același fel. Sub aspect funcțional-semantic, substantivele apelative se definesc prin faptul că, denumind lucrul, ele exprimă totodată semnele distinctive esențiale ale acestuia ca reprezentant al unei clase întregi.

Subclasele periferice ale substantivului ca parte de vorbire sunt reprezentate de substantivele abstracte, de substantivele colective, de substantivele nume de materie, de substantivele unice și de numele proprii.

Clasa lexico-gramaticală prototipică pentru substantiv este reprezentată de substantivele comune, apelative. Fiind reprezentanții tipici ai clasei substantivului, apelativele se disting prin toate trăsăturile semantice, morfologice și sintactice specifice substantivului ca parte de vorbire. Pentru unitățile acestei clase este caracteristică prezența tuturor particularităților gramaticale specifice substantivului ca parte de vorbire. Ele realizează opozițiile proprii categoriilor gramaticale ale substantivului.

Caracteristica celorlalte subclase de substantive se face în corelație cu substantivele apelative. Astfel, în comparație cu substantivele comune (*om, casă, drum*), care se definesc prin toate trăsăturile specifice clasei date de cuvinte, celelalte feluri de substantive (proprii, abstracte, colective, nume de materie, substantivele unice) manifestă un comportament gramatical specific. Ele nu realizează opozițiile gramaticale proprii părții de vorbire căreia îi aparțin, de exemplu, ele nu sunt compatibile cu categoria numărului gramatical. Așadar, substantivele din subclasele periferice se caracterizează prin anumite particularități gramaticale care însă se explică prin specificul lor denominativ.

Clasificarea lexico-gramaticală a substantivelor

După formă, substantivele se împart în: a) substantive simple și b) substantive compuse. Substantivele simple au aspectul unui singur cuvânt, al unei singure unități lexicale. Structura acestor substantive conține o singură temă. Din categoria dată fac parte substantivele moștenite, cele împrumutate și cele formate prin derivare sau prin schimbarea valorii gramaticale: *casă, masă, floare, întrebare, nuc, stepă* etc. Substantivele compuse sunt alcătuite din două sau mai multe cuvinte, rădăcini ori teme: *câine-lup, miazănoapte, untdelemn, drum-de-fier, scrumbie-de-Dunăre, argint-viu, bună-credință, bunăstare, bunăvoință, floarea-soarelui, târâie-brâu, gură-cască, zgârie-nori, nu-mă-uita, Câmpulung, Sfarmă-Piatră* etc.

Clasificarea flexionară a substantivelor. Genul

După formă, substantivele sunt clasificate în primul rând pe baza criteriului flexionar. În funcție de acest criteriu, toate substantivele se împart în trei clase flexionare, numite genuri: masculin (*un băiat, un munte*), feminin

(*o fată, o floare*), neutru (*un televizor, un teatru*). Fiecare substantiv poate face parte doar dintr-o singură clasă flexionară. Același substantiv nu poate varia după gen așa cum se întâmplă cu adjectivele. De exemplu, adjectivul *bun* (m.) poate avea și o formă pentru genul feminin: *bună* (f.), pe când în cazul lui *student, studentă* avem două cuvinte diferite.

Genul substantivelor reprezintă o caracteristică formală fixă, care se manifestă în plan morfologic, sintactic și parțial semantic. Clasificarea dată are importante consecințe pentru declinarea substantivelor, adică pentru modificarea lor după număr, caz și determinare. Substantivele din cadrul fiecărui gen își schimbă forma după același model flexionar și prezintă aceleași omonimii formale. Genul substantivului este, de asemenea, important pentru comportamentul lui sintactic, adică pentru acordul lui cu determinanții săi de tip adjectival și pentru substituirea lui prin pronume sau prin numeral. Astfel, adjectivul și substituttele substantivului reiau informația de gen a substantivului pe care îl determină sau pe care îl substituie (*tablou frumos – casă frumoasă; el – ea, cel dintâi – cea dintâi*).

Terminațiile substantivelor după genuri. La forma de nominativ-acuzativ singular nearticulat, substantivele celor trei genuri au următoarele terminații:

- substantivele masculine: consoană (*nuc, lup*), *-u* (*codru, leu*), *-e* (*frate, rege*), *-i* (*tei, unchi*), *-ă* (*tată*);
- substantivele feminine: *-ă* (*casă, țară*), *-e* (*mare, floare*), *-a* (*basma, nuia*), *-ea* (*lalea, stea*), *-i* (*zi*);
- substantivele neutre: consoană (*mal, vânt*), *-u* (*lucru, fluviu*), *-i* (*grai, unghi*), *-e* (*nume*).

Genul substantivelor este indicat în dicționare. El poate fi identificat și cu ajutorul grupurilor formate din substantivul respectiv și perechile de numere sau de adjective demonstrative. Contextele admise de substantivele celor trei genuri sunt următoarele:

- pentru substantivele masculine: *un – doi/acest – acești* (*elev – elevi*);
- pentru substantivele feminine: *o – două/această – aceste* (*carte – cărți*);
- pentru substantivele neutre: *un – două/acest – aceste* (*caiet – caiete*).

Spre deosebire de substantivele masculine și feminine, substantivele neutre nu au un context specific. Ele se combină la singular cu determinative având forma genului feminin, iar la plural cu determinative care au forma genului masculin.

Genul și semnificația substantivului

La o parte dintre substantivele animate se poate constata o anumită concordanță între genul lor gramatical și sexul ființei desemnate. Din acest punct de vedere, se disting următoarele clase de substantive:

a) substantive cu genul motivat. La aceste substantive între genul lor și sexul ființei există o corespondență. Ele exprimă distincția dintre cele două sexe cu ajutorul: a) unor perechi de cuvinte cu rădăcini diferite (substantive heteronimice): *cocoș – găină, armăsar – iapă, băiat – fată, frate – soră, unchi*

– *mătușă, moș – babă*; b) unor perechi de cuvinte cu aceeași rădăcină, formate unul de la altul prin derivare: *elev – elevă, profesor – profesoară, leu – leoaică, bucătar – bucătăreasă, croitor – croitoreasă, casier – casieră, curcă – curcan, broască – broscui, rață – rățoi, vulpe – vulpoi*. Acestea sunt substantivele mobile, iar procedeul prin care ele se formează se numește *moțiune*.

b) substantive cu genul nemotivat. Din această categorie fac parte toate substantivele inanimite: *munte – s. m., șosea – s. f., telefon – s. n*. Genul unor asemenea substantive nu are nicio legătură cu semnificația lor. Nu putem, de exemplu, explica, din punct de vedere semantic, de ce cuvântul *perete* este un substantiv masculin, iar *masă* este de genul feminin.

În clasa substantivelor la care genul gramatical este neconcludent în privința concordanței cu sexul intră și o parte dintre numele de animate. Ele denumesc, printr-o singură formă, ființele de ambele sexe. După genul lor gramatical, care este indiferent față de exprimarea deosebirilor de sex, ele pot fi: a) masculine: *elefant, pelican, șoarece, țânțar, viezure, ministru, inginer*; b) feminine: *albină, balenă, castor, cămilă, furnică, girafă, lebădă, veveriță, cunoștință, rudă, victimă*. Acestea sunt substantivele epicene.

Categoriile gramaticale

Categoriile gramaticale ale substantivului sunt: numărul, cazul și determinarea. Fiecare categorie gramaticală a substantivului cuprinde un anumit număr de forme organizate într-un sistem de opoziții caracteristice. Mijloacele prin care se realizează categoriile date sunt: desinențele de număr și caz, variația radicalului (alternanța sunetelor) și articolul substantival (hotărât, nehotărât, genitival).

Numărul

Substantivele au două numere: singular și plural. La singular, substantivul denumește un singur exemplar (*stejar, mare, drum*), iar la plural, denumește mai multe exemplare ale aceluiași obiect (*stejari, mări, drumuri*).

Principalul mijloc de exprimare a opoziției de număr la substantive sunt desinențele. Procedeul prin care variază desinențele de număr la substantive sunt:

- adăugarea desinenței de plural la forma de singular a substantivului: *lup – lup+i, zi – zi+le*;
- înlocuirea desinenței de singular prin desinența de plural: *arbitr-u – arbitr+i, cas+ă – cas+e, lum+e – lum+i*;
- suprimarea desinenței de singular: *femei+e – femei, bai+e – băi*.

În funcție de posibilitatea de a diferenția singularul de plural cu ajutorul desinențelor, substantivele se împart în două subclase: a) substantive variabile (cu două desinențe de număr: *bărbat – bărbați, inimă – inimi*); b) substantive invariabile (cu o formă unică pentru ambele numere: *pui, arici, luntre*).

Substantivele variabile au următoarele perechi de desinențe, care se grupează în funcție de apartenența substantivului la o anumită clasă de gen:

Substantivele masculine

-ø/-i	<i>elev – elevi, prieten – prieteni</i>
-u/-i	<i>codru – codri, fiu – fii</i>
-e/-i	<i>munte – munți, pește – pești</i>
-ă/-i	<i>popă – popi, tată – tați</i>

Substantivele feminine

-ă/-e	<i>fereastră – ferestre, frunză – frunze</i>
-ă/-i	<i>creangă – crengi, țară – țări</i>
-ă/-uri	<i>blană – blănuri, iarbă – ierburi</i>
-e/-i	<i>carte – cărți, poveste – povești</i>
-e/-ø	<i>cheie – chei, femeie – femei</i>
-e/-uri	<i>mătase – mătăsurii, sare – săruri</i>
-a/-le	<i>măsea – măsele, stea – stele</i>
-a/-ele	<i>nuia – nuiele, saia – saiele</i>
-ø/-le	<i>basma – basmale, mahala – mahalale</i>
-ică/-ele	<i>floricică – floricele, surcică – surcele</i>

Substantivele neutre

-ø/-uri	<i>mal – maluri, trunchi – trunchiuri</i>
-ø/-e	<i>creion – creioane, teatru – teatre</i>
-u/-uri	<i>cadou – cadouri, lucru – lucruri</i>
-u/-e	<i>exemplu – exemple, muzeu – muzee</i>
-u/-i	<i>deceniu – decenii, fluviu – fluvii</i>
-u/-ie	<i>brâu – brăie, curcubeu – curcubeie</i>

Câteva substantive au o formă de plural neregulată: *om – oameni* (m.), *soră – surori* (f.), *noră – nurori* (f.), *cap – capete* (n.), *ou – ouă* (n.).

Substantivele invariabile au o formă unică pentru ambele numere: *un pui – doi pui, un licurici – doi licurici*. Dintre cele mai frecvente substantive invariabile pot fi menționate următoarele:

– substantive masculine: *ardei, broscoi, cotei, crai, gutui, holtei, lămâi, pui, tei, trifoi, usturoi, arici, cârpaci, genunchi, licurici, mușchi, ochi, puști, rinichi, unchi* etc.

– substantive feminine: *carapace, cicatrice, elice, iesle, luntre, tranșee* etc.

– substantive neutre: *apendice, nume, pânțece, prenume, pronume, spate* etc.

Din această categorie mai fac parte:

– substantivele masculine formate cu ajutorul sufixului *-oi*: *broscoi, cioroi, lupoi, vulpoi* etc.

– substantivele feminine nume de persoană formate prin derivare de la verbe cu ajutorul sufixului *-toare*: *dansatoare, învățătoare, vizitatoare, vânzătoare* etc.

Substantivele, formate cu același sufix, care însă desemnează lucruri, animale, plante sau acțiuni își schimbă forma după numere: *cingătoare – cingători, ciocănitore – ciocănitori, vânătoare – vânători*.

Opoziția de număr la substantive poate fi exprimată nu numai prin desinențe, ci și prin anumite mijloace suplimentare. Astfel, la unele substantive varierea desinenței de număr poate fi însoțită de modificarea sunetelor din componența radicalului. De exemplu, distincția dintre forma de singular *țară* și cea de plural *țări* este marcată, alături de desinențele *-ă* și *-i*, prin alternanța vocalică *a/ă*.

Numărul substantivelor poate fi marcat, de asemenea, prin formele articolului substantival: *un băiat – niște băieți, o carte – niște cărți; băiatul – băieții, cartea – cărțile*.

Categoria numărului și clasele lexico-gramaticale ale substantivului

Nu toate substantivele realizează opoziția de număr. În funcție de posibilitatea de a exprima distincția semantică dintre un exemplar și mai multe exemplare ale aceluiași obiect, substantivele se împart în următoarele clase:

1) substantive compatibile cu opoziția de număr. Acestea sunt substantivele numărabile. Ele denumesc obiecte discrete (sau individuale) (*caiet, iepure, mașină, puncte, râu*). Datorită faptului că există sub forma unor pluralități, aceste obiecte pot fi numărate și, în consecință, substantivele respective au ambele forme de număr: *fecior – feciori, țară – țări, oraș – orașe*;

2) substantive defective de număr. Din categoria dată fac parte substantivele nenumărabile. Ele exprimă noțiuni care sunt incompatibile cu noțiunea de număr. Spre deosebire de substantivele invariabile, care admit opoziția de număr, deși păstrează o formă unică pentru cele două numere, substantivele defective de număr, nu pot exprima opoziția dată din cauza sensului lor lexical: cele mai multe dintre ele numesc obiecte care nu pot fi numărate. La rândul lor, ele pot fi de două feluri:

- a) substantive care au numai forma de singular (*singularia tantum*);
- b) substantivele care au numai forma de plural (*pluralia tantum*).

Sunt *singularia tantum* având numai formă de singular următoarele clase de substantive: substantivele abstracte (*dreptate, calm, cinste, curaj, fidelitate, importanță, înțelepciune, milă, perseverență, prudență, sete*), substantivele colective (*bănet, negustorime, ostășime, studențime, tineret, țărănime*), numele de materie (*aer, aluminiu, aur, brumă, bumbac, făină, miere, păcură, sânge*,

smoală, unt, zahăr), unele substantivele proprii (*Ion, Maria, Atena, Dacia, Franța, Prut*) și substantivele unice (*lună, soare, univers*).

Sunt pluralia tantum fiind folosite numai cu forma de plural următoarele specii de substantive: unele substantive abstracte (*alegeri, aplauze, moravuri, tratative*), unele substantive nume de materie (*câlți, icre, tăieței, tărâțe, vapori*), numele unor obiecte perechi (*bretele, catalige, fiare, ȳtari, ochelari, pantaloni*), numele unor colectivități, ansambluri de obiecte (*accesorii, anale, rechizite*), unele substantive proprii (*Alpi, Anzi, Apenini, Botoșani, Carpați, Cordilieri*).

Categoria determinării. Articolul substantival

Categoria gramaticală a determinării exprimă gradul de individualizare a obiectului denumit, adică arată în ce măsură obiectul desemnat este cunoscut vorbitorilor. Formele acestei categorii se constituie prin asocierea substantivului cu articolul substantival nehotărât (*un, o, niște*) și hotărât (*-l, -a, -i, -le*).

În studiile de gramatică, există două concepții cu privire la statutul morfologic al formelor reunite sub denumirea de articol. Prima, o concepție tradiționalistă, definește articolul ca parte de vorbire de sine stătătoare, alături de celelalte părți de vorbire. Potrivit acestei concepții clasa lexico-gramaticală dată cuprinde articolul substantival (cu subspeciile articolul substantival hotărât și nehotărât, articolul genitival) și articolul adjectival (demonstrativ). Cea de a doua concepție, de factură modernă, abordează articolul nu ca fiind o clasă de cuvinte, ci ca o subclasă de morfeme, adică de unități care sunt folosite exclusiv cu rol gramatical. Trăsăturile care i-au determinat pe lingviști să excludă articolul din listă părților de vorbire sunt lipsa de autonomie lexico-gramaticală a acestor elemente și eterogenitatea lor funcțională. În lucrarea de față, vom adera la cea de a doua opinie, conform căreia articolul apare ca un instrument gramatical (un morfem) cu diverse valori. Fiecare tip de articol va fi studiat luând în considerare partea de vorbire pe care o introduce și ținând cont de rolul de bază cu care acesta este utilizat în limbă.

Articolul substantival este un cuvânt auxiliar care însoțește substantivul, fiind unicul mijloc de exprimare a categoriei determinării și marcând, totodată, genul, numărul și cazul acestuia. Articolul substantival poate funcționa și ca marcă a substantivizării. Astfel, trecând în clasa substantivului unitățile altor clase lexico-gramaticale pot fi articulate cu articol substantival hotărât sau nehotărât.

Formele articolului

Articolul	Cazul	Singular		Plural	
		masculin	feminin	masculin	feminin
a) nehotărât	N.A. G.D.	<i>un</i> <i>unui</i>	<i>o</i> <i>unei</i>	<i>niște</i> <i>unor</i>	<i>niște</i> <i>unor</i>
b) hotărât	N.A. G.D.	<i>-l</i> <i>-lui</i>	<i>-a</i> <i>-i</i>	<i>-i</i> <i>-lor</i>	<i>-le</i> <i>-lor</i>

Articolele substantivale se deosebesc în ce privește poziția ocupată față de substantivul articulat. Din acest punct de vedere se disting două specii de articole:

a) proclitice (sau antepuse); ele stau înaintea substantivului și se scriu separat de acesta. Sunt proclitice toate formele articolului nehotărât: *un copil, o floare*. În categoria dată intră și forma de G.D. a articolului hotărât *lui*, care, la declinarea substantivelor nearticulabile enclitic, se folosește înaintea substantivului: *caietul lui Ion, casa lui bunicu-meu, la mijlocul lui februarie* etc.

b) enclitice (sau postpuse); ele stau după substantivul articulat făcând corp comun cu acesta. Sunt enclitice formele articolului hotărât: *copilul, floarea*, cu excepția formei *lui*, despre care a fost vorba mai sus.

Organizarea paradigmatică a determinării minimale

În limba română, categoria determinării cuprinde trei termeni: nedeterminat/determinat nedefinit/determinat definit. Acești termeni se realizează prin următoarele forme ale substantivului:

Formele substantivului	singular	plural
– forma nearticulată (articolul zero)	<i>sat</i>	<i>sate</i>
– forma articulată nedefinit (nehotărât)	<i>un sat</i>	<i>niște sate</i>
– forma articulată definit (hotărât)	<i>satul</i>	<i>satele</i>

Fiecare dintre aceste trei forme care constituie categoria dată se definește printr-o anumită valoare.

Substantivul la forma nearticulată se caracterizează prin lipsa oricărei informații privind gradul de individualizare a obiectului denumit. El semnifică numai conținutul noțiunii fără a avea în vedere un obiect anumit: *Zmeii au răpit o fată de împărat*. În acest enunț cuvântul *împărat* nu se referă la un anumit împărat, ci doar exprimă noțiunea respectivă, servind la caracterizarea persoanei denumite prin substantivul *fată*.

Substantivul la forma articulată nedefinit denumește un obiect oarecare dintr-o clasă de obiecte de același fel, un obiect neindividualizat, necunoscut vorbitorilor în situația dată de comunicare: *Era odată un împărat*. (= un împărat oarecare).

Substantivul la forma articulată definit denumește un anumit obiect, un obiect cunoscut vorbitorilor în situația dată de comunicare: *Și împăratul acela avea trei feciori*. (= împăratul cunoscut nouă, despre care am mai vorbit).

În anumite contexte, substantivul la forma articulată definit poate avea și o valoare generică, desemnând clasa de obiecte în ansamblul ei sau specia, nu obiectul individualizat: *Porumbelul este o pasăre*. (în acest context, cuvântul *porumbelul* este echivalent, de fapt, cu „orice porumbel“, „toți porumbeii“).

Funcțiile articolului

Funcția de bază a articolului substantival este exprimarea categoriei determinării minimale. În calitatea sa de marcă a categoriei determinării,

articolul substantival are rolul de a preciza sfera de referire a substantivului, limitând-o până la indicarea unui obiect individualizat dintr-o clasă de obiecte dată. În general, valorile referențiale prin care se poate caracteriza un substantiv pot fi descrise în felul următor: noțiunea – clasa de obiecte – un obiect oarecare, necunoscut din clasa dată – un obiect anumit, cunoscut din clasa dată. Să se compare:

El este elev. (substantivul *elev* indică noțiunea respectivă, fără a trimite la un elev concret);

Elevul este o persoană care învață într-o școală. (substantivul desemnează clasa în ansamblul ei, toți membrii clasei date de obiecte, orice elev);

În clasă a intrat un elev. (un elev oarecare, unul dintre elevi);

Elevul a răspuns corect la toate întrebările. (elevul despre care am mai vorbit, deci un elev cunoscut).

Pe lângă rolul de marcă a determinării minimale, articolul substantival are și alte roluri gramaticale. Dispunând de forme morfologice specifice, articolul funcționează și în calitate de marcă a genului, a numărului și a cazului la substantive: N.A. *un copil* – *niște copii*; G.D. *unui copil* – *unor copii*; N.A. *copilul* – *copiii*; G.D. *copilului* – *copiilor*.

În anumite condiții sintactice, articolul poate funcționa și ca marcă a substantivizării prin conversiune. Astfel, trecerea unor cuvinte din alte clase lexico-gramaticale în clasa substantivului poate fi semnalată și prin articularea lor cu articol hotărât sau nehotărât: (*om*) *sărac* > *un sărac*, *săracul*, *eul*, *un nimeni*, *un trei*, *treiul*, *un bine* – *binele*, *aproapele*, *oful* etc.

În felul această, prin funcția sa de determinare a substantivului, altfel spus, de individualizare a obiectului desemnat de substantiv (*un caiet* – *caietul*), articolul substantival se diferențiază de celelalte mijloace gramaticale folosite în flexiunea numelui. Totuși, datorită variației sale formale (după gen, număr și caz), el se aseamănă cu mijloacele morfologice, cumulând funcția de flectiv al substantivului. Având în vedere numărul redus al desinențelor de caz, am putea să constatăm că articolul definit suplinește, de fapt, absența acestor morfeme cazuale la substantiv (în special, pentru marcarea cazurilor GD).

Folosirea articolului

Articolul nehotărât însoțește substantive care denumesc entități menționate pentru prima dată în situația concretă de comunicare: *A fost odată în munții noștri un voinic între voinici.* (A. Russo). Substantivul articulat nehotărât *un voinic* din acest enunț servește la introducerea obiectului în comunicare. În felul acesta, articolul nehotărât îndeplinește o funcție introductivă.

Din punctul de vedere al rolului îndeplinit, articolul hotărât însoțește un substantiv care denumește un obiect individualizat într-o anumită privință, un obiect distins de celelalte obiecte de același fel. În general, articolul definit se folosește cu un substantiv care semnifică:

1) un obiect care este determinat de contextul verbal. În acest caz sunt posibile următoarele două situații:

- a) numele obiectului a fost menționat anterior în text, adică la a două pomenire a obiectului: *A fost odată un crai. Craiul avea o nevastă tânără.*
- b) numele obiectului este însoțit de anumite determinative care îi comunică statut de obiect individualizat în raport cu obiectele de același fel: *Băiatul care vine este prietenul meu.; Am găsit cartea pe care o căutam de mult.*
- 2) un obiect cunoscut vorbitorilor din experiența lor anterioară comună: *Ți-am adus cartea.* (pe care mi-ai împrumutat-o, pe care ți-am promis-o etc.).
- 3) un obiect care se află în câmpul vizual al vorbitorilor, adică este de față în momentul comunicării, de exemplu: *Dă-mi caietul!*
- 4) un obiect care face parte dintr-un sistem închis, în cadrul căruia el este unic sau se caracterizează printr-un grad mare de notorietate (*mama, tata, bunicul, bunica, fratele, sora; craiul, domnul, domnitorul, împăratul, regele, popa, dascălul* etc.): *A venit profesorul.*
- 5) un obiect care există în realitate într-un singur exemplar (*luna, soarele, cerul, pământul, univers, natură* etc.): *A răsărit luna.* De menționat că atunci când substantivul unic este însoțit de un determinativ el poate apărea și cu articol nehotărât: *Pe cer strălucește un soare fierbinte.* În acest caz, substantivul unic articulat nedefinit nu indică un obiect oarecare, ci unul dintre aspectele obiectului unic.

Omiterea articolului

Caracteristic pentru funcționarea articolului substantival este faptul că în limba română utilizarea lui este determinată de mai mulți factori. Astfel, prezența articolului de un anumit tip este, de regulă, cerută de factori semantici, și anume de necesitatea exprimării gradului de individualizare a obiectului. În alte cazuri, apariția sau absența articolului depinde de specificul construcției în care substantivul este utilizat.

Substantivele sunt folosite la forma nearticulată (cu articolul zero) în următoarele situații:

1) când substantivul nu indică un obiect individualizat într-o anumită privință (cunoscut sau necunoscut), ci semnifică doar noțiunea respectivă. Aceasta se întâmplă în următoarele situații:

a) când substantivul în N. îndeplinește funcția sintactică de nume predicativ, care exprimă naționalitatea sau profesia: *El este inginer. Ei sunt americani.*

b) când substantivul îndeplinește funcțiile sintactice de nume predicativ sau atribut, fiind introdus printr-o prepoziție cu regim de A.: *Ceasul este de aur. Aici crește o pădure de stejar.*

2) când substantivul indică obiectul în general, ceea ce presupune o neutralizare a opozițiilor de individualizare. Este vorba de substantivul cu funcție de complement circumstanțial precedat de o prepoziție cu regim de A.: *merg la școală, stau lângă geam, vin de la moară.*

De la aceste reguli există și anumite excepții. Astfel, dacă în construcțiile prepoziționale enumerate mai sus substantivul are un determinant, atunci acesta este însoțit de articol: *El este un pictor talentat. El este inginerul care a proiectat această clădire. Ei locuiesc în satul vecin. Ne-am oprit la hotelul din centru.*

În cazul unor construcții prepoziționale substantivul poate fi însoțit de articol chiar și în lipsa determinantului. De multe ori se folosește la forma articulată hotărât substantivul (în lipsa determinantului) introdus prin prepoziția *cu* și locuțiunile în care intră (și *cu*, împreună *cu*): *Taie pâine cu cuțitul. A zburat cu avionul.* De asemenea, se articulează hotărât, fiind precedate de prepoziții, substantivele care desemnează persoane „unice” pentru locutor: *la mama, la bunica.* După unele dintre prepozițiile cu regim de acuzativ substantivul poate fi utilizat fiind însoțit de articolul nehotărât: *Casa se află lângă un lac. Soarele s-a ascuns după un munte.* Substantivul introdus prin prepozițiile cu regim de G. și D. este, de obicei, la forma articulată: *împrejurul casei, datorită părinților.*

3) când valorile vizând gradul de individualizare a obiectului sunt exprimate cu ajutorul unor mijloace echivalente semantic cu articolul substantival hotărât și nehotărât: *Unde duce acest drum? Ce carte este aceasta?* Substantivul apare nearticulat în relație cu o serie de adjective pronominale când acestea sunt antepuse: demonstrative (*acesta, acel, celălalt, același*), interogativ-relative (*care, ce, cât, al câtelea*), nehotărâte (*atât, cutare, fiecare, oricare, orice, câțva, ceva, oarecare, vreun*), negative (*niciun, nicio*).

Unele dintre aceste adjective pronominale pot apărea și după substantivul determinat. În acest caz, substantivul este însoțit de articolul hotărât: *elevul acesta, studentul acela.* În același timp, există și adjective pronominale antepuse care se combină totdeauna cu un substantiv articulat hotărât: *tot omul, însuși ministrul.*

4) când substantivul are ca determinant un numeral cardinal propriu-zis, care exclude utilizarea articolului: *Cine aleargă după doi iepuri nu prinde niciunul.* Uneori numerele cardinale ca substitute ale numeralelor ordinale pot urma după substantivul determinat, care, în cazul dat, apare însoțit de articolul hotărât: *etajul patru, capitolul doi, anul trei.*

5) când substantivul are în postpoziție un determinant exprimat printr-un adjectiv calificativ. În aceste construcții, articolul substantival se atașează primului termen, adică adjectivului: *marele oraș, tânărul profesor, bătrânul tată.*

Cazul

Cazul este categoria gramaticală care exprimă relațiile substantivului cu alte cuvinte din propoziție, fiind un indice al funcțiilor sintactice ale substantivului. Categoria dată se realizează prin opoziția următoarelor cinci cazuri: nominativ, genitiv, dativ, acuzativ și vocativ. Cele mai generale caracteristici ale cazurilor sunt:

Cazul	Întrebarea cazuală	Funcția sintactică cea mai frecventă
1. Nominativ	<i>cine?, ce?</i>	Subiect, nume predicativ, apozitie
2. Genitiv	<i>al (a, ai, ale) cui?</i>	Atribut
3. Dativ	<i>cui?</i>	Complement indirect
4. Acuzativ	<i>pe cine?, ce?</i>	Complement direct
5. Vocativ	–	Cazul adresării directe

Formele de caz ale substantivului

Din punct de vedere formal, cazurile substantivului sunt omonime două câte două: nominativ = acuzativ și genitiv = dativ. Astfel, cazurile nominativ și acuzativ sunt total identice. Se deosebesc numai prin condițiile de utilizare și prin raportarea la anumite funcții sintactice. Coincid de asemenea și formele cazurilor genitiv și dativ. Ele diferă prin raporturile sintactice exprimate și prin faptul că, în anumite contexte, cazul genitiv poate include în structura sa articolul genitival *al, a, ai, ale*. Dezambiguizarea formelor cazuale omonime ale substantivului se face prin raportare la formele echivalente ale pronumelor personale, care sunt, în cea mai mare parte, distincte pentru fiecare dintre cele cinci cazuri.

Cazurile substantivelor se exprimă cu ajutorul următoarelor mijloace gramaticale:

a) articolul substantival hotărât (*-l, -a, -i, -le, -lui, -i, -lor*) și nehotărât (*un, o, niște, unui, unei, unor*); diferențiază forma de N.A. de cea de G.D.

b) desinența cazuală însoțită uneori și de alternanța sunetelor (realizează distincția dintre ele două perechi de cazuri – N.A și G.D. – numai la substantivele feminine la singular; prin desinențe specifice se caracterizează și unele forme ale cazului vocativ).

În funcție de capacitatea substantivelor de a-și schimba desinența după cazuri, se disting două clase flexionare de bază:

– substantivele masculine și neutre cu o desinență pentru toate cazurile la singular și alta pentru toate cazurile la plural:

	Singular	Plural
N.A.	<i>un tânăr</i>	<i>niște tineri</i>
G.D.	<i>unui tânăr</i>	<i>unor tineri</i>

– substantivele feminine care au două desinențe de caz la singular (una pentru N.A. și alta pentru G.D.) și o desinență pentru toate cazurile la plural:

	Singular	Plural
N.A.	<i>o carte</i>	<i>niște cărți</i>
G.D.	<i>unei cărți</i>	<i>unor cărți</i>

c) articolul genitival-posesiv (*al, a, ai, ale*) apare ca element constitutiv al unei variante poziționale a cazului genitiv (*al colegului, a copilului*), având rolul de a distinge cazul genitiv de dativ. Are următoarele forme de gen și de număr:

Genul	Numărul	Articolul genitival	Exemple
Masculin	singular	<i>al</i>	<i>un copil al vecinului</i>
	plural	<i>ai</i>	<i>niște copii ai vecinului</i>
Feminin	singular	<i>a</i>	<i>această zi a anului</i>
	plural	<i>ale</i>	<i>aceste zile ale anului</i>

Datorită funcțiilor îndeplinite este considerat un semn al cazului genitiv și, totodată, un element de legătură între substantivul în genitiv și termenul regent (substantivul determinat): *un prieten al fratelui*. Articolul genitival se acordă în gen și număr cu termenul regent (semnifică obiectul posedat), nu cu substantivul în genitiv (indică posesorul): *un caiet al elevului, o carte a elevului*.

Varianțele cazului genitiv

Cazul genitiv are două variante poziționale: fără articolul genitival (*paginile unei cărți, paginile cărții*) cu articolul genitival (*niște pagini ale unei cărți, aceste pagini ale cărții*). Apariția sau absența articolului genitival în cadrul construcțiilor cu genitivul depinde de anumite condiții morfosintactice.

Genitivul fără articolul genitival se folosește atunci când substantivul în acest caz urmează imediat după substantivul determinat, care este articulat hotărât: *copilul vecinului*.

Folosirea articolului genitival este obligatorie atunci când: a) termenul regent este nearticulat enclitic (*un copil al vecinului, acest copil al vecinului*), b) între genitiv și termenul regent este așezat un alt determinant (*copilul cel mic al vecinului*), c) substantivul în genitiv se coordonează cu un alt genitiv (*editarea ziarelor și a revistelor*).

Formele cazului vocativ

Pot avea cazul vocativ mai ales substantivele nume de persoană, iar, în cazuri mai rare, și unele nume de animale (*băiatule*). Numele de inanimate se folosesc la acest caz numai dacă sunt personificate (*codrule*).

În vorbire, vocativul se caracterizează prin intonație specifică, în scris, se izolează prin virgule, iar după vocativele rostite cu intonație exclamativă se pune semnul exclamării, ceea ce marchează rostirea cu

pauză de restul comunicării: *O, tu nici visezi, bătrâne, câți în cale mi s-au pus!* (M. Eminescu)

La singular, cazul vocativ:

a) este omonim cu nominativul nearticulat, fiind folosit:

– fără determinante obligatorii: *mamă!*; *tată!*; *bunică!*; *doamnă!*; *cumătră!*; *băiețaș!*; *fetiță!*; *puișor!*; *Ionică!* etc.

– cu determinante obligatorii: *stimate domn!*; *dragă prieten!*; *prieten drag!* etc.

b) este omonim cu nominativul articulat enclitic. Această formă a cazului vocativ se folosește numai cu determinante genitivale sau adjectivale: *băiatul mamei!*; *fata mamei!*; *copilul meu!*; *scumpa mea!*; *odorul meu!* etc.

c) se constituie cu ajutorul următoarelor desinențe:

–e: *băietel!*; *bărbate!*; *căpitane!*; *cețățene!*; *copile!*; *nepoate!*; *prietenel!*; *tinere!*; *vere!*; *Ioanel!*; *Alexandre!*; *Bogdane!* etc.

–o: *bunico!*; *fetițo!*; *iubito!*; *scumpo!*; *soro!*; *vulpeo!* etc.

–ule: *băiatule!*; *bunicule!*; *domnule!*; *fiule!*; *iubitule!*; *omule!*; *puiule!*; *unchiule!*; *Radule!* etc.

La plural, cazul vocativ:

a) este omonim cu nominativul plural nearticulat, fiind folosit:

– fără determinante obligatorii: *băieți!*; *copii!*; *prieteni!*; *concețățeni!*; *ostași!* etc.

– cu determinante obligatorii sau coordonat cu un alt vocativ: *oameni buni!*; *scumpele mele fete!*; *băieți și fete!*; *frați și surori!*; *colegi și colege!* etc.

b) este omonim cu nominativul plural articulat enclitic. Este folosit numai cu determinante: *băieții mamei!*; *copiii mei!*; *fetele mele!* etc.

c) este omonim cu genitiv-dativul plural articulat enclitic: *băieților!*; *fetelor!*; *fraților!*; *surorilor!*; *doamnelor!*; *domnișoarelor!*; *domnilor!* etc.

Este de observat că nu toate aceste forme sunt la fel de frecvente în vorbire. În limba contemporană, tot mai des se întrebuițează vocativul omonim cu nominativ-acuzativul articulat enclitic.

Declinarea substantivelor

Totalitatea formelor prin care se exprimă categoriile gramaticale ale substantivului constituie flexiunea sau declinarea lui. Substantivul în limba română se declină numai cu ajutorul articolului substantival, de aceea se disting două tipuri de declinare: a) declinarea cu articol nehotărât și b) declinarea cu articol hotărât.

În același timp, există trei modele de declinare: a) declinarea substantivelor masculine; b) declinarea substantivelor feminine; c) declinarea substantivelor neutre. Această de la urmă ar putea fi definită drept declinare mixtă, deoarece substantivele neutre se declină la singular după modelul substantivelor masculine, iar la plural, după cel al substantivelor feminine.

Declinarea cu articol nehotărât

Singular			
	Masculin	Feminin	Neutru
N.	<i>un băiat</i>	<i>o fată</i>	<i>un teatru</i>
G.	<i>(al, a, ai, ale) unui băiat</i>	<i>(al, a, ai, ale) unei fete</i>	<i>(al, a, ai, ale) unui teatru</i>
D.	<i>unui băiat</i>	<i>unei fete</i>	<i>unui teatru</i>
A.	<i>(pe) un băiat</i>	<i>(pe) o fată</i>	<i>un teatru</i>
V.	–	–	–
Plural			
	Masculin	Feminin	Neutru
N.	<i>niște băieți</i>	<i>niște fete</i>	<i>niște teatre</i>
G.	<i>(al, a, ai, ale) unor băieți</i>	<i>(al, a, ai, ale) unor fete</i>	<i>(al, a, ai, ale) unor teatre</i>
D.	<i>unor băieți</i>	<i>unor fete</i>	<i>unor teatre</i>
A.	<i>(pe) niște băieți</i>	<i>(pe) niște fete</i>	<i>niște teatre</i>
V.	–	–	–

Declinarea cu articol hotărât

Singular			
	Masculin	Feminin	Neutru
N.	<i>băiatul</i>	<i>fata</i>	<i>teatrul</i>
G.	<i>(al, a, ai, ale) băiatului</i>	<i>(al, a, ai, ale) fetei</i>	<i>(al, a, ai, ale) teatrului</i>
D.	<i>băiatului</i>	<i>fetei</i>	<i>teatrului</i>
A.	<i>(pe) băiatul</i>	<i>(pe) fata</i>	<i>teatrul</i>
V.	<i>băiete!; băiatule!</i>	<i>fată!; feto!</i>	–
Plural			
	Masculin	Feminin	Neutru
N.	<i>băieții</i>	<i>fetele</i>	<i>teatrele</i>
G.	<i>(al, a, ai, ale) băieților</i>	<i>(al, a, ai, ale) fetelor</i>	<i>(al, a, ai, ale) teatrelor</i>
D.	<i>băieților</i>	<i>fetelor</i>	<i>teatrelor</i>
A.	<i>(pe) băieții</i>	<i>(pe) fetele</i>	<i>teatrele</i>
V.	<i>băieți!; băieților!</i>	<i>fetelor!</i>	–

Declinarea substantivelor nearticulabile enclitic

Din categoria substantivelor care nu se îmbină cu articolul hotărât fac parte:

a) substantivele proprii masculine nume de persoane (*Andrei, Gheorghe, Radu, Ștefănescu* etc.);

b) unele substantive proprii feminine nume de persoană (*Carmen, Jeni, Lili, Mimi* etc.);

c) unele substantive comune simple sau compuse (*nene, tanti, vodă, flămânzilă, ochilă, săracilă, michiduță, ianuarie, februarie, martie, pierde-vară* etc.).

Genitiv-dativul acestor substantive, care se folosesc numai cu forma de singular, se exprimă cu ajutorul articolului proclitic *lui*:

N.	<i>Ștefan</i>	<i>Carmen</i>	<i>iunie</i>
G.	(<i>al, a, ai, ale</i>) <i>lui Ștefan</i>	(<i>al, a, ai, ale</i>) <i>lui Carmen</i>	(<i>al, a, ai, ale</i>) <i>lui iunie</i>
D.	<i>lui Ștefan</i>	<i>lui Carmen</i>	<i>lui iunie</i>
A.	<i>Ștefan</i>	<i>Carmen</i>	<i>iunie</i>

Tot cu elementul proclitic *lui* se formează și genitiv-dativul unor substantive comune termeni de rudenie când sunt însoțite de adjective posesive conjuncte: *lui frate-meu, lui tată-tău, lui bunicu-său*.

Pentru câteva dintre aceste substantive sunt posibile două forme de G.D.: una cu articolul hotărât enclitic și alta cu elementul proclitic *lui*: *badei/lui badea; tatei/lui tata: tătucăi/lui tătuca*.

Condițiile de întrebuințare și funcțiile sintactice ale cazurilor

Cazul substantivelor este strâns legat de prepoziție. Se disting, pe de o parte, forme cazuale neînsoțite de o anumită prepoziție (cazuri neprepoziționale) și, pe de alta, forme cazuale impuse substantivului de o prepoziție sau de o locuțiune prepozițională (cazuri prepoziționale).

Dintre cele cinci cazuri, numai nominativul și vocativul nu se folosesc în construcție cu o prepoziție, celelalte cazuri – genitiv, dativ, acuzativ – pot fi întrebuințate atât fără prepoziții, cât și în îmbinare cu o prepoziție.

Nominativul

Nominativul este cazul denumirii obiectului. El poate apărea în contexte de tipul: *iată cineva* sau *ceva*. Răspunde la întrebările: *cine? ce?* În structura enunțului, substantivul în nominativ se definește prin următoarele valori: persoană sau lucru care realizează o anumită acțiune (*Copilul aleargă.*) sau căruia i se atribuie o însușire (*Copilul este vesel.*), persoană sau lucru care suportă efectul unei acțiuni exprimate de un verb la diateza pasivă (*Copilul este spălat de mamă.*), precum și caracteristică atribuită unui subiect (*El este copil.*).

Substantivul în nominativ nu poate fi folosit în construcție cu o prepoziție și îndeplinește următoarele funcții sintactice:

- subiect: *Cerul era negru ca și pământul.* (L. Rebreanu);
- nume predicativ: *Taica era pădurar.* (V. Eftimiu);
- apozitie: *Mare fu uimirea și bucuria lui Făt-Frumos când găsi de partea cealaltă a podului pe însuși tatăl-său, împăratul.* (V. Eftimiu);
- element predicativ suplimentar: *Se credea în sufletul lui răzbunătorul nedreptățiților...* (L. Rebreanu).

Genitivul

Genitivul este cazul care subordonează un nume față de un alt termen regent tot nume: *cămașa băiatului, directorul școlii, crengile copacului.* Fiind un caz al subordonării nominale, genitivul apare în contexte de tipul: *casa, cartea, bucuria... cuiva.* El răspunde la întrebările: *al cui?, a cui?, ai cui?, ale cui?*

Folosit în calitate de determinant nominal, substantivul în genitiv poate exprima diferite valori, dintre care cele mai importante sunt: genitivul posesiv (valoare generală cu diverse nuanțe): *casa bunicului, găina vecinului;* genitivul subiectiv (determină un nume de agent și denumește subiectul unei acțiuni): *plecarea trenului, mișcarea stelelor;* genitivul obiectiv (determină un nume de agent și denumește obiectul unei acțiuni): *cucerirea cosmosului, examinarea bolnavului, lectura romanului;* genitivul termenului calificat: *înălțimea muntelui, gravitatea situației;* genitivul partitiv: *picioarul mesei, ramurile copacului;* genitivul superlativ (este echivalent cu gradul superlativ): *minunea minunilor, voinicul voinicilor;* genitivul denumirii sau genitivul apozitiv: *țara Moldovei, cetatea Sorociei.*

La substantiv, genitivul este unul dintre cazurile care se poate construi cu prepoziție sau fără prepoziție. Substantivul în genitiv fără prepoziție poate îndeplini funcțiile sintactice de:

- atribut: *Pe urmă privirile copiilor se întorc spre mama lor.* (Camil Petrescu);
- nume predicativ: *Cartea este a profesorului. Lucrarea cea mai reușită a fost a studentului anului trei.*

Genitivul este cerut de prepozițiile primare: *asupra, contra* și de prepozițiile formate prin conversiunea altor părți de vorbire: *dedesubtul, dinaintea, dinapoia, dindărătul, înaintea, înapoia, îndărătul, înăuntrul, împrejurul, împotriva,* precum și de locuțiunile prepoziționale al căror ultim element este un substantiv articulat hotărât (-l, -a): *în dreptul, în mijlocul, în timpul, în vremea, la începutul, din cauza, în ciuda, cu ajutorul, în privința, în afara, cu excepția* etc. Fiind precedat de o prepoziție sau de o locuțiune prepozițională, substantivul în cazul genitiv poate fi:

- nume predicativ: *Popoarele sunt contra tiraniei.;*
- atribut: *Într-o clipire toată ființa lui Titu se schimbă într-o ură cumplită împotriva învățătorului.* (L. Rebreanu);

- complement indirect: *Și se repezi ca un uliu asupra cumnatului.* (M. Preda); *Roma își ațintește privirea asupra Daciei.* (Al. Vlahuță);
- complement instrumental: *Cu ajutorul unei oglinzi fermecate, cavalerul găsi comoara.* (M. Eliade);
- de relație: *Noroc că în privința lemnelor satul era liniștit.* (V. Voiculescu); *Cel puțin în privința așteptării are dreptate.* (O. Paler);
- opozițional: *În locul amintirilor, care oricât tot îi aduceau un început de zâmbet, vine tristețea.* (I. Teodoreanu);
- de excepție: *Și suferă că, în afara doctorului Luca, nimeni nu-i admiră trandafirii, udați de două ori pe zi, dimineața și seara, în lunile de secetă.* (O. Paler);
- complement circumstanțial: a) de loc: *Totuși, când am ajuns în dreptul casei m-am oprit și n-am avut curaj să pătrund.* (O. Paler); b) de timp: *Tinerii, asupra toamnei, se suiseră în munte, cu alți tovarăși și cu măgărușii, pe poteci pe care numai ei pe lume le știau.* (M. Sadoveanu); *În timpul zilei nu-l putea descoperi nimeni.* (I. Teodoreanu); c) de cauză: *Dar nu se zărea mai nimic din cauza întunericului.* (O. Paler); d) de scop: *Instinctul politic, devenit artă, canalizează toate energiile în vederea obținerii unui câștig maxim.* (Em. Cioran); e) condițional: *În cazul unui incendiu toți trebuie să părăsească încăperea.* f) concesiv: *Numai eu eram crunt, în ciuda sentimentului de sărbătoare care mă stăpânea.* (M. Preda).

Dativul

Dativul este un caz subordonat al substantivului. Apare în contexte de tipul: *a da, a cere, a spune, a aparține... cuiva*. Răspunde la întrebarea *cui?*

La substantiv, dativul este unul dintre cazurile care se poate construi cu sau fără prepoziție. Valoarea de bază exprimată de cazul dativ este cea de destinatar al acțiunii: *Elevii i-au dăruit profesoarei flori.*

Substantivul în dativ fără prepoziție este cerut, de cele mai multe ori, de un verb: *Harap-Alb mulțumește furnicii pentru ajutorul făgăduit.* (I. Creangă). În acest caz, el desemnează persoana sau obiectul în folosul căruia se desfășurează acțiunea. Cazul dativ mai poate fi regentat și de un adjectiv: *Pretutindeni stăpânea tăcerea prielnică somnului.* (Z. Stancu) sau de un substantiv de origine verbală (*acordarea de premii învingătorilor*). El poate îndeplini următoarele funcții sintactice:

- complement indirect: *Dădu o poruncă ascuțită argatului molău și somnoroș.* (Cezar Petrescu);
- apozitie: *De aceea vă spun: plecați-vă de bună voie lui, împăratului tuturor!* (V. Eftimiu);

Substantivul în dativ poate fi construit cu prepozițiile: *datorită, mulțumită, grație*. Dativul prepozițional poate fi:

- complement instrumental: *A reușit datorită prietenilor săi.;*
- complement circumstanțial de cauză: *Munții Carpați sunt mai ușor de trecut decât Alpii, datorită numeroaselor trecători.;*

În limba populară și familiară, pentru exprimarea raportului de dativ se folosește așa-numitul dativ analitic: o construcție alcătuită din prepoziția *la* și substantivul în acuzativ. Această construcție prepozițională echivalentă cu dativul sintetic este posibilă în cazul substantivelor comune la plural: *Dau mâncare la cai.*; *Spune numai la prieteni.*

Acuzativul

Acuzativul este un caz subordonat al substantivului. Apare în contexte de tipul: *a aștepta, a căuta, a vedea... pe cineva sau ceva.* Răspunde la întrebările: *pe cine? ce?*

Acuzativul se poate construi cu sau fără prepoziție. Valoarea de bază exprimată de cazul acuzativ este cea de obiect direct, adică de obiect care suportă efectul acțiunii desemnate de un verb tranzitiv: *a semăna grâu, a vâna iepuri, a construi vapoare, a citi o carte.*

Substantivul în acuzativ fără prepoziție poate avea următoarele funcții sintactice:

- complement direct. Determină un verb tranzitiv și este exprimat prin nume de inanimate (*Aștept trenul*), nume de animale (*Vânătorul a împușcat un iepure.*) sau prin nume de persoane neidentificate (*Țăranii au prins un hoț.*);

- element predicativ suplimentar: *În curând tot județul l-a consacrat poet.* (L. Rebreanu);

- complement circumstanțial: a) de loc: *Am mers o cale lungă.*; b) de timp: *L-am căutat o zi întreagă. Și au stat acolo trei zile și trei nopți.* (Camil Petrescu); *N-au să mă țină aici o viață de om.* (L. Rebreanu); c) de mod: *S-a supărat foc.*

Substantivul în acuzativ precedat de o prepoziție sau de o locuțiune prepozițională poate îndeplini următoarele funcții sintactice:

- complement direct: *Nevoia-l face pe om hoț și scoate lupul din pădure.* (Folclor);

- apozitie: *Pe ea, pe Veronica, judecata o dovedise nevinovată.* (I. Agârbiceanu);

- nume predicativ: *Vorba e de argint, tăcerea e de aur.* (Folclor);

- atribut: *Lăcățul de la ușa tinzii fu găsit deschis.* (I. Agârbiceanu);

- complement indirect: *Toți râd de gluma potrivită.* (Camil Petrescu); *Din nebunia străină să înveți minte.* (Folclor);

- complement de agent: *Însă omul e totdeauna pândit de primejdii.* (Z. Stancu); *Am fost chemat în cancelarie de părintele Dobre, profesorul nostru de religie.* (M. Preda);

- complement instrumental: *Veronica își ștergea sudoarea de pe frunte cu năframa.* (I. Agârbiceanu);

- complement sociativ: *Vei săpa sare, la ocnă, împreună cu țiganii robi.* (E. Camilar); *Domnu Toma s-a întors în sat cu străjerul.* (M. Sadoveanu);

- opozițional: *În loc de dreptate, ne-am ales cu batjocura și cu averea luată.* (V. Eftimiu);

– complemente circumstanțiale: a) de loc: *Plecă din vreme la gară.* (L. Rebreanu); b) de timp: *În zori, bolnavul adormi.* (L. Demetrius); c) de mod: *Ursul nu joacă de bunăvoie.* (Folclor); d) de cauză: *Calul tresări de spaimă.* (M. Sadoveanu).

Vocativul

Vocativul exprimă o chemare adresată unei persoane. Din punct de vedere gramatical, vocativul constituie o propoziție neanalizabilă: *Acum, copii, ascultați povestea până la capăt.* (V. Eftimiu).

În limbajul familiar, vocativul poate fi însoțit de o anumită interjecție, împreună cu care formează o unitate intonațională: *Mă fraților, spuneți, mă, ce știți?* (Camil Petrescu).

Formarea substantivelor

Formarea substantivelor cuprinde un ansamblu de procedee care au ca scop sporirea numărului de substantive pentru exprimarea de noi concepte în limbă. Principalele procedee de formare a substantivelor în română sunt derivarea, compunerea și conversiunea (substantivizarea). Procedeele derivării și cel al compunerii presupun combinarea unor elemente formale în vederea constituirii unui substantiv nou. În același timp, substantivizarea constă în trecerea unor cuvinte dintr-o altă clasă lexico-gramaticală în cea a substantivului fără a fi însoțite de anumite elemente derivate. De menționat că toate procedeele de formare a substantivelor implică existența unor mijloace de limbă (cuvânt-bază, afixe) și a anumitor modele în conformitate cu care se constituie noile unități lexicale.

Substantive formate prin derivare

Derivarea este un procedeu de formare a substantivelor cu ajutorul prefixelor și al sufixelor. Procedeele constă în adăugarea (uneori suprimarea sau substituția) prefixelor sau a sufixelor la cuvântul de bază. Derivarea cunoaște următoarele tipuri:

- a) derivarea cu sufixe sau sufixarea (formarea de cuvinte noi prin adăugarea sufixelor la cuvintele-bază);
- b) derivarea cu prefixe sau prefixarea (formarea de cuvinte noi prin adăugarea prefixelor la cuvintele-bază);
- c) derivarea cu prefixe și sufixe, așa-numita derivare parasintetică;
- d) derivarea regresivă (formarea de cuvinte noi prin suprimarea afixelor).

Derivarea cu sufixe (sau sufixarea) este un procedeu de formare a substantivelor care constă în atașarea la cuvântul-bază a unui sufix

lexical. De exemplu, cuvântul derivat *învățător* este alcătuit din tema *învăț-*, la care se adaugă sufixul *-ător*. Cuvântul-bază pentru acest derivat este verbul *a învăța*. Suffixarea este cel mai productiv procedeu de formare a substantivelor în română: *căruț-aș*, *pietr-ar*, *călăr-eț*, *cânt-ăreț*, *păsăr-ică*, *arip-ioară*, *pietr-oi*.

În limba română, substantivele se pot forma prin derivare cu sufixe de la baze adjectivale (*bun* + *-ătate* = *bunătate*, *frumos* + *-ețe* = *frumusețe*), verbale (*a conduce* + *-ător* = *conducător*, *a se întuneca* + *-ime* = *întunecime*) sau substantivale (*cojoc* + *-ar* = *cojocar*, *prieten* + *-ie* = *prietenie*). Astfel, după apartenența cuvântului-bază la o anumită parte de vorbire, în limba română se disting derivate substantivale având structura: temă adjectivală/verbală/substantivală + sufix.

Clasificarea cea mai importantă a derivatelor substantivale formate cu ajutorul sufixelor este cea semantică. Ele se grupează în următoarele clase:

1. Nume de persoană: a) denumesc persoana după funcție, după profesiunea practică, după apartenența la un curent, organizație etc., după activitatea sau după acțiunea exprimată de bază; sunt formate cu sufixele *-ar* (*bucătar*, *cizmar*, *cojocar*, *fântânar*, *gazetar*, *lăutar*, *lemnar*, *morar*, *pădurar*, *plăcintar*, *plugar*, *școlar*) *-aș* (*călăraș*, *căruțaș*, *cercetaș*, *cosaș*, *făptaș*, *industriaș*, *meseriaș*, *ostaș*, *poștaș*), *-easă* (*lenjereasă*), *-er* (*scutier*, *textier*, *ușier*), *-eț* (*cântăreț*), *-giu* (*camionagiu*, *macaragiu*, *țambalagiu*, *cazangiu*), *-ist* (*afacerist*, *complotist*, *farmacist*, *pașoptist*, *șahist*, *șantajist*, *textilist*, *unionist*, *viorist*), *-nic* (*paznic*), *-tor* (*atacator*, *croitor*, *cumpărător*, *dansator*, *luptător*, *muncitor*, *negustor*, *scriitor*, *vânător*); b) denumesc persoana după apartenența locală; sunt formate cu sufixele: *-ac* (*austriac*), *-ean/-ian* (*african*, *american*, *ardelean*, *australian*, *basarabean*, *brazilian*, *canadian*, *călărășean*, *câmpenean*, *european*, *italian*, *mexican*, *orășean*, *pământean*, *sătean*), *-ez* (*albanez*, *bavarez*, *chinez*, *cubanez*, *filipinez*, *francez*, *olandez*);

2. Nume de obiecte, fenomene, locuri: a) denumesc un instrument, o unealtă, un mecanism etc.; sunt formate cu sufixele: *-ar* (*brăzdar*, *degetar*, *îndreptar*, *mâner*, *minutar*, *pieptar*, *umerar*), *-ieră* (*fructieră*, *scrumieră*, *spumiera*, *untieră*), *-iță* (*nisiparniță*, *piperniță*, *scrumelniță*, *zaharniță*), *-toare* (*ascuțitoare*, *învelitoare*, *prășitoare*, *secerătoare*, *semănătoare*, *stropitoare*, *treierătoare*, *vânturătoare*), *-tor* (*crucișător*, *fierbător*, *închizător*, *lansator*, *storcător*, *sucitor*, *ștergător*); b) denumesc un obiect sau un fenomen rezultat dintr-o acțiune; sunt formate cu sufixele *-ăt/-et* (*foșnet*, *muget*, *pocnet*, *răcnet*, *răget*, *strigăt*, *trăsnet*, *trosnet*, *țipăt*, *urlet*, *vaiet*, *zumzet*), *-eală* (*plămădeală*, *urzeală*), *-ătură* (*crăpătură*, *dărăpănătură*, *fiertură*, *picătură*, *pocnătură*, *prăjitură*, *sfărâmatură*, *tipăritură*, *topitură*, *țesătură*, *umplutură*); c) denumesc un obiect sau un loc care se caracterizează printr-o însușire sau este legat de o acțiune; sunt formate cu sufixele *-iș/-uș* (*albuș*, *alunecuș*, *ascunziș*, *gâlbenuș*, *luminiș*, *povârniș*, *răriș*, *săniuș*), *-oare* (*strâmtoare*, *trecătoare*), *-tură* (*acritură*, *adâncitură*, *cotitură*, *fundătură*, *ridicătură*, *ruginitură*, *scriitură*, *scurtătură*, *umflătură*, *uscătură*); d) denumesc un local, un atelier, un magazin; sunt formate cu sufixul *-ărie/-erie* (*băcănie*, *berărie*, *brutărie*, *cazangerie*, *ceasornicărie*, *cizmărie*, *cofetărie*, *curățătorie*, *fierărie*, *florărie*, *franzelărie*, *spălătorie*);

3. Nume cu sens colectiv: a) denumesc o colectivitate, un ansamblu, o totalitate; sunt formate cu sufixele *-ărie/-ăraie* (*apărie, argintărie, aurărie, dantelărie, fumăraie, lemnărie, mătăsărie, rufărie, viermărie, viespărie*), *-ătate* (*creștinătate, golătate, păgânătate*), *-et* (*bănet, bătrănet, păsăret, puiet, tineret*), *-ime* (*bătrânime, dascălime, învățătorime, motănime, negustorime, ostășime, sărăcime, studențime, țărănime*), *-iș* (*frunziș, rădăciniș, rămuriș*); b) denumesc un loc pe care se află ansambluri, mulțimi de lucruri; sunt formate cu sufixele *-ărie* (*bostănărie, lutărie, pepenărie, stuțărie*), *-et* (*alunet, brădet, făget, frășinet, nucet*), *-iș* (*aluniș, bolovăniș, mărăciniș, pâlteniș, păpuriș, stuțăriș, tușiș, zmeuriș*), *-iște* (*cânepiște, păpuriște, porumbiște*);

4. Nume cu sens abstract: a) denumesc activități, funcții, meserii, stări sociale; sunt formate cu sufixele *-ie* (*actorie, argăție, cărăușie, cizmărie, cojocărie, domnie, negustorie, olărie, păstorie, plugărie, răzeșie, tâmplărie, țărănie*), *-it/-ărit* (*albinărit, oierit, olărit, tutunărit, vierit*); b) denumesc teorii, curente, doctrine; sunt formate cu sufixul *-ism* (*clasicism, descriptivism, gândirism, ortodoxism, pașoptism, populism, romantism, sămănătorism*); c) denumesc acțiuni (sau rezultate ale acțiunilor); sunt formate cu sufixele *-anie* (*împărtășanie, pățanie, strădanie*), *-ăciune* (*înșelăciune, plecăciune*), *-ământ* (*consimțământ, deznodământ, legământ*), *-ătură/-etură/-itură* (*alergătură, apucătură, aruncătură, căzătură, cotitură, cusătură, duduțură, izbitură, lovitură, pocnătură, săritură, sperietură, umblătură, zguduțură*), *-eală/-ială* (*bălăceală, chibzuială, clipeală, dibuială, făgăduială, foială, frunzăreală, pălăvrăgeală, săpuneală, tânguială*), *-et* (*plânset, umblet, zvăcnet*), *-ie* (*drumeție, hoție, tâlhărie*), *-ință* (*căință, credință, făgăduință, folosință, pocăință, străduință*), *-iș/-ăș/-uș* (*coborăș, măritiș, ocoliș, seceriș, suiș, treieriș, urcuș*), *-oare/-ătoare* (*măsurătoare, ninsoare, numărătoare*), *-re* (*abatere, apropiere, ardere, asuprire, citire, coborâre, cunoaștere, cutezare, mărire, mișcare, orbecăire, pierdere, plecare, ridicare, sclipire, sfărâmare, spargere*); d) denumesc stări, relații: sunt formate cu sufixele *-ătate* (*singurătate*), *-ie* (*burlăcie, bucurie, fecorie, dușmănie, prietenie, pustnicie, sălbăticie, sărăcie, trezie, vinovăție, voioșie*), *-ime* (*întunecime, mâncărime, usturime*), *-ință* (*dorință, năzuință, umilință*); e) denumesc însușiri; sunt formate cu sufixele *-ăciune/-iciune* (*deșteptăciune, moliciune, repeziciune, slăbiciune, vioiciune*), *-ătate/-itate* (*bunățate, exactitate, inventivitate, însemnătate, greutate, răutate, seninătate, seriozitate*), *-eală* (*acreală, amăreală, fierbințeală, iuțeală, încetineală, umezeală*), *-eață* (*albeață, dulceață, negreață, verdeață*), *-ețe* (*blândețe, cărunțețe, frumusețe, mândrețe, tristețe*), *-iel/-enie* (*bărbăție, cumințenie, dărnicie, dărzenie, fățărnicie, gingășie, hărnicie, mândrie, nerozie, temeinicie, trăinicie, vitejie, zgârcenie*), *-ime* (*acrimă, adâncime, agerime, cruzime, grosime, înălțime, lățime, limpezime, lungime, mărime, profunzime, ușurime, vechime*), *-ință* (*chibzuință, iscusință, nesăbuință, ușurință*);

5. Diminutive (exprimă ideea de micime a obiectului și/sau o notă afectivă); sunt formate cu sufixele *-aș* (*băiețaș, butoiăș, ciobănaș, copilaș, fluturaș, iepuraș, pisoiaș*), *-ea* (*floricea, păsărea, rămurea*), *-el* (*băiețel, clopoțel, cojocel, copăcel, degețel, gândăcel, nepoțel, stejărel*), *-uleț* (*brăduțel,*

murguleț, roibuleț, ursuleț), -ic (*bunic, lăptic, nenic, tătic*), -(ic)ică (*băiețică, cârtică, florică, foică, păpușică, pâinică, pietricică, rotică, ulică*), -(ul) iță (*aluniță, căpriță, cârniță, copiliță, frunzuliță, linguriță, luminiță, poieniță, puiculiță, punguliță*), -cior (*cărnăcior, glăscior, născior, oscior*), -ior/-ișor/-ușor (*anișor, botișor, cuibușor, frățior, pantofior, pușor, puflușor, plugușor, târgușor*), -ioară/-ișoară/-ușoară (*aripioară, fetișoară, fețișoară, inimioară, istorioară, lefușoară, surioară, trebușoară, țărișoară, ulicioară*), -uță (*așchiuță, broscuță, bunicuță, căsuță, crenguță, mânuță, opincuță, potecuță, punguță, țărăncuță, vrăbiuță*);

6. Augmentative (exprimă ideea de mărime excesivă a obiectului și/sau un sens depreciativ); sunt formate cu sufixele -oi (*băiețoi, cărțoi, căsoi, pietroi*), -oaie (*buzoaie, căsoaie, străchinoaie*), -an (*bogătan, băietan, lungan, puștan*), -andru (*băiețandru, cățelandru, copilandru, flăcăiandru*);

7. Formații motionale (desemnează o ființă de sex opus față de cea indicată prin cuvântul de bază); sunt formate cu sufixele -an (*gâscan, curcan*), -el (*rândunel*), -oi (*broscoi, maimuțoi, rățoi, pisoi, vrăbioi, vulpoi*), -că (*ardeleancă, fiică, italiancă, moldoveancă, orășeancă, săteancă, țarancă*), -ea (*mielușea, purcea*), -easă (*bucătăreasă, căpităneasă, florăreasă, împărăteasă, japâneasă, mireasă, moșiereasă, negustoreasă, preoteasă*), -ică (*mielușică, nepoțică, purcică*), -iță (*casieriță, călugăriță, ciobăniță, dascăliță, doctoriță, morăriță, pictoriță, porumbiță, primăriță, școlăriță, șoferiță*), -oaică (*aricioaică, bulgăroaică, cerboaică, chinezoaică, englezoaică, iepuroaică, leoaică, lupoaică, șerpoaică, tătăroaică, tigroaică*), -toare (*învățătoare, mulgătoare, muncitoare, servitoare, țesătoare, vizitatoare*).

Derivarea cu prefixe (sau prefixarea) este un procedeu de formare a cuvintelor care constă în atașarea la cuvântul-bază a unui prefix. De exemplu, cuvântul derivat *străbunic* este alcătuit din tema *-bunic-*, la care se adaugă prefixul *stră-*. Cuvântul-bază pentru acest derivat este substantivul *bunic*. Derivarea cu prefixe este un procedeu mai puțin productiv în română, numărul prefixelor fiind cu mult mai mic decât cel a sufixelor (*confrate, desfrâu, neatenție, răscruce*). Derivatele cu sufixe se încadrează, de obicei, în clasa lexico-gramaticală a cuvântului de bază, de aceea substantivele derivate prin prefixare se formează, în general, de la alte substantive.

Prefixele substantivele cu ajutorul cărora se formează substantive noi sunt:

con-, *com-*, *co-* – *comesean, comoștenitor, concetățean, confrate, consătean, copărtaș*;

dez-, *des-*, *de-* – *descântec, dezgust, deznădejde, dezordine*;

ne- – *neadevăr, neamestec, neascultare, neastâmpăr, neatârnare, neclintire, necuviință, nedreptate, nefericire, neființă, nehotărâre, neîncredere, neîndurare, neînțelegere, nelămurire, nelegiuire, nemărginire, nemulțumire, nenoroc, neom, neomenie, nepăsare, neplăcere, neprieten, neputință, nerăbdare, nerecunoștință, neregulă, nesaț, nesiguranță, nesimțire, nesocotință, nesomn, nesupunere, neșansă, neștiință, netot*;

pre- – *precomandă, precomprimare, precorectură, presezon, prespălare*;

răz-, *răs-* – *răzbunic, răscruce, răsputare*;

re- – *realipire, reambalare, recomprimare, redeșteptare, remușcare, reromanizare*;

stră- – *străbun, străbunic, străfund, strămoș, strănepot*.

Prefixele se scriu, de regulă, neseperate de cuvintele de bază. Fac excepție derivatele cu prefixul *-re, -ne*: de la cuvintele de bază cu inițială elidată (căzută): *re-nnoire*, (în tempo rapid), dar, *reînnoire* (în tempo mai lent).

Derivarea parasintetică (sau derivarea cu prefixe și sufixe) este un procedeu de formare a cuvintelor care constă în atașarea simultană la același cuvânt-bază a unui prefix și a unui sufix. Numărul substantivelor despre care se poate spune cu siguranță că sunt formate prin derivare parasintetică este foarte mic în limba română: *în-crengă-tură*.

Derivarea regresivă constă în formarea de substantive noi prin suprimarea din structura cuvântului-bază a unor afixe lexicale. Printre derivatele substantivale formate prin derivare regresivă se disting:

a) substantive formate de la alte substantive prin suprimarea sufixului *ă*: *alun* (< *alună*), *cais* (< *caisă*), *căpșun* (< *căpșună*), *coacăz* (< *coacăză*), *frag* (< *fragă*), *măslin* (< *măslină*), *mâț* (< *măță*), *moș* (< *moașă*), *nuc* (< *nucă*), *pisic* (< *pisică*), *vișin* (< *vișină*) sau a sufixului *-ie*: *ecolog* (< *ecologie*), *etimolog* (< *etimologie*), *microbiolog* (< *microbiologie*);

b) substantive formate de la verbe prin suprimarea sufixelor verbale *-a, -ea, -i, -î*: *alint* (< *a alinta*), *amestec* (< *a amesteca*), *anunț* (< *a anunța*), *astâmpăr* (< *a se astâmpăra*), *auz* (< *a auzi*), *avânt* (< *a se avânta*), *bârfă* (< *a bârfi*), *blestem* (< *a blestema*), *cânt* (< *a cânta*), *câștig* (< *a câștiga*), *ceartă* (< *a certa*), *cutremur* (< *a se cutremura*), *dejun* (< *a dejuna*), *denunț* (< *a denunța*), *deranj* (< *a deranja*), *dezgheț* (< *a se dezgheța*), *dovadă* (< *a dovedi*), *enunț* (< *a enunța*), *forfotă* (< *a forfoti*), *greș* (< *a greși*), *izbândă* (< *a izbândi*), *îndemn* (< *a îndemna*), *îngheț* (< *a îngheța*), *înot* (< *a înota*), *joacă* (< *a se juca*), *laudă* (< *a lauda*), *lipsă* (< *a lipsi*), *lucru* (< *a lucra*), *miros* (< *a mirosi*), *năluca* (< *a i se năluci*), *omor* (< *a omori*), *pază* (< *a păzi*), *păcală* (< *a păcăli*), *pedeapsă* (< *a pedepsi*), *răsfăț* (< *a răsfăța*), *răsplată* (< *a răsplăti*), *rugă* (< *a ruga*), *sărut* (< *a săruta*), *simț* (< *a simți*), *strănut* (< *a strănuta*), *strop* (< *a stropi*), *șoptă* (< *a șopti*), *trai* (< *a trăi*), *trântă* (< *a trânti*), *ură* (< *a urî*), *văz* (< *a vedea*), *veghe* (< *a veghea*), *zbucium* (< *a se zbuciuma*).

Substantive formate prin compunere

Compunerea este un procedeu de formare a unui substantiv nou din două sau mai multe cuvinte care există independent în limbă: *inginer-șef, oțel-beton, zi-lumină, coada-calului, ochiul-boului, gura-leului, bou-de-baltă, trei-frați-pătați, bunăstare, botgros, iarbă-albă, coate-goale, pierde-vară, fluieră-vânt*. În română, compunerea este un procedeu de formare a cuvintelor noi mai puțin productiv decât în alte limbi. Substantivele compuse pot fi caracterizate din mai multe puncte de vedere. În plan semantic, unitățile date se caracterizează prin faptul că sunt percepute ca o singură unitate, care se definește prin trăsături distincte în raport cu cele ale elementelor

lor componente. Prin sensul lor, unele substantive compuse trimit la un referent diferit de cel vizat de unitățile din structura sa. De exemplu, sensul substantivului compus *floarea-soarelui* „plantă erbacee cu tulpina înaltă, cu floare mare, galbenă, îndreptată spre soare, cultivată pentru semințele ei oleaginoase“ nu reprezintă suma sensurilor celor două unități lexicale din componența sa.

În studiile de lingvistică, se face distincție între: a) substantivele compuse din cuvinte întregi sau din rădăcini (*tren-fulger*, *iarba-fiarelor*, *laptele-cucului*, *mână-spartă*, *șarpe-cu-clopoței*, *soare-apune*) și b) substantivele formate din elemente de compunere (*aerogară*, *autostradă*, *hidroavion*, *macromoleculă*, *microanaliză*).

Cele mai productive modele de formare a substantivelor compuse din cuvinte întregi sau din rădăcini sunt următoarele:

1) substantiv + substantiv: *an-lumină*, *anotimp*, *azbociment*, *bloc-turn*, *cal-putere*, *câine-lup*, *citatomanie*, *cuvânt-cheie*, *decret-lege*, *formular-tip*, *locțiitor*, *mașină-unealtă*, *metalazbest*, *omucidere*, *pasăre-liră*, *pușcă-mitralieră*, *situație-limită*, *ședințomanie*, *vagon-cisternă*, *zi-lumină*, *zi-muncă*;

2) substantiv + substantiv în genitiv: *Calea-Robilor*, *ciuboțica-cucului*, *coada-șoricelului*, *iarba-fiarelor*, *mătasea-broaștei*, *ochiul-boului*, *papucul-doamnei*, *pasărea-paradisului*, *rochița-rândunicii*, *sângele-voinicului*, *talpa-gâștei*, *traista-ciobanului*, *vaca-Domnului*;

3) substantiv + prepoziție + substantiv: *arbore-de-cacao*, *brânză-n-sticlă*, *buhai-de-baltă*, *cal-de-mare*, *cocoș-de-munte*, *drum-de-fier*, *floare-de-colț*, *floare-de-leac*, *iarbă-de-mare*, *iarbă-de-Sudan*, *pește-cu-spadă*, *poale-n-brâu*, *stea-de-mare*, *untdelemn*, *viță-de-vie*;

4) substantiv + adjectiv sau adjectiv + substantiv: *argint-viu*, *botgros*, *făt-frumos*, *floare-domnească*, *gură-spartă*, *mațe-fripte*, *mână-largă*, *piatră-vânăta*, *proces-verbal*, *rămas-bun*, *socru-mare*, *vorbă-lungă*, *vinars*, *bună-credință*, *bună-cuviință*, *bună-dimineața* (plantă), *bun-rămas*, *bun-simț*, *bunăstare*, *bunăvoință*, *clarviziune*, *dreptunghi*, *duraluminu*, *rea-credință*, *rea-voință*, *scurtcircuit*;

5) numeral + substantiv: *cinci-clopoței*, *cinci-degete*, *doi-frați*, *nouă-ochi*, *prim-ministru*, *trei-frați*, *triplusalt*, *triunghi*, *trivaccin*;

6) verb + substantiv sau substantiv + verb: *cască-gură*, *fluieră-vânt*, *flutură-vânt*, *încurcă-lume*, *linge-blide*, *papă-lapte*, *paratrăsnet*, *pierde-vară*, *portarmă*, *portavion*, *porthartă*, *portchei*, *portavoce*, *sparge-val*, *târâie-brâu*, *zgârie-brânză*, *zgârie-nori*, *gură-cască*, *soare-apune*, *soare-răsare*;

7) adverb (uneori substantivizat) + substantiv: *binecuvântare*, *binefacere*, *răufăcător*, *răuvoitor*;

8) prepoziție + substantiv: *deîmpărțit*, *demâncare*, *deochi*, *fărădelege*, *subsol*;

9) propoziții imperative: *ducă-se-pe-pustii*, *du-te-vino*, *lasă-mă-să-te-las*, *lă-mă-mamă*, *nu-mă-uita*, *ucigă-l-crucea*, *ucigă-l-toaca*, *uite-popa-nu-e-popa*, *vino-ncoace*.

Elementele de compunere reprezintă niște elemente derivate cu sens lexical deplin, care însă nu au existență independentă în limbă. Ele se aseamănă cu afixele de natură lexicală prin faptul că nu pot fi utilizate independent în

limbă, ci doar fiind atașate la tema unui cuvânt. La fel ca și afixele derivate ele servesc la formarea substantivelor noi. Se deosebesc însă de sufixe și de prefixe prin aceea că au valoare denotativă evidentă. De exemplu, elementul de compunere *auto-* în cadrul cuvintelor *autoamăgire*, *autoapărare*, *autoaprindere* are semnificația „de la sine, propriu, prin sine”, *bio-* din cuvintele *bioenergetică*, *biocurent*, *biofiltru* are semnificația „care privește viața”.

Compunerea cu acest fel de elemente a devenit un procedeu relativ productiv în română. Printre cele mai productive elemente de compunere se numără următoarele pseudoprefixe: *aero-* „privitor la aer, aviație” (*aerogară*, *aeromodel*, *aeronavă*); *ante-* „înainte”, „în față”, „anterior” (*antebraț*, *antedată*, *antetren*); *auto-* I „de la sine, prin sine” (*autoamăgire*, *autoapărare*, *autobiografie*); *auto-* II „care se referă la automobil” (*autobază*, *autobuz*, *autocar*, *autocamion*, *autogară*, *automobil*); *bio-* „privitor la viață” (*biocurent*, *biodinamică*, *bioenergetică*, *biologie*, *biosferă*); *contra-* „împotriva”, „opus” (*contragreutate*, *contrapagină*, *contraprobă*, *contrasemnătură*); *foto-* „care se referă la fotografie” (*fotogravură*, *fotoreportaj*); *hidro-* „apă” (*hidroavion*, *hidrocentrală*); *micro-* „de proporții mici” (*microanaliză*, *microscop*); *moto-* „mișcare, cu motor” (*motocicletă*, *motonavă*, *motoplug*); *poli-* „mai mulți”, „multiplu” (*polibrăzdar*, *polivitamină*); *port-* „purtător de...”, „susținător de...” (*portchei*, *portdrapel*); *sub-* „dedesubt”, „în raport de subordonare” (*subarbust*, *subchiriaș*, *subconștient*, *subofțier*, *submedie*, *subnutriție*, *subprefect*, *subsol*, *subunitate*); *supra-* „deasupra”, „peste” (*supracopertă*, *suprafață*, *supramuncă*, *supranume*, *suprapreț*, *supraproducție*); *tele-* „realizat de la distanță” (*telecomandă*, *telejurnal*, *telesemnalizare*, *televizor*); *termo-* „căldură” (*termocentrală*, *termoizolare*, *termometru*); *pseudo-* „de factură falsă” (*pseudoartist*, *pseudodemocrație*, *pseudoștiință*); *ultra-* „foarte”, „extrem de” (*ultrasunet*); *zoo-* „animal” (*zoologie*, *zootehnie*).

Câteva dintre cele mai productive pseudosufixe sunt următoarele: *-antrop/-antropie* „referitor la om” (*mizantrop*, *filantrop*, *pitecantrop*); *-buz* „vehicul de transport în comun” (*autobuz*, *troleibuz*); *-cid* „care ucide” (*fratricid*, *matricid*, *paraziticid*, *paricid*, *suicid*); *-drom* „drum” (*aerodrom*, *velodrom*, *hipodrom*); *-fag/-fagie* „mâncător, mâncare” (*cronofag*, *energofag*, *antropofagie*); *-fobi/-fobie* „frică” (*acrofobie*, *fotofobie*); *-graf/-grafie* „care scrie, scriere” (*biograf*, *caligraf*, *telegrafie*); *-log/-logie* „specialist, știință” (*biolog*, *cardiolog*, *politolog*, *criminologie*); *-metru* „măsură” (*diametru*, *cronometru*); *-semie* „sens” (*monosemie*, *polisemie*); *-terapie* „tratament” (*aromoterapie*, *chimioterapie*, *fizioterapie*).

Substantive formate prin conversiune

Substantivizarea este un procedeu de formare a cuvintelor noi constând în trecerea unui cuvânt dintr-o altă clasă lexico-gramaticală în clasa substantivului: (*cer*) *albastru* > *albastrul* (*cerului*), (*om*) *sărac* > *săracul*, (*soarele*) *apune* > *apusul* (*soarelui*). Mecanismul care asigură transferul unui cuvânt dintr-o altă clasă lexico-gramaticală în clasa substantivului nu implică nicio modificare formală, altfel spus, substantivizarea nu presupune atașarea unor elemente

derivative la cuvântul-bază. Ea se bazează, în întregime, pe factori de natură funcțională, implicând așezarea cuvântului respectiv într-o poziție sintactică specifică substantivului, adică folosirea lui cu o funcție sintactică proprie acestei părți de vorbire. Comparând cele două cazuri de utilizare a cuvântului *bine* în enunțurile: *Lucrează bine.* și *Binele nu se uită.*, observăm că, în primul, cuvântul dat este adverb (determină un verb, îndeplinind funcția sintactică de circumstanțial de mod), în cel de al doilea, el devine substantiv (îndeplinește funcția sintactică de subiect).

Substantivizarea, ca proces de formare de cuvinte noi, este motivată sintactic, fiind determinată de necesitatea utilizării cuvintelor aparținând altor părți de vorbire în funcțiile sintactice specifice substantivului. Totuși, trecând în clasa substantivului, cuvântul nu doar își schimbă statutul său funcțional, el își modifică și comportamentul gramatical, însușindu-și caracteristicile morfologice ale noii clase. Orice parte de vorbire care se substantivizează, un adjectiv, un numeral, un pronume, o formă verbală, un adverb, se va comporta, sub aspect morfologic, ca un substantiv. De exemplu, fiind folosit cu valoare substantivală, adjectivul *bun* poate fi însoțit de articolul substantival și își poate schimba forma pentru a exprima opozițiile de număr, caz, determinare: *un bun, bunul, niște bunuri, bunurile. Cele bune/Să s-adune./Cele rele/Să se spele.* (Folclor).

În felul acesta, valoarea substantivală a cuvintelor aparținând altor părți de vorbire poate fi actualizată prin asocierea lor cu un determinant caracteristic clasei substantivului (*un mare leneș, leneșul acesta, leneșul satului*), admiterea flectivelor de tip substantival (desinențe, articol) și precedarea lor de prepoziții: *Și-a împărțit averea la săraci.*

În raport cu celelalte tipuri de conversiune, substantivizarea este un procedeu productiv în limba română. Procesul dat se caracterizează prin cel mai mare număr de modele de conversiune. În română se pot substantiviza adjectivele, verbele (la o formă nepredicativă), pronumele, numerele, adverbele, interjecțiile: *bogatul, zgârcitul, aratul, semănatul, nimicuri, zecele, binele, aproapele, ofuri.* Cele mai frecvente sunt cazurile de substantivizare a adjectiveiilor. Urmează apoi substantivizarea formelor nepredicative ale verbelor. Mult mai rar se pot substantiviza adverbele și cu totul sporadică este substantivizarea celorlalte părți de vorbire: numerele, pronume, interjecții.

Substantivizarea adjectivului ($A \rightarrow S$) se explică prin legătura funcțională strânsă existentă între aceste două părți de vorbire. Trecând în paradigma substantivului, adjectivul preia funcțiile sintactice ale clasei date: *Leneșul mai mult aleargă și scumpul mai mult păgubește.* Odată cu schimbarea contextului de utilizare adjectivele substantivizate își însușesc și caracteristicile morfologice ale noii clase. Ele pot fi însoțite de articole și își pot modifica forma în raport cu numărul și cazul: *Un tânăr/Tânărul/Cel tânăr a plecat. Niște tineri/Tinerii/Cei tineri au plecat.*

Procesul de trecere a unui adjectiv în clasa substantivului presupune o modificare a sensului lexical al bazei. Substantivele formate prin conversiunea adjectivului exprimă sensul concret de purtător al însușirii. Altfel spus, noile

unități lexicale ajung să desemneze persoana sau lucrul caracterizate prin această însușire: *bogat* → *un bogat/bogatul*, *sărac* → *un sărac/săracul*. Acest tip de transfer semantic are loc, de obicei, în cazul elipsei termenului determinat: *roșie* (din *pătălăgică roșie*), *vânăta* (din *pătălăgea vânăta*), *exploziv* (din *substanță explozivă*), *mobil* (din *telefon mobil*), *întreprinzător* (din *om întreprinzător*), *narcotice* (din *substanțe narcotice*). În felul acesta, substantivul constituit prin conversiunea adjectivului preia sensul întregii construcții. Substantivul format prin procedeul dat înglobează în structura sa semantică și semnificația substantivului omis.

Un alt tip de mutație semantică întâlnit în procesul de substantivizare a adjectivelor este reprezentat de substantivele care exprimă un sens abstract de însușire: *albul* (*ochiului*, *zăpezii*), *verdele* (*pădurii*), *înaltul* (*cerului*), *adâncul* (*oceanelor*). În primul caz, adjectivele substantivizate se distanțează nu doar în ceea ce privește comportamentul lor gramatical, ci și din punct de vedere semantic: de la ideea de însușire a unui obiect se ajunge la cea de obiect propriu-zis. În cazul de la urmă, substantivul exprimă aceeași însușire ca și adjectivul de bază, aceasta fiind însă prezentată ca obiect al gândirii noastre și care, la rândul ei, poate fi caracterizată prin anumite însușiri: *albastrul nemărginit al cerului*.

Substantivizarea verbului (V → S) este posibilă doar în cazul unor forme verbale nepredicative: participiul, supinul și gerunziul. Trecerea acestor forme în clasa substantivului este posibilă deoarece anume formele în cauză se îndepărtează într-o anumită măsură de clasa verbului. Prin trăsăturile lor ele ocupă o poziție intermediară între verb și substantiv, ceea ce favorizează funcționarea lor cu valoare substantivală.

Substantivizarea participiului se aseamănă într-o anumită măsură cu trecerea adjectivelor în clasa substantivului. Diferențele însă sunt de natură semantică. Astfel, spre deosebire de adjectivele substantivizate care desemnează un obiect caracterizat printr-o însușire (*om deștept* → *deșteptul*), participiile substantivizate denumesc o persoană sau un obiect caracterizat printr-o stare apărută în urma unei acțiuni: *Tot pățitu-i priceput*. *Prinșii au fost legați doi câte doi*. De cele mai multe ori se pot substantiviza participiile formate de la verbele tranzitive, adică participiile cu valoare pasivă: *alesul/aleșii*, *bănuitul*, *necunoscutul*, *nepoftitul*, *rănitul*. Totuși, nu este exclusă nici substantivizarea participiilor formate de la verbele intransitive: *învățații*, *trecutul*.

Substantivizarea supinului are un caracter generalizat, ceea ce înseamnă că orice supin poate fi utilizat cu valoare substantivală. De cele mai multe ori, supinul convertit în substantiv redă ideea de acțiune: *aratul*, *așteptatul*, *cântatul*, *culesul*, *mersul*, *plânsul*, *semănatul*. În unele contexte supinul cu valoare substantivală poate exprima și sensul de rezultat al acțiunii: *Are un scris frumos*.

Cât privește gerunziile, trebuie menționat că există doar câteva gerunzii care pot trece în clasa substantivului: *intrând* → *intrândul*, *suferind* → *un suferind/suferindul*.

Un caz aparte între formele nepredicative ale verbului îl prezintă infinitivul lung, despre care se spune că s-a substantivizat complet. Astfel,

datorită faptului că infinitivele în *-re* (*apropiere, cântare, coborâre, intrare, întârziere, mișcare, pornire, trecere*) aproape că nu se mai folosesc cu valoare verbală, substantivizarea infinitivului lung a fost asimilată derivării, iar sufixul *-re* a fost considerat un sufix substantival.

Substantivizarea pronumelui (Pr → S) este sporadică. Din acest punct de vedere, pronumele este o clasă parțial supusă transferului în clasa substantivului. Se pot substantiviza următoarele pronume: pronumele personal (*eu*), pronumele posesiv (*ai mei*), pronumele reflexiv (*sinea, sinele*), unele pronume nehotărâte (*un altul, un cineva, un oarecare, acel ceva*) și unele pronume negative (*un nimeni, un nimic/nimicul/nimicuri*). Pronumele substantivizate îndeplinesc aceleași funcții sintactice ca și substantivul: *Prietenul este un al doilea eu. El nu e un oarecare.*

Substantivizarea numeralului (Num → S) are un caracter accidental și se realizează în contextele în care numeralul nu apare ca determinat al unui substantiv, ci îi ia locul: *Scrie un zece pe tablă.* Doar anumite forme de numeral pot căpăta caracteristicile substantivului: *un doi/doiul, treiul, șaptele, un zecel/zecele, unsprezecele, secundul.*

Substantivizarea adverbului (Adv → S) se limitează la câteva cazuri izolate: *aproapele, binele, curmezișul, greul, răul.* La fel ca și alte părți de vorbire cu valoare substantivă, adverbele substantivizate îndeplinesc funcțiile sintactice ale substantivului: *Binele învinge răul. Binele cu bine se răsplătește.*

Substantivizarea interjecției (Int → S) este o excepțională și se realizează prin articularea enclitică ori proclitică sau prin folosirea lor la forma de plural: *un of/oful/ofuri, urale.*

Locuțiunile substantivale

Locuțiunile substantivale sunt grupuri de cuvinte cu sens unitar având valoarea unei singure părți de vorbire. După structura lor, locuțiunile substantivale sunt de următoarele tipuri:

- 1) substantiv + substantiv: *aducere aminte, luare-aminte;*
- 2) substantiv + prepoziție + substantiv: *băgare de seamă, bătaie de cap, deschizător de drumuri, făcător de bine, încetare din viață, luare de cuvânt, luare de măsuri, luare în primire, părere de rău, tragere de inimă, ținere de minte, punct de vedere;*
- 3) substantiv + conjuncție + substantiv: *verzi și uscate.*

Cele mai multe locuțiuni substantivale sunt formate prin conversiunea (substantivarea) unor locuțiuni verbale: *aducere aminte* < *a-și aduce aminte*, *bătaie de joc* < *a-și bate joc*, *învățătură de minte* < *a învăța minte*. Numeroase locuțiuni provin prin calchieră a unor sintagme din alte limbi: *lovitură de stat, punct de vedere, tur de scrutin.*

La nivelul enunțului locuțiunile se comportă ca un substantiv, îndeplinind funcțiile sintactice caracteristice acestei părți de vorbire: *Îl chinuiau păreri de rău și dorințe de evadare.* (L. Rebreanu); *Aducerile-aminte de ce mai vin la mine?! (O. Goga).*

ADJECTIVUL

Adjectivul este partea de vorbire care denumește însușiri ale obiectelor, cum ar fi: dimensiunea (*mare, mic*), forma (*drept, strâmb*), culoarea (*alb, negru*), greutatea (*ușor, greu*), gustul (*acru, dulce*), temperatura (*cald, rece*) etc.

Din punct de vedere morfologic, adjectivul reprezintă o clasă de cuvinte flexibile. Adjectivele își pot schimba forma după gen, număr și caz pentru a se acorda cu substantivul determinat (*băiat bun, băieți buni, fată bună, fete bune*). Spre deosebire de substantive care au o formă unică de gen, adjectivele își schimbă forma după genuri, având o formă pentru genul masculin și alta pentru feminin: *băiat bun, fată bună*. Forma-tip a adjectivului este cea de masculin singular nearticulat (*bun, înalt, sănătos*). Adjectivul se caracterizează, de asemenea, prin categoria gradelor de comparație, marcată prin mijloace analitice (*bun, mai bun, cel mai bun, foarte bun*).

În anumite condiții sintactice, adjectivul poate fi însoțit de articolul substantival hotărât sau de articolul adjectival. Articolul substantival se folosește cu adjectivul când acesta este antepus substantivului (*tablou frumos – frumosul tablou, floare frumoasă – frumoasa floare*), iar articolul adjectival apare atunci când adjectivul are ca termen regent un substantiv artikulat hotărât (*băiatul cel înalt, fata cea cuminte, casa cea nouă, pe drumul cel bun*).

Din punct de vedere sintactic, adjectivul este subordonat substantivului, fiind legat de acesta direct (*casă nouă*) sau prin intermediul unui verb (*Casa este nouă. Copiii cresc fericiți.*). În propoziție, adjectivele pot îndeplini mai multe funcții sintactice. Funcția de bază a adjectivului este cea de atribut. În acest caz, adjectivul însoțește un substantiv, caracterizând obiectul desemnat de acesta: *om onest, carte nouă, colaborare economică*. Alte funcții în care poate apărea adjectivul sunt: nume predicativ în structura predicatului nominal: *Apele liniștite sunt adânci.* (Folclor); element predicativ suplimentar: *Viitorul se anunță sumbru.* (V. Eftimiu); complement indirect: *Din verde s-a făcut negru.*; complement circumstanțial: *Asta vine cu vârsta la copiii care sunt răi de mici.* (I. Slavici).

Clasificarea adjectivelor

Adjectivele se clasifică în funcție de mai multe criterii. După structură, adjectivele se împart în a) adjective simple și b) adjective compuse. Adjectivele simple au aspectul unui singur cuvânt, al unei singure unități lexicale (*înalt, negru, voinic*). Acestea sunt cele moștenite, cele împrumutate și cele formate prin derivare sau prin schimbarea valorii gramaticale. Adjectivele compuse

sunt cele alcătuite din mai multe cuvinte (*cumsecade, alb-albastru, galben-verde, social-economic*).

După înțeles și după anumite trăsături gramaticale, adjectivele se împart în: a) adjective calificative (propriu-zise sau descriptive), b) adjective relaționale și c) cuvinte care funcționează ca adjective.

Adjectivele calificative denumesc însușiri care țin de natura internă a obiectelor, cum ar fi cele referitoare la culoare, dimensiune, formă, aspect, greutate, temperatură, gust, vârstă, starea fizică, starea emoțională etc. (*alb, negru, verde, mare, mic, înalt, strâmb, drept, cald, rece, dulce, sărat, tânăr, bătrân, vesel, trist, bun, frumos* etc.). Aceste adjective denumesc însușiri care pot varia în anumite limite, astfel că cele mai multe dintre ele pot avea grade de comparație.

Adjectivele relaționale denumesc caracteristici ale obiectelor prin raportare la alte obiecte, acțiuni sau circumstanțe (*copilăresc, bărbătesc, studentesc, omenesc, muntos, zburător, plutitor, visător, aerian, marin, nocturn, săptămânal, primăvăratice* etc.). Adjectivele relaționale echivalează sub aspect semantic cu o subordonată atributivă: *chippiu marinăresc = chippiu care este purtat de marinari*.

Cuvintele care funcționează ca adjective sunt provenite din alte părți de vorbire prin schimbarea valorii gramaticale. Din categoria dată fac parte:

a) adjectivele pronominale; spre deosebire de pronumele de la care provin, adjectivele pronominale nu înlocuiesc substantivul, ci îl determină. Se disting următoarele tipuri de adjective pronominale: adjective posesive (*țara mea*), adjective de întărire (*împăratul însuși*), adjective interogativ-relative (*care copil, ce cărți*), adjective nehotărâte (*orice elev, fiecare om*), adjective negative (*nicio clipă*);

b) adjective participiale: *iarbă înverzită, oameni cunoscuți, zi așteptată*;

c) adjective adverbiale (*așa oameni, asemenea întrebare*);

d) adjective gerunziale (*pâine aburindă, ordine crescândă, rană sângerândă, case fumegânde*).

Aceste clase de adjective se deosebesc în privința comportamentului lor gramatical. Astfel, numai adjectivele calitative pot forma grade de comparație, pot servi ca baza derivativă pentru alte adjective sau își pot schimba clasa lexico-gramaticală prin conversiune.

Categoriile gramaticale Genul și numărul

Adjectivele au două genuri (masculin și feminin) și două numere (singular și plural). Adjectivul își schimbă forma după gen și după numere pentru a se acorda cu substantivul determinat:

m.: *un băiat înalt* – *niște băieți înalți*; f.: *o fată înaltă* – *niște fete înalte*

Când însoțesc un substantiv neutru, adjectivele au la singular forma de masculin, iar la plural, forma de feminin: *un pisc înalt* (m.) – *niște piscuri înalte* (f.).

În funcție de capacitatea lor de a-și schimba forma după genuri și numere, adjectivele se împart în două clase: a) adjective variabile și b) adjective invariabile.

După numărul de forme prin care se exprimă categoriile de gen și de număr, adjectivele variabile se împart în trei clase flexionare: a) cu 4 forme (*bun, bună, buni, bune*), b) cu 3 forme (*mic, mică, mici*) și c) cu 2 forme (*mare, mari*).

Adjectivele invariabile au o formă unică pentru ambele genuri și numere: *atroce, bej, bleu, bleumarin, bordo, color, coșcogea, crem, cumsecade, eficace, feroce, gata, gri, kaki, maro, mov, perspicace, precoce, propice, roz* etc.

Desinențele de gen și de număr ale adjectivei variabile

La cazul nominativ, adjectivele variabile au următoarele desinențe de gen și de număr:

a) Adjective cu 4 forme:

Singular		Plural		Singular		Plural	
m.	f.	m.	f.	m. (băiat)	f. (fată)	m. (băieți)	f. (fete)
-ø	-ă	-i	-e	<i>bun</i>	<i>bună</i>	<i>buni</i>	<i>bune</i>
-u	-ă	-i	-e	<i>simplu</i>	<i>simplă</i>	<i>simpli</i>	<i>simple</i>

b) Adjective cu 3 forme:

Singular		Plural		Singular		Plural	
m.	f.	m.	f.	m. (băiat)	f. (fată)	m. (băieți)	f. (fete)
-ø	-ă	-i	-i	<i>mic</i>	<i>mică</i>	<i>mici</i>	<i>mici</i>
-u	-e	-i	-i	<i>viu</i>	<i>vie</i>	<i>vii</i>	<i>vii</i>
-ø	-e	-i	-e	<i>visător</i>	<i>visătoare</i>	<i>visători</i>	<i>visătoare</i>

c) Adjective cu 2 forme:

Singular		Plural		Singular		Plural	
m.	f.	m.	f.	m. (băiat)	f. (fată)	m. (băieți)	f. (fete)
-e	-e	-i	-i	<i>mare</i>	<i>mare</i>	<i>mari</i>	<i>mari</i>
-i	-e	-i	-e	<i>dibaci</i>	<i>dibace</i>	<i>dibaci</i>	<i>dibace</i>
-ø	-e	-ø	-e	<i>vioi</i>	<i>vioaie</i>	<i>vioi</i>	<i>vioaie</i>
-e	-e	-i	-e	<i>tenace</i>	<i>tenace</i>	<i>tenaci</i>	<i>tenace</i>

Adjectivele formate cu sufixul diminutiv -el (*curățel, mititel, măricel, singurel, tinerel, ușurel* etc.) exprimă opoziția de gen și de număr și prin schimbarea sufixului. La feminin singular ele au două sufixe: unul mai frecvent -ică și altul mai rar -ea, admis doar de unele adjective: *frumușel* (m., sg.) – *frumușei* (m., pl.) – *frumușică* (*frumușea*) (f., sg.) – *frumușele* (f., pl.);

Câteva adjective au desinențe de gen și de număr specifice. Acestea sunt:

a) adjectivele neregulate cu 4 forme: *greu* (m., sg.) – *grei* (m., pl.) – *grea* (f., sg.) – *grele* (f., pl.); *rău* (m., sg.) – *răi* (m., pl.) – *rea* (f., sg.) – *rele* (f., pl.);

b) adjectivele neregulate cu 3 forme: *nou* (m., sg.) – *noi* (m., pl.) – *nouă* (f., sg.) – *noi* (f., pl.); *roșu* (m., sg.) – *roșii* (m., pl.) – *roșie* (f., sg.) – *roșii* (f., pl.); *june* (m., sg.) – *juni* (m., pl.) – *jună* (f., sg.) – *june* (f., pl.).

Opoziția de gen și de număr la adjective este marcată suplimentar prin alternanța sunetelor. În general, alternanțele care se produc în rădăcina adjectivelor sunt identice cu cele care au loc în rădăcina substantivelor:

a) alternanțe vocalice: *ă/e*: *proaspăt* – *proaspeți*; *e/a*: *deșert* – *deșartă*; *e/ea*: *drept* – *dreaptă*; *ea/e*: *beteag* – *betegi*; *â/i*: *tânăr* – *tineri*; *o/oa*: *bucuros* – *bucuroasă*;

b) alternanțe consonantice: *c/c(i)*: *mic* – *mici*; *g/g(i)*: *întreg* – *întregi*; *d/z*: *șubred* – *șubrezi*; *g/g(i)*: *întreg* – *întregi*; *l/ø*: *moale* – *moi*; *s/ș*: *frumos* – *frumoși*; *st/șt*: *modest* – *modești*; *str/ștr*: *albastru* – *albaștri*; *t/ț*: *drept* – *drepti*; *z/j*: *viteaz* – *viteji*.

Adjectivele invariabile au o formă unică pentru ambele genuri și numere. Cele mai frecvente adjective invariabile sunt: *acătării*, *anume*, *asemenea*, *așa*, *atare*, *atroce*, *bej*, *bleu*, *bleumarin*, *bordo*, *color*, *coșcogea*, *crem*, *cumsecade*, *doldora*, *eficace*, *feroce*, *gata*, *get-beget*, *gri*, *kaki*, *maro*, *motrice*, *mov*, *oliv*, *perspicace*, *precoc*, *propice*, *roz*, *sadea*, *vivace* etc.

Cazul

Ca și la substantiv, la adjectiv se delimitează aceleași cinci cazuri. Sub aspectul formei, cazurile la adjectiv sunt, de cele mai multe ori, omonime.

Desinența. Modificarea desinenței după caz la adjectiv depinde de genul substantivului determinat. Din acest punct de vedere, se disting următoarele două situații:

a) când determină un substantiv masculin sau neutru, adjectivele au o desinență pentru toate cazurile la singular și alta pentru toate cazurile la plural:

	Singular	Plural
N.A.	<i>un prieten bun</i>	<i>niște prieteni buni</i>
G.D.	<i>unui prieten bun</i>	<i>unor prieteni buni</i>

b) când determină un substantiv feminin, adjectivele au, de obicei, două desinențe de caz la singular (una pentru nominativ-acuzativ și alta pentru genitiv-dativ) și o desinență pentru toate cazurile la plural:

	Singular	Plural
N.A. G.D.	<i>o prietenă bună</i> <i>unei prietene bune</i>	<i>niște prietene bune</i> <i>unor prietene bune</i>

Din cauza omonimiei formei de singular cu cea de plural, unele adjective au și la feminin singular o desinență unică pentru toate cazurile. Din această categorie fac parte: a) unele adjective cu 3 forme de tipul *ascultătoare*, *instantanee*; b) unele adjective cu 2 forme de tipul *dibace*, *vioaie*, *tenace* și c) toate adjectivele invariabile.

Model de declinare

	Singular	Plural
N.A. G.D.	<i>o fată ascultătoare</i> <i>unei fete ascultătoare</i>	<i>niște fete ascultătoare</i> <i>unor fete ascultătoare</i>

Alternanța sunetelor marchează suplimentar distincția între cele două perechi de cazuri – N.A. și G.D. – la adjectivele cu desinență variabilă după caz la feminin singular:

	Singular	Plural
N.A. G.D.	<i>o pisică neagră</i> <i>unei pisici negre</i>	<i>o frunză verde</i> <i>unei frunze verzi</i>

Cazul vocativ

Structura cazului vocativ la adjectiv depinde de poziția acestuia față de substantiv.

Vocativul adjectivelor așezate după substantiv este omonim cu N.A. nearticulat: *om bun!*, *fată frumoasă și harnică!*, *oameni buni!* etc.

Vocativul adjectivelor așezate înaintea substantivului:

a) este omonim cu forma de N.A. nearticulată: *scumpă mamă!*, *frumoasă doamnă!* *dragi părinți!*, *stimați prieteni!*

b) este omonim cu N.A. articulat *buna mea mamă!*, *scumpul meu băiat!*, *dragele mele surori!*, *scumpele mamei fete!*, *bunii mei părinți!*

c) se formează cu ajutorul desinenței -e: *iubite prietene!*, *stimate domn!*, *scumpe frate!*, *sărmane om!*

d) se formează cu ajutorul desinenței -ule: *bunule prieten!*, *scumpule părinte!*

Cele mai largi posibilități de întrebuințare le are vocativul egal cu N.A. nearticulat: *scumpă soră!*, *stimați domni!* Vocativul în -e este posibil numai de la anumite adjective: *scumpe* (*stimate*, *iubite*, *slăvite*, *ilustre*, *onorate*, *tinere*) *prietene!* Vocativul identic cu N.A. articulat enclitic se folosește numai cu determinante genitivale sau adjectivale: *scumpa mea soră!*

Mijloace suplimentare de exprimare a categoriilor gramaticale ale adjectivului

Articolul adjectival (*cel, cea, cei, cele*) este variabil după gen, număr și caz, având următoarele forme:

Cazul	Masculin		Feminin	
	singular	plural	singular	plural
N.A.	<i>cel</i>	<i>cei</i>	<i>cea</i>	<i>cele</i>
G.D.	<i>celui</i>	<i>celor</i>	<i>celeii</i>	<i>celor</i>

Articolul adjectival îndeplinește următoarele funcții:

a) servește ca element de legătură între adjectiv și substantivul determinat, care poate fi un substantiv comun articulat hotărât sau un nume propriu: *băiatul cel înalt, fata cea mijlocie, Ștefan cel Mare, Mircea cel Bătrân, Ferește-te de omul cel rău!*

b) este un indice al utilizării cu valoare substantivală a unui adjectiv: *cel sărac, cel leneș, cei mari.*

În ambele situații articolul adjectival apare și ca marcă suplimentară a genului, a numărului și a cazului la adjectiv:

Cazul	Masculin	
	singular	plural
N.A.	<i>omul cel bun</i>	<i>oamenii cei buni</i>
G.D.	<i>omului celui bun</i>	<i>oamenilor celor buni</i>

Cazul	Feminin	
	singular	plural
N.A.	<i>casa cea înaltă</i>	<i>casele cele înalte</i>
G.D.	<i>casei celei înalte</i>	<i>caselor celor înalte</i>

Articolul substantival hotărât. În cadrul grupului nominal cu structura adjectiv + substantiv, genul, numărul și cazul adjectivului sunt marcate suplimentar și prin formele articolului substantival hotărât, care este atașat totdeauna primului termen al acestui grup:

Cazul	singular	plural
N.A.	<i>marele artist</i>	<i>marii artiști</i>
G.D.	<i>marelui artist</i>	<i>marilor artiști</i>

Declinarea adjectivelor

Adjectivul se declină numai împreună cu substantivul determinat. În cursul declinării, adjectivul poate sta după sau înaintea substantivului.

Adjectivul este postpus substantivului

a) pe lângă un substantiv articulat nehotărât

Singular

	Masculin	Feminin	Neutru
N.	<i>un băiat bun</i>	<i>o fată bună</i>	<i>un tablou frumos</i>
G.	<i>al unui băiat bun</i>	<i>al unei fete bune</i>	<i>al unui tablou frumos</i>
D.	<i>unui băiat bun</i>	<i>unei fete bune</i>	<i>unui tablou frumos</i>
A.	<i>(pe) un băiat bun</i>	<i>(pe) o fată bună</i>	<i>un tablou frumos</i>

Plural

	Masculin	Feminin	Neutru
N.	<i>niște băieți buni</i>	<i>niște fete bune</i>	<i>niște tablouri frumoase</i>
G.	<i>al unor băieți buni</i>	<i>al unor fete bune</i>	<i>al unor tablouri frumoase</i>
D.	<i>unor băieți buni</i>	<i>unor fete bune</i>	<i>unor tablouri frumoase</i>
A.	<i>(pe) niște băieți buni</i>	<i>(pe) niște fete bune</i>	<i>niște tablouri frumoase</i>

b) pe lângă un substantiv articulat hotărât

Singular

	Masculin	Feminin	Neutru
N.	<i>băiatul (cel) bun</i>	<i>fata (cea) bună</i>	<i>tabloul (cel) frumos</i>
G.	<i>al băiatului (celui) bun</i>	<i>al fetei (celeii) bune</i>	<i>al tabloului (celui) frumos</i>
D.	<i>băiatului (celui) bun</i>	<i>fetei (celeii) bune</i>	<i>tabloului (celui) frumos</i>
A.	<i>(pe) băiatul (cel) bun</i>	<i>(pe) fata (cea) bună</i>	<i>tabloul (cel) frumos</i>

Plural

	Masculin	Feminin	Neutru
N.	<i>băieții (cei) buni</i>	<i>fetele (cele) bune</i>	<i>tablourile (cele) frumoase</i>
G.	<i>al băieților (celor) buni</i>	<i>al fetelor (celor) bune</i>	<i>al tablourilor (celor) frumoase</i>
D.	<i>băieților (celor) buni</i>	<i>fetelor (celor) bune</i>	<i>tablourilor (celor) frumoase</i>
A.	<i>(pe) băieții (cei) buni</i>	<i>(pe) fetele (cele) bune</i>	<i>tablourile (cele) frumoase</i>

Adjectivul este antepus substantivului

a) pe lângă un substantiv articulat nehotărât

Singular

	Masculin	Feminin	Neutru
N.	<i>un bun băiat</i>	<i>o bună fată</i>	<i>un frumos tablou</i>
G.	<i>al unui bun băiat</i>	<i>al unei bune fete</i>	<i>al unui frumos tablou</i>
D.	<i>unui bun băiat</i>	<i>unei bune fete</i>	<i>unui frumos tablou</i>
A.	<i>(pe) un bun băiat</i>	<i>(pe) o bună fată</i>	<i>un frumos tablou</i>

Plural

	Masculin	Feminin	Neutru
N.	<i>niște buni băieți</i>	<i>niște bune fete</i>	<i>niște frumoase tablouri</i>
G.	<i>al unor buni băieți</i>	<i>al unor bune fete</i>	<i>al unor frumoase tablouri</i>
D.	<i>unor buni băieți</i>	<i>unor bune fete</i>	<i>unor frumoase tablouri</i>
A.	<i>(pe) niște buni băieți</i>	<i>(pe) niște bune fete</i>	<i>niște frumoase tablouri</i>

b) pe lângă un substantiv articulat hotărât

Singular

	Masculin	Feminin	Neutru
N.	<i>bunul băiat</i>	<i>buna fată</i>	<i>frumosul tablou</i>
G.	<i>al bunului băiat</i>	<i>al bunei fete</i>	<i>al frumosului tablou</i>
D.	<i>bunului băiat</i>	<i>bunei fete</i>	<i>frumosului tablou</i>
A.	<i>(pe) bunul băiat</i>	<i>(pe) buna fată</i>	<i>frumosul tablou</i>

Plural

	Masculin	Feminin	Neutru
N.	<i>bunii băieți</i>	<i>bunele fete</i>	<i>frumoasele tablouri</i>
G.	<i>al bunilor băieți</i>	<i>al bunelor fete</i>	<i>al frumoaselor tablouri</i>
D.	<i>bunilor băieți</i>	<i>bunelor fete</i>	<i>frumoaselor tablouri</i>
A.	<i>(pe) bunii băieți</i>	<i>(pe) bunele fete</i>	<i>frumoasele tablouri</i>

Gradele de comparație

Gradele de comparație exprimă intensitatea însușirii unui obiect. Intensitatea unei însușiri poate fi stabilită: a) în raport cu intensitatea prezentată de aceeași însușire la un alt obiect sau b) în raport cu intensitatea însușirii la același obiect văzut în situații diferite ale existenței sale.

a) *Muntele este mai înalt decât dealul.* În acest exemplu obiectele care se compară sunt muntele și dealul, iar însușirea comună, care însă caracterizează în grade diferite aceste două obiecte, este înălțimea lor.

b) *De data asta, fotbalistii noștri au fost mai buni ca în meciul precedent.* Aici se compară aceeași însușire a aceluiași obiect în situații diferite.

În cazuri mai rare, se poate compara și intensitatea a două însușiri diferite:
Pe cât ești de viteaz, pe atât ești de înțelept! (V. Eftimiu). În acest caz se compară două însușiri – vitejia și înțelepciunea – ce caracterizează, în aceeași măsură, o anumită persoană.

Adjectivele au trei grade de comparație:

a) gradul comparativ (*mai bun, tot așa de bun, mai puțin bun*);

b) gradul superlativ relativ (*cel mai bun*);

c) gradul superlativ absolut (*foarte bun*).

Structura gradelor de comparație

Gradele de comparație ale adjectivelor se formează de la forma-tip a adjectivului (numită tradițional gradul pozitiv), la care se adaugă următoarele mijloace: adverbele *mai* și *foarte*, locuțiunea adverbială *mai puțin* și articolul adjectival *cel, cea, cei, cele*.

Cele trei grade de comparație ale adjectivelor au următoarea structură:

Tipul de raport	Gradul comparativ	Gradul superlativ relativ	Gradul superlativ absolut
1) de superioritate	<i>mai + adj.</i>	<i>cel + mai + adj.</i>	<i>foarte/prea + adj.</i>
2) de egalitate	<i>tot așa de + adj.</i> <i>tot atât de + adj.</i> <i>la fel de + adj.</i>	–	–
3) de inferioritate	<i>mai puțin + adj.</i>	<i>cel + mai puțin + adj.</i>	<i>foarte puțin + adj.</i>

Model de formare a gradelor de comparație: (adjectivul *bun*)

Tipul de raport	Gradul comparativ	Gradul superlativ relativ	Gradul superlativ absolut
1) de superioritate	<i>mai bun</i>	<i>cel mai bun</i>	<i>foarte bun, prea bun</i>
2) de egalitate	<i>tot așa de bun</i> <i>tot atât de bun</i> <i>la fel de bun</i>	–	–
3) de inferioritate	<i>mai puțin bun</i>	<i>cel mai puțin bun</i>	<i>foarte puțin bun</i>

Valorile gradelor de comparație

Gradul comparativ exprimă comparația dintre aceeași însușire ce caracterizează două obiecte: *El este mai înalt decât prietenul său.*

Între diferitele grade de intensitate ale însușirilor caracteristice obiectelor comparate se pot stabili trei tipuri de raporturi: a) raport de superioritate: *mai înalt*; b) raport de egalitate: *tot așa de înalt, tot atât de înalt, la fel de înalt*; c) raport de inferioritate: *mai puțin înalt*.

Gradul superlativ relativ exprimă comparația dintre un obiect și un grup de obiecte din care acesta face parte: *El este cel mai înalt din clasă.*

La compararea unui singur obiect cu un ansamblu de obiecte se poate stabili numai un raport de superioritate sau un raport de inferioritate: *cel mai înalt, cel mai puțin înalt*. În acest caz, însușirea comparată nu poate apărea în aceeași măsură la ambii termeni: obiectul comparat și ansamblul din care acesta face parte.

Gradul superlativ absolut exprimă raportul dintre intensitatea însușirii unui obiect față de ceea ce este considerat a fi normă pentru însușirea dată: *El este foarte înalt.*

Înălțimea persoanei despre care este vorba în acest enunț este prezentată în raport cu înălțimea medie, considerată a fi normală pentru om. Acest grad de comparație semnifică gradele de intensitate extremă – maximă sau minimă – ale însușirii unui obiect: *foarte înalt, foarte puțin înalt*.

Întrebuințarea gradelor de comparație

Gradul comparativ se folosește în următoarele construcții:

1) când se compară o însușire a unui obiect cu aceeași însușire a altui obiect:

Gradul comparativ: a) de superioritate: *El este mai bun decât tine/ca tine/decât ești tu.*; b) de egalitate: *El este tot așa de bun/tot atât de bun/la fel de bun/ca (și) tine./cât (și) tine./(pre)cum ești tu.*; c) de inferioritate: *El este mai puțin bun decât tine./ca tine./decât ești tu.*

2) când se compară însușirea aceluiași obiect în circumstanțe diferite:

Gradul comparativ: a) de superioritate (*Acum/aici*) *el este mai bun decât atunci/acolo./ca atunci/acolo./decât era atunci/acolo.*; b) de egalitate: (*Acum/aici*) *el este tot așa de bun/tot atât de bun/la fel de bun ca (și) atunci/acolo./(pre)cum era atunci/acolo.*; c) de inferioritate: (*Acum/aici*) *el este mai puțin bun decât atunci/acolo./ca atunci/acolo./decât era atunci/acolo.*

3) când se compară două însușiri diferite ale aceluiași obiect:

Gradul comparativ: a) de superioritate: *El este mai mult bolnav/mai curând bolnav/mai degrabă bolnav decât sănătos.*; b) de egalitate:

El este tot atât de leneș cât și de zgârcit. El este pe cât de leneș pe atât de zgârcit. El este tot atât de leneș pe cât este de zgârcit. Pe cât este de leneș pe atât este de zgârcit. Comparativul de inferioritate nu se folosește în asemenea construcții.

Gradul superlativ relativ se întrebuințează în următoarele construcții comparative:

Gradul superlativ relativ: a) de superioritate: *El este cel mai bun dintre noi./din clasă./de aici.*; c) de inferioritate: *El este cel mai puțin bun dintre noi./din clasă./de aici.*

Gradul superlativ absolut se folosește în construcții care nu conțin cel de-al doilea termen al comparației: *Ea este foarte bună. El este foarte puțin bun.*

Adjective comparabile și necomparabile

Din punctul de vedere al posibilității de a avea grade de comparație, adjectivele se împart în următoarele trei clase:

1. adjective care au grade de comparație (adjective comparabile). Acestea sunt majoritatea adjectivelor calificative care semnifică însușiri cu intensitate variabilă: *bun, rău, mare, mic, scump, ieftin, tânăr, vechi* etc.

2. adjective fără grade de comparație (adjective necomparabile). Acestea sunt adjectivele cu intensitate constantă. Din această categorie fac parte:

– adjectivele relative: *ceresc, civil, comestibil, economic, francez, geografic, metalic, mineral, mondial, ostășesc, politic, sportiv* etc.;

– adjectivele pronominale: *acesta, acela, celălalt, fiecare, oricare* etc.;

– unele adjective calificative care exprimă însușiri absolute, invariabile: *absolut, brumăriu, conic, definitiv, lichid, mort, murg, mut, nud, orb, pătrat, porumbacă, prismatic, roib, rotund, solid, șarg, veșnic, viu* etc.

3. adjective care prin însăși semnificația lor lexicală exprimă un anumit grad de comparație: *anterior, posterior, inferior, superior, major, minor, enorm, gigantic, imens, maxim, minim, minuscul, infim, optim, uriaș, vast, arhicunoscut, hipersensibil, răscopt, străvechi, ultramodern* etc. Folosirea acestor adjective la un anumit grad de comparație este greșită.

Funcțiile sintactice ale adjectivelor

În propoziție, adjectivele îndeplinesc următoarele funcții sintactice:

– atribut: *Azi e o zi înăbușitoare.* (Em. Gârleanu);

– nume predicativ în structura predicatului nominal: *Apele liniștite sunt adânci.* (Folclor);

– element predicativ suplimentar: *Viitorul se anunță sumbru.* (V. Eftimiu).

Formarea adjectivelor

Adjectivele noi se formează în limba română prin derivare, compunere și conversiune. Cele mai numeroase adjective noi sunt cele create prin derivare.

Adjective formate prin derivare

Procedeul derivării constă în adăugarea unui afix înaintea sau după o rădăcină, utilizată în calitate de unitate minimală care conține sensul primar al cuvântului. Spre deosebire de compunere, derivarea presupune crearea unui cuvânt nou dintr-un singur cuvânt preexistent. Derivarea este un procedeu de formare a adjectivelor de o vitalitate inepuizabilă în limba română, în raport cu compunerea și conversiunea.

Derivarea cu sufixe (sau sufixarea) este cel mai productiv procedeu de formare a adjectivelor în limba română, ceea ce se manifestă prin numărul mare de sufixe adjectivale și prin paleta largă de sensuri pe care acestea le prezintă.

În plus, pentru sufixe este caracteristic faptul că oferă posibilitatea schimbării clasei gramaticale a bazei de derivare. Astfel, sufixele pot forma adjective de la substantive, de la verbe sau de la alte adjective. Cu unele excepții, sufixele sunt specializate pentru alcătuirea cuvintelor cu următoarele structuri morfologice: substantiv + sufix, verb + sufix și adjectiv + sufix.

Categoria sufixelor care formează adjective de la substantive este cea mai numeroasă.

1. Sufixele care formează adjective de la substantive:

-al – *anual, epocal, catastrofal, mormântal, regizoral, săptămânal, vamaal*;

-ar – *fugar* (format de la un verb), *inelar, hoinar, oracular, regulamentar, unghiular*;

-at – *buzat, dințat, dungat, gulerat, gușat, inelat, manichiurat, mărgelat, moțat, pițigăiat, plușat, sprâncenat, stelat, țintat, vărgat, urecheat*;

-atic – *iernatic, noptatic, primăvărat, tomnatic, vărat, vânturatic*; mai poate forma adjective de la adjective (*nebunatic, roșiatic, singuratic, subțiratic, ușuratic*), de la un verb (*flușturatic*) și de la un adverb (*îndemănat*).

-aș – *buclucaș, codaș, fruntaș, lăturaș, mărginaș, mijlocăș, năvălaș, nevoiaș, păgubaș, pizzaș, poznaș, trufaș*; există și adjective formate de la alte adjective (*drăgălaș, golaș*) și de la un verb (*zăcaș*);

-ean, -ian – *apusean, ardelean, arghezian, câmpean, codrean, craiovean, eminescian, nistrean, orheian, răsăritean*;

-esc, -icesc – *actoricesc, armenesc, bănesc, bărbătesc, ceresc, ciobănesc, englezesc, firesc, frățesc, franțuzesc, ingineresc, împărătesc, lumesc, omenesc, pământesc, prietenesc, sătesc, scriitoricesc, țărănesc, unguresc, voinicesc*;

-eș – gureș, leneș, trupeș, ținteș;

-ez – albanez, berlinez, finlandez, olandez, suedez;

-istic – calendaristic, fotbalistic, muzeistic;

-iu, -ie, -âu – alămiu, arămiu, argintiu, auriu, azuriu, brumăriu, cafeniu, cărămiziu, cenușiu, chihlimbăriu, cireșiu, fumuriu, hazliu, liliachiu, măsliniu, nisipiu, pământiu, plumburiu, portocaliu, prăzuliu, purpuriu, rubiniu, ruginiu, sângeri, străveziu (format de la un verb), șerpiu, timpuriu, trandafiri, tuciuriu, tulburiu, vioriu, vișiniu; unele adjective sunt formate de la alte adjective (acriu, aspriu, albăstriu, albiu, amăriu, durduliu, grăsuliu, molău, negriu);

-os, -ios, -cios – apos, argintos, arțăgos, așos, bănos, bărbos, bățăos, botos, câinos, cărnos, ceșos, cleios, deluros, dureros, fioros, focos, fricos, frunzos, furtunos, geros, gustos, inimos, lăptos, lănos, lemnos, lenos, măluros, mătăsos, mieroș, migălos, muntos, mustăcios, noduros, omenoș, răcoros, răutăcios, scârboș, scorburos, spătos, sticlos, zelos, zgomotos; cu ajutorul acestui sufix se mai formează adjective de la verbe (arătos, băgăcios, bucuros, fărâmicios, fumegos, înecăcios, întunecos, lăudăros, lunecos, mănăcios, mlădios, plângăcios, pofticios, sângeros, supărăcios, tăios) și de la adjective (albicios, bătrânicos, bolnăvicios, lucios, negricios, sărăcăcios, urăcios);

-nic, -elnic, -alnic – casnic, dornic, dosnic, falnic, hotarnic, jalnic, lăturalnic, prădalnic, puternic, temeinic, vremelnic.

2. Sufixe care formează adjective de la verbe:

-bil – apărabil, băubil, citibil, controlabil, demascabil, lăudabil, locuibil, măsurabil, mănăcabil, plutibil, vindecabil;

-eș, -ăreș – băgăreș, citeș, descăreș, iubăreș, îndrăzneș, petrecăreș, plimbăreș, plângăreș, săltăreș, vorbăreș, zămbăreș; cu acest sufix se pot forma adjective și de la substantive (băltăreș, certăreș, lumeș, mălăieș, pădureș), dar și de la un alt adjectiv: lungăreș;

-nic, -elnic, -alnic – cucernic, prielnic, sfielnic, șovăielnic, zburdalnic;

-tor – ascultător, atrăgător, călător, chinător, dator, dătător, distrugător, folositor, fulgerător, hotărâtor, iertător, insultător, înspăimântător, înșelător, înțelegător, mirositor, muritor, nimicitor, plictisitor, plutitor, rădăcitor, stătător, supărător, trecător, triumfător, uluitor, văzător;

-uș – bățăuș, ghiduș (format de la o interjecție), jucăuș.

3. Sufixe care formează adjective de la alte adjective:

-ea – mărunțea, ușurea;

-el – bunicel, curățel, frumușel, măricel, mărunțel, singurel, spălățel, sprintenel, tinerel, ușurel;

-ic, -ică – faptic, frumușică, mărunțică, ușurică;

-ior, -șor – acrișor, albăstrior, albișor, bălăior, bătrăior, bolnăvior, bunișor, gălbior, limpeior, mărișor, negrișor, roșior, rotunior, rumeior, scumpușor, tărișor;

-oi – greoi, măroi;

-ui – albui, amărui, gălbui, verzui;

-uș – acruș, călduș, drăguș, goluș, grăsuș, grosuș, hărnicuș, înăltuș, lărguș, lunguș, micuș, măruș, negruș, nouș, prostuș, sărăcuș, slăbuș, strămtuș.

Derivarea cu prefixe este un procedeu de formare a adjectivelor mai puțin productiv decât sufixarea. Spre deosebire de sufixare, prefixarea nu permite schimbarea clasei gramaticale, ceea ce înseamnă că adjectivele derivare prin prefixare sunt analizabile doar în raport cu un alt adjectiv: *neliniștit* = *ne* + *liniștit*.

Prefixele cu ajutorul cărora se formează adjectivele de la baze exclusiv adjectivale sunt următoarele:

an-, a- – *anistoric, apoetic*;

con-, com-, co- – *conațional, conciclic*;

in-, im- – *incalificabil, intraductibil*;

ne- – *neasemuit, neatent, neclintit, necredincios, necunoscut, necuvântător, nefinalizat, nefiresc, neimportant, neîndemânatic, neînduplecat, neînțeleș, neînvins, nejustificat, nelegitim, nelegal, nelipsit, neluminat, nemilos, nemuritor, neobosit, neobrăzat, nepământenesc, neplăcut, nepretențios, neproductiv, nerealist, nerealizabil, nerușinat, nesatisfăcut, nesianos, nesigur, neterminat, netrebuincios, neverosimil*;

prea- – *preabun, preacurat, preacuvios, preafericit, preafrumos, preastimat, preaputernic*;

răz- – *răzbucuros, răscunoscut*;

stră- – *străbun, strălîmpede, străvechi*.

Din punct de vedere semantic, prefixele adjectivale se grupează în următoarele clase: a) prefixe cu sens negativ, formează adjective cu semnificația opusă celei exprimate de cuvântul de bază (*ne-, an-, in-*) b) prefixele cu sens de intensificare a calității exprimate de cuvântul de bază (*prea-, stră-, răz-*) și c) prefixe care exprimă ideea de asociere (*con-, co-*).

Derivarea parasintetică (sau derivarea cu prefixe și sufixe) este un procedeu de formare a cuvintelor noi puțin productiv în cazul adjectivelor. Ar putea fi considerate ca fiind formate prin derivare parasintetică doar adjectivele derivate de la baze substantive, cu forma de participiu, cărora nu le corespund verbe: *în* + *belciug* + *-at* = *înbelciugat*, *în* + *friguri* + *-at* = *înfrigurat*, *în* + *mănușă* + *-at* = *înmănușat*, *în* + *pinten* + *-at* = *înpintenat*.

Derivarea regresivă se caracterizează printr-o productivitate foarte scăzută în procesul de formare a adjectivelor. Drept exemplu ar putea fi adus adjectivul *răzleț* format prin derivare regresivă de la verbul *a răzleți*.

Adjective formate prin compunere

După structura lor, adjectivele compuse pot fi împărțite în: compuse formate din cuvinte întregi (existente și independent în limbă) și compuse cu elemente de compunere.

Adjectivele compuse din cuvinte întregi sau din rădăcini sunt de mai multe tipuri, care se deosebesc după trăsăturile morfologice ale termenilor

componenți. Cele mai numeroase adjective compuse au structura: adjectiv + adjectiv. După raportul semantico-sintactic dintre elementele lor componente, acestea sunt de două feluri:

1) adjective compuse din elemente între care există un raport de coordonare: *alb-negru, social-economic, creștin-democrat, financiar-bancar, social-democrat; instructiv-educativ, literar-artistic*. Ele sunt echivalente cu niște grupuri de cuvinte ale căror unități lexicale sunt legate prin conjuncția coordonatoare *și*: *alb și negru, social și economic* etc.

Unele adjective compuse din subclasa dată pot avea la primul termen vocala de legătură *o*: *austro-ungar, chimico-farmaceutic, economico-financiar, fizico-chimic, franco-german, indo-european, latino-roman, medico-legal, româno-american, tehnico-științific*. Un anumit număr de adjective compuse din categoria dată sunt cu termenii sudați: *rozalb, dacoromân, retoroman, sârbocroat*.

2) adjective compuse în structura cărora se poate delimita un cuvânt de bază și un termen subordonat. Este vorba de adjectivele care semnifică diferite nuanțe ale culorilor, ale însușirilor: *alb-argintiu, alb-cenușiu, alb-gălbui, galben-arămiu, galben-portocaliu, galben-verde; albastru-deschis, galben-închis, roșu-deschis, verde-deschis, dulce-acrișor*. În această categorie ar putea fi încadrate și adjectivele compuse cu primul termen denumind un punct cardinal și un alt adjectiv: *est-european, nord-american, sud-dunărean*.

Un alt tip de adjective compuse este reprezentat de cele cu structura adverb + adjectiv: *bine-credincios, drept-credincios, bine-crescut, bine-cunoscut, bine-venit, binefăcător, binevoitor, clarvăzător, răufăcător, răuvoitor, bun-platnic, rău-platnic, așa-numit, așa-zis, nou-născut, propriu-zis, sus-menționat, sus-pomenit, sus-pus*.

Alte două modele care se caracterizează printr-o frecvență mai redusă sunt: *a + tot/toate + adjectiv (atoateștiutor, atotbiruitor, atotcunoscător, atotputernic, atotștiutor, atotvăzător); ne + mai + adjectiv (nemaiauzit, nemaicunoscut, nemaîntâlnit, nemaipomenit, nemaivăzut)*.

Clasa adjectivelor compuse mai conține adjective izolate cu următoarea structură: adjectiv + substantiv (*pursânge*); prepoziție + substantiv (*cuminte*), precum și un adjectiv cu structură de propoziție (*cumsecade*).

Cel de al doilea tip de adjective compuse se formează prin atașarea la cuvinte întregi, existente independent în limbă, a unor elemente de compunere provenind din teme care, în limbile de origine (greacă sau latină), aveau o utilizare de sine stătătoare.

Prezentăm câteva dintre principalele elemente de compunere cu ajutorul cărora se formează adjective compuse:

aero- „privitor la aer, privitor la aviație“ (*aeropurtat*); *ante-* „înainte“ (*antebelic*); *anti-* „împotriva“ (*antiartistic, antibacterian, antirăzboinic*); *arhi-* cu sens de superlativ (*arhicunoscut, arhiplin*); *bi-* „dublu“ (*bianual, bilunar, bipartid, bisilabic*); *extra-* „afară de“, „în afară“ sau cu sens de superlativ (*extracorporal, extracontabil, extrașcolar, extraurban*); *intra-* „înăuntru“

(*intravilan*); *mono-* „unic“, „singur“, „o dată“ (*monocelular*); *multi-* „mulțime“ (*multimilenar*); *poli-* „multiplu“ (*policristalin, polimetalic, polisportiv*); *post-* „după“ (*postacut, postbelic, postdecembrist, posteminescian, postliceal, postpașoptist, postșcolar, posttonic*); *pre-* „înainte“, „anterior“ (*precapitalist, precreștin, prefeudal, pretimpuriu*); *semi-* „jumătate de“, „pe jumătate“ (*semiobscur, semiparazit*); *sub-* „dedesubt“, „în raport de subordonare“ (*subcarpatic, subacvatic, submarin, submediocru, subcutanat, subpământean, subvulcanic*); *supra-* „deasupra“, „peste“ (*supradotat, supranatural*); *uni-* „unul singur“ (*unicameral*); *ultra-* „foarte“, „extrem de“ (*ultraaglomerat, ultraconfortabil, ultraprogresist, ultrascurt, ultrasecret*).

Adjective formate prin conversiune

Adjectivele se pot forma prin conversiune de la substantive, de la verbe (la participiu și gerunziu) și de la adverbe. Schimbarea valorii gramaticale a cuvintelor adjectivizate este determinată de utilizarea lor cu funcțiile sintactice ale adjectivului: (*geam*) *spart*, (*pom*) *altoit*, (*pâine*) *aburindă*. Odată cu plasarea cuvântului adjectivizat într-un context adjectival, acesta își schimbă și comportamentul morfologic. El își pierde caracteristicile morfologice ale clasei de origine, devenind variabil în raport cu genul, numărul și cazul: (*timp*) *pierdut* – (*bani*) *pierduți* – (*zi*) *pierdută* – (*zile*) *pierdute*. Unele dintre cuvintele adjectivizate pot admite și categoria gradelor de comparație.

Cel mai frecvent tip de trecere a cuvintelor aparținând altor părți de vorbire în clasa adjectivului este conversiunea participiilor. În română, acest tip de conversiune are un caracter regulat, gramaticalizat, ceea ce înseamnă că orice participiu poate apărea ca determinant al unui nume, căpătând o valoare adjectivală: (*carte*) *citită*, (*iarbă*) *cosită*, (*locuri*) *cunoscute*, (*timp*) *pierdut*. Această caracteristică a participiilor le-a permis unor lingviști să afirme că toate participiile pasive, folosite în afara conjugării verbului, sunt, de fapt, adjective. De precizat că, chiar și atunci când se comportă, sub aspect morfologico-sintactic, ca un adjectiv, participiul își poate păstra caracteristicile combinatorii de tip verbal (admite complinirile specifice verbului): *mașină furată de hoți*, *carte citită din scoarță în scoarță*, *o lume dispărută de mult timp*.

Celelalte tipuri de adjectivizare sunt puțin productive. Astfel, adjectivizarea gerunziilor, un procedeu frecvent în sec. XIX, în special sub influența limbii franceze, nu mai este productiv în limba contemporană. Construcțiile cu gerunziul acordat în gen, număr și caz cu substantivul determinat, funcționând ca atribut adjectival, sunt simțite astăzi ca învechite: (*pâine*) *aburindă*, (*casă*) *arzândă*, (*apă*) *clocotindă*, (*ruine*) *fumegânde*, (*aripi*) *fluturânde*, (*mâini*) *tremurânde*. În limba contemporană, mai sunt utilizate următoarele gerunzii adjectivizate: (*ordine*) *crescândă*, (*rană*) *sângerândă*.

Conversiunea substantivelor prin adjectivizare este cu totul sporadică: *copila-mi murmurare* (M. Eminescu); *Și câini mai bărbați*. (Miorița); *Muierea bărbată, avuția casei*. (Folclor). Tot sporadică este și conversiunea prin adjectivizare a adverbelor: *așa vremuri, toamnă târzie, semănat devreme*. Trecând în clasa adjectivului, adverbul obține proprietatea de a se declina: *În vaduri ape repezi curg*. (G. Coșbuc).

Locuțiunile adjectivale

Locuțiunile adjectivale sunt grupuri de cuvinte cu sens unitar, care au un comportament gramatical identic cu cel al adjectivelor: (*privește*) *de vis*, (*stare*) *de plâns*, (*om*) *la locul lui*, (*oameni*) *fel de fel*, (*oameni*) *unul și unul*. După structura lor ele pot fi foarte variate. Cele mai multe locuțiuni adjectivale reprezintă grupuri prepoziționale având în calitate de element central un substantiv. Ele sunt de următoarele tipuri:

1) prepoziție + substantiv: *de ispravă, de treabă, de nădejde, de încredere, de frunte, de seamă, de geniu, de valoare, cu judecată, cu credință, cu stare, în putere, într-o ureche, fără cap, fără pereche, din bătrâni, din topor*;

2) prepoziție + substantiv însoțit de un determinant: (*om*) *la locul lui*; *de modă veche, cu punga groasă, cu sânge rece, de prost gust, în floarea vârstei, de tot dragul, în toate mințile, în toată firea, în toată puterea cuvântului*;

3) substantiv + prepoziție + substantiv: *fel de fel, tobă de carte*;

Alte locuțiuni adjectivale au în structura lor pronume (*de nimic, ca aceea, câte și mai câte, tot unul și unul*) numerale (*de doi bani, de milioane*), verbe (*de neuitat, de invidiat, cum trebuie*), adverbe (*de jos, de sus, cu nasul pe sus*), interjecții (*ca vai de el, ca vai de lume*).

Cât privește elementele constitutive ale locuțiunilor adjectivale, este de menționat lipsa din structura lor a adjectivului. În același timp, se observă că pentru locuțiunile adjectivale prepoziția reprezintă un element component aproape obligatoriu.

Unele locuțiuni adjectivale pot fi folosite la un anumit grad de comparație (*un om mai cu judecată, un om foarte de treabă, băieți foarte de încredere*). Există locuțiuni adjectivale care prin conținutul lor lexical exprimă o însușire la gradul superlativ: *o lucrare de mai mare dragul, o lucrare de excepție, o fată ruptă din soare*.

În structura enunțului, locuțiunile adjectivale îndeplinesc aceleași funcții sintactice ca și adjectivele: *El este un om de treabă*. (atribut); *Părinții lui sunt de modă veche*. (nume predicativ); *Îl crede în stare de orice*. (element predicativ suplimentar).

PRONUMELE

Pronumele este partea de vorbire care indică o ființă sau un lucru. În plan general semantic, pronumele se aseamănă cu substantivul. Ceea ce îl deosebește de substantiv este caracterul foarte abstract al sensului său. El comunică doar cele mai generale informații privind ființa sau lucrul desemnat fără a exprima și caracteristicile lor. Din această cauză, unele pronume sunt dependente de situația de comunicare, iar altele de prezența în context a unui substantiv, cu care se asociază.

Din punctul de vedere al modului în care sunt identificate persoanele sau lucrurile cu ajutorul pronumelor se disting două clase de pronume. Unele pot indica o persoană sau un lucru prin raportare la situația de comunicare: *eu* – indică persoana care vorbește, *tu* – se referă la ascultător, *acesta* – se folosește pentru a indica un lucru sau o persoană apropiată de vorbitor etc.

O altă clasă este reprezentată de pronumele care indică persoana sau lucrul prin raportare la un substantiv prezent în enunț sau în text. Aceste pronume funcționează în structura enunțului ca substitute ale substantivului: *A venit bunicul. El mi-a adus un cadou.* În cel de al doilea enunț, pronumele *el* ține locul substantivului *bunicul* din primul enunț, făcând referire la persoana care a fost precizată anterior. În felul acesta, pronumele ne ajută să desemnăm aceeași persoană fără ca să repetăm cuvântul *bunicul*.

Din cauză că nu dau indicații descriptive cu privire la ceea ce semnifică, pronumele nu pot preciza exact lucrul sau persoana desemnată atunci când sunt luate în afara contextului. După cum vedem, în cel de al doilea enunț pronumele *el* indică un om. În alt context, același pronume poate fi folosit pentru a desemna un animal, un arbore, un râu etc. Astfel, semnificația pronumelui este determinată de contextul în care este utilizat, precum și de sensul cuvintelor pe care le substituie și la care se raportează: *Apoi Trică se făcuse și el băiat așezat, ascultător și bun școlar.* (I. Slavici); *Poartă-te și tu mai atent cu el. E un copil, totuși.* (O. Paler).

În anumite condiții, unele pronume pot substitui un adjectiv (*cartea mea, cartea aceasta*) sau chiar un fragment de text (*E târziu deja, iar ei încă nu au ajuns. Aceasta ne îngrijorează pe toți.*). În contextul dat, pronumele *aceasta* are în vedere conținutul exprimat prin enunțul precedent.

Din punct de vedere morfologic, pronumele este o parte de vorbire flexibilă care se declină. Flexiunea pronumelui exprimă categoriile de caz, gen, număr și persoană. Trăsătura esențială a flexiunii pronominale este caracterul ei neregulat, în mare parte. Mijloacele folosite pentru exprimarea categoriilor

gramaticale în cazul pronumelui sunt: a) formele supletive (*eu, tu, el, ea, al meu, al tău, al său*), b) formele flexionare ale articolului hotărât (*dânsul, dânsa, dânșii, dânsele, unul, una, unii, unele*), c) desinențele însoțite uneori de alternanța sunetelor (*acesta, aceasta, aceștia, acestea*).

Trebuie avut însă în vedere că, sub aspect morfologic, pronumele este o clasă gramaticală foarte eterogenă. Alături de pronumele care au o paradigmă morfologică completă, există o serie de pronume invariabile în raport cu genul, numărul sau chiar persoana. Uneori printr-o paradigmă neregulată se caracterizează o anumită subclasă în întregime, alteori paradigma este incompletă doar în cazul unor membri ai clasei. În funcție de capacitatea lor de a-și schimba forma în raport cu persoana, pronumele se împart în următoarele două clase: a) pronume cu flexiune de persoană (personale, reflexive, de întărire, posesive) și b) pronume fără flexiune de persoană (demonstrative, interrogative, relative, nehotărâte, negative).

Clasificarea pronumelor

După sensul exprimat și în funcție de anumite trăsături gramaticale, se disting următoarele feluri de pronume: 1. pronumele personale: *eu, tu, el, ea...*; 2. pronumele reflexive: *sie, își, sine, se...*; 3. pronumele de întărire: *însumi, însuși, însuși...*; 4. pronumele posesive: *al meu, al tău, al său...*; 5. pronumele demonstrative: *acesta, aceasta...*; 6. pronumele interrogative: *care, cine, ce...*; 7. pronumele relative: *care, cine, ce...*; 8. pronumele nehotărâte: *unul, altul, toți, fiecare, careva, cineva, ceva...*; 9. pronumele negative: *nimeni, nimic, niciunul*.

Pronumele propriu-zise și adjectivele pronominale

Sub aspectul comportamentului lor sintactic, se disting următoarele două subclase de pronume:

a) pronumele propriu-zise sau pronumele cu valoare substantivală
și

b) pronumele cu valoare adjectivală, numite și adjective pronominale.

Pronumele propriu-zise se folosesc cu funcțiile sintactice caracteristice substantivului. O parte dintre ele au o funcție de înlocuire: *Acesta s-a întunecat la față, dar n-a zis nimic.* (O. Păler). Prin schimbarea valorii gramaticale unele pronume devin adjective pronominale. În acest condiții, ele însoțesc și determină un nume acordându-se cu acesta în gen, număr și caz: *băiatul acesta, fata aceasta, care băiat, niciun băiat, nicio fată*. În enunț, adjectivele pronominale îndeplinesc funcția sintactică de atribut: *Din izvorul acesta și-au tras dacii credința, tăria și rostul vieții lor.* (Al. Vlahuță). Să se compare și următoarele exemple: *Acesta este prietenul meu.* → *Băiatul acesta este prietenul meu.* *Al meu e în geantă.* → *Caietul meu e în geantă.*

Examine din perspectiva comportamentului lor sintactic, pronumele se împart în următoarele trei clase:

a) cuvinte care pot funcționa atât ca pronume propriu-zise, cât și ca adjective pronominale. Din clasa dată fac parte: toate pronumele posesive, demonstrative, relative; cele mai multe pronume nehotărâte, interogative și negative: *Ai noștri/sportivii noștri au învins. Aceasta/cartea aceasta e a mea. Unii/unii elevi au note bune. Care/care costum îți place? Niciunul/niciun elev nu lipsește.*

b) cuvinte care se utilizează numai cu valoare substantivală. Acestea sunt: pronumele personale, reflexive, unele pronume relative, interogative și negative: *El a plecat. Cine este el? Nimeni nu-l poate opri.*

c) cuvinte care se folosesc numai ca adjective pronominale. În clasa dată intră: adjectivele pronominale de întărire și unele pronume nehotărâte: *Eu însumi am fost acolo. Așa e orice om.*

Pronumele personal

Pronumele personale sunt de două feluri: a) pronumele personale propriu-zise și b) pronumele de politețe.

Pronumele personal propriu-zis

Pronumele personal propriu-zis indică persoanele sau lucrurile după raportul lor față de dialog:

– persoana I indică vorbitorul (*eu*) sau vorbitorul împreună cu alte persoane (*noi*);

– persoana a II-a indică ascultătorul (*tu*) sau un grup de persoane dintre care cel puțin una i se vorbește (*voi*);

– persoana a III-a face referire la o persoană/un lucru (*el, ea*) sau la niște persoane/niște lucruri (*ei, ele*) despre care se vorbește.

Pronumele personal propriu-zis își schimbă forma după persoană, număr, caz și după gen (la pers. 3). Pronumele personal propriu-zis are următoarele forme:

Cazul		Singular				Plural			
		I	II	III		I	II	III	
N.		<i>eu</i>	<i>tu</i>	<i>el</i>	<i>ea</i>	<i>noi</i>	<i>voi</i>	<i>ei</i>	<i>ele</i>
G.		–	–	<i>lui</i>	<i>ei</i>	–	–	<i>lor</i>	<i>lor</i>
D.	acc.	<i>mie</i>	<i>ție</i>	<i>lui</i>	<i>ei</i>	<i>nouă</i>	<i>vouă</i>	<i>lor</i>	<i>lor</i>
	neacc.	<i>îmi, mi</i>	<i>îți, ți</i>	<i>îi, i</i>	<i>îi, i</i>	<i>ne, ni</i>	<i>vă, vi</i>	<i>le, li</i>	<i>le, li</i>
A.	acc.	<i>mine</i>	<i>tine</i>	<i>el</i>	<i>ea</i>	<i>noi</i>	<i>voi</i>	<i>ei</i>	<i>ele</i>
	neacc.	<i>mă</i>	<i>te</i>	<i>îl, l</i>	<i>o</i>	<i>ne</i>	<i>vă</i>	<i>îi, i</i>	<i>le</i>
V.		–	<i>tu!</i>	–	–	–	<i>voi!</i>	–	–

Dat fiind faptul că la cazul genitiv pronumele personal are forme proprii numai pentru pers. 2 și 3. sg. și pl. (*lui, ei, lor*), cu valoare de genitiv se folosesc:

- pronumele posesive: *meu, tău, său, nostru, vostru* etc.
- formele neaccentuate de dativ ale pronumelui personal (dativul posesiv): *îmi, îți, îi, ne, vă, le*: *Îmi ajut părinții.* (= *părinții mei*).

În anumite contexte, formele de genitiv pers. 3 (*lui, ei, lor*) pot fi precedate de articolul genitival *al, a, ai, ale*: *Este un frate al lui.*

La cazurile dativ și acuzativ pronumele personal are forme accentuate și forme neaccentuate.

Pronumele sinonime cu pronumele de pers. 3 singular

Pe lângă pronumele personale propriu-zise, la pers. 3 există pronume sinonime cu formele pronumelui personal propriu-zis. Acestea sunt *dânsul* (*dânsa, dâșii, dâșele*), *însul* (*însa*).

Formele pronumelui personal *dânsul*

Cazul	Masculin		Feminin	
	Singular	Plural	Singular	Plural
N.A. G.D.	<i>dânsul</i> <i>dânsului</i>	<i>dâșii</i> <i>dâșilor</i>	<i>dânsa</i> <i>dânsei</i>	<i>dâșele</i> <i>dâșelor</i>

Formele pronumelui personal *însul*

Masculin		Feminin	
Singular	Plural	Singular	Plural
<i>însul</i>	<i>înșii</i>	<i>însa</i>	<i>însele</i>

Pronumele *dânsul* se întrebuințează numai cu referire la persoane. Formele de genitiv-dativ ale acestui pronume sunt rar folosite în limba literară.

Cel de-al doilea pronume, *însul*, se întâlnește astăzi numai în construcții cu prepozițiile *dintru, întru, printru*: *dintr-însul, într-însul, printr-însul*.

Întrebuințarea pronumelor personale propriu-zise

În propoziție pronumele personale propriu-zise înlocuiesc un substantiv, deci se folosesc numai cu valoare substantivală. Pronumele îndeplinește aceleași funcții sintactice ca și substantivul înlocuit:

- subiect: *Elevul citește o carte.* = *El citește o carte.*
- atribut: *Cartea elevului este nouă.* = *Cartea lui este nouă.*

– nume predicativ: *Cărțile sunt ale elevului.* = *Cărțile sunt ale lui.*

– complement: *Profesorul îl laudă pe elev.* = *Profesorul îl laudă pe el.*

Formele accentuate ale pronumelui personal în dativ și acuzativ cu funcție de complement indirect (dativul) și complement direct (acuzativul):

1) se folosesc împreună cu formele neaccentuate când în propoziție este exprimat predicatul și când se impune accentuarea complementului: *Mie îmi place teatrul. Pe el îl preocupă muzica.*

2) se întrebuițează fără formele accentuate în următoarele situații:

a) când în propoziție nu este exprimat predicatul: – *Ți-am adus un cadou.* – *Mie?* – *Da, ție.*; – *Te caută un domn.* – *Pe mine?* – *Da, pe tine?*; b) când sunt cerute de o prepoziție: *Datorită lui am reușit.*; *El mi-a povestit multe lucruri despre tine.*

Formele neaccentuate ale pronumelui personal în dativ și acuzativ însoțesc, cel mai adesea, un verb: *Îi spun mâine. Caută-l mai bine!* În construcție cu un verb, formele neaccentuate pot sta:

1) înaintea verbului. Aceste forme sunt de două feluri:

a) libere, nelegate, când verbul pe lângă care se află este la prezent, imperfect, mai-mult-ca-perfect indicativ sau la prezumtiv prezent și prezumtiv perfect: D.: *îmi spune, îmi spunea, îmi spusese, îmi va fi spunând, îmi va fi spus*; A.: *mă întreabă, mă întreba, mă întrebese, mă va fi întrebând, mă va fi întrebat*;

b) legate de verb când acesta este la perfectul compus indicativ, la condițional prezent sau la condițional perfect: D.: *mi-a spus, mi-ar spune, mi-ar fi spus*; A.: *m-a întrebat, m-ar întreba, m-ar fi întrebat*;

c) între conjuncția *să* și verbul de bază la conjunctiv prezent, la conjunctiv perfect sau la viitorul II indicativ: D.: *să-mi spună, să-mi fi spus, are să-mi spună*; A.: *să mă întrebe, să mă fi întrebat, are să mă întrebe*;

2) după verb când acesta este la imperativ pozitiv sau la gerunziu: D.: *spune-mi!, spunându-mi*; A.: *întreabă-mă!, întrebându-mă*;

3) după adverbul de negație *nu* din forma negativă a verbului, inclusiv în structura imperativului negativ: D.: *nu-mi spune, nu-mi spune!*; A.: *nu mă întreabă, nu mă întreba!*;

4) după prepoziția *a* în structura infinitivului: D.: *A venit pentru a-mi spune adevărul.* A.: *Este aici pentru a mă întreba despre proiectul nostru.*

Aceleași reguli se aplică și atunci când, în același enunț, se folosesc două pronume personale neaccentuate: unul în dativ și altul în acuzativ. În cazul acesta dativul totdeauna precedă acuzativul: – *Mi-l dai mie?* – *Pentru mata l-am făcut. Ți-l dau.* (M. Sadoveanu); *Am nevoie de manualul de istorie. Când mi-l aduci?*; *Dacă nu poți citi cărțile până mâine, mi le dai mai târziu. Roagă-l pe colegul tău să-ți dea cărțile pe care ți le-a promis.*

Pronumele de politețe

Pronumele care exprimă o atitudine de respect sau distanță față de persoanele către care ne adresăm (pers. 2) sau despre care vorbim (pers. 3). Ele au forme numai pentru pers. 1 și 2 sg. și pl.: pers. 2. sg. N.A. *dumneata*, G.D. *dumitale*, pl. N.A. G.D. *dumneavoastră*; pers. 3 sg., N.A., m. *dumnealui*, f. *dumneaei*, pl. *dumnealor*; sg. N.A. *dumneasa*, G.D. *dumisale*. În scris, pronumele de politețe se pot prescurta astfel: pers. 2. sg. N.A. *d-ta*, G.D. *d-tale*, pl. N.A.G.D. *dv.*, *dvs.*, *d-voastră*; pers. 3 sg. N.A., m. *d-lui*, f. *d-ei*, pl. *d-lor*; sg. N.A. *d-sa*, G.D. *d-sale*.

Pronumele *dumneavoastră* se poate folosi atât pentru plural, cât și pentru singular. Cu valoare de singular, acest pronume exprimă un grad mai înalt de politețe sau o distanță mai mare dintre vorbitor și partenerul său de discuție. Forma pronumelui de pers. 3 *dumneasa* (la G.D. *dumisale*), paralelă cu pronumele *dumnealui*, *dumneaei*, se întâlnește mai rar.

Pe lângă aceste pronume de politețe, mai sunt și altele: *Domnia Ta*, *Domnia Voastră*, *Domnia Sa*, *Măria Ta*, *Măria Voastră*, *Măria Sa* etc., care se folosesc numai în stilul solemn și ceremonios.

Pronumele reflexiv

Pronumele reflexiv marchează identitatea subiectului cu obiectul indirect sau cu cel direct. Acest pronume are forme numai pentru cazurile dativ și acuzativ:

a) Dativul se folosește atunci când subiectul și obiectul indirect este una și aceeași persoană. În acest caz acțiunea verbului-predicat se înlătuiește în favoarea subiectului: *Omul harnic își face iarna car și vara sanie*.

b) Acuzativul se folosește când subiectul și obiectul direct este una și aceeași persoană, ceea ce înseamnă că acțiunea verbului-predicat se răsfrânge asupra subiectului însuși: *Adesea cel care ajută pe altul se ajută pe sine*.

Pronumele reflexiv are forme proprii numai pentru pers. 3 în dativ și acuzativ nediferențiate după genuri și numere: D: *sie*, *își*; A: *sine*, *se*. Pentru pers. 1 și 2 sg. și pl. se folosesc formele de dativ și acuzativ ale pronumelui personal propriu-zis. Acestea capătă valoare reflexivă când marchează identitatea subiectului cu obiectul direct sau indirect: D.: *îmi cumpăr mie*, *îți cumperi ție*, *ne cumpărăm nouă*, *vă cumpărați vouă*; A.: *mă laud pe mine*, *te lauzi pe tine*, *se laudă pe sine*.

Formele pronumelui reflexiv și cele ale pronumelui personal propriu-zis cu valoare reflexivă sunt următoarele:

Numărul	Persoana	Dativ		Acuzativ	
		accentuat	neaccentuat	accentuat	neaccentuat
Singular	I	<i>mie</i>	<i>îmi (mi)</i>	<i>mine</i>	<i>mă</i>
	II	<i>ție</i>	<i>îți (ți)</i>	<i>tine</i>	<i>te</i>
	III	<i>sie</i>	<i>își (și)</i>	<i>sine</i>	<i>se</i>
Plural	I	<i>nouă</i>	<i>ne</i>	<i>noi</i>	<i>ne</i>
	II	<i>vouă</i>	<i>vă</i>	<i>voi</i>	<i>vă</i>
	III	<i>sie</i>	<i>își (și)</i>	<i>sine</i>	<i>se</i>

Întrebuințarea pronumelor reflexive

Pronumele reflexiv trimite la persoana sau la obiectul denumit de subiectul propoziției, ceea ce face ca numărul și persoana pronumelui reflexiv să coincidă cu numărul și persoana subiectului și cu numărul și persoana verbului-predicat:

D.: *Care om nu-și dorește fericire? Om* – subiectul = *își, sie* – obiectul indirect (pers. 3 sg.); *Nu dorește* – predicatul (pers. 3 sg.);

A.: *Alto le dă povață, dar pe sine nu se învață. El* – subiectul subînțeles = *se, pe sine* – obiectul direct (pers. 3 sg.); *Nu învață* – predicatul (pers. 3 sg.).

Formele neaccentuate ale pronumelui reflexiv la acuzativ se pot utiliza: a) în structura verbelor pronominale și b) în structura diatezei impersonale.

Verbele pronominale cu pronumele în acuzativ se definesc prin următoarele valori:

a) valoare reflexivă obiectivă: *Copilul se îmbracă de acum singur.* În acest caz, subiectul este identic cu obiectul direct, acțiunea verbului fiind orientată asupra subiectului însuși. Această valoare poate fi actualizată prin folosirea formei accentuate a pronumelui reflexiv *pe sine*;

b) valoare reciprocă: *Om pe om se ajută. E îngrozitor să se ucidă frate pe frate!* (L. Rebreanu). Verbul exprimă o acțiune orientată de la un participant spre altul; pe lângă aceste verbe poate fi întrebuințată sintagma *unul pe altul* sau adverbul *reciproc*;

c) valoare intransitivă: *Mă trezesc în fiecare dimineață la ora șapte., dar: Îl trezesc pe fratele meu în fiecare dimineață.* Cu această valoare forma neaccentuată a pronumelui reflexiv în acuzativ limitează acțiunea verbului la sfera subiectului, ceea ce înseamnă că verbul denumește o acțiune care nu se extinde asupra unui obiect din afară;

d) valoare impersonală: *Afară se întunecă.* Verbul denumește o acțiune care se desfășoară în absența unui subiect.

În cel de-al doilea caz, pronumele reflexiv se folosește în componența formei verbale de diateză, și anume a diatezei impersonale. În componența acestei forme verbale se folosește numai forma neaccentuată de acuzativ *se*: *Aici se lucrează intens. Acolo se vorbește spaniola. Casa nu se vede din fum.*

Formele neaccentuate ale pronumelui reflexiv în dativ se întrebuintează pe lângă un verb și exprimă următoarele valori:

a) valoare reflexivă propriu-zisă: *Și-a cumpărat un apartament. (el = își = sie)*. Verbul denumește o acțiune care se îndeplinește în favoarea subiectului, altfel spus, subiectul și destinatarul acestei acțiuni este aceeași persoană.;

b) valoare reciprocă: *Prin aceste acțiuni ei își dăunează unul altuia*. Acțiunea se îndeplinește în favoarea/defavoarea tuturor participanților implicați în realizarea acțiunii.;

c) valoare posesivă: *A venit să-și vadă feciorul. (el = își = său); Își laudă cioara puii. (ea = își = săi)*. În cadrul unor asemenea construcții, între subiect și obiect se stabilește un raport de posesie. Un asemenea pronume în dativ poartă denumirea de dativ posesiv, fiind echivalent semantic cu un pronume posesiv.

Formele accentuate ale pronumelui reflexiv

Formele accentuate ale pronumelui reflexiv în dativ și acuzativ (*sie, sine*) se folosesc:

a) în construcții în care dublează formele neaccentuate, servind la reliefaarea valorii reflexive propriu-zise a acestora. Prin forma neaccentuată a pronumelor reflexive se exprimă ideea de destinatar și de obiect al acțiunii, iar prin formele accentuate se marchează insistența asupra acestor participanți: D.: *Își provoacă neajunsuri.*, dar: *Își provoacă numai sie neajunsuri*. A.: *Se laudă prea mult.*, dar: *Se laudă prea mult pe sine*. Dublarea formei neaccentuate prin forma accentuată este obligatorie în frazele în care se exprimă o opoziție: *Judecă-te pe tine, apoi judecă pe altul!*;

b) în construcții fără formele neaccentuate. Aceasta utilizare a formelor accentuate este posibilă în enunțuri eliptice de predicat sau când ele apar cu o altă funcție sintactică: *Cu un ceas în urmă toate nădejtile lui erau în alții și n-avea încredere în sine*. (L. Rebreanu).

Pronumele *sine* mai poate îndeplini funcțiile sintactice de atribut (*Stăpânirea de sine înseamnă stăpânirea lumii.*), complement indirect prepozițional (*A lucrat numai pentru sine.*) sau complement circumstanțial de mod: „*Încă un tont*“, *zise drumețul în sine și plecă*. (I. Creangă). În aceste cazuri el este introdus prin prepozițiile: *despre, pentru, la, în, cu, de, de la*.

Adjectivul pronominal de întărire

Adjectivul pronominal de întărire accentuează numele obiectului desemnat de substantivul sau de pronumele pe care acesta îl determină: *Prefectul însuși roși încurcat neștiind ce să mai facă*. (L. Rebreanu); *Poate că jertfa vieții lui m-a scutit pe mine însumi de marea călătorie...* (V. Eftimiu).

Adjectivul pronominal de întărire are următoarele forme:

Persoana	Masculin		Feminin		
	singular	plural	singular		plural
			N.A.	G.D.	
I	<i>însumi</i>	<i>înșine</i>	<i>însămi</i>	<i>însemi</i>	<i>însene</i>
II	<i>însuși</i>	<i>înșivă</i>	<i>însăși</i>	<i>înseși</i>	<i>însevă</i>
III	<i>însuși</i>	<i>înșiși</i>	<i>însăși</i>	<i>înseși</i>	<i>înseși (însele)</i>

Întrebuințarea adjectivelor pronominale de întărire

În limba contemporană, aceste forme au numai valoare adjectivală, fiind folosite:

a) pe lângă un pronume personal sau reflexiv: *Eu însumi trebuie să fac aceasta. Este nemulțumit de sine însuși;*

b) pe lângă un substantiv: *Cel mai puțin nerăbdător era eroul însuși.* (V. Eftimiu)

În îmbinare cu un pronume, adjectivul pronominal de întărire stă numai după acesta: *Sfătuiește-te cu cel mic și cu cel mare și pe urmă hotărăște tu însuși.* (A. Pann). Folosit pe lângă un substantiv, adjectivul pronominal de întărire poate sta atât înaintea, cât și după cuvântul determinat: *Craiul însuși a ridicat sabia cea mare.* (M. Sadoveanu); *Mare fu uimirea și bucuria lui Făt-Frumos când găsi de partea cealaltă a podului pe însuși tatăl său, împăratul.* (V. Eftimiu).

Adjectivul pronominal de întărire se acordă cu termenul regent în persoană, gen, număr și caz: *Dar când se uita în oglindă, rămânea el însuși surprins de omul dinaintea sa.* (G. Călinescu); *Și mi-s dragă mie însemi, pentru că-i sunt dragă lui.* (M. Eminescu).

Pronumele posesiv

Pronumele posesiv înlocuiește numele unui obiect sau numele unor obiecte care se află într-un raport de posesie unul față de altul. El poate fi întrebuințat:

a) cu valoare relativă (când substituie numai numele posesorului);

b) cu valoare absolută (când substituie atât numele obiectului posedat, cât și numele posesorului). De exemplu: *Caietul meu s-a găsit, iar al tău nu se vede nicăieri.* *meu* – înlocuiește numai numele posesorului (= *care îmi aparține mie*); *al tău* – înlocuiește atât numele obiectului posedat, cât și numele posesorului (= *caietul care îți aparține ție*).

Pronumele posesiv are următoarele forme:

Posesorul	Persoana	Obiectul posedat			
		un obiect posedat		mai multe obiecte posedate	
		masculin	feminin	masculin	feminin
un singur posesor	I	(al) meu	(a) mea	(ai) mei	(ale) mele
	II	(al) tău	(a) ta	(ai) tăi	(ale) tale
	III	(al) său	(a) sa	(ai) săi	(ale) sale
		(al) lui	(a) lui	(ai) lui	(ale) lui
		(al) ei	(a) ei	(ai) ei	(ale) ei
mai mulți posesori	I	(al) nostru	(a) noastră	(ai) noștri	(ale) noastre
	II	(al) vostru	(a) voastră	(ai) voștri	(ale) voastre
	III	(al) lor	(a) lor	(ai) lor	(ale) lor

La pers. 3 sg., alături de formele pronumelui posesiv (*al său, a sa, ai săi, ale sale*), se folosesc și formele de genitiv singular ale pronumelui personal propriu-zis (*al, a, ai, ale lui; al, a, ai, ale ei*). Pentru pers. 3 pl., în locul pronumelui posesiv, care nu are forme proprii, se întrebuințează forma de genitiv plural a pronumelui personal (*al, a, ai, ale lor*).

Fiind folosit cu valoare absolută, pronumele posesiv este totdeauna precedat de articolul posesiv (*al, a, ai, ale*).

Cu valoare relativă, funcționând ca determinant al unui substantiv, pronumele posesiv poate apărea fie fără articolul posesiv (*caietul meu*), fie însoțit de acest articol (*un caiet al meu, acest caiet al meu, caietul cel nou al meu*).

La feminin singular pronumele posesiv are două forme de caz:

a) una pentru nominativ-acuzativ (*mea, ta, sa, noastră, voastră*): *Teatrul nostru național și literatura noastră dramatică au ajuns într-o stare proastă, domnule, foarte proastă...* (I. L. Caragiale);

b) alta pentru genitiv-dativ, omonimă cu forma de plural (*mele, tale, sale, noastre, voastre*): *Nu-i neapărată nevoie ca băiatul să știe cu de-amănuntul istoria mamei sale.* (G. Călinescu):

	Singular	Plural
N.A.	<i>sora mea</i>	<i>surorile mele</i>
G.D.	<i>surorii mele</i>	<i>surorilor mele</i>

Pronumele demonstrativ

Pronumele demonstrativ indică un obiect arătând apropierea sau depărtarea lui față de vorbitor sau în raport cu timpul prezent (*acesta, acela*), identificându-l cu el însuși (*același*) sau diferențiindu-l de alte obiecte (*celălalt*).

Formele pronumelui demonstrativ

a) pronumele demonstrativ de apropiere:

Cazul	Masculin		Feminin	
	singular	plural	singular	plural
N.A.	<i>acest (a)</i>	<i>acești (a)</i>	<i>această (a)</i>	<i>aceste (a)</i>
G.D.	<i>acestui (a)</i>	<i>acestor (a)</i>	<i>acestei (a)</i>	<i>acestor (a)</i>

b) pronumele demonstrativ de depărtare:

N.A.	<i>acel (a)</i>	<i>acei (a)</i>	<i>acea/aceea</i>	<i>acele (a)</i>
G.D.	<i>acelui (a)</i>	<i>acelor (a)</i>	<i>acelei (a)</i>	<i>acelor (a)</i>

c) pronumele demonstrativ de identitate:

N.A.	<i>același</i>	<i>aceiași</i>	<i>aceeași</i>	<i>aceleași</i>
G.D.	<i>aceluiași</i>	<i>acelorași</i>	<i>aceleiași</i>	<i>acelorași</i>

d) pronumele demonstrativ de diferențiere:

N.A.	<i>celălalt</i>	<i>ceilalți</i>	<i>cealaltă</i>	<i>celelalte</i>
G.D.	<i>celuilalt</i>	<i>celorlalți</i>	<i>celeilalte</i>	<i>celorlalte</i>

Întrebuințarea pronumelor și adjectivelor pronominale demonstrative

Toate speciile de pronume demonstrativ se folosesc fie ca pronume (țin locul unui nume): *Celălalt a zăcut o bucată bună de vreme.* (M. Sadoveanu), fie ca adjective pronominale (determină un nume): *Oamenii de spirit ocolesc aceste dificultăți.* (G. Călinescu).

Pronumele demonstrativ preia genul, numărul și cazul substantivului înlocuit, iar adjectivul pronominal demonstrativ se acordă cu substantivul determinat.

Forma pronumelui și a adjectivului demonstrativ de apropiere și de depărtare postpus este cea cu *-a* final:

a) pronumele demonstrativ: *Acesta este fratele meu. Aceasta este casa noastră. Care este locul meu: acesta sau acela?*

b) adjectivul pronominal demonstrativ: *muntele acesta, casa aceasta; muntele acela, casa aceea.*

Forma adjectivului demonstrativ de apropiere și de depărtare antepus este cea fără *-a* final: *acest munte, această casă; acel munte, acea casă.*

Pronumele și adjectivul pronominal demonstrativ de identitate au aceeași formă. Adjectivul pronominal de identitate se află totdeauna înaintea

substantivului determinat: *Ne-am întors pe același drum. Suntem de aceeași vârstă. Am sosit în seara aceleiași zile.*

Demonstrativul de diferențiere se folosește la aceeași formă și ca pronume, și ca adjectiv pronominal fie antepus, fie postpus: *celălalt stejar/stejarul celălalt, cealaltă clădire/clădirea cealaltă. Celălalt era mai pregătit; Îi vine rândul și celuiilalt.*

Pronumele interogativ

Pronumele interogativ substituie, în propoziții interogative parțiale, cuvântul așteptat ca răspuns. Pronumele interogative sunt: *cine?*, *ce?*, *care?*, *cât?*, *al cătelea?*

Formele pronumelor interogative:

Pronumele interogative *cine* și *ce* își schimbă forma numai după cazuri:

N.	<i>cine</i>	<i>ce</i>
G. D.	<i>al cui, a cui, ai cui, ale cui</i> <i>cui</i>	
A.	<i>pe cine</i>	<i>ce</i>

Pronumele interogativ *care*:

Cazul	Masculin		Feminin	
	singular	plural	singular	plural
N.A.	<i>care</i>	<i>care</i>	<i>care</i>	<i>care</i>
G.D.	<i>cărui (a)</i>	<i>căror (a)</i>	<i>cărei (a)</i>	<i>căror (a)</i>

Pronumele interogativ *cât*:

N.A.	<i>cât</i>	<i>câți</i>	<i>câtă</i>	<i>câte</i>
G.D.	–	<i>câtor (a)</i>	–	<i>câtor (a)</i>

Pronumele interogativ *al cătelea* este variabil numai după genuri: masculin – *al cătelea*; feminin – *a căta*. Locuțiunea adjectivală interogativă *ce fel de...?* este invariabilă: *Ce fel de cărți sunt acestea?*

Întrebuințarea pronumelor și adjectivelor pronominale interogative

Pronumele *cine* se referă la persoane, uneori și la ființe sau lucruri: *Cine este el? Cine ți-a spus? Ce* se referă la lucruri sau noțiuni abstracte: *Ce ai adus? Ce s-a întâmplat?* Persoanele identificate cu ajutorul pronumelui *cine* și obiectele identificate cu ajutorul pronumelui *ce* sunt total necunoscute vorbitorului. *Cine a scris acest articol? Ce mi-ai adus?*

Cu pronumele *care* se întreabă și despre ființe și despre lucruri: *Pe masă sunt două cărți. Care (dintre ele) este cartea ta?* Pronumele *care* este întrebuințat când persoanele sau obiectele despre care se întreabă sunt parțial cunoscute: *Acolo erau doi băieți. Care dintre ei este prietenul tău?*

Pronumele *cât* se referă la cantități, iar cu ajutorul pronumelui *al câtelea* se întreabă despre ordinea obiectelor la numărare: *Câți lipsesc? Al câtelea ești pe listă?*

Cât privește valoarea cu care se întrebuințează, pronumele interogative se împart în următoarele categorii:

- a) cuvinte folosite numai cu valoare pronominală: *cine*: *Cine m-a căutat?*
- b) cuvinte care pot avea atât valoare pronominală, cât și valoare adjectivală: *ce, care, cât* și *al câtelea*: *Ce (carte) citești? Care (tablou) îți place? Câți (oaspeți) au sosit? Al câtelea (tren) a trecut?*
- c) cuvinte care au numai valoare adjectivală: locuțiunea *ce fel de...*: *Ce fel de ciuperci sunt acestea?*

Pronumele relativ

Pronumele relativ joacă un rol dublu: stabilește raportul sintactic între o propoziție subordonată și regenta ei și, în același timp, îndeplinește funcția unei părți de propoziție în subordonată: *A fost odată un împărat bătrân^{1/}, care avea o singură fată^{2/}.* (V. Eftimiu).

- care* – a) element de relație, introduce o subordonată atributivă (2);
- b) îndeplinește funcția sintactică de subiect în propoziția subordonată, substituind cuvântul *împăratul* din propoziția principală (1).

Din punctul de vedere al formei, pronumele relative sunt de două feluri: a) pronume relative simple (sunt omonime cu cele interogative): *cine, ce, care, cât*; b) pronumele relativ compus *cel ce*.

Formele pronumelor relative simple sunt identice cu cele ale pronumelor interogative omonime.

Formele pronumelui relativ compus *cel ce*:

Cazul	Masculin		Feminin	
	singular	plural	singular	plural
N.A.	<i>cel ce</i>	<i>cei ce</i>	<i>ceea ce</i>	<i>cele ce</i>
G.D.	<i>celui ce</i>	<i>celor ce</i>	<i>celeii ce</i>	<i>celor ce</i>

Pronumele relative se întrebuințează la diferite forme cazuale (numai cele variabile) sau însoțite de anumite prepoziții:

Nu știu cine este acest om./ale cui sunt cărțile./cui să transmit scrisoarea./pe cine să întreb./despre cine s-a vorbit./la cine se gândește.

Știi ce trebuie să fac./despre ce s-a discutat la ședință./cu ce a plecat el acasă./de ce a întârziat./pentru ce îi trebuie bani./la ce lucrezi acum.

Pronumele nehotărât

Pronumele nehotărât indică obiectul fără a transmite vreo informație precisă asupra lui.

După structură, pronumele nehotărâte sunt de două feluri: a) pronume simple (*unul, altul, atât, cutare*) și b) pronume compuse.

Pronumele compuse	
fie- + pronume relativ simplu	<i>fiecare, fiecine, fiece</i>
ori- + pronume relativ simplu	<i>oricare, oricine, orice, oricât</i>
ori- + -și- + pronume relativ simplu	<i>orișicare, orișicine, orișice</i>
oare- + pronume relativ simplu	<i>oarecare</i>
pronume relativ simplu + -va	<i>careva, cineva, ceva, câtva</i>
vre- + pronume relativ simplu	<i>vreunul, vreuna</i>
alt- + pronume relativ compus	<i>altcineva, altceva</i>

În funcție de capacitatea lor de a-și schimba forma după gen, număr și caz, se disting următoarele tipuri de pronume nehotărâte: variabile și invariabile.

După numărul de forme pe care le pot avea pentru a exprima genul, numărul și cazul, pronumele variabile se împart în următoarele clase:

a) pronume nehotărâte cu 8 forme:

Cazul	Masculin		Feminin	
	singular	plural	singular	plural
N.A. G.D.	<i>un/unul</i> <i>unui(a)</i>	<i>unii</i> <i>unor(a)</i>	<i>o/una</i> <i>unei(a)</i>	<i>unele</i> <i>unor(a)</i>
N.A. G.D.	<i>vreun/vreunul</i> <i>vreunui(a)</i>	<i>vreunii</i> <i>vreunora(a)</i>	<i>vreo/vreuna</i> <i>vreunei(a)</i>	<i>vreunele</i> <i>vreunor(a)</i>
N.A. G.D.	<i>alt/altul</i> <i>altui(a)</i>	<i>alți(i)</i> <i>altor(a)</i>	<i>altă/alta</i> <i>altei(a)</i>	<i>alte/altele</i> <i>altor(a)</i>

b) pronume nehotărâte cu 6 forme:

N.A. G.D.	<i>atât(a)</i> —	<i>atâți(a)</i> <i>atâtor(a)</i>	<i>atâta</i> —	<i>atâtea</i> <i>atâtor(a)</i>
N.A. G.D.	<i>câtva</i> —	<i>câțiva</i> <i>câtorva</i>	<i>câtăva</i> —	<i>câteva</i> <i>câtorva</i>
N.A. G.D.	<i>oricât</i> —	<i>oricâți</i> <i>oricâtor(a)</i>	<i>oricâtă</i> —	<i>oricâte</i> <i>oricâtor(a)</i>

c) pronume nehotărâte cu 5 forme:

N.A.	<i>cutare</i>			
G.D.	<i>cutărui(a)</i>	<i>cutăror(a)</i>	<i>cutărei(a)</i>	<i>cutăror(a)</i>
N.A.	<i>oricare</i>			
G.D.	<i>oricărui(a)</i>	<i>oricăror(a)</i>	<i>oricărei(a)</i>	<i>oricăror(a)</i>
N.A.	<i>orișicare</i>			
G.D.	<i>orișicărui(a)</i>	<i>orișicăror(a)</i>	<i>orișicărei(a)</i>	<i>orișicăror(a)</i>

d) pronume nehotărâte cu 3 forme:

N.A.	<i>fiecare</i>			
G.D.	<i>fiecărui(a)</i>	–	<i>fiecărei(a)</i>	–

e) pronume nehotărâte cu 2 forme:

N.A.	<i>cineva</i>	<i>orișicine</i>	<i>altcineva</i>	<i>fiecine</i>	<i>oricine</i>
G.D.	<i>cuiva</i>	<i>orișicui</i>	<i>altcuiva</i>	<i>fiecui</i>	<i>oricui</i>

Pronumele nehotărâte invariabile sunt: *careva, ceva, altceva, oarecare, orice, orișice, fiece*.

Întrebuințarea pronumelor și adjectivelor pronominale nehotărâte

Pronumele nehotărâte se pot întrebuința atât cu valoare substantivală, ținând locul unui nume, cât și cu valoare adjectivală când determină un nume. Din punctul de vedere al utilizării lor, pronumele nehotărâte pot fi repartizate în următoarele clase:

a) Forme utilizate cu valoare exclusiv pronominală: *careva, cineva, fiecine, oricine, orișicine, altcineva, altceva*;

b) Forme utilizate atât cu valoare pronominală, cât și cu valoare adjectivală: *unul, altul, vreunul, atât, câtva, ceva, fiecare, cutare, oricare, orișicare, orice, orișice, oricât*;

c) Forme utilizate cu valoare exclusiv adjectivală: *fiece, oarecare*.

În propoziție, pronumele nehotărâte variabile preiau genul, numărul și cazul substantivului înlocuit: *Acolo erau doi oameni. Unul îmi părea cunoscut*. Adjectivele pronominale nehotărâte sunt antepuse substantivului determinat acordându-se cu acesta în gen, număr și caz: *Au mai trecut și alte zile*.

Unele pronume nehotărâte (*oricine, oricare, orice, oricât*) îndeplinesc și funcția de element de relație, introducând în cadrul frazei propoziții subordonate: *Nu vrea să plece,^{1/} orice i-aș fâgădui.^{2/}* (T. Arghezi)

Pronumele negativ

Pronumele negativ exprimă inexistența obiectului. După structură, pronumele negative sunt de două feluri: simple (*nimeni, nimic*) și compuse (*niciunul, niciuna*).

Pronumele *nimic* este invariabil. *Nimeni* are flexiune numai după caz: N.A. *nimeni*; G.D. *nimănui*.

Niciunul este variabil după gen, număr și caz, având forme specifice când apare ca adjectiv, rezultate din căderea elementelor finale *-ul*, *-a*.

Pronumele negativ *niciunul*:

Cazul	Masculin		Feminin	
	singular	plural	singular	plural
N.A.	<i>niciunul</i>	<i>niciunii</i>	<i>niciuna</i>	<i>niciunele</i>
G.D.	<i>niciunuia</i>	<i>niciunora</i>	<i>niciuneia</i>	<i>niciunora</i>

Adjectivul pronominal negativ *niciun*:

N.A.	<i>niciun (băiat)</i>	<i>niciunii (băieți)</i>	<i>nicio (fată)</i>	<i>niciunele (fete)</i>
G.D.	<i>niciunui (băiat)</i>	<i>niciunor (băieți)</i>	<i>niciunei (fete)</i>	<i>niciunor (fete)</i>

Întrebuințarea pronumelor și adjectivelor pronominale negative

Nimeni se folosește cu referire la persoane, iar *nimic*, cu referire la lucruri. *Nimeni* și *nimic* pot apărea numai ca pronume: *Acolo nu era nimeni. El nu știe nimic.*

Niciunul se întrebuințează și cu valoare pronominală, și cu valoare adjectivală. Ca adjectiv este totdeauna așezat înaintea substantivului determinat având forme diferite de ale pronumelui negativ (fără *-ul* și *-a* final): *Niciunul nu scrie. Niciuna nu este bună. Niciun elev nu scrie. Nicio soluție nu este bună.*

NUMERALUL

Numeralul este partea de vorbire care exprimă, sub diferite aspecte, noțiunea de număr definit: un număr abstract (*cinci*), caracteristica numerică a obiectelor (*cinci elevi*) sau ordinea numerică a obiectelor (*al cincilea*).

Specific pentru clasa numeralului este organizarea subspeciilor în serii numerice care încep, de obicei, de la unitate și care teoretic sunt infinite. În cadrul clasei numeralului există un anumit număr de elemente care servesc pentru formarea, după anumite modele, a celorlalte numere din cadrul subspeciilor respective. Inventarul acestor elemente este practic închis. Pe de altă parte, toate subspeciile de numere se constituie pe baza numeralelor cardinale propriu-zise.

Din punctul de vedere al flexiunii, numeralul este o parte de vorbire, în general, flexibilă. Categoriile specifice numeralului sunt aceleași ca și la substantiv și adjectiv: genul, numărul și cazul. Dintre părțile de vorbire care se declină, numeralul are însă cea mai redusă flexiune. Numerele care își schimbă forma în raport cu aceste categorii este destul de mic. Astfel, după număr se schimbă doar câteva numere: *zece/zeci, sută/sute, mie/mii, primul/primii*; în raport cu genul sunt variabile numerele cardinale propriu-zise corespunzătoare lui 1 și 2 și cele compuse cu aceste numere (*unu/una, doi/două, treizeci și doi/treizeci și două*), inclusiv numerele colective (*amândoi/amândouă*) și cele distributive (*câte doi/câte două*), precum și numerele ordinale propriu-zise (*al treilea/a treia*). Cazul este caracteristic numeralelor care se folosesc cu valoare substantivală (numerele cardinale propriu-zise, fracționare, colective) și adjectivală (numerele multiplicative, ordinale propriu-zise).

Și din punct de vedere sintactic, numeralul este o clasă eterogenă. În propoziție, un numeral se poate întrebuința: cu valoare adjectivală când însoțește un substantiv (*zece zile, a treia casă*); cu valoare substantivală când se folosește singur (*Doi ori doi fac patru.*); cu valoare adverbială când determină un verb (*L-am întâlnit de două ori.*).

După sensul lor general și după structură, numerele se împart în două clase mari: a) numere cardinale (care exprimă un număr sau simpla determinare numerică a obiectelor); b) numere ordinale (care arată ordinea numerică a obiectelor).

Cele două specii de numere se recunosc cu ajutorul întrebărilor *câți? câte?* (numerele cardinale) și *al câtelea? a câta?* (cele ordinale). În funcție de alte indicații cantitative speciale, în cadrul acestor clase mari de numeral se disting mai multe subspecii. Există următoarele specii de numere cardinale: numerele cardinale propriu-zise (*doi, trei, cinci*); numerele fracționare (*o doime, trei pătrimi*); numerele colective (*amândoi, tustrei, tusșase*);

numeralesle distributive (*câte doi, câte trei, câte cinci*); numeralesle multiplicative (*îndoit, întreit, însutit*); numeralesle adverbiale (*de două ori, de trei ori, de o sută de ori*). Între numeralesle ordinale se disting două subspecii: numeralesle ordinale propriu-zise (*primul, al doilea, al zecelea*); numeralesle ordinale adverbiale (*a doua oară, a treia oară*).

Numeralul cardinal propriu-zis

Numeralul cardinal propriu-zis exprimă numere întregi. El răspunde la întrebările *câți?, câte?*

După structură, numeralesle cardinale propriu-zise se împart în două clase:

a) numeralesle simple: *unu, una, doi, două, trei, patru, cinci, șase, șapte, opt, nouă, zece, zeci, sută, sute, mie, mii, milion, milioane, miliard, miliarde, bilion, bilioane, trilion, trilioane, zero, zerouri*;

b) numeralesle compuse după cum urmează: numeralesle de la 11 la 19 cu structura: unitate + prepoziția *spre* + *zece* (*unsprezece, doisprezece, treisprezece, paisprezece, cincisprezece, șaisprezece, șaptesprezece, optsprezece, nouăsprezece*); numeralesle pentru zeci cu structura: unitate + *zeci* (*douăzeci, treizeci, patruzeci, cincizeci, șaizeci, șaptezeci, optzeci, nouăzeci*); numeralesle de la 21 la 99 cu structura: numărul zecilor + *și* + unitate (*douăzeci și unu, douăzeci și doi, douăzeci și trei, treizeci și patru, treizeci și cinci, treizeci și șase, patruzeci și trei, patruzeci și șapte, patruzeci și opt, nouăzeci și șapte, nouăzeci și opt, nouăzeci și nouă*); numeralesle pentru sute, mii, milioane cu structura: unitate + *sută/sute*; unitate + *mie/mii*; unitate + *milion/milioane* (*o sută, două sute, trei sute, șapte sute, opt sute, nouă sute, o mie, două mii, trei mii, un milion, două milioane, trei milioane*); numeralesle de la 101 la 999 cu structura: numărul sutelor (+ numărul zecilor) + unități (*o sută unu, o sută una, o sută doi, o sută două, două sute cinci, patru sute cincizeci, șapte sute patruzeci și nouă, opt sute treizeci și doi, nouă sute nouăzeci și nouă*); numeralesle pentru zecile și sutele de mii și milioane cu structura: numărul zecilor, sutelor (+ *de*) + *mii/milioane* (*zece mii, unsprezece mii, două zeci și cinci de mii, trei sute de mii, zece milioane, douăzeci și cinci de milioane, o sută de milioane, două sute de milioane*).

Numeralul cardinal propriu-zis se caracterizează prin categoriile de gen, număr și caz. El are însă o flexiune destul de redusă în raport cu celelalte părți de vorbire care se declină.

Numeralul *unu* este variabil după gen și caz:

– numeralul cu valoare substantivală: masculin N.A. *unu(l)*, G.D. *unuia*; feminin N.A. *una*, G.D. *uneia*;

– numeralul cu valoare adjectivală: masculin N.A. *un (băiat)*, G.D. *unui (băiat)*, feminin N.A. *o (fată)*, G.D. *unei (fete)*.

Forma numeralului *unu* cu *-l* final se întâlnește doar în expresiile: *unul singur, de unul singur, până la unul, toți până la unul, (tot) unul și unul, unul câte unul*.

Formele numeralului *un* cu valoare adjectivală coincid cu cele ale articolului substantival nehotărât. Cele două serii de forme se deosebesc doar în funcție de context. Valoarea de numeral a acestor forme este scoasă în relief când sunt corelate cu alte numere: *Are un băiat și două fete. Mi-a adus o carte, nu două*.

Numeralul *doi* este variabil numai după gen: *doi m. – două f.* Aceste forme se întâlnesc și în componența numeralelor compuse: *doisprezece – douăsprezece; douăzeci și doi – douăzeci și două*. Numeralesle *zero, zece, sută, mie, milion, miliard, bilion, trilion* au o flexiune substantivală. Ele se declină cu ajutorul articolului substantival hotărât și nehotărât. Numeralesle *zece, sută, mie* se comportă ca substantive feminine, iar numeralesle *zero, milion, miliard, bilion, trilion* se declină ca și substantivele neutre. Iată câteva modele de declinare a numeralelor:

Genul	Cazul	Declinarea			
		cu articol nehotărât		cu articol hotărât	
		singular	plural	singular	plural
f.	N.A. G.D.	<i>o mie</i>	<i>niște mii</i>	<i>mia</i>	<i>miile</i>
		<i>unei mii</i>	<i>unor mii</i>	<i>miei</i>	<i>miilor</i>
n.	N.A. G.D.	<i>un milion</i>	<i>niște milioane</i>	<i>milionul</i>	<i>milioanele</i>
		<i>unui milion</i>	<i>unor milioane</i>	<i>milionului</i>	<i>milioanelor</i>

Celelalte numere cardinale propriu-zise sunt invariabile.

Exprimarea raporturilor cazuale

Eterogenitatea clasei se manifestă și în planul exprimării categoriilor gramaticale. Astfel, cât privește marcarea raporturilor cazuale, trebuie menționat că există trei modalități de exprimare:

a) cu ajutorul formelor cazuale la numeralesle variabile după caz (adică prin desinență sau prin articolul hotărât): *unu, zece, sută, mie, milion, primul* etc.;

b) cu ajutorul formelor cazuale ale articolului adjectival care însoțește numeralul: N.A. *cei doisprezece elevi*; G.D. *celor doisprezece elevi*;

c) cu ajutorul unor construcții analitice alcătuite cu prepoziția *a* pentru cazul genitiv și cu prepoziția *la* pentru cazul dativ: G.: *Cărțile a trei elevi sunt pe masă*. D.: *S-au înmănat cadouri la trei elevi*.

Întrebuințarea numeralelor cardinale

În propoziție, numerele cardinale pot fi folosite:

– cu valoare substantivală: *Mai bine o pasăre în mână decât zece pe gard.* (Folclor);

– cu valoare adjectivală: *Anul se compune din patru anotimpuri sau douăsprezece luni.* Numerele cardinale propriu-zise cu valoare adjectivală se folosesc de obicei înaintea substantivului (*trei flori*). Construcțiile cu numerele cardinale propriu-zise folosite cu valoare adjectivală au următoarea structură:

a) numerele de la 1 la 19 (și cele compuse care se termină în numerele de la 1 la 19) sunt alăturate direct substantivului. În acest caz, construcțiile cu numeral au următoarea structură: numeral + substantiv (*două cărți, unsprezece cărți, o sută zece cărți* etc.);

b) numerele de la 20 în sus (cu excepția celor compuse care se termină în numerele de la 1 la 19) se leagă de substantiv cu ajutorul prepoziției *de*. Structura unor asemenea construcții este următoarea: numeral + *de* + substantiv (*douăzeci de cărți, o sută cincizeci de cărți* etc.).

Numeralul fracționar

Numeralul fracționar exprimă o parte dintr-un întreg: *Pădurile ocupă o treime din regiune.* Numerele fracționare au următoarea structură:

– numeral cardinal + numeral cardinal + *-ime/-imi*: $1/2$ – o doime, $1/3$ – o treime, $3/4$ – trei pătrimi, $2/3$ – două treimi, $2/5$ – două cincimi;

– numeral cardinal + *pe* sau *supra* + numeral cardinal: $2/3$ – doi pe trei, $3/5$ – trei pe cinci, $5/6$ – cinci pe șase, $2/3$ – doi supra trei, $3/5$ – trei supra cinci, $5/6$ – cinci supra șase;

– numeral cardinal + numeral ordinal: $3/4$ – trei a patra, $5/8$ – cinci a opta, $3/7$ – trei a șaptea;

– numeral ordinal + substantivul *parte*: *a treia parte, a cincea parte, a zecea parte.* Pentru $1/2$ și $1/4$ se folosesc de asemenea substantivele *jumătate* și, respectiv, *sfert*.

Numerele fracționare se leagă de substantiv cu ajutorul prepozițiilor *din* și *dintre*: *Munții ocupă o treime din teritoriul țării.; Două treimi dintre elevi vor merge în excursie.*

Numeralul colectiv

Numeralul colectiv exprimă ideea de grupare a obiectelor în ansambluri determinate numeric. Ele arată deci din câte obiecte este formată o colectivitate.

Numeralele colective au următoarea structură:

- pentru un colectiv de 2 persoane: *amândoi, ambii*;
- pentru colective de la 3 până la 10 există următoarele variante:
tus- + numeral cardinal propriu-zis (*tustrei, tuspatru, tuscinci, tusșase, tusopt...*);
câteși- + numeral cardinal propriu-zis (*câteșitrei, câteșipatru, câteșicinci...*);
- pentru colective de la 3 în sus: *toți* + numeral cardinal propriu-zis (*toți trei, toți cinci, toți zece, toți o sută...*).

Numeralele *amândoi* și *ambii* își schimbă forma după gen și caz: masculin N.A. *amândoi*, G.D. *amânduror(a)*; feminin N.A. *amândouă*, G.D. *amânduror(a)*; masculin N.A. *ambii*, G.D. *ambele*; feminin N.A. *ambele*, G.D. *ambelor*. Numeralele *tustrei* și *câteșitrei* sunt variabile după gen: masculin *tustrei (băieții)*, feminin *tustrele (fetele)*; masculin *câteșitrei (băieții)*, feminin *câteșitrele (fetele)*. Celelalte numere cardinale sunt invariabile.

În propoziție, numerele colective se folosesc:

- cu valoare substantivală, îndeplinind funcțiile sintactice specifice substantivului: *Și pornesc iară toți trei.* (I. L. Caragiale);
- cu valoare adjectivală când apar ca determinați ai unui substantiv: *Craiul, primind cartea, îndată chemă tustrei feciorii înaintea sa.* (I. Creangă).

Numeralul distributiv

Numeralul distributiv exprimă repartizarea obiectelor în grupuri egale. Numerele distributive au următoarea structură: *câte* + numeral cardinal propriu-zis: *câte unul, câte doi, câte trei, câte patru* etc.

Numeralele distributive formate cu *unu* și *doi* au forme distincte de gen: *câte unul – câte una, câte doi – câte două*. Celelalte numere colective sunt invariabile. Uneori, pentru exprimarea sensului distributiv se repetă numeralul la începutul întregii construcții, care capătă structura: numeral + *câte* + numeral: *unul câte unul, doi câte doi, cinci câte cinci* etc.

Numeralul multiplicativ

Numeralul multiplicativ arată în ce proporție crește o cantitate. Numerele multiplicative se formează de la numerele cardinale de la 2 la 8 și de la numerele 10, 100, 1000. Ele au următoarea structură: *în-* (*îm-*) + numeralul cardinal propriu-zis + *-it*: *îndoit, întreit, împătrit, încincit, înșesit, înșeptit, înoptit, înzecit, însutit, înmiit*. Numerele *îndoit, întreit, împătrit, încincit* au sinonime neologice: *dublu, triplu, cvadruplu, cvintuplu*.

Numeralul multiplicativ se întrebuințează, în propoziție, a) cu valoare adjectivală sau b) cu valoare adverbială. Folosit cu valoare adjectivală, numeralul multiplicativ este variabil acordându-se cu substantivul determinat

în gen, număr și caz. După flexiune se aseamănă cu un adjectiv cu 4 terminații de tipul *bun*, *-ă*, *-i*, *-e*: *muncă înzecită*, *pierderi însutite*. Când apare cu valoare adverbială, numeralul multiplicativ este invariabil: *A muncit înzecit*.

Numeralul adverbial

Numeral adverbial arată de câte ori se repetă o acțiune sau de câte ori intensitatea unei însușiri este superioară sau inferioară față de intensitatea aceleiași însușiri la un alt obiect: *I-am spus de o mie de ori. Costumul acesta este de două ori mai scump decât celălalt*.

Numeralesle adverbiale au următoarea structură:

- pentru 1 numeralul adverbial corespunzător este *o dată*;
- de la 2 în sus: *de* + numeral cardinal propriu-zis (+ *de*) + *ori*: *de două ori*, *de trei ori*, *de zece ori*, *de douăzeci de ori*, *de o sută de ori*, *de o mie de ori*.

Numeralul adverbial este invariabil și se folosește – după cum arată și denumirea – cu valoare adverbială, determinând un verb, un adjectiv sau un adverb: *De șapte ori măsoară și o dată taie*. (Folclor).

Numeralesle ordinale

Numeralesle ordinale exprimă ordinea sau locul pe care îl ocupă obiectele într-un grup sau acțiunile într-o serie, într-o înșiruire. Se disting două specii de numeralesle ordinale: a) numeralul ordinal propriu-zis și b) numeralul ordinal adverbial.

Numeralul ordinal propriu-zis

Numeralul ordinal propriu-zis exprimă ordinea numerică a obiectelor. Răspunde la întrebările: *al câtelea?* *a câta?*

Numeralesle ordinale propriu-zise au următoarea structură:

- pentru 1 se folosesc următoarele numeralesle ordinale: *întâi(ul)*, *(cel) dintâi*, *prim(ul)*;
- de la 2 în sus: masculin: *al* + numeral cardinal + *-le-* + *-a*; feminin: *a* + numeral cardinal + *-a*: *al doilea*, *a doua*, *al treilea*, *a treia*, *al patrulea*, *a patra*, *al cincilea*, *a cincea*, *al șaselea*, *a șasea*, *al șaptelea*, *a șaptea*, *al optulea*, *a opta*, *al nouălea*, *a noua*, *al zecelea*, *a zecea*, *al unsprezecelea*, *a unsprezecea*, *al doisprezecelea*, *a douăsprezecea*, *al douăzecilea*, *a douăzecea*, *al douăzeci și unulea*, *a douăzeci și una*, *al treizecelea*, *a treizecea*, *al patruzecilea*, *a patruzecia*, *al o sutălea*, *a (o) suta*, *al o sută unulea*, *a o sută una*, *al două sutelea*, *a două suta*, *al trei sutelea*, *a trei suta*, *al o miilea*,

a (o) mia, al două miilea, a două mia, al cincizeci miilea, a cincizeci mia, al (un) milionulea, a milioana, al două milioanelea, a două milioana.

La numerele ordinale de genul masculin formate de la numerele cardinale *opt, milion, miliard* formantul *-lea* se unește cu ajutorul vocalei de legătură *-u-*: *al optulea, al un milionulea, al miliardulea*. La numerele ordinale de genul feminin formate de la numerele cardinale *două, patru, mie, milion* elementul final *-a* substituie vocala finală: *a doua, a patra, a suta, a mia*. La numerele ordinale formate de la cardinalele compuse formantii *-lea* și *-a* se adaugă numai la ultimul numeral: *al douăzeci și cincilea, al o sută douăzecilea*.

Spre deosebire de numerele cardinale compuse care includ în structura lor prepoziția *de*, numerele ordinale nu păstrează această prepoziție înaintea ultimului numeral component: *douăzeci de mii – al douăzeci miilea, douăzeci de milioane – al douăzeci milionulea*.

Formele și întrebuințarea numeralelor ordinale propriu-zise

Numeralul *întâi*:

– folosit cu valoare adjectivală în postpunere, poate apărea, conform DOOM², atât articulat, cât și nearticulat: *locul întâi, clasa întâi/întâia, calitatea întâi/întâia, pagina întâi/întâia*;

– folosit cu valoare substantivală (*Întâiul a ajuns de mult.*) sau cu valoare adjectivală în antepunere (*întâiul cuvânt, întâia floare*) este articulat enclitic având forme diferite de gen, număr și caz: m. sg. N.A. *întâiul*, G.D. *întâiului*, pl. N.A. *întâii*, G.D. *întâilor*; f. sg. N.A. *întâia*, G.D. pl. *întâii*, N.A. *întâile*, G.D. *întâilor*.

Numeralul *prim(ul)*:

– fiind nearticulat enclitic și având valoare adjectivală, de cele mai multe ori în antepunere, are formele: *prim, -ă, -i, -e*: (*un prim succes, o primă știre*);

– fiind articulat enclitic și având valoare substantivală (*Primul a sosit de mult.*) sau cu valoare adjectivală în antepunere (*primul zbor, primele rezultate*), este variabil după gen, număr și caz: m. sg. N.A. *primul*, G.D. *primului*, pl. N.A. *primii*, G.D. *primilor*; f. sg. N.A. *prima*, G.D. *primei*, pl. N.A. *primele*, G.D. *primelor*.

Numerele ordinale de la 2 înainte:

– când sunt folosite fără articolul adjectival, cunosc numai opoziția de gen: *al doilea* m. – *a doua* f.; *al treilea* m. – *a treia* f.;

– când sunt precedate de articolul adjectival (*cel, cea, cei, cele*) cu prepoziția *de*, exprimă genul, numărul și cazul prin formele acestui articol: masculin N.A. *cel de-al treilea*, G.D. *celui de-al treilea*; feminin N.A. *cea de-a treia*, G.D. *cele de-a treia*. La feminin plural se folosește forma de masculin a numeralului ordinal: *cele de-al patrulea, cele de-al cincilea*.

În limba română contemporană există tendința de a înlocui numerele ordinale prin numerele cardinale: *etajul trei* în loc de *etajul al treilea*; *secolul douăzeci și unu* în loc de *secolul al douăzeci și unulea*. Folosirea numeralelor cardinale în locul celor ordinale este recomandabilă în cazul numeralelor mari: *Vezi la pagina cinci sute șaptezeci*.

Numeralul ordinal adverbial

Numeralul ordinal adverbial arată a câta oară se desfășoară o acțiune: *Lelia reveni a doua oară, ca o furtună, cu dublura ei de ochelari roșii*. (N. Breban).

Structura numeralului ordinal adverbial:

– numeral ordinal propriu-zis + *oară* (sau mai rar *dată*): *întâia oară, întâia dată, prima oară, prima dată, a doua oară, a doua dată, a treia oară, a treia dată*;

– *în* + numeral ordinal propriu-zis + *rând*: *în primul rând, în al doilea rând, în al treilea rând*.

Numeralul ordinal adverbial este invariabil și apare mai ales cu valoare adverbială pe lângă un verb.

VERBUL

Verbul este partea de vorbire care exprimă acțiuni (*a săpa*), stări (*a dormi*), deveniri (*a slăbi*), relații (*a colabora*), prezentate ca procese ce se desfășoară în timp. Unitățile lexicale făcând parte din clasa verbului se identifică cu ajutorul întrebării *ce face?*

Verbul este o parte de vorbire flexibilă, caracterizată prin flexiune analitică și sintetică. Forma-tip a verbului este infinitivul prezent: *a căuta*, *a avea*, *a merge*, *a iubi*, *a urî* etc.

Sistemul gramatical al verbului include două tipuri de forme: a) forme predicative (modurile personale) și b) forme nepredicative (modurile nepersonale). Totalitatea formelor predicative constituie conjugarea verbului. Prin opoziția acestor forme se exprimă următoarele categorii gramaticale: diateza, modul, timpul, persoana, numărul și genul. Dintre acestea, doar primele trei sunt categorii specifice verbului, celelalte sunt împrumutate de la substantiv și de la pronume datorită acordului. Formele nepredicative ale verbului sunt: infinitivul, participiul, gerunziul și supinul. Ele se caracterizează prin trăsături mixte: verbale și substantivale (infinitivul și supinul), verbale și adjectivale (participiul și supinul), verbale și adverbiale (gerunziul).

Formele predicative ale verbului funcționează totdeauna în calitate de predicat. Un verb la o formă predicativă constituie centrul structural al propoziției, în raport cu care se stabilesc funcțiile sintactice ale părților de propoziție din structura ei (inclusiv funcția de subiect).

Formele nepredicative joacă un rol dublu: pot intra în componența formelor verbale compuse (infinitivul, participiul, supinul) și se întrebuințează ca părți de propoziție îndeplinind funcțiile sintactice ale substantivului, adjectivului sau ale adverbului.

Clasificarea verbelor

Verbele pot fi clasificate în funcție de următoarele criterii:

- după semnificație (în clase lexico-semantice);
- după trăsăturile lor sintagmatice, adică în funcție de capacitatea lor de a se combina cu anumiți determinanți (în clase sintagmatice);
- după rolul lor în propoziție (în clase funcțional-semantice);
- după particularitățile de formă pe care le prezintă la conjugare (în clase flexionare).

Clasificarea lexico-semantică a verbelor

Criteriile în funcție de care pot fi clasificate verbele sunt: forma procesului desemnat de verb și valorile lor aspectuale. După primul criteriu, verbele se clasifică în următoarele clase lexico-semantiche:

– verbele de acțiune; exprimă o acțiune dinamică, îndreptată către un anumit scop: *a ajuta, a călători, a căuta, a citi, a coborî, a desena, a construi, a fabrica, a instala, a întrece, a lucra, a merge, a pleca, a produce, a săpa, a scrie, a sculpta, a sparge, a urca, a veni* etc.

– verbele de stare; exprimă starea sau modul de a se manifesta al subiectului: *a se afla, a boli, a clocoti, a dormi, a fi, a flămânzi, a hiberna, a lenevi, a se mira, a moșăi, a se neliniști, a se odihni, a mocni, a se plictisi, a se recrea, a se relaxa, a se repauza, a sclipi, a sta, a stagna, a străluci, a suferi, a șede, a trândăvi, a tremura, a se veseli* etc.

– verbele de devenire; exprimă procese care au loc sub influența unor factori interni sau externi, indicând modificarea stării subiectului: *a se cuminti, a încremeni, a îngălbeni, a se îngrășa, a înlemni, a se înnora, a se însenina, a se întrista, a înverzi, a se ofili, a se posomorî, a slăbi* etc.

– verbele de relație; exprimă relația dintre două obiecte, fenomene sau evenimente: *a aparține, a avea, a conlucra, a conține, a colabore, a compara, a costa, a cuprinde, a depăși, a depinde, a deține, a domina, a se egala, a include, a îngloba, a se învecina, a poseda, a respecta, a stăpâni* etc.

După cel de al doilea criteriu, și anume din punctul de vedere al duratei acțiunii și al gradului ei de realizare, se disting verbe imperfective (durative), perfective (momentane) și iterative. Verbele imperfective exprimă o acțiune sau o stare fără o limitare în timp: *a arde, a aștepta, a călători, a căuta, a crește, a dormi, a dura, a exista, a iubi, a învăța, a locui, a lupta, a munci, a petrece, a răbda, a trăi, a umbla, a veghea, a zăcea* etc. Verbele perfective exprimă o acțiune limitată în timp: *a adormi, a ajunge, a apărea, a se aprinde, a ațipi, a cădea, a da, a deschide, a găsi, a izbucni, a închide, a lua, a muri, a se naște, a pleca, a prinde, a tresări, a se trezi, a veni* etc. Verbele iterative exprimă acțiuni care se repetă la anumite intervale de timp: *a clipi, a sălta, a tremura* etc.

Clasificarea sintagmatică a verbelor

După capacitatea verbului de a se combina cu doi dintre determinanții săi de bază – subiectul și obiectul – și, în special, în funcție de orientarea acțiunii pe axa subiect – obiect, se disting următoarele trei clase de verbe:

1) verbele tranzitive (denumesc acțiuni, procese care implică un subiect și un obiect). Acestea, la rândul lor, sunt de mai multe tipuri; ele se împart în următoarele subclase:

a) verbe tranzitive-directe; exprimă acțiuni care au ca punct de pornire participantul care inițiază și realizează acțiunea, iar ca punct de sosire un participant pasiv, care, într-un fel sau altul, suferă efectele procesului. În propoziție aceste verbe pot primi un complement direct: *a săpa (un șanț)*, *a tăia (un copac)*, *a conduce (o mașină)*, *a stinge (lumina)*, *a scrie (versuri)*;

b) verbe tranzitive-reflexive; denumesc acțiuni care se răsfrâng asupra subiectului însuși. Ele conțin în structura lor formele neaccentuate ale pronumelor reflexive. În propoziție, valoarea reflexivă poate fi reliefată cu ajutorul formelor accentuate ale pronumelor reflexive: *a se îmbrăca (pe sine)*, *a se pieptăna (pe sine)*, *a se cunoaște (pe sine)*, *a se lăuda (pe sine)*;

c) verbe tranzitive-reciproce; denumesc acțiuni care se desfășoară între două sau mai multe subiecte, care acționează unul asupra celuilalt. Și verbele tranzitive-reciproce sunt verbe pronominale: ele se conjugă cu ajutorul formelor neaccentuate ale pronumelor reflexive, dar, spre deosebire de verbele tranzitive-reflexive, valoarea de reciprocitate poate fi întărită cu ajutorul locuțiunii pronominale *unul pe altul* sau cu ajutorul adverbului *reciproc*: *a se ajuta (unul pe altul sau reciproc)*, *a se respecta (unul pe altul)*, *a se învinui (unul pe altul)*, *a se căuta (unul pe altul)*;

2) verbe intransitive; denumesc acțiuni ale unui subiect care nu se extind asupra unui obiect oarecare. Verbele din această clasă pot fi atât nepronominale (fără *se*), cât și pronominale (cu *se*). Ele însă nu se combină cu un complement direct și nici nu pot fi însoțite de formele neaccentuate ale pronumelor reflexive (*pe sine*) și nici de locuțiunea pronominală *unul pe altul*: *a alerga*, *a merge*, *a trăi*, *a se duce*, *a se apropia*, *a se îmbolnăvi*.

3) verbe impersonale; semnifică acțiuni care nu pot fi atribuite unui subiect, ele desfășurându-se parcă de la sine. În propoziție aceste verbe nu pot avea subiect și se folosesc numai la pers. 3 sg.: *a ploua*, *a tuna*, *a fulgera*, *a se desprimăvăra*, *a se lumina*, *a se întuneca*.

Clasificarea funcțional-semantică a verbelor

După specificul lor semantic-funcțional (după rolul lor în propoziție), verbe se împart în următoarele subclase:

1) Verbe predicative. Aceste verbe au un sens lexical deplin și pot constitui singure predicatul unei propoziții. Clasa dată include majoritatea absolută a verbelor: *a cânta*, *a marca*, *a bea*, *a merge*, *a iubi*, *a coborî* etc.;

2) Verbe nepredicative. Aceste verbe nu au sens lexical de sine stătător. Ele sunt niște instrumente cu rol morfologic sau sintactic. După rolul îndeplinit, ele sunt de trei feluri:

a) Verbe auxiliare (servesc la alcătuirea formelor verbale compuse; există trei verbe auxiliare: *a fi*, *a avea*, *a vrea*);

b) Verbe copulative (intră în componența predicatului nominal legând numele predicativ de subiectul propoziției; verbele copulative sunt: *a fi*, *a deveni*, *a însemna*, *a se face*, *a ajunge*, *a rămâne* etc.);

c) Verbe semiauxiliare (intră în componența unui predicat verbal compus). După conținutul lor, ele sunt de două feluri: semiauxiliare de modalitate și de actualitate.

Semiauxiliarele de modalitate prezintă acțiunea de bază ca fiind posibilă, necesară, dorită, iminentă. În această categorie intră următoarele verbe: *a putea, a trebui, a avea, a vrea, a-i veni, a fi* etc.: *Putem veni mâine. Trebuie să ne grăbim. Avem de făcut multe lucruri. Era să cad.*

Semiauxiliarele aspectuale exprimă începutul, continuarea sau sfârșitul acțiunii denumite de verbul de bază: *a începe, a se apuca, a prinde, a (se) porni, a se pune, a continua, a înceta, a sfârși, a termina* etc.: *A început să plângă. S-a apucat de învățat. Continuă să doarmă. A terminat de controlat lucrările.*

Clasificarea flexionară a verbelor

Clasificarea verbelor după sufixul de infinitiv prezent. După acest criteriu, verbele se clasifică în patru clase flexionare, numite tradițional conjugări. Conjugările sunt clase de verbe la care formele flexionare sunt alcătuite după același model. Aceasta înseamnă că verbele din fiecare subclasă își alcătuiesc formele gramaticale cu ajutorul aceluiași sufixe și desinențe.

La clasificarea verbelor în conjugări se ține cont de sufixul infinitivului care este: -a (la conj. I), -ea (la conj. II), -e (la conj. III), -i, -î (la conj. IV). Verbele de conjugarea I și a IV-a se împart, la rândul lor, în câte două subclase după cum se conjugă la indicativ prezent cu sau fără sufixele -ez (conj. I), -esc, -ăsc (conj. IV)

Conjugarea	Sufixul de infinitiv	Sufixul prezentului indicativ	Exemple	
			infinitiv	prezent indicativ
I	-a	— -ez, -ează	<i>a căuta</i> <i>a lucra</i>	<i>caut, caută</i> <i>lucrez, lucrează</i>
II	-ea	—	<i>a vedea</i>	<i>văd, vede</i>
III	-e	—	<i>a trece</i>	<i>trec, trece</i>
IV	-i	— -esc, -ește	<i>a auzi</i> <i>a iubi</i>	<i>aud, aude</i> <i>iubesc, iubește</i>
	-î	— -ăsc, -ăște	<i>a doborî</i> <i>a urî</i>	<i>dobor, doboară</i> <i>urăsc, urăște</i>

Clasificarea verbelor în funcție de gradul de variabilitate a rădăcinii.

Pe baza acestui criteriu, verbele se grupează în două clase: a) verbe regulate și b) verbe neregulate.

Sunt regulate verbele care în procesul flexiunii își păstrează neschimbată rădăcina. Din această categorie fac parte cele mai multe verbe: *a admira, a cânta, a bate, a oferi*. De menționat că și radicalul unora dintre aceste verbe

suferă anumite modificări: în componența lor se produc alternanțe vocalice și alternanțe consonantice: *cânt, cântă, spun, spui* etc.

Sunt neregulate verbele care își modifică – total sau parțial – rădăcina în timpul flexiunii. Există următoarele verbe neregulate: *a fi, a avea, a vrea, a da, a lua, a bea, a mânca, a sta*.

Clasificarea verbelor după conjugarea lor cu sau fără pronume reflexive neaccentuate. Din acest punct de vedere se disting: 1) verbe nepronominale și 2) verbe pronominale.

Verbele nepronominale nu au la infinitiv și nici nu primesc la conjugare formele neaccentuate ale pronumelor reflexive: *a trece, a fierbe, a medita, a povesti* etc.

Verbele pronominale (sau reflexive) au în structura infinitivului și se conjugă cu ajutorul formelor neaccentuate ale pronumelor reflexive. După cazul pronumelui reflexiv, ele sunt de două feluri:

a) verbe construite cu pronumele reflexiv în acuzativ: *a se relaxa, a se întâlni, a se machia, a se îndepărta, a se grăbi* etc.

b) verbe construite cu pronumele reflexiv în dativ: *a-și asuma, a-și imagina, a-și însuși, a-și închipui* etc.

Formele predicative ale verbului

Categoriile gramaticale

Diateza

Diateza este categoria gramaticală verbală care are rolul de a prezenta din diferite perspective raportul stabilit între acțiunea verbală și cei doi poli ai acesteia: subiectul și obiectul acțiunii. În limba română, diateza reprezintă o categorie constituită prin opoziția următorilor trei termeni: diateza activă, diateza pasivă și diateza impersonală.

Diateza este o categorie a verbului, însă ea se manifestă la nivelul enunțului. Aceasta înseamnă că odată cu modificarea formei de diateză a verbului se schimbă și structura construcției în care el este utilizat. Astfel, fiecare dintre cele trei diateze verbale se întrebuințează în anumite construcții. Ele se deosebesc prin forma de diateză a verbului predicat și printr-o anumită ordine a părților de propoziție care exprimă subiectul și obiectul acțiunii.

În planul conținutului, pentru construcțiile alcătuite de verbe la cele trei diateze este caracteristic faptul că, în general, ele reprezintă o descriere a aceluiași eveniment. Ceea ce le deosebește este însă gradul diferit al importanței pe care vorbitorul o acordă fie unuia dintre cei doi participanți (subiectul sau obiectul), fie acțiunii înseși:

a) diateza activă se folosește în construcții care descriu situația din punctul de vedere al subiectului acțiunii: *Parlamentarii aprobă legi*;

b) diateza pasivă se folosește în construcții care descriu situația din punctul de vedere al obiectului acțiunii: *Legile sunt aprobate de parlamentari*;

c) diateza impersonală se folosește în construcții care descriu situația din perspectiva procesului: *Se aprobă multe legi în parlament*.

Astfel, în fiecare dintre cele trei tipuri de construcții este pus în centrul atenției unul dintre elementele evenimentului descris: autorul acțiunii (în construcțiile active), obiectul acțiunii (în construcțiile pasive), acțiunea însăși (în construcțiile impersonale).

Diateza activă

Diateza activă a verbului nu are o marcă gramaticală proprie. Formele acestei diateze se disting prin opoziție față de formele marcate ale celorlalte două diateze. Se vorbește în acest caz de o marcă zero: *povestește, povestesc, scrie, scriu*.

Construcția constituită cu ajutorul unui verb la diateza activă descrie situația din punctul de vedere al autorului acțiunii. În plan formal, construcția dată are următoarea structură: Subiect + Verb la diateza activă (formă nemarcată) + Complement direct: *Sătenii au săpat o fântână. Profesorul explică tema nouă*. Conținutul construcției date poate fi descris cu ajutorul formulei: Subiectul (agentul) acțiunii → Acțiunea → Obiectul acțiunii. În cazul construcțiilor active, vectorul de descriere a evenimentului de către vorbitor coincide cu direcția de desfășurare a acțiunii din realitate.

Diateza pasivă

Diateza pasivă are următoarea structură: verbul auxiliar *a fi* + participiul verbului de conjugat: *sunt/ești/este întrebat (-tă), suntem/sunteți/sunt întrebați (-te); este construit (-tă), sunt construiți (-te)*. În structura diatezei pasive, verbul auxiliar își schimbă forma după mod, timp, persoană și număr: *a fost/este/va fi căutat*. Participiul se acordă cu subiectul în număr și gen: *El este întrebat.; Ea este întrebată.; Ei sunt întrebați.; Ele sunt întrebate*.

Construcția pasivă descrie situația dinspre obiectul acțiunii, care este trecut în poziția subiectului gramatical, spre autorul acțiunii exprimat prin complementul de agent. Aceasta construcție se caracterizează prin următoarea structura sintactică: Subiect + Verb la diateza pasivă (*a fi* + participiu) + Complement de agent: *Tema nouă este explicată de către profesor. Fântâna a fost săpată de săteni*. Semantic, construcția dată poate fi descrisă prin formula: Obiectul acțiunii ← Acțiunea ← Subiectul acțiunii. În construcțiile formate de un verb la diateza pasivă, direcția de prezentare a evenimentului descris în enunț (de la obiect spre subiectul acțiunii) este diametral opusă direcției de desfășurare a acțiunii din realitate (de la subiect spre obiectul acțiunii).

În raport cu construcțiile active, cele pasive reprezintă niște construcții derivate rezultate prin transformarea de pasivizare. Transformarea dată presupune substituirea verbului la diateza activă prin forma verbului la diateza pasivă, trecerea autorului acțiunii din poziția subiectului gramatical în cea a complementului de agent și a obiectului în poziția subiectului gramatical: *Vântul spulberă zăpada.* → *Zăpada este spulberată de vânt.*

După componența lor, se delimitează două feluri de construcții pasive: construcții cu trei termeni și cu doi termeni. Cele dintâi conțin în structura lor, pe lângă verbul predicat, atât subiectul, cât și complementul de agent: *Cetatea a fost construită de Vlad Țepeș.* În multe cazuri, complementul de agent poate rămâne neexprimat: *Cetatea a fost construită de-a lungul timpului.*

Din punct de vedere semantic, și anume din punctul de vedere al modalității de prezentare a acțiunii verbale, verbul în construcțiile pasive se poate caracteriza nu numai prin valoarea de acțiune suportată de obiectul care apare în calitate de subiect, ci și prin cea de stare atribuită subiectului. În aceste cazuri se vorbește despre pasivul acțiunii și pasivul stării. Distincția dată poate fi ilustrată folosind următoarele două enunțuri: *Copacii sunt doborâți de vântul puternic.* și *Copacii sunt doborâți la pământ.* Observăm că în primul enunț verbul la diateza pasivă exprimă sensul de acțiune suportată, iar în cel de al doilea enunț același verb semnifică o stare, și nu o acțiune. Prezența unui complement de agent (*Florile sunt plantate de mama.*) ori a unui circumstanțial de timp sau de loc (*Florile sunt plantate primăvara.*) accentuează ideea de acțiune. Lipsa acestor determinanți favorizează sensul de stare. Vom preciza, totuși, că, de cele mai multe ori, în cazul în care este reliefată ideea de stare se consideră că nu e vorba de un verb la diateza pasivă, ci de un predicat nominal, unde numele predicativ este exprimat printr-un participiu.

Sensul construcției pasive depinde și de caracteristica aspectuală a verbului, altfel spus, de durata acțiunii și de gradul ei de realizare. Să se compare următoarele enunțuri: *Ușa este deschisă. Clădirea este dărâmată. și Podul este păzit. Infractorul este căutat peste tot.* După cum putem observa, verbele momentane (*a deschide, a dărâma*) exprimă sensul de stare atribuită subiectului. La rândul lor, verbele durative (*a căuta, a păzi*), fiind folosite în construcții pasive, au sensul de acțiune suportată. Prin sensul lor, ele exprimă ideea de proces în curs de desfășurare.

Diateza impersonală

Diateza impersonală se definește prin următoarea structură: pronumele *se* + forma verbului la diateza activă: *se citește, se citesc. Se circulă pe dreapta. Aici se vând ziare.*

Încadrăm în această diateză formele verbale care tradițional sunt definite drept reflexive impersonale (*se lucrează, se trăiește*) și reflexive pasive (*se caută, se scrie*). În sprijinul ideii că ele nu reprezintă verbe pronominales

propriu-zise, ci forme care marchează categoria verbală a diatezei ar putea fi aduse următoarele argumente:

- aceste unități de limbă sunt formate de la unele verbe tranzitive-directe și de la verbele intransitive nepronominale: *se știe* de la *a ști* (v. tr.); *se vede* de la *a vedea* (v. tr.); *se merge* de la *a merge* (v. intr.).

- între verbele pronominale și verbele folosite la diateza impersonală există o deosebire esențială: cele dintâi conțin la infinitiv pronumele reflexiv *se*, iar celelalte sunt folosite cu acest pronume doar în structura unor enunțuri care au drept scop omiterea subiectului acțiunii și concentrarea atenției asupra acțiunii exprimate de verb;

- spre deosebire de verbele impersonale, care semnifică acțiuni ce nu pot fi atribuite unui subiect, de ex., *Iarna se întuneacă foarte repede.*, verbele la diateza impersonală admit existența unui subiect, dar care nu este exprimat în propoziție: *Aici se trăiește ușor.* Verbul *a trăi*, folosit în acest enunț la diateza impersonală, nu are subiect. Acesta, de fapt, rămâne neexprimat, însă poate fi ușor restabilit (*cineva trăiește*). Enunțul *Copiii se adorm cu povești.* are un subiect pasiv, care, în realitate, nu este autorul acțiunii, ci obiectul ei. Și în acest caz, subiectul poate fi restabilit: *Mama își adoarme copiii cu povești;*

- spre deosebire de majoritatea verbelor pronominale, care dispun de forme pentru toate cele trei persoane, verbele la diateza impersonală nu se folosesc decât la pers. 3 sg. (diateza impersonală în cazul verbelor intransitive: *se vine*) sau la pers. 3 sg. și pl. (diateza impersonală în cazul verbelor tranzitive: *se vinde, se vând*).

Cea mai importantă trăsătură a diatezei impersonale poate fi reliefată prin compararea ei cu celelalte două diateze. Astfel, spre deosebire de diateza activă, care pune în centrul atenției subiectul acțiunii, și de cea pasivă, care concentrează atenția asupra obiectului, diateza impersonală reorientează interesul comunicativ asupra acțiunii înseși. Important este faptul că, totuși, construcția alcătuită de un verb la diateza impersonală este polivalentă. Cu ajutorul acestor construcții este scoasă în evidență nu doar acțiunea însăși, ci acțiunea și relația ei cu unul dintre participanții la evenimentul descris în enunț sau cu o anumită circumstanță:

a) construcții impersonale în care este reliefată acțiunea exprimată de verb și relația ei cu:

- subiectul gramatical (semnifică obiectul acțiunii): *Cartea aceasta se citește ușor. Numele proprii se scriu cu literă mare. Ziua bună se cunoaște de dimineață.*

- complementul indirect: *Nemulțumitului i se ia darul. De numele tău s-a auzit la noi în sat.*

- complementul instrumental: *Cu vaporul se călătorește plăcut. Cu acest autocamion se transportă încărcături mari.*

b) construcții impersonale în care este reliefată acțiunea verbului-predicat cu una sau cu mai multe circumstanțe: *La serviciu se lucrează, nu se discută. Se construiește mult în ultimul timp.*

În anumite contexte, unele verbe la diateza impersonală se pot caracteriza și prin valori modale suplimentare. Ele pot exprima necesitatea sau posibilitatea: *Alimentele se păstrează la rece.* (= *Alimentele trebuie păstrate la rece*). *Satul se vede de departe.* (= *Satul poate fi văzut de departe.*). *Fereastra se închide ușor.* (= *Fereastra poate fi închisă ușor*).

Diateza impersonală și categoriile de persoană și număr

Prin comportamentul lor în raport cu persoana și numărul, verbele la diateza impersonală au anumite trăsături diferite de folosirea lor la celelalte două diateze. În limba contemporană, diateza impersonală se caracterizează printr-o paradigmă de persoană, uneori și de număr, incompletă. Ea este specializată doar pentru pers. 3. sg. și pl. Restrângerea paradigmei verbului la pers. 3 în cazul dat derivă din natura predominant impersonală a acestei forme. Ambele forme de număr sunt posibile în cazul verbelor tranzitive-directe în construcții având subiectul exprimat: *Se vinde o casă. Aici se vând ziare. În depărtare se văd niște munți.* Verbele tranzitive-directe folosite în construcții cu subiectul omis și verbele intransitive la diateza impersonală admit doar forma de pers. 3 sg.: *Dintr-o parte totdeauna se vede mai bine. Se vine la timp acasă. La serviciu nu se întârzie.* De menționat că folosirea verbelor la diateza impersonală și la pers. 1 sau 2 nu este exclusă cu desăvârșire. Cazurile de folosire a verbelor la diateza impersonală și pentru alte persoane sunt foarte rare. Să se compare: *Hoțul se cunoaște după ochi.* (= *este cunoscut de cineva*) și *Mă cunosc imediat când mint.* (= *sunt cunoscut de alții*).

Diateza și clasele sintagmatice ale verbului

Categoria diatezei nu caracterizează toate verbele din limba română. În funcție de capacitatea verbelor de a accepta sau de a impune restricții la realizarea diatezei, se disting verbe care dispun de forme pentru exprimarea tuturor celor trei diateze și verbe care rămân în afara acestei categorii. Din cauza sensului lor sau din cauza specificului semantic al determinanților care indică subiectul și obiectul direct, unele verbe impun restricții la realizarea diatezei pasive și/sau a celei impersonale.

Dintre cele cinci clase sintagmatice de verbe delimitate în limba română, numai verbele tranzitive-directe admit diateza pasivă. Transformarea de pasivizare este aplicabilă acestor verbe deoarece ele exprimă acțiuni orientate de la subiect spre obiect, formând construcții cu structura „Subiect – Acțiune – Obiect“. Prin urmare, în cazul lor este posibilă descrierea evenimentului atât din perspectiva participantului cu rol activ (subiectul acțiunii), cât și din punctul de vedere al participantului pasiv (obiectul acțiunii): *Mecanicii au reparat mașina.* → *Mașina a fost*

reparată de mecanici. De menționat însă că nu orice verb tranzitiv-direct poate fi pus la diateza pasivă. Verbele tranzitive-directe cu sensul de acțiune sunt singurele capabile să prezinte forme ale diatezei pasive. În același timp, există unele verbe tranzitive-directe care nu se folosesc la diateza pasivă. Printre acestea se numără verbele care exprimă relații (*a avea, a comporta, a conține, a costa, a necesita, a poseda* etc.), dar și unele verbe cu sens modal (*a vrea, a putea*).

Din clasa verbelor care nu admit diateza pasivă fac parte toate verbele tranzitive-reflexive (*Copilul se spăla, se îmbrăca.*), verbele tranzitive-reciproce (*Ei se laudă unul pe altul, se respecta unul pe altul.*), verbele intransitive (*Pasărea zboară. El se duce la școală.*) și verbele impersonale (*Plouă. Se întunecă.*).

Spre deosebire de diateza pasivă, care nu caracterizează decât o singură clasă de verbe (tranzitive-directe), diateza impersonală este admisă atât de verbele tranzitive-directe, cât și de cele intransitive: *Prietenii nu se cumpără cu bani. Se lucrează mult aici*. Din categoria verbelor care impun restricții la formarea diatezei impersonale fac parte verbele impersonale, care se caracterizează prin inexistența subiectului (*plouă, tună*) și toate verbele pronominale, adică verbele al căror infinitiv conține pronumele reflexiv *se*: verbele tranzitive-reflexive (*se piaptână, se laudă*), tranzitive-reciproce (*se acuză unul pe altul*), precum și unele verbe intransitive pronominale (*se apropie, se îndepărtează*).

Modul

Modul este categoria gramaticală a verbului care exprimă atitudinea vorbitorului față de acțiune, adică felul cum vede el această acțiune. În limba română există următoarele moduri: indicativ (*învață*), conjunctiv (*să învețe*), condițional-optativ (*ar învăța*), prezumtiv (*va fi învățând*) și imperativ (*învață!*).

Modul indicativ exprimă o acțiune reală care se desfășoară în prezent, s-a desfășurat în trecut sau se va desfășura în viitor: *crește, a crescut, va crește*. Prin valoarea sa de bază, indicativul se opune tuturor celorlalte moduri. Cu ajutorul modului indicativ vorbitorul descrie acțiunea verbală ca pe un fapt real, obiectiv, care se desfășoară în cele trei planuri temporale: prezent, trecut, viitor. Acest mod este deci lipsit de o valoare apreciativ-subiectivă, fiind, de fapt, neutru din punctul de vedere al modalității. Celelalte moduri, descriind acțiunea verbală, o prezintă ca fiind posibilă, condiționată, presupusă, dorită, deci ireală.

Modul conjunctiv exprimă o acțiune posibilă, realizabilă în prezent: *Sper să ajung la timp*. și ireală în trecut: *Să fi știut am fi venit și noi*. Din punct de vedere funcțional, modul conjunctiv se folosește:

- în componența formelor verbale compuse: *Am să merg la teatru.*;
- în structura predicatului verbal compus: *Pot să merg la teatru.*;
- cu funcție de predicat al unor propoziții subordonate: *El intenționează să meargă la teatru.*;

d) ca formă verbală care poate realiza de sine stătător funcția de predicat al unei propoziții independente: *Să trăiți, să înfloriți!; Să tot fi fost ceasurile 4 după-amiază, când cei doi călugări ajunseră în fața porților Curții domnești.* (I. Groșan).

Modul condițional-optativ denumește o condiție sau o acțiune a cărei realizare depinde de o condiție (*Aș cumpăra o casă, dacă aș avea bani.*), o acțiune dorită (*Aș vizita Parisul.*) sau o acțiune posibilă, virtuală (*Ai crede că el e în stare de așa ceva?*).

Modul prezumtiv exprimă o acțiune presupusă, nesigură: *Te-or fi așteptând părinții acasă.*

Modul imperativ exprimă un ordin sau o interdicție: *Deschide fereastra! Nu faceți murdărie!* Modul imperativ nu are timpuri. Acest mod prezintă și alte particularități morfologice: are forme numai pentru pers. 2 sg. și pl. Este unicul mod la care forma afirmativă (*lucrează!*) diferă de forma negativă (*nu lucra!*). La celelalte persoane (pers. 3 sg. și pl. și pers. 1 pl.) valoarea de imperativ poate fi exprimată și prin formele modului conjunctiv: *Să intre!* (el). *Să mergem!* (noi).

Indicii gramaticali ai modurilor

Prezentăm în tabelul de mai jos mărcile distinctive ale modurilor verbale:

1. Modul indicativ	Formele temporale ale acestui mod nu au o marcă generală. Ele se disting prin opoziție cu formele celorlalte moduri.	<i>scriu am scris voi scrie</i>
2. Modul conjunctiv	Conjuncția-morfem <i>să</i>	<i>să scriu să fi scris</i>
3. Modul condițional-optativ	Formele speciale ale auxiliarului <i>a avea</i> : <i>aș, ai, ar, am, ați, ar</i>	<i>aș scrie aș fi scris</i>
4. Modul prezumtiv	Formele de viitor I ale auxiliarului <i>a fi</i> : <i>voi fi, vei fi, va fi, vom fi, veți fi, vor fi</i>	<i>voi fi scriind voi fi scris</i>
5. Modul imperativ	Morfeme și intonație specifice	<i>Scrie! Nu scrie!</i>

Timpul

Timpul este categoria gramaticală care se constituie dintr-un sistem de forme verbale, al căror suport comun este raportarea acțiunii la momentul vorbirii. Între acțiunea exprimată de verb și momentul vorbirii, luat ca punct de reper, se pot stabili următoarele raporturi:

- anterioritate – este exprimat prin timpul trecut (*am văzut* – ieri);
- simultaneitate – este exprimat prin timpul prezent (*văd* – acum);
- posterioritate – este exprimat prin timpul viitor (*voi vedea* – mâine).

În felul acesta, conținutul timpurilor verbale este reprezentat prin următoarele trei valori fundamentale:

1. trecut (evenimentul descris este anterior momentului comunicării);
2. prezent (evenimentul descris coincide cu momentul comunicării);
3. viitor (evenimentul descris urmează după momentul comunicării).

Numărul formelor temporale este însă diferit pentru fiecare dintre cele cinci moduri verbale. Astfel, în limba română există șapte timpuri la indicativ și câte două timpuri la modurile conjunctiv, condițional-optativ și prezumtiv.

După modul de raportare a acțiunii la momentul vorbirii, timpurile se împart în: a) timpuri absolute și b) timpuri relative. Sunt absolute timpurile care se raportează în mod direct la momentul vorbirii. Acestea sunt: prezentul (exprimă simultaneitatea față de momentul vorbirii); imperfectul, perfectul compus, perfectul simplu (exprimă anterioritatea față de momentul vorbirii) și viitorul (exprimă posterioritatea față de momentul vorbirii). Sunt relative timpurile care se raportează la momentul vorbirii mediat, prin intermediul momentului desfășurării unei alte acțiuni. Acestea sunt: mai-mult-ca-perfectul (exprimă anterioritatea față de o acțiune din planul trecutului) și viitorul anterior (exprimă anterioritatea față de o acțiune din planul viitorului). Pe lângă aceste timpuri intrinsec relative, pot căpăta valori relative și unele timpuri absolute fiind folosite în anumite condițiile contextuale.

După structura lor, timpurile verbului se clasifică în simple și compuse. Timpurile simple au o structură sintetică, iar timpurile compuse au o structură analitică. Timpurile simple se formează prin adăugarea sufixelor și desinențelor la rădăcina verbului de conjugat. Sunt simple timpurile: prezent, imperfect, perfect simplu și mai-mult-ca-perfect. Timpurile compuse se formează cu ajutorul verbelor auxiliare *a fi*, *a avea*, *a vrea* + verbul de conjugat la una dintre următoarele forme: infinitiv, participiu sau prezent conjunctiv. Sunt compuse timpurile cu structură analitică: perfect compus, viitor, viitor anterior, precum și timpurile celorlalte moduri.

Formele de bază de la care se alcătuiesc timpurile verbului sunt: a) rădăcina verbului, b) infinitivul (fără prepoziția *a* și c) participiul. Pe lângă acestea, în rolul de forme de bază pot apărea și unele timpuri, precum prezentul indicativ și prezentul conjunctiv.

În tabelul de mai jos, prezentăm formele de bază și timpurile verbale formate de la acestea.

Formele primare	Timpurile verbale		
	→ prezent indicativ	→ prezent conjunctiv	→ viitor II indicativ
a) rădăcina verbului	→ imperfect indicativ → perfect simplu → mai-mult-ca-perfect		
b) infinitiv	→ viitor I indicativ → prezent condițional-optativ		
c) participiu	→ perfect compus indicativ → timpurile diatezei pasive		

Timpurile modului indicativ

Modul indicativ are cel mai bogat sistem temporal. Este constituit din șapte timpuri: prezent, imperfect, perfect compus, perfect simplu, mai-mult-ca-perfect, viitor și viitor anterior.

Prezentul

Prezentul indicativ exprimă o acțiune simultană cu momentul vorbirii. *Acum afară plouă.* După cum vedem, prin forma de prezent a verbului *a ploua* din acest enunț se exprimă concomitența dintre momentul desfășurării acțiunii și momentul vorbirii. Poate avea însă, în funcție de context, și anumite semnificații secundare. Valorile prin care se caracterizează prezentul indicativ ar putea fi grupate în următoarele trei clase:

1. Prezentul actual. Este valoarea de bază a acestui timp. Ea semnifică un proces care se desfășoară concomitent cu actul comunicării: *Trenul sosește în gară.*;

2. Prezentul cu valori caracteristice altor timpuri (trecut sau viitor). Valorile date sunt un rezultat al transpoziției formei temporale de prezent. În aceste cazuri, forma dată nu mai exprimă concomitența dintre momentul desfășurării acțiunii și momentul comunicării. Ele semnifică:

a) o acțiune desfășurată în trecut (așa-numitul prezent istoric sau dramatic): *La 10 ianuarie 1475, domnitorul Moldovei, Ștefan cel Mare, obține una dintre cele mai răsunătoare victorii asupra turcilor la Podul Înalt, în apropiere de orașul Vaslui.*; *Mai stau eu ce mai stau, potolesc câinii și, când dau să mă culc, fraților, aud un vuiet și văd o lumină mai ceva ca la apocalipsă.* (I. Groșan);

b) o acțiune viitoare (așa-numitul prezent profetic): *Plec luna viitoare la munte.*;

3. Prezentul neactual. Este o forma de prezent lipsită de o valoare temporală concretă. Ea se constituie ca rezultat al extinderii semnificației sau al neutralizării valorii temporale caracteristice formei de prezent. Acestea sunt formele de prezent care exprimă:

a) o acțiune repetată (așa-numitul prezent iterativ): *Lunea vine poștașul.*

b) o acțiune neraportată la momentul vorbirii sau o acțiune nelocalizată precis în timp (așa-numitul prezent gnomic sau etern): *Sângele apă nu se face.* *Buturuga mică răstoarnă carul mare.*

c) fenomene veșnice: *Pământul se rotește în jurul soarelui.*

Prezentul indicativ este un timp preponderent absolut. El raportează direct momentul desfășurării acțiunii la momentul vorbirii.

Sub aspectul structurii, prezentul indicativ este un timp verbal simplu. Cu toate acestea, este timpul cel mai complex, în sensul că este marcat printr-o mare varietate de desinențe și sufixe temporale (la conjugarea I și a IV-a există câte două tipuri principale: cu sufixul *-ez*, *-esc*, *-ăsc* și fără sufix).

Conj. I (-a)		Conj. II (-ea)	Conj. III (-e)	Conj. IV			
				(-i)		(-î)	
-ø	-ez	-ø	-ø	-ø	-esc	-ø	-ăsc
-i	-ez-i	-i	-i	-i	-ești-i	-i	-ăști-i
-ă	-eaz-ă	-e	-e	-e	-ești-e	-ă	-ăști-e
-ăm	-ăm	-em	-em	-im	-im	-îm	-îm
-ați	-ați	-eți	-eți	-iți	-iți	-îți	-îți
-ă	-eaz-ă	-ø	-ø	-ø	-esc	-ø	-ăsc

Modele de conjugare:

Conj. I		Conj. II	Conj. III
<i>adun</i>	<i>meditez</i>	<i>văd</i>	<i>înțeleg</i>
<i>aduni</i>	<i>meditezi</i>	<i>vezi</i>	<i>înțelegi</i>
<i>adună</i>	<i>meditează</i>	<i>vede</i>	<i>înțelege</i>
<i>adunăm</i>	<i>medităm</i>	<i>vedem</i>	<i>înțelegem</i>
<i>adunați</i>	<i>meditați</i>	<i>vedeți</i>	<i>înțelegeți</i>
<i>adună</i>	<i>meditează</i>	<i>văd</i>	<i>înțeleg</i>
Conj. IV			
<i>fug</i>	<i>vorbesc</i>	<i>dobor</i>	<i>hotărăsc</i>
<i>fugi</i>	<i>vorbești</i>	<i>dobori</i>	<i>hotărăști</i>
<i>fuge</i>	<i>vorbește</i>	<i>doboară</i>	<i>hotărăște</i>
<i>fugim</i>	<i>vorbim</i>	<i>doborâm</i>	<i>hotărâm</i>
<i>fugiți</i>	<i>vorbiți</i>	<i>doborâți</i>	<i>hotărâți</i>
<i>fug</i>	<i>vorbesc</i>	<i>doboară</i>	<i>hotărăsc</i>

Câteva verbe prezintă anumite particularități de conjugare.

Verbele *a agreea* și *a crea* se conjugă după modelul verbului *a medita*. Însă datorită faptului că au rădăcina terminată în *-e*, se scriu cu doi de *e* la persoanele 1, 2, 3 sg. și 3 pl.: *eu agreez, tu agreezi, el agreează, noi agreăm, voi agreeați, ei, ele agreează; eu creez, tu creezi, el creează, noi creăm, voi creați, ei, ele creează*.

Verbele *a deveni*, *a scrie*, *a ști*, *a ține*, *a veni* se scriu la pers. 2 sg. cu doi de *i*: *tu devii, scrii, știi, ții, vii*.

Verbele de tipul *a evolua*, *a perpetua* se conjugă cu sufixul *-ez* fără diftongarea lui *e*: *eu evoluez, tu evoluezi, el evoluează*. Face excepție verbul *a continua*, care se conjugă fără sufixul *-ez*.

Verbele *a copia*, *a sublinia* se conjugă cu sufixul *-ez*. La pers. 3 sg. și pl. formele corecte sunt: *copiază, subliniază*.

Timpul trecut

Timpul trecut exprimă anterioritatea față de momentul vorbirii. Are patru valori: imperfectul, perfectul compus, perfectul simplu și mai-mult-ca-perfectul.

Deosebiriile dintre aceste timpuri rezidă în raportarea directă sau indirectă la momentul vorbirii și în caracteristica lor aspectuală. Astfel, imperfectul, perfectul simplu și perfectul compus sunt timpuri absolute. Ele exprimă acțiuni raportate direct la momentul vorbirii. Mai-mult-ca-perfectul semnifică o acțiune raportată indirect, prin intermediul altei acțiuni, la momentul vorbirii, fiind astfel un timp de relație.

Din punctul de vedere al aspectualității, perfectul simplu, perfectul compus și mai-mult-ca-perfectul exprimă acțiuni încheiate, iar imperfectul desemnează o acțiune în curs de desfășurare.

Imperfectul

Imperfectul exprimă o acțiune trecută și neterminată. Folosit independent imperfectul este un timp absolut: *Mă împăcam bine cu prietenii mei.* În cadrul unei fraze, are valoarea unui timp de relație: *Dacă știam că va ploua, îmi luam umbrela.*

În funcție de context, imperfectul mai are următoarele valori:

a) valoare de perfect compus (așa-numitul imperfect narativ), fiind utilizat în formula introductivă din basme (*Era odată o babă și un moșneag.*) și în poezia populară cu un efect stilistic pronunțat: *Iată, cum mergeau/Că-n drum ajungeau/Pe-un biet ciobănaș,/Din fluier doinaș./Și cum îl vedea/Domnul îi zicea...* (V. Alecsandri).

b) valoare de prezent: *Aici îmi erai?*

c) valoare iterativă: *Se îmbolnăvea deseori.; Se vedeau zilnic.*

d) imperfectul modestiei sau cu valoare optativă: *Voiam să vă rog ceva.; Voiam să te întreb ce mai faci.* etc.

e) Uneori se folosește pentru a exprima acțiuni imaginare: *Se făcea că eram La Paris și admiram Turnul Eiffel.*

Imperfectul este un timp simplu cu structură sintetică. Se formează cu ajutorul sufixelor imperfectului: *-a* la verbele de conjugarea I și a IV-a în *-i* și *-ea* la verbele de conjugarea a II-a, a III-a și a IV-a în *-i*. Imperfectul are următoarele mărci flexionare:

Conjugarea	1	2	3	4	5	6
I; IV în <i>-i</i>	<i>-am</i>	<i>-ai</i>	<i>-a</i>	<i>-am</i>	<i>-ați</i>	<i>-au</i>
II; III; IV în <i>-i</i>	<i>-eam</i>	<i>-eai</i>	<i>-ea</i>	<i>-eam</i>	<i>-eați</i>	<i>-eau</i>

Modele de conjugare:

Conj. I	Conj. II	Conj. III	Conj. IV	
<i>adunam</i>	<i>vedeam</i>	<i>înțelegeam</i>	<i>fugeam</i>	<i>doboram</i>
<i>adunai</i>	<i>vedeai</i>	<i>înțelegeai</i>	<i>fugeai</i>	<i>doborai</i>
<i>aduna</i>	<i>vedea</i>	<i>înțelegea</i>	<i>fugea</i>	<i>dobora</i>
<i>adunam</i>	<i>vedeam</i>	<i>înțelegeam</i>	<i>fugeam</i>	<i>doboram</i>
<i>adunați</i>	<i>vedeați</i>	<i>înțelegeați</i>	<i>fugeați</i>	<i>doborați</i>
<i>adunau</i>	<i>vedeau</i>	<i>înțelegeau</i>	<i>fugeau</i>	<i>dobora</i>

Verbele *a scrie* și *a ști* au următoarele forme corecte: *scriam, scriai, scria, scriam, scriați, scriau; știam, știai, știa, știam, știați, știau*. Verbele *a agreea* și *a crea* au următoarele forme corecte: *eu agreeam/cream, tu agreeai/creai, el agreea/crea, noi agreeam/cream, voi agreeați /creați, ei agreeau/creau*.

Perfectul compus

Perfectul compus exprimă o acțiune trecută și terminată înaintea momentului vorbirii: *Ieri am vizitat Muzeul de Arte*. Este deci un timp absolut. Poate avea și valoare relativă: *Ion mi-a scris un mesaj înainte să plece*.

În funcție de context, perfectul compus poate căpăta și anumite valori suplimentare. Să se compare: *A plâns mult*. (acțiune trecută și terminată); *A plâns deseori*. (acțiune încheiată și repetată); *Dar uite că ne-am luat cu vorba și am uitat de ospăț*. (Ioan Groșan) (acțiuni încheiate și simultane).

În comparație cu celelalte timpuri trecute, perfectul compus are cea mai mare frecvență în limba română.

Perfectul compus, după cum arată și denumirea, este un timp compus cu o structură analitică. Marca perfectului compus este verbul auxiliar *a avea*: *am, ai, a, am, ați, au* + participiul verbului de conjugat.

Modele de conjugare:

Conj. I	Conj. II	Conj. III	Conj. IV	
<i>am adunat</i>	<i>am văzut</i>	<i>am făcut/înțeles</i>	<i>am vorbit</i>	<i>am doborât</i>
<i>ai adunat</i>	<i>ai văzut</i>	<i>ai făcut/înțeles</i>	<i>ai vorbit</i>	<i>ai doborât</i>
<i>a adunat</i>	<i>a văzut</i>	<i>a făcut/înțeles</i>	<i>a vorbit</i>	<i>a doborât</i>
<i>am adunat</i>	<i>am văzut</i>	<i>am făcut/înțeles</i>	<i>am vorbit</i>	<i>am doborât</i>
<i>ați adunat</i>	<i>ați văzut</i>	<i>ați făcut/înțeles</i>	<i>ați vorbit</i>	<i>ați doborât</i>
<i>au adunat</i>	<i>au văzut</i>	<i>au făcut/înțeles</i>	<i>au vorbit</i>	<i>au doborât</i>

Formele neaccentuate ale pronumelor personale sau reflexive precedă auxiliarul și sunt legate de acestea prin cratimă: *Părinții s-au dus la serviciu. Mi-am vizitat prietenii*. Face excepție pronumele personal feminin în acuzativ singular: *Am văzut-o pe Maria*. Perfectul compus cunoaște și forme inverse,

care sunt folosite cu precădere în limba literaturii artistice: *adunat-am, văzut-ai, făcut-a, vorbit-ați, doborât-au. Alege-ti una din două, căci altfel dau cîntea pe rușine ...! auzitu-m-ai?* (I. Creangă).

Aspectul negativ al verbului la perfectul compus se formează cu ajutorul adverbului de negație *nu*, care se leagă de acesta prin cratimă: *n-am adunat, n-ai văzut, n-a făcut, n-am înțeles, n-ați vorbit, n-au doborât*.

Perfectul simplu

Perfectul simplu, la fel ca și perfectul compus, exprimă o acțiune trecută și terminată înaintea momentului vorbirii. *Din sfera mea venii cu greu/ Ca să-ți ascult chemarea...* (M. Eminescu). Deosebirea constă în raportarea acțiunii la momentul vorbirii: perfectul simplu exprimă o acțiune terminată de curând, foarte apropiată de prezent: *În sfârșit, veniră toți și votarea avu loc.*, iar perfectul compus exprimă o acțiune terminată într-un trecut mai îndepărtat, fără o raportare distinctă la momentul vorbirii: *A fost odată ca-n povești/A fost ca niciodată*. (M. Eminescu).

Perfectul simplu se folosește rar, prezentându-se ca o variantă stilistică a perfectului compus. De aceea este atestat mai des în stilul literaturii artistice, fiind considerat timp al narațiunii. *Într-o zi frumoasă de vară îmi făcui legăturica, o pusei în vârful bățului și o luai la picior pe drumul cel mare-mpărătesc*. (M. Eminescu); *Dacă văzui și văzui,/Două, trei cruci îmi făcui,/Luai coasa de picior/Și-n văzduh îi detei zbor,/Ș-o izbii de-un păducel,/Sări coasa din cățel*. (V. Alecsandri).

Perfectul simplu este un timp absolut, simplu, cu o structură sintetică. Se formează de la tema perfectului plus sufixul *-ră* (la pers. 1, 2 și 3 pl.), plus desinențele de persoană și număr: *-i; -și; -ø; -m; -ți; -ø*.

Modele de conjugare

Conj. I	Conj. II	Conj. III		Conj. IV	
<i>adunai</i>	<i>văzui</i>	<i>făcui</i>	<i>înțelesei</i>	<i>fugii</i>	<i>doborâi</i>
<i>adunași</i>	<i>văzuși</i>	<i>făcuși</i>	<i>înțeleseși</i>	<i>fugiși</i>	<i>doborâși</i>
<i>adună</i>	<i>văzu</i>	<i>făcu</i>	<i>înțelese</i>	<i>fugi</i>	<i>doborî</i>
<i>adunarăm</i>	<i>văzurăm</i>	<i>făcurăm</i>	<i>înțeleserăm</i>	<i>fugirăm</i>	<i>doborârăm</i>
<i>adunarăți</i>	<i>văzurăți</i>	<i>făcurăți</i>	<i>înțeleserăți</i>	<i>fugirăți</i>	<i>doborârăți</i>
<i>adunară</i>	<i>văzură</i>	<i>făcură</i>	<i>înțeleseră</i>	<i>fugiră</i>	<i>doborâră</i>

Verbele neregulate *a avea, a fi, a da* și *a sta* au forme specifice de perfect simplu: *a avea* – *avui, avuși, avu, avurăm, avurăți, avură*; *a fi* – *fui/fusei, fuși/fuseși, ful/fuse, furăm/fuserăm, furăți/fuserăți, fură/fuseră*; *a da* – *dădui, dăduși, dădu, dădurăm, dădurăți, dădură*; *a sta* – *stătui, stătuși, stătu, stătură, stăturăți, stătură*.

Mai-mult-ca-perfectul

Mai-mult-ca-perfectul exprimă o acțiune trecută, terminată înaintea altei acțiuni încheiate în trecut. *Dormisem bine noaptea trecută.; Spre seară obosisem de-a binelea.*

Este un timp de relație, fiind folosit, de cele mai multe ori, împreună cu un alt timp trecut sau cu un circumstanțial de timp: *Când a plecat mama, ploaia încetase deja. Nu mai vizitasem Clujul, de când am absolvit facultatea. În iarna aceea fusese foarte frig. Avuseserăm mult de lucru înainte de plecare.*

Mai-mult-ca-perfectul este un timp simplu cu o structură sintetică. Se formează de la tema perfectului la care se adaugă sufixul specific *-se-* și desinențele de număr și persoană: *-m, -și, -ø, -m, -ți, -ø*. Ca și la perfectul simplu, apare sufixul special *-ră* la pers. 1, 2 și 3 plural.

Modele de conjugare:

Conj. I	Conj. II	Conj. III		Conj. IV	
<i>adunasem</i>	<i>văzusem</i>	<i>făcusem</i>	<i>înțelesesem</i>	<i>fugisem</i>	<i>doborăsem</i>
<i>adunaseși</i>	<i>văzuseși</i>	<i>făcuseși</i>	<i>înțeleseseși</i>	<i>fugiseși</i>	<i>doborăseși</i>
<i>adunase</i>	<i>văzuse</i>	<i>făcuse</i>	<i>înțelesese</i>	<i>fugise</i>	<i>doborăse</i>
<i>adunaserăm</i>	<i>văzuserăm</i>	<i>făcuserăm</i>	<i>înțeleseserăm</i>	<i>fugiserăm</i>	<i>doborăserăm</i>
<i>adunaserăți</i>	<i>văzuserăți</i>	<i>făcuserăți</i>	<i>înțeleseserăți</i>	<i>fugiserăți</i>	<i>doborăserăți</i>
<i>adunaseră</i>	<i>văzuseră</i>	<i>făcuseră</i>	<i>înțeleseseră</i>	<i>fugiseră</i>	<i>doborăseră</i>

Verbele *a avea* și *a fi* au următoarele forme la mai mult ca perfect: *a avea* – *avusesem, avuseseseși, avusesese, avuseserăm, avuseserăți, avuseseră;* *a fi* – *fusesem, fuseseseși, fusesese, fuseserăm, fuseserăți, fuseseră.*

Timpul viitor (viitorul I)

Timpul viitor exprimă o acțiune care urmează să se desfășoare după momentul vorbirii: *Măine voi susține teza de licență.* Viitorul este un timp absolut. În funcție de context, viitorul poate avea valoare de prezent *Am să te învăț cum să te relaxezi.*, precum și valoare modală de imperativ: *Vei face totul așa cum trebuie!*

Viitorul I este un timp compus având trei tipuri structurale.

Primul tip de viitor este construit din formele verbului auxiliar *a vrea* + infinitivul verbului de conjugat.

Modele de conjugare:

Conj. I	Conj. II	Conj. III	Conj. IV	
<i>voi aduna</i>	<i>voi vedea</i>	<i>voi face</i>	<i>voi fugi</i>	<i>voi doborî</i>
<i>vei aduna</i>	<i>vei vedea</i>	<i>vei face</i>	<i>vei fugi</i>	<i>vei doborî</i>
<i>va aduna</i>	<i>va vedea</i>	<i>va face</i>	<i>va fugi</i>	<i>va doborî</i>
<i>vom aduna</i>	<i>vom vedea</i>	<i>vom face</i>	<i>vom fugi</i>	<i>vom doborî</i>
<i>veți aduna</i>	<i>veți vedea</i>	<i>veți face</i>	<i>veți fugi</i>	<i>veți doborî</i>
<i>vor aduna</i>	<i>vor vedea</i>	<i>vor face</i>	<i>vor fugi</i>	<i>vor doborî</i>

Acest tip de viitor este folosit în limba literară scrisă. Are și forme inverse: *Răsări-va o comoară/În adâncuri înfundată.* (A. Mateevici)

Al doilea tip de viitor este alcătuit din formele de indicativ prezent ale verbului auxiliar *a avea* + conjunctivul prezent al verbului de conjugat.

Modele de conjugare:

Conj. I	Conj. II	Conj. III
<i>am să adun</i> <i>ai să aduni</i> <i>are să adune</i> <i>avem să adunăm</i> <i>aveți să adunați</i> <i>au să adune</i>	<i>am să văd</i> <i>ai să vezi</i> <i>are să vadă</i> <i>avem să vedem</i> <i>aveți să vedeți</i> <i>au să vadă</i>	<i>am să fac</i> <i>ai să faci</i> <i>are să facă</i> <i>avem să facem</i> <i>aveți să faceți</i> <i>au să facă</i>
Conj. IV		
<i>am să fug</i> <i>ai să fugi</i> <i>are să fugă</i> <i>avem să fugim</i> <i>aveți să fugiți</i> <i>au să fugă</i>		<i>am să dobor</i> <i>ai să dobori</i> <i>are să doboare</i> <i>avem să doborâm</i> <i>aveți să doborâți</i> <i>au să doboare</i>

Al treilea tip de viitor este derivat de la cel de al doilea. În structura lui intră auxiliarul invariabil *o* și conjunctivul prezent al verbului de conjugat.

Modele de conjugare:

Conj. I	Conj. II	Conj. III	Conj. IV	
<i>o să adun</i>	<i>o să văd</i>	<i>o să fac</i>	<i>o să fug</i>	<i>o să dobor</i>
<i>o să aduni</i>	<i>o să vezi</i>	<i>o să faci</i>	<i>o să fugi</i>	<i>o să dobori</i>
<i>o să adune</i>	<i>o să vadă</i>	<i>o să facă</i>	<i>o să fugă</i>	<i>o să doboare</i>
<i>o să adunăm</i>	<i>o să vedem</i>	<i>o să facem</i>	<i>o să fugim</i>	<i>o să doborâm</i>
<i>o să adunați</i>	<i>o să vedeți</i>	<i>o să faceți</i>	<i>o să fugiți</i>	<i>o să doborâți</i>
<i>o să adune</i>	<i>o să vadă</i>	<i>o să facă</i>	<i>o să fugă</i>	<i>o să doboare</i>

Ultimele două tipuri de viitor se folosesc preponderent în limba vorbită.

Ca și alte timpuri compuse, formele de viitor pot fi dissociate prin intercalarea, între auxiliar și verbul de bază, a unor adverbe sau pronume (tipul I), între conjuncția *să* și verb (tipurile II și III): *Ne vom mai întâlni.*; *Ei vor tot bate până li se va deschide.*; *Aveți să mai veniți în vizită.*; *O să tot sperăm.* etc.

Viitorul II (anterior)

Viitorul anterior exprimă o acțiune posterioară momentului vorbirii, dar anterioară unei alte acțiuni viitoare: *Dacă acela va fi fost Ioan...iață ce-mi umbla mereu prin cap... căci de va fi fost el, deciziunea mea era ca și luată... trebuia să-l urmez.* (M. Eminescu). Viitorul anterior este un timp de relație. Spre deosebire de viitorul I, el localizează o acțiune pe axa temporală raportând-o nu doar la momentul vorbirii, ci și la momentul desfășurării unei alte acțiuni.

Viitorul anterior este un timp compus cu o structură analitică. Se formează de la viitorul I al auxiliarului *a fi* + participiul verbului de conjugat. Este un timp omonim cu prezumtivul perfect.

Modele de conjugare:

	Conj. I	Conj. II	Conj. III	Conj. IV
<i>voi fi</i> <i>vei fi</i> <i>va fi</i> <i>vom fi</i> <i>veți fi</i> <i>vor fi</i>	<i>adunat</i>	<i>văzut</i>	<i>făcut/înțeles</i>	<i>fugit /doborât</i>

Datorită valorii sale, viitorul anterior este considerat un trecut în viitor sau un viitor în trecut. Este rar folosit datorită acestei neobișnuite situații a acțiunii. În general, se consideră un timp învechit. În plus, omonimia perfectă a viitorului anterior cu paradigma prezumtivului trecut și nuanța modală de prezumtiv proprie viitorului anterior le fac confundabile.

Timpurile modului conjunctiv. Prezentul conjunctiv

Prezentul conjunctiv exprimă o acțiune viitoare sau o acțiune nelocalizată precis în timp. Cu aceste valori apare ca timp absolut: *Să înceapă veselie!* Ca timp de relație, prezentul conjunctiv exprimă simultaneitatea sau posterioritatea față de termenul de referință contextual. *Voi citi mult ca*

să fiu informat.; (...) e în zadar să vorbești celuiia ce nu vrea să te asculte. (M. Eminescu); *Să mă trăsnească Dumnezeu dacă mint.* (I. Groșan).

Este un timp compus cu o structură analitică. Se formează cu ajutorul conjuncției *să*, care se plasează înaintea formelor de prezent indicativ la pers. 1 și 2 sg. și pl. și înaintea unor forme speciale la pers. 3 sg. și pl.

Modele de conjugare:

Conj. I	Conj. II	Conj. III	Conj. IV		
<i>să adun</i>	<i>să văd</i>	<i>să fac</i>	<i>să fug</i>	<i>să vorbesc</i>	<i>să dobor</i>
<i>să aduni</i>	<i>să vezi</i>	<i>să faci</i>	<i>să fugi</i>	<i>să vorbești</i>	<i>să dobori</i>
<i>să adune</i>	<i>să vadă</i>	<i>să facă</i>	<i>să fugă</i>	<i>să vorbească</i>	<i>să doboare</i>
<i>să adunăm</i>	<i>să vedem</i>	<i>să facem</i>	<i>să fugim</i>	<i>să vorbim</i>	<i>să doborâm</i>
<i>să adunați</i>	<i>să vedeți</i>	<i>să faceți</i>	<i>să fugiți</i>	<i>să vorbiți</i>	<i>să doborâți</i>
<i>să adune</i>	<i>să vadă</i>	<i>să facă</i>	<i>să fugă</i>	<i>să vorbească</i>	<i>să doboare</i>

După cum se poate observa, numai la pers. 3 prezentul conjunctiv se diferențiază de prezentul indicativ. Aici acționează următoarea regularitate: verbele care au la prezentul indicativ desinența *-ă* o preschimbă la prezentul conjunctiv în *-e*, iar verbele care au la indicativ desinența *-e* o preschimbă la conjunctiv în *-ă*.

Anume aceste forme ale prezentului conjunctiv pot fi folosite uneori și fără *să* (așa-zisul conjunctiv amputat). Nu toate verbele pot fi folosite fără *să* la prezentul conjunctiv. Se pretează unei asemenea întrebuițări verbele din fondul vechi (*a ajunge*, *a arde*, *a da*, *a face*, *a păzi*, *a rămâne*, *a veni*, *a zice* etc.) și numai în anumite situații contextuale, când exprimă o urare, o imprecuație: *Audă-te Domnul, preacuvioase! – sări bucuros Parnasie.* (I. Groșan).

Formele prezentului conjunctiv sunt uneori disociate prin intercalarea între *să* și verbul de bază a negației *nu*, a unor adverbe sau a formelor neaccentuate ale pronumelor: *Să nu mai bei apă foarte rece.;* *Să mai scrii versuri.;* *Să-ți aduci aminte de noi.* etc. Prezentul conjunctiv este un timp foarte frecvent în limba română datorită mulțimii de valori pe care le poate exprima.

Perfectul conjunctiv

Perfectul conjunctiv exprimă o acțiune trecută față de momentul de referință, care este diferit în funcție de utilizarea perfectului conjunctiv ca timp absolut sau ca timp de relație.

Dacă este întrebuițat cu valoare de timp absolut în propoziții independente, localizarea în timp se face cu referire la momentul vorbirii. Perfectul conjunctiv exprimă în acest caz o acțiune anterioară momentului vorbirii: *Să fi fost mai atent, nu cădeai.* Ca timp de relație, perfectul conjunctiv

exprimă o acțiune anterioară, simultană sau posterioară momentului de referință: *Nu cred să fi făcut așa ceva. Să fi fost tu de față, i-ai fi împăcat. Până să fi venit un medic, i-aș fi ajutat eu.* (M. Avram).

Perfectul conjunctiv este un timp compus. Se formează de la prezentul conjunctiv al verbului *a fi* (cu o formă invariabilă *să fi*) și participiul invariabil al verbului de conjugat. Perfectul conjunctiv are o formă ce nu prezintă diferențe de persoană și de număr. Identificarea persoanei și numărului se poate face numai în context.

Modele de conjugare:

	Conj. I	Conj. II	Conj. III	Conj. IV
<i>eu, tu, el, ea noi, voi, ei, ele</i>	<i>să fi adunat</i>	<i>să fi văzut</i>	<i>să fi înțeles</i>	<i>să fi vorbit / să fi doborât</i>

Formele perfectului conjunctiv pot fi disociate prin intercalarea unor adverbe sau pronume între *să* și verbul de conjugat. *Să mai fi răbdat puțin/ câteva minute, vedeai eclipsa de lună.*

Timpurile modului condițional-optativ

Prezentul condițional-optativ

Prezentul condițional-optativ exprimă o acțiune realizabilă. Ca timp absolut, exprimă o acțiune viitoare: *Aș dori să avem o bună cooperare pe plan național.* Folosit ca timp de relație, el exprimă acțiuni simultane sau posterioare momentului de referință exprimat de verbul din regentă: *Îmi părea că ar ascunde ceva.; Dacă mâine mi-ar spune cineva să plec, aș pleca.*

Prezentul condiționalului este un timp compus. Se formează de la verbul auxiliar *a avea* (*aș, ai, ar, am, ați, ar*) și infinitivul verbului de conjugat.

Modele de conjugare:

Conj. I	Conj. II	Conj. III	Conj. IV	
<i>aș aduna</i>	<i>aș vedea</i>	<i>aș înțelege</i>	<i>aș fugi</i>	<i>aș doborî</i>
<i>ai aduna</i>	<i>ai vedea</i>	<i>ai înțelege</i>	<i>ai fugi</i>	<i>ai doborî</i>
<i>ar aduna</i>	<i>ar vedea</i>	<i>ar înțelege</i>	<i>ar fugi</i>	<i>ar doborî</i>
<i>am aduna</i>	<i>am vedea</i>	<i>am înțelege</i>	<i>am fugi</i>	<i>am doborî</i>
<i>ați aduna</i>	<i>ați vedea</i>	<i>ați înțelege</i>	<i>ați fugi</i>	<i>ați doborî</i>
<i>ar aduna</i>	<i>ar vedea</i>	<i>ar înțelege</i>	<i>ar fugi</i>	<i>ar doborî</i>

Formele prezentului condițional-optativ pot fi disociate prin intercalarea unor adverbe între verbul auxiliar și infinitiv: *Aș mai vizita o dată Parisul.* Formele inverse ale prezentului condiționalului se disociază frecvent prin formele neaccentuate ale pronumelor personale și reflexive, elementele structurii fiind legate prin cratimă: *Jelui-m-aș și n-am cui.*

Perfectul condițional-optativ

Perfectul condițional-optativ exprimă o acțiune trecută nerealizată, prezentată ca ireală: *Dacă aș fi în locul vostru și aș putea să mă ascult, aș zice și eu că e poveste, grăi Parnasie.* (I. Groșan). Este preponderent un timp de relație.

Cu valoare de optativ, perfectul condițional exprimă o acțiune simultană cu momentul vorbirii. În această ipostază se actualizează ca timp absolut: *Tu ce ai fi făcut în locul lui?* (I. Groșan). Se folosește mai ales în formule de politețe.

Perfectul condițional-optativ este un timp compus cu o structură analitică. Se formează de la prezentul condițional al verbului *a fi* și participiul verbului de conjugat.

Modele de conjugare:

	Conj. I	Conj. II	Conj. III	Conj. IV
<i>aș fi</i> <i>ai fi</i> <i>ar fi</i> <i>am fi</i> <i>ați fi</i> <i>ar fi</i>	<i>adunat</i>	<i>văzut</i>	<i>trecut/înțeles</i>	<i>fugit/doborât</i>

Formele de perfect condițional pot fi disociate prin intercalarea unor adverbe între auxiliar și verbul de conjugat: *Aș mai fi vrut puțină apă.*

Timpurile modului prezumtiv. Prezentul prezumtiv

Prezentul prezumtiv exprimă o acțiune realizabilă în momentul vorbirii sau în viitor.

Ca timp absolut, se folosește în propoziții independente și exprimă o acțiune simultană cu momentul vorbirii (*Ce va fi făcând mama acum?*) sau o acțiune posterioară momentului vorbirii (*Vei fi dorind să mai vii la noi.*). Ca timp de relație, are drept moment de referință acțiunea verbului din regentă: *Simt că nu vor fi fiind supărați pe mine.*

Prezentul prezumtiv este un timp compus. Se formează de la viitorul indicativ al verbului auxiliar *a fi* și gerunziul verbului de conjugat.

Modele de conjugare:

	Conj. I	Conj. II	Conj. III	Conj. IV
<i>voi fi</i> <i>vei fi</i> <i>va fi</i> <i>vom fi</i> <i>veți fi</i> <i>vor fi</i>	<i>adunând</i>	<i>văzând</i>	<i>înțelegând</i>	<i>fugind/doborând</i>

La pers. 3 se folosește mai des forma populară a viitorului indicativ: *O fi fiind oare sănătoasă mama?*; *O fi știind el ce trebuie să facă?*

Perfectul prezumtiv

Perfectul prezumtiv exprimă o acțiune presupusă, anterioară momentului vorbirii. În funcție de context, poate fi folosit cu valoare absolută (*Prietenii ne vor fi căutat ieri*), dar și cu valoare relativă (*Cine știe dacă ne vor fi căutat prietenii noștri.*).

Perfectul prezumtiv este un timp compus. Se formează cu ajutorul formelor auxiliarului *a fi* la viitor indicativ + participiul verbului de conjugat. Este un timp omonim cu viitorul anterior.

Modele de conjugare:

	Conj. I	Conj. II	Conj. III	Conj. IV
<i>voi fi</i> <i>vei fi</i> <i>va fi</i> <i>vom fi</i> <i>veți fi</i> <i>vor fi</i>	<i>adunat</i>	<i>văzut</i>	<i>trecut/înțeles</i>	<i>fugit/doborât</i>

Modul imperativ

Imperativul are o formă temporală unică, realizată numai prin pers. 2 sg. și pl. Forma pozitivă și negativă: *Mergi! Mergeți! Nu merge! Nu mergeți!*

Imperativul pozitiv pers. 2 sg. are o formă egală cu prezentul indicativ. De cele mai multe ori, aceasta coincide:

cu pers. 3 sg. prezent indicativ	(el) <i>adună</i>	→	<i>Adună!</i> (tu)
	(el) <i>lucrează</i>	→	<i>Lucrează!</i> (tu)
	(el) <i>citește</i>	→	<i>Citește!</i> (tu)
sau cu pers. 2 sg. prezent indicativ	(tu) <i>taci</i>	→	<i>Taci!</i> (tu)
	(tu) <i>mergi</i>	→	<i>Mergi!</i> (tu)
	(tu) <i>dormi</i>	→	<i>Dormi!</i> (tu)

Imperativul pozitiv pers. 2 pl. este omonim cu prezentul indicativ pers. 2 pl.: (voi) *cântați* → *Cântați!* (voi); (voi) *lucrați* → *Lucrați!* (voi); (voi) *citiți* → *Citiți!* (voi).

Imperativul negativ pers. 2 sg. are pentru toate conjugările următorul model: *nu* + infinitivul prezent: *a fugi* → *Nu fugi!*; *a lucra* → *Nu lucra!*

Imperativul negativ pers. 2 pl. se formează după următorul model: *nu* + pers. 2 pl. prezent indicativ: (voi) *fugiți* → *Nu fugiți!*; (voi) *lucrați* → *Nu lucrați!*

Persoana și numărul

Categoria persoanei la verb este constituită, ca și la pronume, dintr-un sistem de trei termeni la numărul singular și alți trei, la plural.

Persoana și numărul se marchează, în structura timpurilor verbale simple, cu ajutorul desinențelor personale, iar la cele compuse, de regulă, prin formele verbului auxiliar:

a) timp verbal simplu: sg. – *ajung* (1), *ajungi* (2), *ajunge* (3), pl. – *ajungem* (1), *ajungeți* (2), *ajung* (3);

b) timp verbal compus: sg. – *am ajuns* (1), *ai ajuns* (2), *a ajuns* (3), pl. – *am ajuns* (1), *ați ajuns* (2), *au ajuns* (3).

După numărul persoanelor implicate în flexiune, verbele limbii române se clasifică în următoarele clase: a) verbe tripersonale (sau pluripersonale) și b) verbe unipersonale.

Verbele tripersonale au forme pentru toate persoanele și constituie majoritatea verbelor românești. Unipersonale sunt verbele care au forme numai pentru pers. 3. Aceste verbe exprimă procese atribuite lucrurilor, animalelor și plantelor: *a apune*, *a răsări*, *a lătra*, *a germina*, *a curge*, *a se altera*, *a înflori*, *a încolți* etc. Verbele impersonale sunt în afara categoriei gramaticale a persoanei, deoarece aceste verbe nu au un autor al acțiunii: *a ploua*, *a ninge*, *a tuna*.

În cadrul enunțului, persoana este exprimată dublu: prin pronume și prin forma flexionară a verbului. De aceea atunci când subiectul nu este exprimat printr-un substantiv, verbul se poate folosi fără pronumele cu funcția de subiect. Astfel, conform normelor limbii române, corecte sunt propozițiile: *Citesc o carte. Asculți muzică. Învățăm limba română. Când sunteți obosiți, dormiți bine.* Doar la pers. 3 forma verbului poate fi însoțită de pronumele personal respectiv sau de un substantiv: *El/Ion/Elevul citește o carte.*

Categoria numărului și a persoanei nu se actualizează la conjunctiv perfect care are o singură formă pentru toate persoanele și pentru ambele numere: *să fi lucrat*.

Unicul mod personal la care nu se actualizează sistemul gramatical al persoanei din cauze semantice este imperativul, care are forme doar pentru persoana a 2-a.

Genul

Categoria genului este caracteristică, în primul rând, participiului, precum și tuturor timpurilor verbale formate cu ajutorul participiului, deci categoria genului apare doar la diateza pasivă.

Desinența participiului exprimă totodată și numărul: *am fost lăudat* (m.)/ *lăudată* (f.), *ai fost lăudat* (m.)/ *lăudată* (f.), *a fost lăudat* (m.)/ *lăudată* (f.), *am fost lăudați* (m.)/ *lăudate* (f.), *ați fost lăudați* (m.)/ *lăudate* (f.), *au fost lăudați* (m.)/ *lăudate* (f.).

Formele nepredicative ale verbului (modurile nepersonale)

Formele nepredicative ale verbului sunt: infinitiv, gerunziu, participiu și supin. Caracteristica fundamentală a acestor forme este faptul că, de regulă, ele nu îndeplinesc funcția sintactică de predicat, deci sunt nepredicative. Întrucât au și o serie de trăsături prin care se apropie de nume, ele sunt numite și forme nominale.

Infinitivul

Infinitivul denumește acțiunea sau starea exprimate de verb fără a face referire la subiect. Infinitivul este forma-tip a verbelor sub care ele sunt înregistrate în dicționare. Forma infinitivului este alcătuită din prepoziția *a* și tema infinitivului:

<i>a</i> + tema infinitivului	conj. I	conj. II	conj. III	conj. IV
	<i>a aduna</i>	<i>a vedea</i>	<i>a înțelege</i>	<i>a fugi, a doborî</i>

Reprezentând forma la care verbul se aseamănă cu substantivul, infinitivul se definește prin trăsături substantivale și verbale. Trăsăturile verbale ale infinitivului sunt următoarele:

– are forme temporale (prezent și trecut) și de diateză: *a scrie* – *a fi scris*, *a stima* – *a fi stimat*;

– uneori, realizează funcția sintactică de predicat: *A se respecta indicațiile medicului.*;

– păstrează regimul verbului și poate primi toate complinirile acestuia: complemente directe și indirecte și complemente circumstanțiale: *A iubi copiii e o binecuvântare.*; *A-i ajuta pe alții înseamnă a fi altruist.*; *A suspina adânc.*;

– poate fi însoțit de un pronume neaccentuat reflexiv: *a-și cumpăra un costum*; *a se spăla pe dinți.*;

– intră în componența unor timpuri și moduri compuse (viitorul, condiționalul).

Trăsăturile substantivale ale infinitivului îi permit să realizeze toate funcțiile sintactice proprii acestei părți de vorbire: subiect: *A ierta e ușor, a uita e greu.*; atribut: *Dorința de a învăța era mare.*; complement direct: *Cu înțelegere și voie bună putem face multe.*; complement indirect: *Să te miști echivalează cu a trăi.*

În limba română se întâlnesc construcții în care infinitivul apare însoțit de diverse prepoziții: *Oratorul a început prin a-și expune punctul de vedere. Arta de a convinge oamenii nu o posedă fiecare. Lucrăm pentru a avea mulți bani.* Infinitivul intră în structura unor construcții cu valoare circumstanțială, numite construcții infinitivale. Aceste construcții se izolează când stau înaintea predicatului: *Fără a se gândi la ce spune, răspundea corect.* (L. Rebreanu).

În limba contemporană există tendința de a înlocui infinitivul prin conjunctiv. Această tendința se observă mai ales în limba vorbită.

Prepoziția *a* poate lipsi din structura formei de infinitiv în următoarele cazuri.

– când infinitivul intră în componența unor forme verbale compuse (viitor indicativ, prezent condițional și imperativ negativ singular): *voi face, voi crede, aș face, aș crede, nu striga!, nu te teme!*;

– după verbul *a putea* și foarte rar după verbul *a ști*: *nu pot lucra, poate face colțunași, nu știu cânta*;

– în construcțiile cu verbele *a avea* și *a fi* însoțite de pronumele relative *cine, ce* sau de adverbele *unde, când, cum*: *avem ce face, ai unde te duce, nu este ce mânca, nu avem când citi, nu are cine lucra.*

Gerunziul

Gerunziul este o formă verbală ce exprimă o acțiune în desfășurare. Este marcat de sufixele gramaticale *-ind, -ând*, care se adăugă la rădăcina verbului.

	conj. I	conj. II	conj. III	conj. IV
Rădăcina + sufixul <i>-ind/-ând</i>	<i>adunând subliniind</i>	<i>văzând</i>	<i>înțelegând</i>	<i>fugind coborând</i>

Fiind o formă verbală, gerunziul se caracterizează și prin trăsături proprii altor părți de vorbire, în special prin trăsături adverbiale. Caracteristicile verbale ale gerunziului se manifestă prin faptul că:

– poate avea subiect și păstrează rectiunea verbală: *L-am auzit plângând. Eu așteptam verdictul tremurând de frică.*

– primește diverse determinări necircumstanțiale sau circumstanțiale: *Admirând natura, te relaxezi.; Coloana de ostași înainta cântând.*

– intră în componența unor forme verbale compuse (prezumtiv prezent): *O fi plângând copilul.*

Funcția sintactică de bază a gerunziului este cea de complement circumstanțial. Acest fapt scoate în evidență natura adverbială a gerunziului: *Rănitul mergea șchiopătând.* În cazuri mai rare, gerunziul poate determina un substantiv obținând trăsături adjectivale: *Admir florile îmbobocind. Am văzut un copil plângând.* Când însă gerunziul se acordă în gen, număr și caz cu substantivul determinat, el trece definitiv în clasa adjectivului: *lebedă murindă, mâini tremurânde.* Pe lângă aceasta, gerunziul poate îndeplini și funcția de subiect (*Se aude tunând*), de complement direct (*Am auzit vorbindu-se de salariu*), de complement indirect (*Nu se mai sătura admirând peisajele montane*).

Gerunziul intră în componența unor construcții cu valoare circumstanțială. Construcțiile gerunziale antepuse predicatului și cele intercalate între subiect și predicat se izolează prin virgule: *Văzând-o așa frumoasă, m-am bucurat. Mama, văzând-o așa frumoasă, s-a bucurat.* Uneori, se pot izola și construcțiile gerunziale așezate după predicat (fiind distanțate de acesta prin alte părți de propoziție): *Toate rudele s-au bucurat nespus de mult, văzând-o așa frumoasă.*

Participiul

Participiul exprimă acțiunea ca o însușire statică a obiectului. Participiul se formează de la rădăcina verbului + sufixele: *-at, -ut, -s, -t, -it, -ît.*

Participiile au forme de gen, număr și caz: *lăudat, lăudată, lăudați, lăudate.* Comportamentul lor gramatical depinde însă de rolul îndeplinit în propoziție:

– în componența timpurilor verbale compuse la diateza activă participiul este invariabil: *am lăudat, ai lăudat, a lăudat, am lăudat, ați lăudat, au lăudat;*

– în structura timpurilor diatezei pasive ele își schimbă forma după număr și gen: *am fost lăudat, -ă, ai fost lăudat, -ă, a fost lăudat, -ă, am fost lăudați, -te, ați fost lăudați, -te, au fost lăudați, -te;*

– participiile care determină un substantiv se acordă cu acesta în gen, număr și caz: *elev lăudat, elevi lăudați, elevă lăudată, eleve lăudate.*

Participiul are afinități funcționale cu verbul și cu adjectivul. Caracteristicile verbale ale participiului se manifestă prin prezența lui în structura formelor verbale compuse. Când apare ca atribut sau nume predicativ, participiul se definește prin trăsături adjectivale.

Participiul intră în componența unor construcții circumstanțiale, numite construcții participiale, care se izolează atunci când sunt antepuse predicatului sau sunt intercalate între subiect și predicat: *Dusă pe gânduri, mama își așteaptă copiii. Mama, dusă pe gânduri, își aștepta copiii.*

Supinul

Supinul exprimă numele acțiunii sau stării, combinând caracteristicile verbului cu ale substantivului. Structura supinului este următoarea: prepozițiile *de, după, la, pentru, pe* + participiu: *de examinat, de văzut, de scris, de mers, de dormit, de coborât. De-nchinat, am mai avea, de băut așijderea, dară de mâncat – foicica fagului.* (I. Groșan).

Funcțiile sintactice ale verbului

În structura propoziției, verbul poate îndeplini următoarele funcții sintactice:

a) atunci când este la o formă predicativă, el are funcția sintactică de predicat: *Elevii cântă și dansează.*;

b) fiind la o formă nepredicativă, el poate funcționa în calitate de: subiect: *A ierta e ușor, a uita e greu.*; atribut: *Visul de a deveni profesor i s-a împlinit.*; nume predicativ: *Dorința lui era de a ajunge mai repede acasă.*; complement de relație: *De auzit, am auzit, dar de văzut, n-am văzut.*

Formarea verbelor

Procedeul fundamental prin care se formează verbele în limba română este derivarea și doar un număr foarte mic de verbe sunt constituite prin compunere.

Verbe formate prin derivare

Derivarea constă în crearea unor verbe noi prin adăugarea, substituirea sau suprimarea afixelor lexicale (prefixe, sufixe) la un cuvânt-bază. Astfel că, în cazul verbelor, procedeul derivării cunoaște trei aspecte: a) derivarea progresivă (prin adăugarea de prefixe sau sufixe la o bază lexicală), b) derivarea regresivă (prin eliminarea de sufixe de la o bază lexicală) și c) derivarea prin substituție de afixe. Cât privește derivarea progresivă, după tipul de afix care se atașează la rădăcină, aceasta poate fi de trei tipuri: derivarea cu prefixe, cu sufixe și derivare mixtă sau parasintetică. De fapt, pentru derivarea verbelor sunt caracteristice doar primele două tipuri.

Derivarea cu sufixe este procedeul de formare a unui verb nou prin adăugarea unui sufix după rădăcină. Din punctul de vedere al părții de vorbire la care aparține cuvântul-bază, sufixele pot contribui la crearea unor derivate diferite morfologic de bază. Astfel, cu ajutorul sufixelor se pot forma verbe de la substantive (*argint* + *-a* = *a arginta*), de la adjective (*alb* + *-i* = *a albi*), de la adverbe (*alături* + *-a* = *a se alătura*), de la interjecții (*cotcodac* + *-i* = *a cotcodăci*) și, în cazuri extrem de rare, de la pronume (*nimic* + *-i* = *a nimici*) și de la o prepoziție (*asupra* + *-i* = *a asupra*).

Verbele noi se pot forma prin simpla adăugare a semnului caracteristic de infinitiv (numit și sufix al infinitivului), fiind legat, uneori, de rădăcină prin anumite elemente de legătură:

-a – *a ancora*, *a brăzda*, *a dăuna*, *a se depărta*, *a deșerta*, *a fremăta*, *a grebla*, *a îndestula*, *a se minuna*, *a mobila*, *a pagina*, *a peria*, *a pășuna*, *a plusa*, *a spumega*;

-i – *a aburi*, *a se acri*, *a bucăți*, *a ciocăni*, *a ciripi*, *a coji*, *a se cruci*, *a se cuminti*, *a domni*, *a dușmăni*, *a flecări*, *a folosi*, *a găuri*, *a gândi*, *a se grozăvi*, *a se jertfi*, *a lungi*, *a murdări*, *a nedreptăți*, *a nenoroci*, *a nimici*, *a se oglindi*, *a orbi*, *a oțeli*, *a păgubi*, *a putrezi*, *a se răcori*, *a sărăci*, *a slăbi*, *a stăpâni*, *a se șubrezi*, *a unelti*, *a viscoli*, *a zădărnici*, *a zări*, *a zugrăvi*;

-ăi, *-âi*, *-ăni* – *a chiorăi*, *a chițai*, *a croncăi*, *a fonfăi*, *a foșăi*, *a găzdui*, *a se ghemui*, *a grohăi*, *a hămăi*, *a jefui*, *a măcăi*, *a mormăi*, *a orăcăi*, *a pufăi*, *a ronțai*, *a sforăi*, *a șontăcăi*, *a zornăi*, *a zupăi*; *a bâzăi*, *a cărcăi*, *a fâlfăi*, *a fâșăi*, *a gâlgăi*, *a mârăi*, *a pârăi*, *a scârțai*, *a țărăi*, *a vâjăi*; *a bocăni*, *a croncăni*, *a măcăni*, *a trăncăni*, *a țăcăni*, *a zăngăni*, *a zdrăngăni*;

-ăli, *-ări* – *a mângăli*, *a zăbreli*; *a frunzări*, *a se maimuțări*, *a plutări*, *a urmări*;

-ui – *a biciui*, *a cârmui*, *a cerui*, *a chefui*, *a chinui*, *a drăcui*, *a drumui*, *a jefui*, *a gerui*, *a mitui*, *a nitui*, *a părui*, *a palmui*, *a pietrui*, *a povățui*, *a prăfui*, *a prețui*, *a pricinui*, *a prilejui*, *a rânduui*, *a secătui*, *a sfătui*, *a smălțui*, *a spicui*, *a stivui*, *a tăinui*, *a terciui*, *a tălpuui*, *a undui*, *a vămui*, *a vărui*, *a viețui*, *a se zdrențui*, *a zimțui*, *a zurui*;

-î – *a izvorî*, *a se mohorî*, *a vișorî*.

Verbele noi se pot forma și cu ajutorul următoarelor sufixe propriu-zise:

-ifica – *a cocsifica*, *a electrifica*, *a planifica*, *a zeifica*;

-iona – *a atenționa*, *a concluziona*, *a se decepționa*, *a inscripționa*, *a obstrucționa*, *a ocaziona*, *a porționa*;

-iza – *a abstractiza*, *a se acutiza*, *a bagateliza*, *a clasiciza*, *a contoriza*, *a croniciza*, *a ecraniza*, *a esențializa*, *a igieniza*, *a mușamaliza*, *a opaciza*, *a operaționaliza*, *a se orășeniza*, *a româniliza*, *a secretiza*, *a tipiza*, *a maghiariza*, *a marginaliza*.

Derivarea cu prefixe este procedeul de creare a unui verb nou prin adăugarea unui prefix înaintea rădăcinii: *des-* + *a face* = *a desface*, *dez-* + *a aproba* = *a dezaproba*, *în-* + *nod* = *a înnoda*, *re-* + *a așeza* = *a reașeza*. Formarea verbelor noi prin derivarea cu prefixe se produce atât în interiorul aceleiași părți de vorbire (verb format de la o bază verbală), cât și între părți de vorbire diferite. În acest caz, verbele derivate prin prefixare sunt diferite

morfologic de baza lor. Astfel, verbele se pot forma prin derivare cu prefixe de la o bază verbală (*des-* + *tăinui* = *a destăinui*; *re-* + *deveni* = *a redeveni*; *sub-* + *înțelege* = *a subînțelege*), de la un substantiv (*în-* + *frumusețe* + *-a* = *a înfrumuseța*; *în-* + *seară* + *-a* = *a se însera*; *în-* + *dig* + *-ui* = *a îndigui*; *în-* + *zăpadă* + *-i* = *a înzăpezi*; *de-* + *șale* + *-a* = *a deșăla*), de la un adjectiv (*în-* + *bun* + *-a* = *a îmbuna*; *în-* + *crâncen* + *-a* = *a se încrâncena*) sau de la un numeral (*în-* + *doi* + *-i* = *a îndoi*). În cazurile de la urmă, odată cu sufixarea, la rădăcină se adaugă sufixul infinitivului. Aceasta este și cauza pentru care, în unele lucrări, verbele date, caracterizate prin atașarea simultană a unui prefix și a unui sufix, sunt considerate derivate parasintetice.

Prefixele cu ajutorul cărora se creează verbe noi în procesul de derivare de la alte verbe sau de la alte părți de vorbire sunt următoarele:

con-, *com-*, *co-* – *a compătimi*, *a se complăcea*, *a conlocui*, *a conlucra*, *a consemna*, *a se consfătui*, *a consfinți*, *a consimți*, *a constrânge*, *a contopi*, *a conviețui*;

des-, *dez-*, *de-* – *a decădea*, *a decodifica*, *a deconspira*, *a decurge*, *a desăvârși*, *a descifra*, *a desprinde*, *a destăinui*, *a dezamăgi*, *a dezbate*, *a dezincrimina*, *a dezinforma*, *a dezlănțui*, *a dezlega*, *a dezlipi*, *a dezmoșteni*, *a dezumfla*;

în-, *îm-* – *a încolți*, *a se încrâncena*, *a încrucișa*, *a îndruma*, *a înființa*, *a se înfiora*, *a înfricoșa*, *a îngrozi*, *a înlăcrima*, *a înnoi*, *a se însera*, *a înspăimânta*, *a întineri*, *a înverzi*, *a înveșnici*, *a învinovăți*, *a înzestra*;

ne- – *a necinsti*, *a nemulțumi*, *a nesocoti*;

răs-, *răz-*, *ră-* – *a rășfoi*, *a răsturna*, *a răsucii*, *a răsufla*, *a răzbuna*, *a se răSCOace*, *a răscroi*, *a se răscula*, *a răsufla*, *a răscumpăra*, *a rășfrânge*, *a rășînțelege*, *a răsplămădi*, *a răspopi*, *a răstălmăci*, *a răzbate*, *a răzbubui*, *a se răzgândi*, *a răzleți*, *a răzmuia*;

re- – *a reactualiza*, *a realege*, *a reaminti*, *a reangaja*, *a recalcula*, *a recalifica*, *a recăpăta*, *a rechema*, *a reciti*, *a recolora*, *a recompune*, *a reconvoaca*, *a recuceri*, *a recunoaște*, *a reda*, *a redeschide*, *a redescoperi*, *a redeștepta*, *a redeveni*, *a redobândi*, *a reexamina*, *a reface*, *a reformula*, *a regăsi*, *a reieși*, *a reînnoi*, *a reînvia*, *a relua*, *a renaște*, *a repovesti*, *a repune*, *a resimți*, *a restrânge*, *a retipări*, *a retrage*, *a retrimite*, *a reține*, *a revalorifica*, *a revedea*;

stră- – *a străbate*, *a străfulgera*, *a străluci*, *a strățăia*, *a se străvedea*;

O clasificare a prefixelor verbale din punctul de vedere al sensului este greu de realizat. Se pot însă delimita câteva subclase de prefixe care se definesc printr-un sens comun. Printre acestea se numără: prefixul cu sens negativ *ne-* (*a nemulțumi*); prefixul cu sens privativ „fără“, „a lipsi de“ *des-* (*a desfrunzi*, *a dezăpezi*, *a dezlăcăni*); prefixele care exprimă ideea de repetare a acțiunii *re-* (*a readmite*, *a realege*, *a rescrie*, *a revedea*); *răs-*, *răz-* (*a răstălmăci*, *a se răzgândi*); prefixe cu sensul „împreună cu“: *con-*, *com-*, *co-* (*a conlocui*, *a conlucra*).

În cazuri rare, unele prefixe se pot adăuga unui verb format prin prefixare. În acest caz, se ajunge la dubla prefixare (sau supraprefixarea), care reprezintă prezența simultană a două sau a mai multe prefixe la aceeași bază (*a dezlăcăni*, *a reîmpăduri*, *a reîntineri*).

Derivarea regresivă constă în eliminarea unui sunet sau a unui grup de sunete de la sfârșitul cuvântului pentru a forma cuvinte noi. Se delimitează două subclase de verbe formate prin derivarea regresivă:

a) verbe formate de la substantive: *a antologa* (< *antologie*), *a se autoservi* (< *autoservire*), *a calamita* (< *calamitate*), *a candida* (< *candidat*), *a corela* (< *corelație*), *a se deșertifica* (< *deșertificare*), *a furniza* (< *furnizor*), *a pălăvrăgi* (< *palavragiu*), *a picta* (< *pictor*), *a radiofica* (< *radioficare*), *a râșni* (< *râșniță*), *a regiza* (< *regizor*), *a șofa* (< *șofer*);

b) verbe formate de la adjective: *a aniversa* (< *aniversar*), *a se dezvăța* (< *dezvățat*), *a nedumeri* (< *nedumerit*), *a neferici* (< *nefericit*), *a se neliniști* (< *neliniștit*), *a nemuri* (< *nemuritor*), *a timora* (< *timorat*), *a vărza* (< *vărgat*), *a uzita* (< *uzitat*).

Derivarea prin substituție de afixe constă în înlocuirea unui afix derivativ (prefix sau sufix), existent în structura unui cuvânt, cu un alt afix derivativ. În cazul verbelor, derivarea prin substituție de afixe se realizează prin înlocuirea următoarelor prefixe:

– prefixul *în-* cu *des-*, *dez-*, *de-*: *des-* + [*în*]cățușa = *a descățușa*; *des-* + [*în*]câlci = *a descâlci*; *des-* + [*în*]creți = *a descreți*; *des-* + [*în*]curca = *a descurca*; *des-* + [*în*]funda = *a desfunda*; *dez-* + [*în*]doi = *a dezdoi*; *des-* + [*în*]ființa = *desființa*; *des-* + [*în*]frunzi = *a desfrunzi*; *des-* + [*în*]hăma = *a deshăma*; *dez-* + [*în*]noda = *a deznoda*; *dez-* + [*în*]vălui = *a dezvălui*; *dez-* + [*în*]văța = *a dezvăța*; *dez-* + [*în*]vinovăți = *a dezvinovăți*; *dez-* + [*în*]zăpezi = *a deszăpezi*, *de-* + [*în*]șuruba = *a deșuruba*;

– prefixul *î-* cu *con-*: *con-* + [*î*]plini = *a complini*;

– prefixul *a-* cu *des-*, *dez-*: *dez-* + [*a*]morți = *a dezmorți*; *de-* + [*a*]stupa = *a destupa*.

Verbele formate prin compunere

Puținele verbe compuse din limba română conțin în structura lor, pe lângă un verb, adverbul *bine*: *a binecuvânta*, *a binedispune*, *a binemerita*, *a binevoi* și pronumele reflexiv *sine*: *a se sinucide*. Se întâlnesc și verbe în componența cărora intră elemente de compunere fără existență independentă în limbă: *ante-* „înainte“, „în față“, „anterior“ (*a antedata*, *a antepune*); *auto-* „de la sine, prin sine“ (*a se autoadministra*, *a se autoamăgi*, *a se autoconserva*, *a se autoironiza*, *a se autopastișa*); *contra-* „împotriva“, „opus“ (*a contraface*, *a contrasemna*, *a contrazice*); *poli-* „multiplu“ (*a se policalifica*); *pre-* „înainte“, „anterior“ (*a precumpăni*, *a precuvânta*, *a prefabrica*, *a preface*, *a pregăti*, *a preîncălzi*, *a preîntâmpina*, *a prelinge*, *a preschimba*, *a presăra*, *a prescurta*, *a preselecta*, *a presimți*, *a prestabili*, *a presupune*, *a prevedea*, *a prevesti*, *a prezice*); *sub-* „dedesubt“, „în raport de subordonare“ (*a subalimenta*, *a subaprecia*, *a subdivide*, *a subestima*, *a subexpune*, *a subevalua*, *a subintitula*, *a subîmpărți*, *a subînchiria*,

a subîntinde, a subînțelege, a sublinia, a subscrie, a subzidi); supra- „deasupra“, „peste“ (a supraaglomera, a supraalimenta, a supraaprecia, a supradimensiona, a supraîncărca, a suprapopula, supraveghea); tele- „realizat de la distanță“ (a teleecraniza, a teleimprima, a telesemnaliza).

Locuțiunile verbale

Locuțiunile verbale reprezintă grupuri de cuvinte folosite în enunț cu valoarea unui verb. De cele mai multe ori, locuțiunile verbale, corespund unor verbe: *a ține minte (= a memoriza); a lua loc (= a se așeza); a o lua la fugă (= a fugi); a-l duce capul (= a se pricepe); a avea de gând (= a intenționa); a băga în draci (= a speria); a se face bine (= a se însănătoși); a se da de-a rostogolul (= a se rostogoli)* etc.

Caracteristica de bază a locuțiunilor verbale este prezența obligatorie, în structura lor, a unui verb. În limba română, printre verbele suport de la care se formează numeroase locuțiuni verbale se numără: *a avea (a avea asemănare, a avea bucurie, a avea o dorință, a avea nădejde), a băga (a băga de seamă, a băga în seamă), a da (a da naștere, a da drumul, a da crezare, a da de veste, a da un sfat, a da greș, a da înapoi, a se da jos), a face (a face o vizită, a face schimb, a se face bine, a se face colac, a se face lumină, a se face seară, a se face noapte), a fi (a fi pe placul cuiva, a-i fi cuiva drag), a lua (a lua parte, a lua ființă, a lua cuvântul, a lua în seamă, a-și lua zborul, a se lua la harță), a pune (a-și pune în gând, a se pune pe treabă), a ține (a ține seama, a se ține de cuvânt), a sta (a sta de vorbă, a sta la îndoială)* etc.

Verbul din structura locuțiunilor verbale are rolul de a preciza diateza, modul, timpul, persoana și numărul. În structura locuțiunilor verbale, pot apărea, alături de verb, și alte părți de vorbire: substantive, pronume, numerale, adverbe: *a face o plimbare, a prinde de veste, a o lua la fugă, a da înapoi, a-i părea rău*. Aceste părți de vorbire au rol lexical, contribuind în mai mare măsură decât verbul la sensul locuțiunii verbale. Unele locuțiuni verbale sunt împrumutate sau calchiate, în special din limba franceză: *a avea în vedere, a lua act de prezență, a trece în revistă, a cădea de acord* etc.

Prin comportamentul lor gramatical, locuțiunile verbale se aseamănă cu verbele. Datorită verbelor din structura lor ele pot exprima categoria timpului, modul, iar, unele dintre ele, și categoria diatezei: *a avea în vedere – a fi avut în vedere, a da uitării – a fi dat uitării, a lua la întrebări – a fi luat la întrebări, a pune la curent – a fi pus la curent, a trece în revistă – a fi trecut în revistă*.

În enunț, locuțiunile verbale se manifestă ca și verbele cu care sunt echivalente din punct de vedere semantic: ele îndeplinesc funcția sintactică de predicat și pot fi determinate de complemente directe, indirecte sau circumstanțiale: *Nu pot să-mi aduc aminte nimic. Ne-am dat seama prea târziu că soluția este greșită*.

ADVERBUL

Adverbul este partea de vorbire care exprimă o caracteristică a unei acțiuni sau circumstanța în care se desfășoară o acțiune sau există o însușire (*așa, repede, aici, aproape, acum, azi, uneori*). Adverbul răspunde la întrebările *când? unde? cum?*

Adverbul face parte din clasa cuvintelor neflexibile, chiar dacă dispune de categoria gradelor de comparație. Gradele de comparație la adverb sunt exprimate cu ajutorul unor cuvinte cu rol de instrumente gramaticale, în timp ce adverbul propriu-zis nu suferă niciun fel de modificări formale.

Din punct de vedere sintactic, adverbul este o parte de vorbire care îndeplinește o funcție sintactică în structura enunțului. Funcționând ca element subordonat, adverbul poate determina un verb arătând când, unde și cum se desfășoară o acțiune: *Vine azi. Suntem acasă. Lucrează bine*. Adverbul mai poate determina un adjectiv (*aproape mort*), un alt adverb (*prea devreme*) sau o interjecție (*Hai mai iute!*). Adverbul poate apărea și în calitate de determinat al unui nume, fiind legat de acesta printr-o prepoziție (*ziua de ieri, acesta de aici*). Rolul fundamental al adverbului este acela de determinant al verbului, de aceea, în enunț, el funcționează, cel mai frecvent, în calitate de complement circumstanțial.

Clasificarea adverbelor după înțeles

După modul de exprimare a caracteristicii sau a circumstanței, adverbele sunt de două feluri: a) adverbe nepronominale și b) adverbe pronominale.

Adverbele nepronominale sau propriu-zise denumesc direct caracteristici sau circumstanțe ale acțiunilor. După înțelesul lor, acestea se pot împărți în următoarele categorii: a) adverbe de mod, b) adverbe de loc, c) adverbe de timp.

Adverbele de mod exprimă modul sau felul în care se desfășoară acțiunea verbului. Adverbele de mod răspund la întrebarea *cum?* Ele reprezintă cea mai numeroasă clasă și au foarte multe nuanțe de sens. Din punct de vedere semantic, ele se împart în următoarele categorii:

a) de mod propriu-zise: *abia, așa, bine, rău, mereu, încet, repede, ușor, greu, amar, bărbătește, frățește, omeneste, prietenește*;

b) de cantitate: *aproape, aproximativ, atât, cam, circa, întrucâtva, îndeajuns, suficient, destul, puțin, mult*;

c) de probabilitate și posibilitate: *poate, probabil, pesemne, oare, cică, parcă, posibil*;

d) de afirmație: *da, desigur, evident, firește, negreșit, bineînțeles, sigur, realmente*;

- e) de negație: *nu, nici, nicidecum*;
- f) de restricție: *decât, deja, doar*;
- g) de precizare (subliniere): *chiar, numai, tocmai, deodată, anume*;
- h) de durată (iterative): *mai, încă, mereu, neconținut, neîntrerupt, permanent, tot, iarăși, adesea, arareori, deseori, câteodată*.

Adverbele de loc arată locul unde se desfășoară acțiunea verbului. Adverbele de loc răspund la întrebarea *unde*? Cele mai frecvente adverbe de loc sunt următoarele: *acasă, afară, înăuntru, aproape, departe, jos, sus, deasupra, dedesubt, înainte, înapoi, alături, împrejur, pretutindeni, aiurea*.

Adverbele de timp exprimă timpul în care se desfășoară acțiunea verbului. Adverbele de timp răspund la întrebarea *când*? Cele mai frecvente adverbe de timp sunt următoarele: *astăzi, mâine, poimâine, ieri, îndată, degrabă, deunăzi, odinioară, odată, demult, devreme, târziu, totdeauna*.

Adverbele pronominale exprimă indirect, prin raportare la context, caracteristica sau circumstanța în care se desfășoară o acțiune. În propoziție ele substituie adverbele nepronominale. După semnificația lor, se împart în următoarele subclase:

- a) demonstrative: *acolo, acum, aici, așa, atunci, încoace, încolo*;
- b) interrogative: *cum?, unde?, încotro?, dincotro?, când?, cât?*;
- c) relative: *cum, unde, încotro, când, cât*;
- d) nehotărâte: *oricum, orișicum, cumva, altcumva, oarecum, oriunde, orișunde, undeva, altundeva, oriîncotro, oricând, orișicând, cândva, altcândva, altădată, oricât, orișicât*;
- e) negative: *nicidecum, nicăieri, niciodată, nicicând, nicicât*.

Clasificarea adverbilor după formă

Din punctul de vedere al structurii lor, adverbele se împart în următoarele două subclase: a) adverbe simple și b) adverbe compuse.

Din categoria adverbilor simple (marea majoritate) fac parte adverbele primare, adverbele moștenite și adverbele împrumutate (*azi, ieri, mereu, așa, cum, când*), precum și cele provenite din alte părți de vorbire (*absolut, destul, exact, încet, părintește, pieziș, totalmente*).

Adverbele compuse sunt formate prin îmbinarea a cel puțin două cuvinte într-o unitate lexicală nouă. Ele pot conține în structura lor un adverb și un substantiv (*azi-dimineață, ieri-noapte, mâine-seară*), două adverbe (*oriunde, oarecum, orișicând, târâș-grăpiș*), o prepoziție și un adverb (*de abia, până când, până unde, dincotro*).

Gradele de comparație

Adverbele, ca și adjectivele, au trei grade de comparație:

– Gradul comparativ, care are trei aspecte: de superioritate, de egalitate și de inferioritate: *mai repede, tot așa de repede, mai puțin repede*;

– Gradul superlativ relativ, care poate avea numai două aspecte: de superioritate și de inferioritate: *foarte repede*, *foarte puțin repede*;

– Gradul superlativ absolut, cu două aspecte: de superioritate și de inferioritate: *cel mai repede*, *cel mai puțin repede*.

Gradele de comparație se formează cu ajutorul aceluiași mijloc ca și la adjective: adverbele *mai* și *foarte*, grupurile de cuvinte: *tot așa de*, *tot atât de*, *la fel de*, *mai puțin*, *foarte puțin* și articolul adjectival *cel*, care în structura gradului superlativ relativ este invariabil.

Structura gradelor de comparație

Gradele de comparație	de superioritate	de egalitate	de inferioritate
comparativul	<i>mai repede</i>	<i>tot așa de repede</i> <i>tot atât de repede</i> <i>la fel de repede</i>	<i>mai puțin repede</i>
superlativul relativ	<i>cel mai repede</i>	–	<i>cel mai puțin repede</i>
superlativul absolut	<i>foarte repede</i>	–	<i>foarte puțin repede</i>

Construcțiile comparative

Gradul comparativ se folosește în următoarele construcții:

Comparativul de superioritate	<i>El merge</i>	<i>mai repede</i>	<i>ca decât</i>	<i>tine.</i>
Comparativul de egalitate	<i>El merge</i>	<i>tot așa de repede</i> <i>tot atât de repede</i> <i>la fel de repede</i>	<i>ca (și)</i>	<i>tine.</i>
Comparativul de inferioritate	<i>El merge</i>	<i>mai puțin repede</i>	<i>ca decât</i>	<i>tine.</i>

Gradul superlativ relativ se folosește în următoarele construcții:

Superlativul relativ de superioritate	<i>El merge cel mai repede</i>	<i>dintre noi.</i> <i>din clasă.</i> <i>de aici.</i>
Superlativul relativ de inferioritate	<i>El merge cel mai puțin repede</i>	<i>dintre noi.</i> <i>din clasă.</i> <i>de aici.</i>

Gradul superlativ absolut se folosește în construcții fără cel de al doilea termen de comparație: *El merge foarte repede*. *El merge foarte puțin repede*.

Clasificarea adverbelor după posibilitate de a avea grade de comparație

În raport cu categoria gradelor de comparație adverbele au un comportament eterogen. În funcție de posibilitate de a admite categoria dată, se disting: a) adverbe care au grade de comparație și b) adverbe fără grade de comparație.

Din categoria adverbelor care au grade de comparație fac parte:

– cele mai multe adverbe de mod propriu-zise: *bine, rău, încet, repede, greu, ușor, tare* etc.;

– unele adverbe de loc: *aproape, departe, jos, sus* etc.

– unele adverbe de timp: *curând, devreme, târziu* etc.

În clasa adverbelor care nu au grade de comparație din motive semantice intră următoarele adverbe:

– adverbele pronominale: *așa, acum, aici, acolo, atât, oricum, oriunde, oricând, oricât* etc.;

– unele adverbe de mod propriu-zise: *întocmai, degeaba, sufletește, omeneste* etc.;

– adverbe de mod de afirmație și de probabilitate: *da, nu, ba da, ba nu; poate, probabil, parcă, oare* etc.;

– o mare parte dintre adverbele de loc: *acasă, alături, pretutindeni* etc.;

– numeroase adverbe de timp: *azi, mâine, ieri, actualmente, odinioară, totdeauna, zilnic, câteodată, uneori, alteori, mereu* etc.;

– majoritatea adverbelor de cantitate: *destul, circa, suficient, întrucâtva* etc.;

Din categoria adverbelor care nu admit gradele comparație fac parte și adverbele care prin însăși semantica lor lexicală exprimă un anumit grad de comparație: *enorm, excelent, extrem, formidabil* etc.

Există puține adverbe care se folosesc numai la gradul comparativ de superioritate: *mai abitir, mai ales, mai presus, mai prejos*. Câteva adverbe de loc pot fi folosite doar la comparativul de superioritate și la superlativul absolut: *mai/prea încoace, mai/prea încolo, mai/prea înainte, mai/prea înapoi*.

Întrebuințarea și funcțiile sintactice ale adverbului

În ce privește comportamentul lor sintactic, adverbele din limba română se împart în următoarele subclase:

a) adverbe cu funcție sintactică de parte de propoziție. Din categoria dată fac parte adverbele de mod (*încet, repede*), de loc (*aproape, departe, sus, jos, înainte, înapoi*), de timp (*astăzi, mâine, poimâine*). Aceste adverbe pot îndeplini următoarele funcții sintactice:

– complement circumstanțial de mod: *Merge încet*.

– complement circumstanțial de loc: *Locuiește aproape*.

– complement circumstanțial de timp: *Plecăm mâine. Aceasta a fost demult.*

– atribut: *Nu am citit ziarele de azi. Casa de acolo este a prietenului meu.*

– nume predicativ: *Astfel e lumea. Așa sunt toți oamenii.*

Adverbele din subclasa dată au, de cele mai multe ori, ca termen regent un verb: *Ei, oameni buni, cred că acum ați priceput.* (I. Creangă); *Nechifor Lipan s-a arătat totdeauna foarte priceput în meșteșugul oieritului.* (M. Sadoveanu); *Camarazii lui Zaharia erau departe.* (Cezar Petrescu).

b) adverbe care funcționează în calitate de predicate. În subclasa dată intră adverbele care pot îndeplini singure funcția de predicat. Este vorba de așa-numitele adverbe de modalitate (*firește, bineînțeles, desigur, sigur, evident, firește, negreșit, poate, posibil, probabil*): *Poate azi va ploua.*

c) adverbe care constituie singure o propoziție. Este vorba de adverbele de afirmație și de negație (*da, nu, ba da, ba nu*), care alcătuiesc propoziții neanalizabile: – *Ai citit romanul?* – *Da.* – *Ai fost la școală?* – *Nu.*

d) adverbe fără funcție sintactică. În clasa dată intră mai multe feluri de adverbe care sunt eterogene în plan semantic și funcțional. În primul rând, din categoria adverbilor care nu pot fi părți de propoziție fac parte: *barem, măcar, doar, chiar, numai, oare, mai, foarte, prea, bunăoară, anume* etc. Adverbele în cauză sunt lipsite de autonomie semantică și sintactică: *Numai în sufletele lor buimăcite mai stăruiau scânteii multicolore, mângâietoare...* (L. Rebreanu); *Acestea sunt fapte care măcar pentru o bucată de timp nu se uită.* (Cezar Petrescu). La analiza sintactică ele se iau împreună cu părțile de vorbire pe care le însoțesc.

În al doilea rând, se disting unele adverbe, care au rolul de instrument gramatical servind la formarea gradelor de comparație: *mai, foarte, prea.*

În sfârșit, în clasa dată se delimitează unele adverbe care pot funcționa în calitate de element de relație, stabilind legătura dintre propoziția subordonată și regenta ei. Acestea sunt adverbele pronominale relative (*cum, unde, când, cât*) și unele adverbe pronominale nehotărâte (*oricum, oriunde, oricând, oricât*).

Formarea adverbilor

În limba română, adverbele noi se pot forma prin derivare, prin compunere sau prin conversiune.

Adverbe formate prin derivare

Adverbele derivate se formează, în principal, cu ajutorul sufixelor. Există un număr mic de sufixe folosite în derivarea adverbilor: *-(ic)ește, -iș/-âș, -mente*. Dintre acestea, doar cel dintâi este un sufix productiv. Toate sufixele adverbiale servesc la formarea adverbilor de mod de la teme substantive, adjective sau verbale:

Sufixul *-(ic)ește* formează adverbe de la teme:

a) substantivele: *bănește, bărbătește, grecește, firește, frățește, iepurește, împărătește, haiducește, lupește, mânzește, mitocănește, omeneste, orașenește, păgânește, părintește, păsărește, românește, sufletește, tinerește, vitejește;*

b) adjectivele: *istoricește, moralicește, nebunește, orbește, politicește, teoreticește.*

Sufixul *-iș/-ăș* formează adverbe de la teme:

a) substantivele: *cruciș, grăpiș, fățiș, furiș, morțiș, pândiș, pieptiș, pieziș, ponciș;*

b) adjectivele: *chiorăș, lățiș, lungiș, orbiș;*

c) verbale: *boldiș, curmeziș, pitiș, pituliș, târăș.*

Cu ajutorul sufixului *-mente* se formează, după modele franceze sau italiene, adverbe de la teme adjectivele: *actualmente, completamente, generalmente, literalmente, necesarmente, sinceramente, singularmente, totalmente.*

În română se întâlnesc și câteva adverbe formate cu ajutorul sufixelor diminutive: *încetinel, binișor, depărțișor, repejor.*

Unicul prefix cu care se pot constitui derivate adverbiale este prefixul negativ *ne-*. Cu ajutorul lui se formează adverbele de la alte adverbe: *necreștinește, neomeneste, neprieteneste.*

Adverbe formate prin compunere

Trăsătura formală care deosebește adverbele compuse de cele derivate este structura lor, având în vedere că primele sunt alcătuite din cel puțin două unități lexicale cu sens lexical deplin. Adverbele compuse sunt foarte răspândite în limba română. Ele sunt de următoarele tipuri:

1) adverb + adverb (uneori provenit din participiu) sau numeral: *bineînțeles, câteodată, nicicând, nici(de)cum, niciodată, numai, numaidecât, totodată, totuna;*

2) adverb + substantiv: *ieri-seară, azi-dimineață, mâine-seară;*

3) adjectiv + substantiv: *altădată, altfel, astfel, bunăoară, deseori, rareori, uneori;*

4) prepoziție (± prepoziție) + adverb: *adesea, arar, deasupra, decât, degeaba, demult, deplin (și adjectiv), desigur, dinadins, dinăuntru, împotriva, înadins, îndeaproape, îndelung, întocmai, (mai) prejos, (mai) presus;*

5) prepoziție (± prepoziție) + substantiv: *acasă, anume, aseară, defel, degrabă, deloc, deodată, departe, deval, devreme, dimpotrivă, diseară/ deseară, împrejur, încontinuu;*

6) prepoziție (± prepoziție) + numeral: *deodată, împreună, întruna;*

7) verb + conjuncție: *parcă, cică (pop.), mătincă (pop.)*

8) elementul inițial *fie(și)-, oare(și)-, ori(și)-* + adverb: *fiecum (înv.), oare(și)cum, oricând, oricum, oriîncotro, ori(și)cât;*

9) adverb + elementul final *-va*: *cândva, cumva, undeva;*

10) adverb + elementul final *-și*: *cătuși, iarăși, totuși.*

Adverbe formate prin conversiune

În limba română adverbele se pot forma și prin trecerea cuvintelor de la o altă parte de vorbire în clasa adverbilor. Noile adverbe formate prin conversiune reprezintă rezultatul utilizării unor elemente din alte clase lexico-gramaticale cu funcția sintactică a adverbului. Pot căpăta valoare adverbială adjectivele, substantivele, numerele și verbele.

Cel mai productiv tip de conversiune este adverbializarea adjectivelor. Procedeu dat are un caracter aproape regulat în cazul adjectivelor calificative. Astfel, cele mai multe adjective calificative, datorită asemănării de conținut cu adverbele, pot fi întrebuințate (cu forma de masculin) și ca adverbe de mod: (*un om*) *ciudat* > (*se poartă*) *ciudat*; (*un tânăr*) *elegant* > (*se îmbracă*) *elegant*; (*un copil*) *frumos* > (*cântă*) *frumos*; (*un sac*) *greu* > (*se mișcă*) *greu*; (*un roman*) *interesant* > (*povestește*) *interesant*, (*un om*) *rău* > (*se uită*) *rău*, (*un plan*) *temeinic* > (*muncește*) *temeinic*. Devenite adverbe, adjectivele calificative au ca termen regent un verb sau un adjectiv, fiind invariabile în raport cu categoriile de gen, număr și caz.

La fel ca și adjectivele, se pot adverbializa și unele participii. Cazurile de utilizare a participiilor cu valoare adverbială sunt însă puțin numeroase: (*a ține*) *ascuns*, (*a vorbi*) *deschis*.

Procedeu conversiunii substantivelor prin adverbializare este mai puțin productiv. Prin procedeu dat se pot forma adverbe de mod și de timp. Sunt folosite cu valoarea unui adverb de mod substantivele din componența unor construcții expresive, care la origine presupun o comparație. În felul acesta, conversiunea substantivelor din componența acestor construcții se produce ca urmare a unei elipse: *a dormi* [*ca un*] *buștean*. Atunci când sunt folosite ca adverbe, aceste unități lexicale determină un verb și răspund la întrebarea *cum*?

În aceste construcții substantivele adverbializate sunt utilizate cu o formă unică, cea de nominativ-acuzativ singular nearticulat. După conținutul exprimat, construcțiile în care se folosesc substantivele adverbializate sunt de două tipuri: construcții cu valoare modală (*a se face colac/covrig*, *a se strânge ciorchine/ciucure/grămadă/mănunchi/roi*) și construcții cu valoare cantitativ-intensivă. Acestea de la urmă sunt mai numeroase, reprezentând mijloace de exprimare a superlativului absolut. În construcțiile date, substantivele se adverbializează prin utilizarea lor în contexte verbale (*a curge gârlă*, *a lega fedeleș*, *a merge strună/ceas*, *a pleca glonț/puşcă*, *a tăcea chitic*, *a tremura vargă*, *a se ține scai*.) sau în contexte adjectivale (*bătut măr*, *beat pulbere*, *beat turtă*, *curat lacrimă*, *deștept/supărat/frumoasă foc*, *gol puşcă*, *îndrăgostit lulea*, *înghețat bocnă*, *înghețat tun*, *răcit cobză*, *sărat ocnă*, *singur cuc*, *uscat iască*).

Pot deveni adverbe de timp substantivele cu valoare temporală, care denumesc anotimpuri, zile ale săptămânii sau părți ale zilei (*toamna*, *iarna*, *vara*, *luni*, *marți*, *joi*, *ziua*, *noaptea*, *dimineața*, *seara*). Substantivele cu valoare temporală se pot folosi ca adverbe, fiind, de cele mai multe ori, la forma

articulată: *Ziua ninge, noaptea ninge, dimineața ninge iar.* (V. Alecsandri). *Toamna se numără bobocii.* (Folclor). Numele zilelor pot apărea ca adverbe și la forma nearticulată: *Luni am test la engleză.* Când sunt folosite la forma articulată, numele zilelor au sensul „în fiecare zi de...”: *Sâmbăta (= în fiecare zi de sâmbătă) merg la țară.* Pentru exprimarea acestei nuanțe de sens la celelalte substantive cu valoare adverbială se folosește forma de plural articulată hotărât: *Serile (= în fiecare seară) citesc până târziu.*

În anumite condiții sintactice, poate căpăta valoare de adverb și pronumele relativ-interogativ *ce*. Atunci când determină un verb, un adjectiv sau un adverb, adverbul de proveniență pronominală are sensul „cât de tare”, „cât de mult”: *Ce mare te-ai făcut! Ce m-aș mai plimba pe malul mării!*

Locuțiunile adverbiale

Locuțiunile adverbiale sunt grupuri de cuvinte, cu sens unitar, care îndeplinesc rolul unui adverb: *de nevoie, din greșeală, pe îndelete* etc. Locuțiunile adverbiale conțin în structura lor:

– un substantiv (sau un adjectiv substantivizat), un pronume, un numeral, un verb la supin sau un adverb cu una sau mai multe prepoziții: *de voie, de nevoie, de milă, de formă, de ajuns, de-a berbeleacul, de-a pururea, cu binele, cu frumosul, cu asprime, cu forța, cu încetul, cu carul, cu ghiotura, cu nemiluita, cu totul, cu toții, fără teamă, fără îndoială, în grabă, în tăcere, în esență, într-o clipă, la întâmplare, la pas, la nesfârșit, din răputeri, din plin, din nou, pe dinafară, pe apucate, pe neașteptate, pe negândite, pe neobservate, pe îndelete, pe alese, pe rupte, pe tăcute, pe nepusă masa, pe de rost, de-a latul, de-a curmezișul, de-a lungul, de dimineață, peste noapte, cu timpul, de la o vreme* etc.

– substantive, pronume sau adverbe repetate introduse prin una sau două prepoziții: *față în față, cap în cap, cap la cap, nas în nas, rând pe rând, încetul cu încetul, clipă de clipă, zi de zi, an de an, din vreme în vreme, din ce în ce, din când în când, cu una cu două* etc.

– părți de vorbire asemănătoare, care rimează: *calea-valea, harcea-parcea, val-vârtej, vrând-nevrând, târâș-grăpiș, hodoronc-tronc, ici-colo* etc.

Locuțiunile adverbiale au același comportament gramatical ca și adverbele propriu-zise. Unele dintre ele pot fi folosite la un anumit grad de comparație: *cu socoteală – mai cu socoteală, din timp – mai din timp.* În plan sintactic, locuțiunile adverbiale se caracterizează prin faptul că îndeplinesc funcția sintactică de complement circumstanțial: *Izbea cu bocancii lui militărești, amenințând destul de tare și fără teamă pe toți cei dinăuntru.* (M. Preda). *E drum prost, dar ieșim repede într-o poiană, și acolo putem sta de vorbă fără teamă.* (M. Eliade).

PREPOZIȚIA

Prepoziția este o parte de vorbire cu rol de cuvânt ajutător care exprimă raportul sintactic de subordonare dintre cuvinte în cadrul propoziției. După rolul morfologic îndeplinit, prepoziția face parte din categoria elementelor de relație. Prin urmare, ea implică prezența a doi termeni care sunt cuvinte autonome și dintre care unul este termenul regent, iar cel de al doilea subordonatul acestuia: *o pădure de stejari, casa de lângă drum, a se sfătui cu prietenii, a intra în vagon*.

În plan semantic, prepoziția se definește printr-un sens abstract, care se precizează doar în context. Fiind lipsită de autonomie semantică, prepoziția nu are funcție sintactică proprie. Ea reprezintă un instrument gramatical, care exprimă relații de subordonare numai în limitele unei propoziții. Astfel, la nivel intrapropozițional, prepoziția introduce, de cele mai dese ori, attribute sau complemente pe care le leagă de cuvintele determinate de acestea: *drum de țară, ziua de mâine, a tăia pâine cu cuțitul, a merge spre casă*.

Din punct de vedere morfologic, prepoziția este o parte de vorbire neflexibilă.

Clasificarea prepozițiilor

După structură, prepozițiile sunt de două feluri: a) prepoziții simple și b) prepoziții compuse. Din prima categorie fac parte:

a) prepozițiile primare; sunt prepozițiile vechi, moștenite din latină: *a, asupra, către, contra, cu, de, după, fără, în, între, întru, la, lângă, pe, pentru, peste, până, spre, sub*. La aceste prepoziții, făcând parte din fondul principal de cuvinte al limbii române, se adaugă unele prepoziții neologice: *grăție, pro, supra*.

b) prepozițiile provenite din alte părți de vorbire prin schimbarea clasei gramaticale; acestea pot fi formate de la:

– adverbe: *dedesubtul, dinaintea, dinapoia, dindărătul, înaintea, înapoia, îndărătul, înăuntrul, împrejurul, împotriva*; deși sunt considerate simple, aceste prepoziții conțin în structura lor, pe lângă adverbul de la care sunt formate, și formantul *-ul, -a*, omonim cu articolul enclitic. Acesta asigură distingerea prepozițiilor de adverbele corespunzătoare: *Privește împrejur.* (adv.) → *Toți s-au adunat împrejurul lui.* (prep.). *Merge înainte.* (adv.) → *A sosit înaintea noastră.* (prep.).

– participii: *datorită, mulțumită*.

În clasa prepozițiilor compuse intră:

a) prepozițiile formate prin contopirea a două prepoziții primare: *deasupra* (< *de+asupra*), *despre* (< *de+spre*), *din* (< *de+în*), *dinspre* (< *de+înspre*), *dintre* (< *de+între*), *înspre* (< *în+spre*), *prin* (< *pre+în*), *printre* (< *pre+între*);

b) prepozițiile formate prin alăturarea a două prepoziții primare: *de către*, *fără de*, *de pe*, *de după*, *de la*, *de lângă*, *de peste*, *pe lângă*, *pe sub*, *până la*, *până spre* etc.

Prin comportamentul lor gramatical, se apropie de prepoziții și alte unități lexicale, printre care: unele adverbe: *ca* (comparativ), *cât*, *decât*, *asemenea*, *aidoma*, *conform*, *contrar*, *drept*, *potrivit*, *exclusiv* și unele gerunzii: *excluzând*, *privind*, *vizând*.

Regimul cazual al prepozițiilor

Folosite înaintea unor cuvinte care se declină (substantive, pronume, numere), prepozițiile le impun acestora o anumită formă de caz. Din acest punct de vedere, se disting următoarele feluri de prepoziții:

a) Prepoziții cu regim de acuzativ. Acestea sunt:

– prepozițiile simple primare, cu excepția prepozițiilor *asupra* și *contra*: *lângă mine*, *despre voi*, *în țară*, *la prânz*, *după ore*;

– prepozițiile compuse, cu excepția prepoziției *deasupra*: *de după nori*, *până la gară*, *de către prieteni*;

b) Prepoziții cu regim de genitiv. Din această subclasă fac parte:

– prepozițiile formate prin conversiunea adverbilor (cu ajutorul formanților -*l*, -*a*): *înaintea casei*, *împrejurul lacului*, *îndărătul ușii*, *împotriva vântului*;

– prepozițiile *asupra*, *deasupra* și *contra*: *asupra dușmanului*, *contra lor*, *deasupra oceanului*.

c) Prepoziții cu regim de dativ: *datorită*, *mulțumită*, *grație*: *datorită fratelui*, *mulțumită părinților*, *grație timpului frumos*.

Locuțiunile prepoziționale

Locuțiunea prepozițională este un grup de cuvinte cu un sens unitar, care îndeplinește rolul unei prepoziții. Ea este alcătuită din una sau mai multe prepoziții și o altă parte de vorbire (substantiv, adverb): *în fața casei*, *în jurul pământului*.

Din punctul de vedere al raportului exprimat, locuțiunile prepoziționale se împart în următoarele clase:

Locuțiunile prepoziționale:	
– de loc:	<i>de-a lungul, de-a latul, din afara, din fața, în afara, în dosul, în dreapta, în dreptul, în fața, în jurul, în mijlocul, în preajma, în spatele, în stânga, în urma, pe de asupra, pe dinaintea, pe dinapoia, alături de, aproape de, departe de, dincoace de, dincolo de, din jos de, din sus de;</i>
– de timp:	<i>de dinaintea, în cursul, în timpul, în vremea, la începutul, la mijlocul, la sfârșitul, pe timpul, pe vremea, înainte de, odată cu;</i>
– de mod:	<i>asemănător cu, conform cu, contrar cu, în conformitate cu, în funcție de, în raport cu, întocmai ca, în rând cu, la fel cu, potrivit cu;</i>
– de cauză:	<i>din cauza, din pricina, din cauză de;</i>
– de scop:	<i>cu scopul, în scopul, în vederea;</i>
– condiționale:	<i>în cazul, în ipoteza, în caz de;</i>
– concesive:	<i>în ciuda, în pofida, cu tot (toți, toată, toate);</i>
– sociative:	<i>cu tot cu, dimpreună cu, împreună cu, laolaltă cu;</i>
– instrumentale:	<i>cu ajutorul, prin intermediul, prin mijlocirea;</i>
– de relație:	<i>din partea, în privința, sub aspectul, sub raportul, cât despre, cât pentru, cât privește, cu privire la, în ce privește, în legătură cu, privitor la, referitor la, relativ la;</i>
– opoziționale:	<i>în locul, în loc de;</i>
– cumulative:	<i>în afara, (în) afară de, pe lângă;</i>
– de excepție:	<i>cu excepția, în afara, (în) afară de.</i>

Regimul cazual al locuțiunilor prepoziționale

Când introduc cuvinte care se declină (substantive, pronume, numere), locuțiunile prepoziționale, la fel ca și prepozițiile, le impun o anumită formă de caz. După regimul cazual, locuțiunile prepoziționale se împart în următoarele subclase:

a) Locuțiuni prepoziționale cu regim de acuzativ. Din această categorie fac parte locuțiunile prepoziționale al căror ultim element este o prepoziție primară simplă: *afară de tine, înainte de război, aproape de casă.*

b) Locuțiuni prepoziționale cu regim de genitiv. În această subclasă intră locuțiunile prepoziționale al căror ultim element este un substantiv articulat hotărât (-l, -a): *cu ajutorul prietenilor, din cauza gerului, cu excepția lui, în fața școlii.*

Rolul și raporturile exprimate de prepoziții

În structura enunțului, prepoziția nu îndeplinește funcția sintactică de parte de propoziție. Împreună cu părțile de vorbire pe care le introduce, prepoziția formează un grup prepozițional, care reprezintă o unitate sintactică superioară funcționând ca o singură parte de propoziție: *casă de piatră* (prepoziția *de* intră în structura unui atribut); *a se apropia de râu* (prepoziția *de* intră în structura unui complement circumstanțial de loc).

Grupurile prepoziționale pot îndeplini diverse funcții sintactice în propoziție. Prepoziția poate intra în structura următoarelor părți de propoziție:

a) atribut, pe care îl leagă de regentul său (substantiv, pronume, numeral):
carte cu poze, acesta de aici, doi de acolo;

b) complement, legându-l de regentul său (verb, adjectiv, interjecție):
merge spre casă, tare la matematică, vai de ei;

c) nume predicativ: *Copacii sunt de cărbune.* (Cezar Petrescu);

d) element predicativ suplimentar: *Socotea acest ceas drept o urgie trimisă de sus.* (Cezar Petrescu).

În structura propoziției, prepozițiile pot subordona unui termen regent următoarele părți de vorbire:

– substantive: *Și-a construit o casă de piatră.* (prepoziția *de* introduce un substantiv care îndeplinește funcția sintactică de atribut);

– pronume: *Nu am vorbit cu el.* (prepoziția *cu* introduce un complement indirect exprimat printr-un pronume);

– numere: *Despre cei trei s-a discutat detaliat.* (prepoziția *despre* introduce un numeral având funcția sintactică de complement indirect);

– adverbe: *Nu vreau să plec de aici.* (prepoziția *de* marchează funcția de complement circumstanțial de loc a adverbului *aici*);

– verbe la infinitiv: *Până a pleca, vreau să vorbesc cu voi.* (prepoziția *până* introduce un complement circumstanțial de timp exprimat printr-un infinitiv);

– adjective: *Ne cunoaștem de mici.* (prepoziția *de* introduce un complement circumstanțial de timp exprimat printr-un adjectiv).

În calitate de mijloc de realizare a raportului de subordonare, prepoziția ajută la exprimarea funcțiilor sintactice ale cuvintelor cu sens lexical deplin, interacționând cel mai mult cu cazul substantivelor. După rolul îndeplinit, prepozițiile pot fi de următoarele feluri:

a) prepoziții cu rol semantico-sintactic; sunt prepozițiile care marchează legătura de subordonare dintre cuvinte exprimând un anumit raport semantic. Clasa dată cuprinde majoritatea prepozițiilor din limba română. De regulă, prepozițiile de acest tip sunt polisemantice. Ele posedă un sens de bază și mai multe sensuri secundare.

b) prepoziții cu rol morfematic; În categoria dată sunt incluse prepoziția *a*, din structura infinitivului, și câteva prepoziții echivalente funcțional și semantic cu formele cazuale ale substantivului. Acestea alcătuiesc construcții prepoziționale echivalente semantic cu genitivul (*tată a trei copii*) sau cu dativul (*a da la copii* = *a da copiilor*).

În combinație cu diferite părți de vorbire, prepozițiile din prima subclasă pot exprima următoarele raporturi semantico-sintactice:

1) raport atributiv; în acest caz prepozițiile formează construcții care descriu obiectul și caracteristica lui. De cele mai multe ori, sunt folosite cu acest rol prepozițiile: *de* (*carte de povești, râu de munte*); *cu* (*carte cu poze, un car cu fân*); *fără* (*carte fără copertă, casă fără acoperiș*); *din* (*mămăligă din făină de porumb, floarea din vază*); *pentru* (*hârtie pentru copiator; cărbune pentru locomotive; autobuz pentru curse lungi*); *contra* (*medicament contra gripei, dispozitiv contra furtului, lupta contra extremismului*); *despre* (*o lecție despre natură, un film despre al Doilea Război Mondial*); *peste* (*un pod peste râu*) etc.

2) raport completiv; prepozițiile formează construcții prepoziționale care descriu acțiunea și obiectul sau circumstanța acțiunii. În aceste construcții, prepozițiile se pot caracteriza prin următoarele sensuri:

a) sensul de obiect direct al acțiunii: *pe* (*L-am văzut pe Ion*).

b) sensul de obiect indirect al acțiunii: *asupra* (*O furtună se abătu asupra satului. Mama se apleacă asupra copilului.*); *cu* (*a merge cu părinții la mare; Vorbește cu fratele lui.*); *de* (*S-a săturat de lucru. Nu se teme de nimeni. De hoț nu te poți păzi.*); *în* (*a se cufunda în zăpadă; Clădirea a fost transformată în laborator.*); *la* (*Se gândește la copii. Corb la corb nu scoate ochii.*); *pe* (*S-a supărat pe toată lumea. Puteți conta pe sprijinul meu.*); *pentru* (*Am o surpriză pentru tine. M-am bucurat pentru el.*); *despre* (*a discuta despre politică; Toată lumea vorbește despre asta.*); *peste* (*a sări peste un zid; a trece cu barca peste un râu; Am dat accidental peste un pasaj interesant.*); *contra* (*a înota contra curentului; a merge contra vântului*);

c) sensul de agent al acțiunii: *de* (*A fost prins de dușmani. Am fost ajutat de colegi. Luntrea a fost înghițită de valuri.*);

d) sensul de instrument al acțiunii: *cu* (*a scrie cu stiloul; a merge cu mașina; Cu miere se prind muștele.*); *din* (*a cânta din fluier; Se întreține din pescuit.*); *la* (*a cânta la pian, la vioară*); *prin* (*a distruge prin foc; a ademini prin vorbe dulci; A obținut totul prin muncă.*);

e) sens modal: *cu* (*a privi cu atenție; a merge cu pași mari; a lucra cu spor*); *fără* (*a câștiga o întrecere fără efort; Trenul circulă fără oprire până la Predeal.*); *în* (*a se îmbrăca în alb.*);

f) sens locativ: *în* (*Toți s-au adunat în sală. În ușă a apărut un necunoscut. A căzut în apă. Avionul se ridică în aer.*); *pe* (*a pune cartea pe masă*); *la* (*a merge la bibliotecă; a pleca la oraș*); *lângă* (*a așeza un dulap lângă perete; a se opri lângă o fântână*); *peste* (*a o lua peste câmp; Zăpada cade peste sat.*); *sub* (*a sta sub un brad; Cartea a căzut sub masă.*); după

(*La mândruța jucăușă stă gunoiul după ușă.*); *deasupra* (a zbura *deasupra* norilor); *între* (*Vai de oaie între lupi.*); *din* (a pleca *din* oraș. *Suntem din același sat.*); *către* (a alerga *către* ieșire; *Furtuna se îndreaptă către țarm.*); *spre* (a veni *spre* mal; a se îndreaptă *spre* casă; *Spre răsărit cerul începe să se lumineze.*); *înspre* (a merge *înspre* apus); *dinspre* (*Nori negri veneau dinspre pădure.*); *prin* (a merge *prin* pustiu; a veni *prin* pădure; a colinda *prin* țară; a trece *prin* apă); *printre* (a se strecura *printre* copaci; *Apa se scurge printre pietre.*);

g) sens temporal: *în* (*Vișinii înfloresc în aprilie.*); *la* (*Spectacolul începe la ora opt. La vară ne mutăm în casă nouă.*); *de* (a lipsi *de* o lună); *până* (a lucra *până* târziu); *după* (*Mă întorc după cinci. A venit după miezul nopții.*); *peste* (*Ajungem peste o oră. Ideile bune vin peste noapte.*); *către* (*Către ziuă ninsoarea s-a întetit.*); *spre* (*Spre seară cerul s-a înseninat.*); *asupra* (*Drumul de întoarcere l-am făcut asupra serii.*);

h) sens cauzal: *de* (a striga *de* durere; *Am obosit de atâta mers.*); *pentru* (a se certa *pentru* un fleac; a fi pedepsit *pentru* furt); *din* (a greși *din* neatenție; *Nu-mi pot permite asta din lipsă de bani.*);

i) sens final: *pentru* (a învăța *pentru* examen; *Nu învăț pentru note. Lacătul nu se pune pentru hoți.*); *după* (a umbla *după* comori îngropate; a merge *după* cumpărături); *de* (a se pregăti *de* plecare); *spre* (a lucra *spre* binele țării; a oferi mărfuri *spre* vânzare; a propune o lege *spre* aprobare).

Constatăm că cele mai multe prepoziții sunt polisemantice. Una și aceeași prepoziție poate exprima diferite raporturi semantico-sintactice.

CONJUNCȚIA

Conjuncția este o parte de vorbire auxiliară, neflexibilă care leagă fie două propoziții în cadrul frazei între care se stabilește un raport de coordonare sau de subordonare, fie două părți de propoziție cu același rol sintactic în propoziție.

Conjuncțiile exprimă:

a) raportul sintactic de subordonare între o regentă și subordonata ei:
A spus că nu poate veni. M-a întrebat dacă am fost la ore.

b) raportul sintactic de coordonare:
– între două părți de propoziție: *Am cumpărat cărți și caiete. E deștept și foarte talentat.*

– între două propoziții: *Deschide cartea și citește!*

– între o parte de propoziție și o propoziție: *Am studiat documentele din acea perioadă și ce a mai fost publicat în presă.*

Conjuncțiile, la fel ca și prepozițiile, nu pot îndeplini singure funcția unei părți de propoziție. Ele doar leagă părți de propoziție sau propoziții, fiind plasate, de obicei, între cele două unități sintactice. În cazuri mai rare, conjuncțiile subordonatoare pot apărea în propoziții principale exclamative: *Că nu mai vine odată! De-ar veni mai repede vara!*

În practica analizei gramaticale, conjuncțiile coordonatoare se lasă în afara unităților pe care le leagă, iar cele subordonatoare intră în structura subordonatelor pe care le introduc și a căror valoare o reprezintă: *Drumurile /și/ potecile erau pustii.* (M. Sadoveanu); *Îmi permiteți /să spun și eu ceva?* (G. Călinescu).

Clasificarea conjuncțiilor după structură

Conform acestui criteriu, conjuncțiile se împart în următoarele clase:
a) conjuncții simple și b) conjuncții compuse. Sunt simple:

a) conjuncțiile primare (neanalizabile): *că, căci, ci, dacă, dar, deci, iar, nici, or, ori, sau, să, și;*

b) conjuncțiile formate prin conversiune, și anume conjuncțiile provenite din adverbe: *când* (condițional), *cât* (consecutiv), *cum* (cauzal), *parcă* (modal), *unde* (cauzal); conjuncțiile provenite din prepoziții: *de, până;* conjuncțiile provenite din pronume: *însă;* conjuncțiile provenite dintr-o formă verbală: *fie.*

c) conjuncțiile formate din alte părți de vorbire care au termenii sudați: *așadar, deoarece, deși, fiindcă, încât, întrucât.*

Din categoria conjuncțiilor compuse fac parte numai conjuncțiile cu termenii nesudați: *cum că, de să, ca ... să, încât să.*

Clasificarea conjuncțiilor după funcția lor

După semnificația și rolul lor gramatical, conjuncțiile pot fi clasificate în două categorii: a) conjuncții coordonatoare și b) conjuncții subordonatoare.

Conjuncțiile coordonatoare leagă părți de propoziție de același fel sau propoziții independente. După valoarea lor, se disting următoarele tipuri de conjuncții coordonatoare:

a) copulative (exprimă un raport de asociere): *și, nici, iar* („și“) – *luna și soarele; harnică și ascultătoare. Afară tună și fulgeră.*

b) adversative (exprimă un raport de opoziție fără excludere): *ci, dar, iar, însă, or* („însă“) – *El e mic, dar voinic; Noi lucrăm, iar ei se plimbă.*

c) disjunctive (exprimă un raport de excludere): *fie, ori, sau* – *Alb sau negru; ori unul, ori altul. Mergi sau rămâi?*

d) concluzive (exprimă o concluzie, o urmare): *așadar, deci, dar* („deci“) – *E tânăr, deci fără experiență. Ai învățat, deci vei reuși.*

Conjuncțiile subordonatoare exprimă raportul de subordonare în cadrul frazei legând subordonata de regentă ei. Ele introduc propoziții subordonate subiective, predicative, completive directe, completive indirecte, precum și unele tipuri de subordonate circumstanțiale.

După numărul de raporturi exprimate, conjuncțiile subordonate sunt de două feluri:

a) Conjuncțiile subordonatoare cu valori multiple sau polivalente (introduc subordonate subiective, predicative, atributive, completive directe, indirecte, precum și unele tipuri de subordonate circumstanțiale): *ca ... să, că, dacă, de, să: Le place să facă din tânțar armăsar.* (L. Rebreanu); *Mai greu era să-i scoată sticleții din capul fetei.* (Cezar Petrescu); *Vă dau timp până mâine, să vă gândiți mai bine.* (Camil Petrescu).

b) Conjuncțiile subordonatoare specializate. Acestea introduc un anumit tip de subordonate. Există următoarele subclase de conjuncții subordonatoare specializate pentru exprimarea raporturilor sintactice:

– de timp: *până, cum* – *Până nu vine el, noi nu putem pleca.*

– de mod: *precum, parcă* – *Am făcut precum mi s-a spus.*

– de cauză: *căci, deoarece, fiindcă, întrucât, unde, cum* – *N-am cumpărat nimic fiindcă n-am avut bani.*

– de consecință: *încât, cât* – *E atât de întuneric, încât nu se vede la doi pași.*

– de concesie: *deși* – *Deși l-am rugat, nu a vrut să mă asculte.*

Raporturile exprimate de conjuncțiile subordonatoare

Conjuncțiile subordonatoare exprimă diverse raporturi de subordonare și pot introduce atât subordonate necircumstanțiale, cât și subordonate circumstanțiale.

Subordonatele necircumstanțiale sunt introduse cu ajutorul conjuncțiilor: *ca ... să, că, dacă, de, să* și pot fi de următoarele feluri:

– o propoziție subiectivă: *Rămânea să se facă haiduci...* (Camil Petrescu). *Că mai supraviețuiseră potopului de catran, rămânea o minune vrednică de mirare.* (Cezar Petrescu);

– o propoziție predicativă: *Scăparea mea a fost că a început războiul.* (I. Agârbiceanu);

– o propoziție atributivă: *Teama că se rătăcise îi îngheță sângele în vine.* (Em. Gârleanu);

– o propoziție completivă directă: *Biata mamă a crezut că înnebunește de bucurie.* (Camil Petrescu);

– o propoziție completivă indirectă: *Eram sigur că vrea să mă prăpădească.* (L. Rebreanu);

– o propoziție completivă de relație: *dacă, de* – *Să verificăm rezultatele, dacă sunt corecte.*

– o propoziție completivă de opoziție: *când, dacă, unde* – *Dacă până mai ieri a fost bine și cald, astăzi bate vântul și e frig.*

Propozițiile subordonate circumstanțiale care pot fi introduse cu ajutorul conjuncțiilor sunt de următoarele feluri:

– de mod: *precum, parcă*: *Toată ziua de sâmbătă își ascunse mânia parcă nici n-ar bănuî nimica-n lume.* (L. Rebreanu);

– de cauză: *că, căci, cum, dacă, deoarece, fiindcă, întrucât, când, unde* – *Era mare nevoie de ploaie la porumb, căci nu mai plouase de la mijlocul lui iulie.* (Camil Petrescu). *Cum erau grăbiți să-și astâmpere foamea, nu mă luară în seamă.* (Z. Stancu);

– de scop: *ca să, de, să* – *Trec de trei ori pe zi, să văd cum stau lucrurile.* (Cezar Petrescu);

– de consecință: *ca să, că, de, de să, încât, încât să, să* – *Izbitura a fost atât de puternică, încât turcii s-au împrăștiat odată cu lăsarea nopții, lăsând prin vâlcelele din jos de sat alte câteva sute de morți...* (Camil Petrescu);

– de condiție: *dacă, de, să* – *Dacă ai fi tu acasă, am avea și noi un sprijin.* (L. Rebreanu);

– de concesie: *dacă, de, deși, să* – *Deși e înalt, cerul e întreg acoperit de nori ca de plumb.* (Camil Petrescu).

Locuțiunile conjuncționale

Locuțiunea conjuncțională este un grup de cuvinte care are valoarea unei conjuncții. În structura locuțiunilor conjuncționale intră, în mod obligatoriu, una sau mai multe conjuncții sau un cuvânt cu rol conjunctiv (pronume sau adverb relativ) și o altă parte de vorbire (substantiv, adverb).

Clasificarea locuțiunilor conjuncționale

Clasificarea locuțiunilor conjuncționale este paralelă cu clasificarea conjuncțiilor. Spre deosebire de acestea însă, majoritatea locuțiunilor conjuncționale sunt specializate pentru exprimarea unui singur raport sintactic. După valorile exprimate, locuțiunile conjuncționale se împart în următoarele clase:

a) Locuțiuni conjuncționale coordonatoare: *ci și, cât și, cum și, dar și, precum și, și cu, numai că, prin urmare.*

b) Locuțiuni conjuncționale subordonatoare. După tipul raportului sintactic pe care îl marchează, acestea sunt de mai multe feluri:

Locuțiunile conjuncționale subordonatoare:

– de timp: *(mai) înainte (ca) să, până să, până ce, până când, pentru când, în timp ce, în vreme ce, în moment ce, pe când, câtă vreme, cât timp, (ori) de câte ori, pe măsură ce, după ce, imediat ce, (de) îndată ce, de cum, de când, de pe când;*

– de mod: *astfel cum, după cum, atât cât, după cât, pe cât, cu cât, fără să, fără ca să, ca și cum, ca și când, așa cum, decât să, pe măsură ce;*

– de cauză: *din cauză că, din pricină că, pentru că, dat fiind că, de vreme ce, câtă vreme, din moment ce, odată ce;*

– de condiție: *în caz că;*

– de scop: *pentru ca (...) să;*

– de consecință: *încât să, așa încât, pentru ca (...) să;*

– de concesie: *cu toate că, chit că, fără (ca) să, măcar că, măcar să, măcar de, chiar dacă, chiar de, chiar să, nici dacă, nici de, nici să, indiferent dacă;*

– de relație: *cât privește, în ce privește;*

– de opoziție: *în loc să;*

– cumulative: *după ce (că), pe lângă că, (în) afară că, plus că;*

– de excepție: *(în) afară că, decât că, decât să, afară numai că.*

INTERECȚIA

Interjecția este o parte de vorbire neflexibilă care exprimă, prin sunete articulate, senzații, stări sufletești, manifestări de voință ale vorbitorului sau imită sunete și zgomote din natură.

Clasificarea interjecțiilor

După structură și din punctul de vedere al originii lor, interjecțiile se grupează în următoarele clase:

– interjecții primare (simple): *ah!*, *aoleu!*, *of!*, *vai!*, *bre!*, *poc!*, *bravo!*, *halal!*, *adio!* etc.

– interjecții compuse: *cioc-boc!*, *hodoronc-tronc!*, *tic-tac!*, *trosc-pleosc!*, *treanca-fleanca!*, *tura-vura!* etc.

– interjecții formate din alte părți de vorbire sau din grupuri de cuvinte prin conversiune: *Doamne!*, *Poftim!*, *Ca să vezi!*, *Doamne ferește!*, *Ajutor!* etc.

După semnificația lor, interjecțiile sunt de trei feluri:

– interjecții cu valoare emotivă (exprimă senzații sau sentimente): *a!*, *ah!*, *aoleu!*, *aș!*, *brr!*, *bravo!*, *ehe!*, *halal!*, *hm!*, *oho!*, *of!*, *poftim!*, *ura!*, *vai!*, *zău!* etc.

– interjecții care exprimă un act de voință sau servesc ca mijloc de adresare: *ajutor!*, *aho!*, *alo!*, *bre!*, *cea!*, *cuțu-cuțu!*, *haide!*, *hăis!*, *ho!*, *iată!*, *măi!*, *pst!*, *ptu!*, *pui-pui!*, *stop!*, *zât!* etc.

– interjecții imitative sau onomatopee (reprezintă reproducerea aproximativă a sunetelor din lumea înconjurătoare): *bang!*, *bâz!*, *boc!*, *bâldâbâc!*, *buf!*, *cirip!*, *cotcodac!*, *cucu!*, *cucurigu!*, *gogâlț!*, *ham!*, *haț!*, *hor!*, *mârr!*, *piu!*, *pleosc!*, *trosc!*, *zdup!*, *zvâr!* etc.

Cele mai multe interjecții cu valoare emotivă sunt polisemantice. Ele își precizează sensul doar în cadrul contextelor în care apar.

Întrebuințarea interjecțiilor

După rolul lor, se disting următoarele tipuri de interjecții:

a) interjecții care alcătuiesc propoziții neanalizabile. Ele se folosesc fără a realiza relații cu celelalte părți ale propoziției: *Vai, mă doare!* *Ura, am învins!* *Sfinte Dumnezeule, ce-ai pățit?*

b) interjecție care îndeplinesc funcția unei părți de propoziție. Aceste interjecții se încadrează în structura sintactică a propoziției îndeplinind următoarele funcții sintactice:

- subiect: *Din desiș se auzea mor-mor-mor!*
- predicat: *Hai la culcare! El atunci trosc! una la ceafă!*
- nume predicativ: *Era vai de capul lor!*
- complement direct: *Am auzit trosc! și puntea s-a rupt în două.*
- complement circumstanțial de mod: *Bătea cioc! cioc! la fereastră.*
- complement instrumental: *Avea o haină căptușită cu aoleu!*

SINTAXA

Cuvântul *sintaxă* vine de la grecescul *syntaxis* „așezare împreună, construcție, îmbinare“. Ca termen lingvistic, el are două sensuri. În primul rând, este folosit pentru desemnarea nivelului sintactic al limbii. Spre deosebire de nivelul morfologic, reprezentat, în temei, prin formele gramaticale ale cuvintelor și prin valorile lor caracteristice, nivelul sintactic este constituit prin organizarea și funcționarea unităților lexicale în structuri superioare, în unități cu rol comunicativ.

În al doilea rând, cuvântul sintaxă denumește ramura lingvisticii, care studiază nivelul corespunzător. Ca disciplină științifică, sintaxa este, alături de morfologie, o parte a gramaticii. Ea cuprinde regulile privitoare la îmbinarea cuvintelor în propoziții și a propozițiilor în fraze.

Obiectul de studiu al sintaxei

Sintaxa, la fel ca lexicologia și morfologia, are în centrul atenției sale cuvântul. Diferența dintre aceste domenii de cercetare constă însă în faptul că ele se concentrează pe aspecte diferite. Astfel, dacă lexicologia studiază cuvântul din perspectiva sensului său lexical, iar morfologia se interesează de valorile exprimate prin diferite forme gramaticale ale aceluiași cuvânt, atunci sintaxa studiază funcțiile cu care se utilizează cuvintele în structura unităților comunicative (propoziția, fraza), altfel spus, analizează și descrie valorile care se datorează combinării cuvintelor în procesul de comunicare.

La nivel sintactic, cuvintele trec din ipostaza lor de elemente de vocabular în cea de elemente constitutive ale unităților comunicative. Trecerea cuvintelor în această ipostază este asigurată de relațiile sintactice stabilite între cuvinte atunci când ele funcționează ca părți de propoziție. În componența propoziției, cuvintele, care se definesc printr-un sens lexical fiind folosite la o anumită formă gramaticală sau însoțite de anumite instrumente gramaticale (cuvinte auxiliare), îndeplinesc și o anumită funcție sintactică.

În felul acesta, sintaxa ca știință a organizării și funcționării limbii în procesul de comunicare are ca obiect de studiu unitățile de diferite ranguri (structural-sintactice și comunicative) delimitate în cadrul nivelului sintactic, analizând elementele lor componente, raporturile stabilite între aceste unități și funcțiile cu care ele sunt utilizate în comunicare.

Unitățile nivelului sintactic sunt examinate și descrise prin analiza sintactică. Acest tip de analiză presupune cercetarea propozițiilor și a frazelor în vederea descrierii structurii și a elementelor lor componente (părțile de propoziție și propozițiile din componența frazelor).

Spre deosebire de celelalte domenii lingvistice, sintaxa impune o analiză amplă și presupune o înțelegere mai profundă a limbii și a unităților ei în procesul de comunicare. Diferitele tipuri de unități sintactice – *partea de propoziție, sintagma, propoziția, fraza* – sunt privite dintr-o dublă perspectivă: relațională și funcțională, altfel spus, sub aspectul organizării lor sintactice și din perspectiva funcției comunicative. Perspectiva relațională pune în evidență elementele de expresie, iar cea funcțională urmărește identificarea funcțiilor sintactice îndeplinite de cuvinte în cadrul propoziției sau de propoziții în structura frazelor.

Analiza sintactică descompune succesiv propozițiile și frazele în părți componente din ce în ce mai simple, până se ajunge la unitățile sintactice cele mai mici care sunt părțile de propoziție. Dacă întregul inițial este propoziția, atunci fragmentul minimal este partea de propoziție, iar dacă se pornește de la frază, atunci elementele componente la care se ajunge prin analiză sintactică sunt propozițiile regente și subordonate. Totodată, în cursul operațiilor de analiză se cercetează mijloacele de exprimare a unităților în cauză și relațiile dintre părțile care formează un întreg.

Așadar, obiectul sintaxei îl constituie unitățile de la nivelul sintactic al limbii, adică unitățile care sunt create prin actualizarea disponibilităților combinatorii ale cuvintelor. În calitatea ei de ramură a gramaticii, sintaxa are ca sarcină principală studierea regulilor pe baza cărora cuvintele sunt îmbinate în structuri superioare folosite în procesul de comunicare.

Relațiile dintre sintaxă, lexic și morfologie

Sintaxa este unul dintre sistemele centrale ale limbii, reprezentând nivelul superior al funcționării limbii în procesul de comunicare. În cadrul acestui nivel se manifestă plinar relația dintre toate celelalte subsisteme ale limbii. Nivelul sintactic este în strânsă legătură, pe de o parte, cu lexicul și, pe de altă parte, cu morfologia.

Relația strânsă dintre aceste trei niveluri ale limbii poate fi ușor relevată examinând unul dintre conceptele centrale ale nivelului sintactic, și anume cel de parte de propoziție. În conformitate cu cea mai simplă definiție, partea de propoziție reprezintă, de fapt, un cuvânt dotat cu o semnificație lexicală, folosit la o anumită formă gramaticală și care intră în anumite raporturi sintactice cu celelalte elemente ale propoziției. După cum vedem, pentru definirea și caracterizarea acestei unități sintactice este necesar să fie luate în considerare atât trăsăturile sintactice, cât și caracteristicile lexico-semantică și morfologice specifice părții de vorbire care îndeplinește funcția sintactică dată.

Relația strânsă dintre sintaxă și nivelurile lexical și morfologic se relevă în procesul de funcționare a limbii. În linii foarte generale, relația **sintaxei** cu **nivelul lexical** se poate manifesta prin următoarele:

1. Structurile sintactice reprezintă o actualizare a posibilităților funcțional-semantică și a disponibilităților combinatorii ale cuvintelor. Deci

nu putem vorbi despre structuri sintactice fără a avea în vedere conținutul și valența cuvintelor ca unități ale sistemului lexical al limbii.

2. Elementele componente ale unităților sintactice sunt cuvintele care dispun de un anumit sens lexical, fiind folosite în componența propozițiilor la o anumită formă gramaticală. Toate acestea denotă interdependența strânsă dintre caracteristicile lexico-semantică, morfologice și sintactice ale cuvintelor în procesul funcționării lor în structura unităților sintactice.

3. Sensul lexical al cuvintelor este determinant pentru comportamentul lor sintactic. Astfel, pentru sintaxă este importantă clasificarea cuvintelor în autosemantice (dotate cu sens lexical deplin: substantive, adjective, pronume, numere, verbe, adverbe) și sinsemantice (cuvinte cu rol auxiliar: articole, prepoziții, conjuncții). Cele dintâi sunt folosite cu rolul de parte de propoziție, iar celelalte funcționează ca mijloace de exprimare a relațiilor sintactice dintre părțile de propoziție.

4. Sensul lexical al cuvintelor poate determina specificul semantic al construcțiilor sintactice. În funcție de conținutul semantic al unităților lexicale această structură sintactică poate fi utilizată pentru exprimarea unor valori diferite.

Relația dintre **morfologie** și **sintaxă** se manifestă în faptul că:

1. Fiecare parte de vorbire este specializată pentru îndeplinirea anumitor funcții sintactice. De exemplu, substantivele și pronumele sunt cuvintele care prin particularitățile lor funcțional-semantică corespund cel mai bine funcției de subiect, complement (direct, indirect), adjectivele, funcției de atribut, verbele, funcției de predicat, iar adverbele, funcției sintactice de complement circumstanțial.

2. Pe de altă parte, sintaxa, mai exact criteriul sintactic, are un rol hotărâtor în identificarea și delimitarea părților de vorbire, cu alte cuvinte, sistemul părților de vorbire reprezintă rezultatul utilizării cuvintelor în anumite poziții sintactice. În felul acesta, sintaxa poate influența statutul categorial al cuvintelor, ceea ce înseamnă că odată cu schimbarea funcției sintactice un cuvânt poate trece într-o altă clasă lexico-gramaticală.

3. În alcătuirea structurilor sintactice se folosesc nu cuvintele ca unități ale vocabularului, ci formele gramaticale ale acestora. Pentru a constitui o unitate sintactică, cuvintele variabile sunt puse la o anumită formă gramaticală. Prin urmare, caracteristicile morfologice ale cuvintelor se subordonează comportamentului lor sintactic.

Unitățile sintactice

Elementele de bază ale nivelului sintactic sunt unitățile sintactice, funcțiile sintactice și relațiile sintactice stabilite între diferite elemente ale unităților sintactice.

Unitățile delimitate la nivel sintactic sunt, în ordinea crescătoare a complexității: partea de propoziție, grupul de cuvinte (sintagma), propoziția și fraza. Primele două, partea de propoziție și grupul de cuvinte, sunt considerate

unități structural-sintactice. Ele nu pot constitui unități comunicative de sine stătătoare, funcționând doar prin integrarea lor în structura propoziției. Celelalte două, propoziția și fraza, sunt unități sintactice cu rol comunicativ.

Partea de propoziție este cea mai mică unitate sintactică delimitată prin analiza unei propoziții. Pentru identificarea unei părți de propoziție este important să fie luată în considerare funcția specifică pe care o îndeplinește în propoziție și relațiile ei cu alte unități ale propoziției.

Reprezentând un element constituent al propoziției care îndeplinește o funcție sintactică, partea de propoziție (cuvânt sau grup de cuvinte) se află în raporturi sintactice cu alte unități (părți de propoziție): *Elevul citește o carte*. În această propoziție avem trei părți de propoziție (subiect + predicat + complement direct), între care există următoarele relații sintactice: a) un raport de inerență stabilit între subiect și predicat și b) un raport de subordonare completivă prin care complementul direct este legat de regentul său (verbul predicat).

Pentru analiza și descrierea părților de propoziție sunt importante următoarele aspecte:

- indicarea termenului determinat (a regentului),
- precizarea mijloacelor morfosintactice de exprimare a părții de propoziție respective și
- examinarea tipului de raport stabilit între partea de propoziție analizată și alte elemente ale propoziției și identificarea mijloacelor de realizare a acestei relații sintactice.

Grupul de cuvinte (grupul sintactic, sintagma) este, la fel ca și partea de propoziție, un constituent al propoziției, deosebindu-se de aceasta prin aceea că este alcătuit din două sau mai multe cuvinte cu sens lexical deplin legate printr-un raport de subordonare: *casă înaltă*, *casă de piatră*, *a intra în casă*, *în pragul casei* etc. Datorită faptului că în interiorul lui se poate stabili un raport sintactic, grupul de cuvinte este definit drept unitatea minimală relațională a sintaxei.

Ceea ce apropie partea de propoziție și grupul de cuvinte este și faptul că acestea sunt niște unități lipsite de predicatie, deci unități inferioare propoziției, care nu pot realiza o comunicare. În sintaxă sunt examinate, mai ales, grupurile libere de cuvinte.

Propoziția este unitatea comunicativă de bază. Fiind rezultatul îmbinării cuvintelor în conformitate cu anumite reguli ale limbii, propoziția se constituie într-o unitate care asigură comunicarea. O propoziție se recunoaște prin faptul că are în structura sa un singur predicat (care poate fi exprimat sau nu): *Trenul mergea încet*. (Camil Petrescu).

Fraza este o unitate comunicativă constituită din minimum două propoziții, dintre care cel puțin una este principală. Fraza este cea mai extinsă unitate sintactică având în structura ei două sau mai multe predicate. Numărul de propoziții într-o frază coincide cu numărul de predicate din această frază. De exemplu, în fraza *Săriră toți*¹ și *începură să stingă focul*² care era foarte leneș³ și se lăsa stins cu ușurință,⁴ nu adia de nicăieri vântul⁵. (M. Preda) sunt cinci predicate și, respectiv, cinci propoziții.

Trăsăturile esențiale ale unităților sintactice sunt prezentate în următorul tabel rezumativ.

Unitatea sintactică	Trăsăturile unității sintactice
Partea de propoziție	– cea mai mică unitate sintactică purtătoare de funcție sintactică – se realizează printr-o parte de vorbire însoțită sau nu de un instrument gramatical
Grupul de cuvinte	– este unitatea minimală relațională a sintaxei – implică doi termeni purtători de funcție sintactică, un determinat (regentul) și un determinant (subordonat)
Propoziția	– este unitatea comunicativă de bază – reprezintă „o comunicare cu un singur predicat”
Fraza	– este o unitate comunicativă – este constituită din cel puțin două propoziții

PROPOZIȚIA

Propoziția este cea mai mică unitate a nivelului sintactic structurată gramatical, care poate apărea de sine stătător în procesul de comunicare. Conform unei definiții larg răspândite, propoziția este o unitate comunicativă care descrie un eveniment, o stare de lucruri din realitate, fiind folosită pentru transmiterea informației, obținerea informației sau pentru exprimarea unui îndemn, ordin sau a unei porunci: *Copiii sunt cuminiți.*; *Sunt cuminiți copiii?*; *Copii, fiți cuminiți!*

Din definiția prezentată reiese că propoziția reprezintă o unitate alcătuită din anumite elemente, dotată cu un anumit conținut și care este folosită în procesul de comunicare cu un scop anumit.

De cele mai multe ori, propoziția este examinată și descrisă dintr-o dublă perspectivă: ca structură sintagmatică analizabilă în părți componente și ca unitate care funcționează în procesul de comunicare.

Analiza structurală are în vedere organizarea sintactică a propoziției. Acest tip de analiză presupune identificarea elementelor componente (părțile de propoziție), a relațiilor stabilite între acestea și a mijloacelor folosite pentru exprimarea relațiilor dintre elementele propoziției.

Cea mai importantă trăsătură structurală a propoziției constă în faptul că ea reprezintă o entitate constituită prin combinarea a două componente esențiale, subiectul și predicatul, care admit, la rândul lor, anumite părți de propoziție cu rol de determinare, atributul și complementul. Din acest punct de vedere, propoziția apare ca o comunicare completă în care se spune ceva despre subiect cu ajutorul predicatului.

Analiza funcțională vizează examinarea propoziției și a părților ei componente prin luarea în considerare a rolului lor în procesul comunicării. Acest tip de analiză urmărește descrierea elementelor de conținut ale propoziției.

În plan funcțional, trăsătura esențială a propoziției rezidă în faptul că ea poartă o anumită informație semantică, fiind utilizată de vorbitor într-un context dat cu un scop comunicativ, și anume să comunice o informație, să solicite o informație, să exprime o cerere, un îndemn, o rugămintă, să-și exprime anumite sentimente, emoții etc.

În planul analizei practice, o propoziție se identifică prin prezența în structura ei a unui predicat, care este exprimat de obicei printr-un verb la un mod personal sau, în cazuri mai rare, prin alte părți de vorbire având funcție predicativă. Din acest punct de vedere, propoziția este definită ca fiind o comunicare cu un singur predicat. Totuși, chiar dacă se spune că existența

propoziției depinde de existența predicatului, trebuie avut în vedere că o propoziție poate să existe și fără ca ea să conțină în structura sa un predicat: *Vară. Soare. Mare.*

Trăsăturile propoziției

Propoziția, în calitate ei de unitate comunicativă, se definește prin următoarele trăsături:

1. Se caracterizează printr-o structură organizată în conformitate cu anumite reguli. De obicei, o propoziție este structurată gramatical în jurul unui predicat, fiind constituită din părți de propoziție principale (subiectul, predicatul) și părți de propoziție secundare (atributul, complementul) între care se stabilesc anumite relații sintactice. Există însă și propoziții nestructurate, constituite din elemente echivalente cu predicatul (*Da!; Foc!; Vai!* etc.) sau cu subiectul (*Ninsoare. Vânt puternic.* etc.).

2. Reprezintă o secvență fonică delimitată prin pauze și caracterizată de un contur intonațional specific (care diferă în funcție de tipul său comunicativ). Importanța intonației pentru marcarea propoziției se relevă în cazul delimitării cuvântului ca unitate lexicală de cuvântul cu rol de propoziție. Astfel, un cuvânt rostit cu o intonație caracteristică propoziției capătă statut de unitate comunicativă: *Noapte. Lună. Cer senin.; Înainte!* etc.

3. Conține o informație semantică prin care se referă la o stare de lucruri reală sau posibilă. Datorită conținutului său semantic autosuficient propoziția apare ca o unitate comunicativă de sine stătătoare, care poate fi înțeleasă fără alte adăugiri.

4. Este folosită într-un anumit context comunicativ. Unele dintre elemente ei (substitutele) pot fi descifrate doar în raport cu contextul în care este utilizată propoziția. De asemenea, propozițiile nestructurate, constituite din adverbe de afirmație sau de negație, nu pot fi înțelese fără cunoașterea contextului anterior.

5. Constituie o structură finită, care se definește prin unitatea de înțeles și de structură, caracterizându-se prin autonomie comunicativă. Autonomia propoziției nu este absolută, ci adesea limitată de semantica ei și contextul în care este utilizată.

Clasificarea propozițiilor

Clasificarea propozițiilor se face în funcție de mai multe criterii:

- a) după structură,
- b) după scopul comunicativ,
- c) după aspectul lor pozitiv sau negativ și
- d) după afectivitate.

Clasificarea propozițiilor după structura lor gramaticală

În funcție de acest criteriu, propozițiile se împart în două clase: analizabile și neanalizabile.

Propozițiile analizabile, frecvente în toate formele și stilurile de comunicare, au o structură internă constituită din mai multe elemente componente fiecare îndeplinind o funcție sintactică. Cu alte cuvinte, ele sunt alcătuite din părți de propoziție distincte din punctul de vedere al funcției lor sintactice. Propozițiile date pot fi clasificate, la rândul lor, din mai multe puncte de vedere.

O primă clasificare a propozițiilor analizabile are la bază numărul și forma părților de propoziție principale. De cele mai multe ori, propozițiile analizabile conțin în structura lor două părți de propoziție principale: subiectul și predicatul exprimat printr-un verb la o formă predicativă: *Un vânt rece, de toamnă, mișca crengile uscate.* (E. Barbu).

Predicativitatea unor astfel de propoziții se manifestă prin relația dintre cele două părți principale, subiectul și predicatul, ele constituind nucleul predicativ al propoziției.

Sunt cuprinse în categoria propozițiilor cu două părți de propoziție principale atât cele în care subiectul este exprimat printr-un cuvânt aparte, cât și cele cu subiectul inclus în predicat prin desinență sau subînțeles din context: *Am legat calul subț unul din plopî, de-o tufă.* (M. Sadoveanu) (= *eu am legat calul...*); *Monica ieși în vârfuri. Se opri în fața ușii odăii lui Dănuț. Bătu încet cu degetul.* (I. Teodoreanu). (= *ea se opri...*; *ea bătu...*). De asemenea, sunt considerate propoziții cu două părți principale și cele în care predicatul este omis fiind subînțeles din context: *Tu ai care cu opt boi, Ai coșar cu păpușoi, Eu, un cal bun de nevoi!* (V. Alecsandri). În ultima propoziție predicatul *am* este omis, însă poate fi dedus din contextul anterior (= *eu am un cal...*).

O altă categorie o constituie propozițiile care nu au decât o singură parte principală de propoziție: fie numai subiectul (*Noapte. Toamnă.*), fie numai predicatul (*Plouă. Ninge.*). În aceste propoziții cea de a doua parte principală nu este exprimată și nici nu poate fi restabilită pe baza contextului.

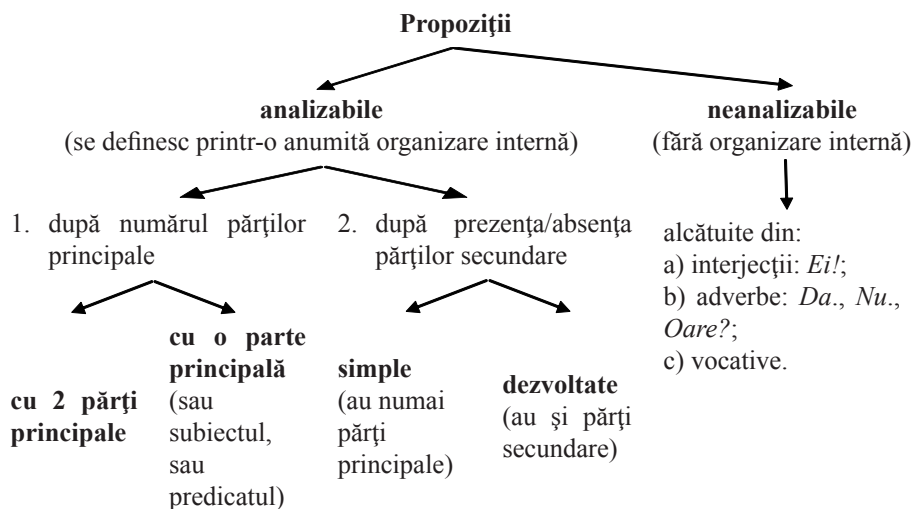
În conformitate cu un alt criteriu, și anume după prezența sau absența părților de propoziție secundare, propozițiile analizabile se împart în a) propoziții simple și b) propoziții dezvoltate. Propoziția simplă are numai părți principale, adică numai subiect și predicat (*A sosit trenul.*), fie numai subiect, fie numai predicat: (*Toamnă.*; *Plouă.*; *Se luminează.*).

Propoziția dezvoltată, pe lângă părțile de propoziție principale, are și cel puțin o parte secundară de propoziție: *Cu câteva clipe în urmă, în gară, a sosit trenul nostru.*; *Toamnă târzie.*; *Plouă monoton.*

Propozițiile neanalizabile, frecvente mai ales în dialoguri, nu se caracterizează printr-o organizare internă. Elementele lor constitutive nu sunt

structurate în jurul unui predicat. Acestea reprezintă niște părți de vorbire neflexibile (interjecții, adverbe) sau forme de vocativ ale numelor: *Ah!*, *Vai!*, *Da.*, *Nu.*, *Ba da.*, *Oare?*, *Doamne!* etc.

Clasificarea propozițiilor după structură ar putea fi prezentată schematic în felul următor:

Clasificarea propozițiilor după scopul comunicativ

Atunci când formulează o propoziție, vorbitorul urmărește un anumit scop: să informeze pe cineva despre ceva, să afle ceva, să-l determine pe cineva să facă ceva etc. Acestor scopuri comunicative le corespund următoarele trei feluri de propoziții:

- a) propoziția enunțiativă: *Cărțile sunt pe masă.*
- b) propoziția interogativă: *Unde sunt cărțile?*
- c) propoziția imperativă: *Pune, te rog, cărțile pe masă!*

Fiecare tip de propoziție prezintă anumite caracteristici formale (în ce privește topica, intonația, punctuația etc.), necesare pentru exprimarea conținutului ei specific.

Propoziția enunțiativă este utilizată pentru transmiterea unei informații cu privire la un eveniment, la o stare de lucruri din realitate: *Trenul pleacă peste o oră.* Se consideră că marca esențială a caracterului enunțiativ al unei propoziții este intonația specifică, o intonație obișnuită, continuă: *Departa, nevăzute încă, se apropiau zorile. Văzduhul era rece, limpede, împietrit. Stelele pieriseră sub bătaia flăcărilor.* (M. Eliade).

Propoziția interogativă are drept scop formularea unei întrebări, deci este folosită de vorbitor pentru a solicita o informație: *Ai fost astăzi la școală?*; *Cine m-a căutat?* În planul expresiei, cea mai importantă marcă a caracterului interogativ al unei propoziții este intonația

specifică. Astfel, multe propoziții se deosebesc de cele enunțative doar prin intonația lor ascendentă. Să se compare: *Ei au plecat ieri în excursie*. (propoziție enunțativă folosită pentru comunicarea unei informații) și *Ei au plecat ieri în excursie?* (propoziție interogativă cu ajutorul căreia se solicită o informație). Alteori, valoarea interogativă a unei propoziții este marcată prin cuvinte interogative: pronume ori adverbe interogative (*cine, ce, care, cât, unde, când, cum* etc.) sau prin topică, adică prin organizarea termenilor din structura ei.

Interogativele se clasifică în funcție de mai multe criterii. După statutul sintactic al propozițiilor cu ajutorul cărora se formulează întrebarea, propozițiile interogative sunt:

a) directe (apar ca propoziții principale, independente): *Cine ești tu?* sau

b) indirecte (întrebările iau forma unei propoziții subordonate în frază): *El mă întreabă cine sunt eu. Am întrebat-o pe unde a călătorit.* (Camil Petrescu).

Diferența dintre aceste specii de interogative constă în faptul că interogativele directe sunt folosite pentru a adresa cuiva o întrebare, iar cu ajutorul celor indirecte vorbitorul reproduce o întrebare.

După partea de propoziție la care se referă întrebarea, interogativele sunt a) totale și b) parțiale.

Interogativele totale se referă la predicatul verbal sau la verbul copulativ din componența predicatului nominal al propoziției așteptate ca răspuns. Cu ajutorul lor se întreabă dacă un eveniment a avut loc sau nu. Ele nu conțin în structura lor cuvinte interogative, admițând un răspuns de tipul *da* sau *nu*: *Ai fost azi la școală? Au sosit musafirii?*

Interogativele parțiale vizează orice parte de propoziție (subiectul și părțile de propoziție secundare), cu excepția verbului predicat. Interogativele parțiale conțin în structura lor un cuvânt interogativ, pronume sau adverb interogativ: *Cine a pronunțat cuvântul trădare?* (I. L. Caragiale); *Unde-i legitimația, pușorule?* (I. Teodoreanu); *Când plecați de la putere?* (G. Călinescu); *Cum a luat ființă lumea?* (M. Eliade).

Propozițiile interogative mai sunt împărțite în a) propriu-zise și b) retorice. Interogativele propriu-zise sunt folosite atunci când vorbitorul solicită și așteaptă un răspuns: *Mergeți la teatru? Când începe spectacolul?* Interogativele retorice (numite și false) fac o afirmație sub forma unei întrebări. Având o formă interogativă, ele, de fapt, nu cer, ci dau o informație: *Cine nu greșește în viață?* (= *toți greșesc*); *Cine te crede?* (= *nimeni nu te crede*); *Da' slănină nu-i în pod? unt nu-i? ouă nu sunt?* (I. Creangă).

Propoziția imperativă exprimă un act de voință a vorbitorului (un ordin, un îndemn, o rugămintă, o interdicție): *Deschide, te rog, fereastra!* Caracterul imperativ al propoziției este marcat, de cele mai multe ori, cu ajutorul modului imperativ: *Închide ușa!*; *Învață, fiule, învață!* (I. Teodoreanu).

Clasificarea propozițiilor după scopul lor comunicativ ar putea fi prezentată rezumativ în felul următor:

Propoziții		
a) enunțiative	b) interogative	c) imperative
– transmit informații	– solicită informații	– exprimă o cerere
	– directe (propoziții principale, independente);	
	– indirecte (propoziții subordonate în frază)	
	– totale (se referă la verbul predicat; admit un răspuns de tipul <i>da, nu</i>);	
	– parțiale (se referă la orice parte de propoziție, cu excepția verbului predicat)	
	– propriu-zise (așteaptă un răspuns);	
	– retorice (nu cer, oferă informații)	

Clasificarea propozițiilor după aspectul lor pozitiv sau negativ

În funcție de acest criteriu, propozițiile pot fi:

a) afirmative; sunt propozițiile care descriu stări de lucruri, acțiuni, obiecte ca existente: *El învață*.

b) negative; sunt propozițiile care indică inexistența unor stări de lucruri, fapte sau obiecte: *El nu învață*.

Dintre aceste două tipuri de propoziții numai cele negative dispun de mărci speciale, în structura lor fiind folosit, cel mai adesea, adverbul negativ *nu*. Cât privește propozițiile afirmative, ele se disting în opoziție cu cele negative.

Sunt considerate negative doar propozițiile în care negația *nu* se referă la verb. Propozițiile în care acest element stă pe lângă o altă parte de propoziție decât predicatul nu sunt negative, ci afirmative: *Dar nu pentru asta, totuși, i s-a desființat catedra*. (M. Preda).

În structura propozițiilor, negația poate fi accentuată prin alte cuvinte cu înțeles negativ: pronume negative (*nimeni, nimic, niciunul*), adjective negative (*niciun, nicio*), adverbe și locuțiuni adverbiale negative (*niciunde, niciodată, nicicum, nicăieri, deloc, defel* etc.), conjuncția (*nici*). Aceste cuvinte cu sens negativ însoțesc în structura propoziției adverbul *nu*. *Nimeni nu știe ce s-a întâmplat. Nu înțelege nimic*.

Clasificarea propozițiilor după afectivitate

Prin afectivitate se înțelege atitudinea vorbitorului față de ceea ce se exprimă în propoziție. Din acest punct de vedere, propozițiile se împart în:

a) propoziții neexclamative; sunt propozițiile care descriu un eveniment din realitate fără a transmite și starea de spirit a vorbitorului: *Astăzi e o zi frumoasă.*

b) propoziții exclamative; sunt propozițiile care exprimă atitudinea afectivă a vorbitorului în legătură cu cele comunicate: *Ce zi frumoasă e astăzi!* Acest tip de propoziții pot exprima admirația, plăcerea, surprinderea, regretul, indignarea etc., valori care sunt marcate prin intonație specifică. Caracterul exclamativ al propoziției este subliniat, de asemenea, cu ajutorul unor elemente de natură adjectivală sau adverbială: *ce, cât (de), cum (de), așa (de), atât (de): Ce frumoasă fată am!* (G. Călinescu); *Ce mare, ce frumoasă epocă începe atunci!* (M. Kogălniceanu). De multe ori, propozițiile exclamative conțin interjecții: *O, pașă, cât de darnic ești!* (G. Coșbuc).

Expresia atitudinii afective a vorbitorului față de conținutul exprimat poate fi asociată oricăreia dintre cele trei tipuri de propoziții delimitate după scopul comunicării. Prin urmare, se delimitează următoarele subtipuri de propoziții:

– propoziții enunțiative exclamative: *Ce mult a îmbătrânit!* (Em. Cioran); *Ești un prieten adevărat!* (L. Rebreanu); *Atât de singur e omu-n fața morții!...* (M. Sorescu). Cu intonație exclamativă pot fi rostite nu doar propozițiile cu două părți principale, ci și cele cu o singură parte de propoziție principală: *Sacră și nerușinată naivitate a tinereții!* (O. Paler).

– propoziții interogative exclamative: *Vrei să pleci deja?!; Primește să dea bir?! se mirau oștenii și slujitorii curții.* (E. Camilar).

– propoziții imperative exclamative: *Piei din ochii mei!; Răspunde cinstit!* (L. Rebreanu).

PĂRȚILE DE PROPOZIȚIE

În studiile de sintaxă, propoziția este analizată ca unitate comunicativă, folosită de un vorbitor în procesul de comunicare, dar și ca ansamblu ierarhizat, ca structură sintagmatică, alcătuită din elemente care au o funcție sintactică și între care se stabilesc anumite relații. Cea de a doua ipostază a propoziției presupune segmentarea ei în părți componente.

Elementele constitutive ale propoziției sunt numite părți de propoziție. Cea mai simplă interpretare a conceptului de parte de propoziție relevă că ea reprezintă un cuvânt (un grup de cuvinte) dotat cu o semnificație lexicală, folosit la o anumită formă gramaticală și care intră în anumite raporturi cu celelalte elemente ale propoziției. Astfel, în structura unei propoziții sunt utilizate cuvintele, care nu mai sunt văzute ca niște entități semantice izolate, ci ca elemente care au o funcție sintactică. Partea de propoziție ar putea fi descrisă succint cu ajutorul formulei care urmează

partea de propoziție	=	cuvânt/ grup de cuvinte	(sens lexical + formă gramaticală/instrument gramatical + relație sintactică)

Pentru limba română sunt considerate părți de propoziție: subiectul, predicatul, atributul, complementul și elementul predicativ suplimentar.

După rolul lor gramatical în structura sintactică a propoziției, părțile de propoziție se împart în: a) părți de propoziție principale și b) părți de propoziție secundare. Sunt părți de propoziție principale subiectul și predicatul. Importanța lor pentru propoziție constă în faptul că ele formează nucleul predicativ al propoziției, sunt deci esențiale pentru constituirea propoziției ca structură sintagmatică având funcție comunicativă.

Sunt calificate drept părți de propoziție secundare: atributul, complementul și elementul predicativ suplimentar. Funcționând în calitate de determinanți ai altor cuvinte, ele întregesc conținutul unității folosite cu scop comunicativ. Totuși, în multe cazuri acestea sunt nu numai necesare, ci și absolut obligatorii pentru realizarea unei propoziții complete din punct de vedere comunicativ. Deși constituie baza structurală a unei propoziții, subiectul și predicatul nu totdeauna pot realiza singure o propoziție completă și corectă. De exemplu, în propoziția *Vorba dulce mult aduce*, sunt părți principale cuvintele *vorba* și *aduce*. O propoziție alcătuită doar din subiectul *vorba* și predicatul *aduce* pare a fi imposibilă în limba română. Formularea corectă a unei comunicări în acest caz este posibilă doar cu exprimarea și a celor două părți secundare ale propoziției: a atributului *dulce* și a complementului *mult*.

Diferența dintre părțile de propoziție numite principale și cele secundare se vede mai clar atunci când se are în vedere relația stabilită între aceste

componente ale propoziției. Astfel, subiectul și predicatul sunt niște elemente ale propoziției care se presupun reciproc: subiectul denumește obiectul despre care în propoziție se spune ceva cu ajutorul predicatului, iar predicatul este componentul care atribuie subiectului o caracteristică. După cum vedem, aceste două părți de propoziție se definesc una prin alta.

Cât despre părțile de propoziție numite secundare, trebuie spus că ele intră în relație cu anumiți termeni regenți, deci sunt subordonate acestora. După cum demonstrează definițiile lor, părțile de propoziție secundare se identifică în raport cu cuvântul determinat, regent: atributul determină de obicei un substantiv (sau un substitut al acestuia), iar complementul determină un verb (sau o altă parte de vorbire cu valoare de verb: interjecție, adverb) sau un adjectiv.

Așadar, există o diferență netă între părțile de propoziție principale și cele secundare în ce privește statutul lor sintactic. Astfel, cele dintâi sunt independente sintactic, în timp ce părțile secundare sunt subordonate altor părți de propoziție. Ele se folosesc doar pentru a determina, pentru a completa termenii regenți.

Mijloacele de exprimare a părților de propoziție

În plan formal, partea de propoziție poate fi exprimată fie printr-un singur cuvânt, fie prin două (sau mai multe) cuvinte, dintre care unul este un cuvânt cu sens lexical deplin, iar celălalt un instrument gramatical.

Pot realiza de sine stătător o parte de propoziție numai cuvintele cu sens lexical deplin: substantivele, adjectivele, pronumele, numerele, verbele și adverbele. Părțile de propoziție pot fi exprimate și prin combinarea unui cuvânt cu sens lexical deplin cu un instrument gramatical (prepoziție, verb copulativ). De exemplu, în propoziția *Elevii pleacă în excursie cu trenul de dimineață*, pot fi delimitate următoarele părți de propoziție: părți de propoziție exprimate prin cuvinte de sine stătătoare la o anumită formă gramaticală (*elevii*, *pleacă*) și părți de propoziție realizate prin combinarea unui cuvânt ajutător cu un cuvânt de sine stătător, care însă funcționează în structura propoziției ca o singură parte de propoziție (*în excursie*, *cu trenul*, *de dimineață*).

Cuvintele cu rol de instrument (prepozițiile, conjuncțiile) nu îndeplinesc funcția de parte de propoziție. Ele intră în componența părților de propoziție, ajutând la realizarea unor funcții sintactice (prepozițiile) sau pot exprima relațiile sintactice stabilite între părțile de propoziție (conjuncțiile).

Clasificarea părților de propoziție după structură

În sintaxă nu se pune semnul egalității între cuvânt și parte de propoziție. Anume din această cauză, părțile de propoziție pot fi de mai multe feluri în ce privește structura lor. Din acest punct de vedere se disting:

a) părți de propoziție simple; sunt exprimate printr-un singur cuvânt cu sens lexical de sine stătător însoțit sau nu de un cuvânt cu rol

de instrument gramatical: *Stelele sclipeau deasupra noastră*. (L. Blaga). În această propoziție distingem trei părți de propoziție simple: primele două exprimate printr-un singur cuvânt și cea de a treia, printr-un pronume posesiv însoțit de o propoziție.

b) părți de propoziție dezvoltate (sau complexe); sunt exprimate prin îmbinări de două sau mai multe cuvinte cu sens lexical de sine stătător. În categoria dată intră părțile de propoziție realizate:

– prin locuțiuni corespunzătoare părților de vorbire autosemantice (locuțiuni substantivale, verbale, adverbiale): *aducere aminte, unul și unul, a ține minte, cu forța* etc. Fiind niște îmbinări de două sau mai multe cuvinte cu sens lexical de sine stătător, ele se caracterizează printr-un sens global unitar și se comportă, din punct de vedere gramatical, ca o singură parte de vorbire. Deci fiecare locuțiune va îndeplini o singură funcție sintactică în structura propoziției: *Patria e aducerea-aminte de zilele copilăriei...* (A. Russo); *Când mi-am adus aminte era prea târziu!* (M. Preda).

– prin construcții infinitivale, gerunziale, participiale: *Rămași pe drumuri, cutreierau ulițele Bucureștilor, căutând serviciu*. (V. Eftimiu); *Înainte de a vă da adevărata explicație, am lăsat să plece oaspeții străini*. (V. Voiculescu).

– prin construcții comparative: *Era, în adevăr, un flăcău zdravăn și înalt ca un brad*. (C. Hogaș).

– printr-un cuvânt cu sens lexical deplin însoțit de un adverb de mod cu autonomie semantică, dar fără funcție sintactică (adverbe de restricție, de precizare, de întărire, de aproximație): *chiar el, numai tu, tocmai acum, doar unii, măcar o dată în viață, încă unul, iar vine, tot azi, aproape bolnav, cam departe; N-are decât un frate*.

c) părțile de propoziție multiple; sunt părțile de propoziție de același fel, coordonate între ele: *Câmpiile, dealurile, văile erau pline de un murmur surd*. (M. Sadoveanu); *Veneau nopți lungi, nesfârșite*. (E. Barbu); *Apa era dulce, limpede și răcoritoare*. (Camil Petrescu). Pot fi părți de propoziție multiple subiectul, atributul, complementul, numele predicativ, elementul predicativ suplimentar. Singura parte de propoziție care nu poate fi multiplă este predicatul, întrucât prin coordonarea a două predicate se obține o frază.

Raporturile sintactice în propoziție

Părțile de propoziție sunt legate între ele prin relații semantice și sintactice. Datorita raporturilor sintactice stabilite la nivelul propoziției are loc trecerea cuvintelor din ipostaza de unitate lexicală în cea de unitate care îndeplinește o funcție sintactică. În felul acesta, raportul sintactic stă la baza oricărei propoziții caracterizate prin organizare internă. Anume din aceste considerente raportul sintactic este calificat drept noțiunea de bază a nivelului sintactic.

Într-un sens foarte larg, prin raport sintactic se înțelege legătura de natură semantico-sintactică stabilită între două părți de propoziție care intră

în componența unei propoziții. Dat fiind că elementele componente ale unei propoziții sunt de natură diferită, este evident că în structura acestei unități comunicative pot fi identificate mai multe feluri de raporturi (relații) sintactice:

a) raportul de inerență (predicativ): *Râul curge.; Păsările cântă.; Zilele sunt frumoase.*

b) raportul de subordonare: *casa vecinului; iarbă verde; aleargă repede.*

c) raportul de coordonare: *Ion și Maria, frumoasă și deșteaptă, atunci și acum.*

Fiecare dintre aceste tipuri de raporturi sintactice se caracterizează prin anumite trăsături, fiind marcat prin mijloace formale specifice.

Raportul de inerență

Raportul de inerență, numit și raport predicativ, este raportul stabilit între subiect și predicat. Relația dintre cele două părți esențiale ale propoziției diferă atât de raportul de coordonare, cât și cel de subordonare. Se consideră că subiectul și predicatul, care sunt funcții sintactice diferite prin natura lor, nu depind unul de celălalt. Cu alte cuvinte, în cazul lor nu putem vorbi de dependență unilaterală, deoarece nu poate fi identificat un termen regent și altul subordonat. În același timp, raportul dintre cele două părți de propoziție nu poate fi înțeles nici ca o relație de independență absolută, deoarece ele se implică una pe alta. Ca urmare a acestei „implicații” între subiect și predicat se stabilește un raport de condiționare reciprocă, numit și interdependență sau dependență bilaterală. Prin acest tip de raport se are în vedere faptul că predicatul depinde de subiect în aceeași măsură în care subiectul depinde de predicat.

Cea mai importantă trăsătură a raportului de inerență constă însă în aceea că datorită raportului în cauză o structură sintactică devine propoziție, fapt imposibil în cazul celorlalte două tipuri de raport. Toate acestea confirmă faptul că raportul de inerență nu poate fi identificat nici cu raportul de subordonare, nici cu cel de coordonare.

În plan formal, raportul de inerență este marcat prin faptul că subiectul imprimă verbului predicat o anumită persoană și număr, iar acesta, la rândul lui, îi impune numelui din poziția subiectului un anumit caz. Astfel, se delimitează, pe de o parte, mijloacele care asigură acordul predicatului cu subiectul (flexiunea de număr și de persoană) și, pe de altă parte, forma de caz a substantivului cerută de funcționarea lui ca subiect pe lângă un predicat: *El totdeauna întârzie.* În această propoziție, predicatul *întârzie* (pers. 3, sg.) își însușește categoriile de persoană și număr, dictate de subiect, iar subiectul exprimat prin pronumele personal *el* (pers. 3, sg., N.) respectă categoria de caz impusă de predicat. În felul acesta, raportul sintactic de inerență reprezintă un tip special de acord (reciproc), care se realizează de la stânga la dreapta datorită acordului între cele două părți de propoziție implicate și de la dreapta la stânga prin folosirea numelui subiect la cazul nominativ.

Raportul de subordonare

Raportul de subordonare este un raport de dependență unilaterală, care se stabilește între termenii propoziției (părțile de propoziție) cu funcții sintactice diferite. Dintre aceștia, termenul aflat într-o poziție inferioară (termenul subordonat) depinde gramatical de cel care este într-o poziție dominantă (termenul regent). De exemplu, *Picătura de apă găurește stânca...* (L. Rebreanu). În această propoziție, termenii celor două grupuri de cuvinte *picătura de apă* și *găurește stânca* sunt legați printr-un raport de subordonare.

Se consideră că raportul de subordonare, care cunoaște mai multe forme de manifestare, joacă un rol esențial în constituirea propozițiilor, deoarece el leagă părțile de propoziție secundare (atribut, complement sau element predicativ suplimentar) de termenii lor regenți. După cum părțile de propoziție secundare sunt de natură diferită și raportul de subordonare este de mai multe feluri:

a) subordonarea atributivă (determinativă); este raportul stabilit între un atribut și termenul său regent. De ex.: *picătura de apă*. În această sintagmă termenul subordonat este un atribut (*de apă*), iar termenul regent, un substantiv (*picătura*).

b) subordonarea completivă; este raportul stabilit între un complement necircumstanțial și termenul său regent, care este de cele mai multe un predicat. De ex., cele două părți de propoziție din sintagma *găurește stânca* sunt legate printr-un raport de subordonare completivă: cuvântul subordonat este un complement direct (*stânca*), iar termenul regent, un verb (*găurește*).

c) subordonarea circumstanțială; este raportul stabilit între un complement circumstanțial și termenul său regent (de regulă, un predicat). De ex.: *cântă frumos*. În această sintagmă termenul subordonat este un circumstanțial de mod (*frumos*), iar termenul regent, un verb (*cântă*).

Raportul sintactic de subordonare presupune o dependență a cuvântului aflat într-o poziție inferioară față de regentul său. Această dependență este marcată prin anumite mijloace care aparțin sau însoțesc cuvântul subordonat. Cele mai frecvente mijloace de exprimare a subordonării la nivelul propoziției sunt flexiunea cuvântului (schimbarea formei cuvântului) și joncțiunea (folosirea unor instrumente gramaticale: prepoziții, adverbe). Pe lângă acestea, raportul de subordonare mai poate fi exprimat prin juxtapunere sau cu ajutorul topicii și al intonației.

Mijloacele prin care se realizează subordonarea diferă în funcție de părțile de propoziție între care se stabilește. Astfel, mijloacele de exprimare a subordonării atributive sunt:

a) flexiunea cuvântului; exprimă acordul atributului adjectival cu termenul determinat (*o carte nouă*); marchează subordonarea substantivelor în genitiv față de un alt nume (*cămașa băiatului*);

b) prepozițiile și locuțiunile prepoziționale; realizează subordonarea unor atribute față de termenul regent (*casă de piatră; ziua de astăzi; lupta împotriva corupției*);

c) formele articolului; marchează subordonarea atributului substantival față de regentul său (*cămașa cea nouă a băiatului*).

Mijloacele de exprimare a subordonării complete și circumstanțiale sunt:

a) flexiunea cuvântului; exprimă subordonarea complementului indirect față de regentul său (*I-am dăruit mamei flori.*);

b) prepozițiile și locuțiunile prepoziționale; marchează subordonarea unor complemente circumstanțiale și necircumstanțiale (*Îl aștept pe Ion.; Scrie cu creionul.; Au intrat în pădure. Vine spre mine.*);

c) unele adverbe; sunt folosite în realizarea construcțiilor comparative (*E mai mare ca mine.*);

d) juxtapunerea; caracterizează subordonarea adverbelor față de termenul regent; determinantul stă lângă regentul său fără a avea vreo marcă gramaticală (*A sosit ieri.*);

e) topica; în cazuri foarte rare, marchează complementul direct, distingându-l de subiect; cuvântul subordonat are o anumită topică în raport cu determinatul său (*Mașina lovește mingea. dar Mingea lovește mașina.*).

Raportul de coordonare

Pe lângă raportul de inerență și cel de subordonare, care sunt raporturi de bază, definitorii pentru constituirea propoziției, în sintaxa limbii române se mai identifică un alt tip de raport, cel de coordonare. Raportul de coordonare se stabilește între părțile de propoziție care au funcții sintactice identice, altfel spus, între părți de propoziție de același fel. Fiind pe același plan, părțile de propoziție date se asociază fără a depinde una de alta: *Drumurile și potecile erau pustii.* (M. Sadoveanu). În această propoziție se conțin două subiecte legate între ele prin coordonare, raport marcat aici cu ajutorul conjuncției coordonatoare *și*.

Raportul de coordonare se deosebește net de primele două. Astfel, spre deosebire de inerență, coordonarea nu poate servi drept bază pentru constituirea unei propoziții, iar spre deosebire de subordonare, care are un caracter unilateral, coordonarea apare ca un raport de tip bilateral. O deosebire importantă între aceste tipuri de raporturi privește părțile de propoziție între care ele se pot stabili. Astfel, dacă raportul de inerență nu poate exista decât între părțile principale ale propoziției, iar cel de subordonare leagă doar părțile secundare de cele principale sau pe cele secundare între ele, atunci raportul de coordonare poate exista între toate părțile de propoziție, unica excepție fiind doar predicatul. De observat, totuși, că și predicatele pot fi legate prin coordonare, doar că în acest caz nu vom mai avea o propoziție, ci o frază.

Cu toate diferențele existente, nu totdeauna se poate face o distincție clară între cele trei tipuri de raporturi. Există numeroase situații în care este dificil să se identifice, mai mult sau mai puțin exact, tipul de raport care leagă părțile de propoziție.

Raportul de coordonare cuprinde mai multe specii:

a) coordonarea copulativă (un raport de asociere): *Săptămânile, lunile, anii treceau.* (V. Eftimiu); *Vântul îi aducea mereu miresme proaspete, îmbătătoare.* (I. Agârbiceanu); *Vorbiră despre vreme, despre pământ, despre sărăcie.* (L. Rebreanu);

b) coordonarea disjunctivă (un raport de excludere): *Nu-și dădea seama dacă asta înseamnă mult sau puțin.* (R. Ojog-Brașoveanu); *Probabil, asta se întâmpla într-un sfârșit de iarnă sau la începutul primăverii.* (O. Paler);

c) coordonarea adversativă (un raport de opoziție fără excludere): *Câinele nu fuge de colac, ci de ciomag.* (Folclor);

d) coordonarea concluzivă: *Creștinul este liber, așadar fericit.* (N. Steinhardt).

Raportul de coordonare la nivelul propoziției sunt realizate prin juxtapunere sau prin joncțiune. În cazul juxtapunerii părțile de propoziție de același fel sunt legate prin simpla alăturare, fără ajutorul unor instrumente gramaticale speciale: *Arendașii, administratorii, logofeții mă fură.* (V. Eftimiu); *Tu de asemenea ești un băiat cumsecade, cuminte, așezat...* (L. Rebreanu).

Joncțiunea presupune folosirea unor elemente de legătură. Acestea sunt conjuncțiile și locuțiunile conjuncționale coordonatoare, specializate pentru fiecare dintre cele patru specii ale raportului de coordonare:

a) coordonarea copulativă: *și, iar („și”), nici* etc.: *Ștefan și Decebal au fost oameni de aceia care nu au nici strămoși, nici moșteni.* (Al. Russo); *Nu era nici mare, nici mic, nici gras, nici slab, nici nalt, nici bondoc, nici subțire, nici gros.* (I. L. Caragiale);

b) coordonarea adversativă: *ci, dar, iar, însă* etc.: *Mi se părea că nu mai sunt eu, ci altul.* (L. Blaga); *Era un vis foarte frumos, dar foarte trist.* (M. Eliade); *Intrară într-o casă numai cu parter, însă vastă.* (G. Călinescu);

c) coordonarea disjunctivă: *fie, ori, sau* etc.: *Din zorii zilei, până-n faptul nopții, bătea bătrânul coclaurile, trăgea fără milă în orice vietate îi ieșea în cale, fie căprioară, fie viezure, fie gușter, fie porumb sălbatic, fie nevinovata turtura.* (V. Eftimiu); *Rău sau bun, românul e adevărat.* (M. Eminescu);

d) coordonarea concluzivă: *așadar, deci* etc.: *Nu trebuie să abuzăm de ea, pentru a ne lăsa aici, pe pământ, în viață, robii Timpului și, deci, ai Morții.* (M. Eliade).

FRAZA

Fraza este unitatea sintactică superioară propoziției, rezultată dintr-o îmbinare de cel puțin două propoziții, care sunt legate semantic și sintactic. Fraza presupune existența unor elemente componente între care se stabilesc raporturi asemănătoare celor care unesc cuvintele în propoziție.

Elementele componente ale propoziției sunt părțile de propoziție organizate în jurul unui predicat. Din acest punct de vedere, propoziția este definită ca fiind unitatea sintactică cu un singur predicat: *Am ajuns acasă*. În același timp, componentele sintactice ale frazei sunt propozițiile, adică unitățile constituite prin relația dintre un subiect și un predicat. Prin urmare, numărul propozițiilor într-o frază este egal cu numărul predicatelor din fraza respectivă. În această ordine de idei, fraza este văzută ca o unitate sintactică cuprinzând două sau mai multe predicate.

Chiar dacă fraza include în structura sa mai multe propoziții, aceasta încă nu înseamnă că ea reprezintă o unitate rezultată prin combinarea mecanică a unor propoziții. Propozițiile din structura unei fraze se caracterizează prin anumite trăsături care le diferențiază atât de părțile de propoziție, cât și de propozițiile independente din componența unui text.

Propozițiile din structura unei fraze diferă de corespondentele lor de la nivelul propoziției în ce privește structura și mijloacele de realizare. Astfel, dacă o parte de propoziție poate fi exprimată printr-un cuvânt sau prin combinarea unui cuvânt de sine stătător cu un instrument gramatical, propozițiile din structura unei fraze reprezintă unități sintactice complexe ce presupun existența obligatorie a unui predicat. Să se compare: *A venit acasă*, și *A venit/unde îl așteptau părinții*.

În același timp, propozițiile în calitatea lor de elemente componente ale frazei nu coincid cu propozițiile independente care alcătuiesc un text. Astfel, pentru ca două sau mai multe propoziții să constituie o frază nu e suficient ca între ele să se stabilească anumite relații semantice. Propozițiile pot fi legate între ele prin înțeles și atunci când sunt alăturate în structura unui text. Să se compare următoarele propoziții simple din structura unui text cu aceleași propoziții din componența unei fraze:

Propozițiile în text	Propozițiile în frază
1	2
<i>Am ajuns acasă. Toți dormeau Afară plouă. Noi stăm în casă.</i>	<i>Când am ajuns acasă, toți dormeau. Noi stăm în casă, deoarece afară plouă.</i>

Ceea ce caracterizează în mod special propozițiile din structura unei fraze este relația sintactică stabilită între componentele ei. Relația, de coordonare sau

de subordonare, prin care se leagă componentele frazei, este marcată cu ajutorul unor mijloace sintactice specifice. În prima frază raportul de subordonare dintre cele două propoziții este exprimat cu ajutorul adverbului relativ *când* (arată un raport temporal), iar în cea de a doua, cu ajutorul conjuncției *deoarece* (indică un raport de cauză).

Așadar, fraza este o unitate comunicativă constituită prin combinarea unor propoziții legate prin relații sintactice, dintre care cel puțin una este principală, putând fi determinată de propoziții subordonate.

Clasificarea propozițiilor ca unități constitutive ale frazei

Propozițiile ca unități constitutive ale frazei pot fi clasificate din următoarele puncte de vedere: a) importanța pe care o au în structura frazei și tipul de conținut exprimat și b) după raportul sintactic stabilit între ele.

În funcție de primul criteriu, propozițiile din structura frazei sunt de două feluri: a) propoziții principale și b) propoziții secundare.

Propoziția principală se caracterizează prin independență gramaticală constituind nucleul în jurul căruia se organizează propozițiile secundare din frază. Propoziția secundară nu are autonomie gramaticală și semantică, ea explică și întregeste înțelesul unei alte propoziții. Din punct de vedere gramatical, ea depinde de o propoziție regentă, legându-se de aceasta printr-un element de relație. De exemplu, în fraza *Nu tulbura fântâna!*¹ *care ți-a potolit setea!*². (Folclor), prima propoziție este principală, iar cea de a doua o propoziție secundară, care depinde de propoziția principală având rolul de a completa înțelesul celei dintâi.

După cel de al doilea criteriu, propozițiile din frază se împart în: a) propoziții regente și b) propoziții subordonate.

Propoziția regentă este cea de care depinde o altă propoziție în frază, iar subordonată este propoziția care depinde sintactic de altă propoziție (regentă). În fraza de mai sus prima propoziție este principală și, totodată, regentă pentru propoziția a doua, care este o subordonată.

Între cele două clasificări există o anumită corelație, însă ele nu se suprapun. Termenul de propoziție regentă nu este echivalent cu cel de propoziție principală. O propoziție principală poate fi regentă doar dacă pe lângă ea apare și o propoziție secundară fiind dependentă de cea dintâi. Există propoziții principale care nu sunt și regente. În fraza *Am alergat pe coridor!*¹ *am sărit treptele patru câte patru!*². (M. Eliade) avem două propoziții principale (sunt propoziții independente, aflându-se pe același plan sintactic), însă niciuna dintre ele nu este și regentă, deoarece nu există alte propoziții care ar depinde de ele.

În același timp, pot fi regente nu doar propozițiile principale, ci și unele secundare: acestea de la urmă funcționează ca regente pentru alte propoziții subordonate. De exemplu, în fraza *Mi-e ciudă!*¹ *că nu m-a pălmuit niciodată!*² *ca să-l pot urî!*³. (M. Eliade) prima propoziție este principală și regentă pentru

a doua; cea de a doua este o propoziție secundară și subordonată în raport cu prima, dar regentă pentru cea de a treia; ultima este o propoziție secundară și subordonată față de a doua. După cum vedem, propozițiile în frază pot depinde una de cealaltă, de aceea unele subordonate pot fi, la rândul lor, regente pentru alte subordonate.

Pentru a înțelege specificul propozițiilor ca elemente constitutive ale frazei este important să avem în vedere faptul că propozițiile subordonate îndeplinesc rolul unor părți de propoziție. Cu alte cuvinte, chiar dacă au statut de unități predicative, ele reprezintă, la nivelul frazei, niște echivalente funcționale ale părților de propoziție.

Prin urmare, ar trebui să existe atâtea tipuri de subordonate câte părți de propoziție pot fi identificate în structura propoziției. În general, fiecareia dintre cele mai multe părți de propoziție îi corespunde o propoziție secundară. Excepție face doar predicatul. Deși există o subordonată care se numește predicativă, aceasta nu este un echivalent al predicatului ca parte de propoziție, ci doar al unui element al predicatului nominal, anume al numelui predicativ.

În felul acesta, echivalența funcțională dintre părțile de propoziție și propozițiile subordonate este hotărâtoare pentru analiza și descrierea celor de la urmă. La examinarea lor este aplicat același model: se precizează definiția lor, întrebarea la care răspund, termenul regent, elementele de relație, topica și punctuația lor.

Raporturile sintactice în frază

În structura unei fraze, propozițiile componente sunt legate prin raporturi sintactice de subordonare și de coordonare. Raporturile stabilite între propozițiile din frază sunt aceleași ca și cele dintre părțile de propoziție, cu excepția raportului de inerență (predicativ), care, după opinia celor mai mulți lingviști, nu se întâlnește la nivelul frazei. În plus, raporturile sintactice stabilite între propoziții în structura frazei se deosebesc de cele existente între părțile de propoziție în ce privește elementele relaționale, adică prin mijloacele de realizare.

Raportul de subordonare

Subordonarea în frază este un raport de dependență unilaterală, stabilit între două propoziții aflate pe planuri diferite, care depind una de alta. Dintre acestea, una este propoziția regentă și cealaltă propoziție subordonată, care îi completează sensul celei dintâi, aducând informații suplimentare în legătură cu conținutul ei. Raportul de subordonare la nivelul frazei cunoaște, la fel ca și în propoziție, trei aspecte: subordonarea atributivă, completivă și circumstanțială.

Subordonarea în frază se realizează, de cele mai multe ori, prin joncțiune, cu ajutorul unui element de relație. Se folosesc următoarele elemente de relație:

1. conjuncțiile subordonatoare: *ca să, că, căci, dacă, deoarece, deși, fiindcă, încât, întrucât, până, să;*

2. locuțiunile conjuncționale subordonatoare: *pentru că, cu toate că, măcar că, fără să, până să, măcar să, chiar dacă, chiar să, chiar de, din cauză că, din pricină că, după ce, până ce, îndată ce, din moment ce, ori de câte ori, câtă vreme, ca și când, ca și cum, după cum* etc.;

3. pronumele (adjectivele pronominale) relative și interogative: *care, cine, ce, cât, -ă, -i, -e, cel ce, ceea ce, cei ce, cele ce, cel care*, însoțite sau nu de prepoziții;

4. pronumele (adjectivele pronominale) nehotărâte: *fiecare, fiecine, oricare, oricine, orice, oricât, ă, -i, -e*, însoțite sau nu de prepoziții;

5. adverbele relative și interogative: *unde, când, cum, cât, încotro, parcă, precum*, însoțite sau nu de prepoziții;

6. adverbe nehotărâte: *oricând, oriunde, oriîncotro, oricum*, însoțite sau nu de prepoziții.

După natura lor, mijloacele folosite cu rol de instrumente gramaticale la exprimarea raportului de subordonare sunt de două feluri:

a) conjuncțiile (locuțiunile conjuncționale) subordonatoare și

b) elementele relative care aparțin clasei pronumelui, adjectivului sau adverbului.

Specificul acestora de la urmă constă în faptul că ele fac legătura cu propoziția regentă, fiind în același timp parte de propoziție în subordonată (ele substituie un anumit component în propoziția subordonată): De ex.: *Spune!¹ cui îl întreabă!²; Merge!¹ unde îl duce drumul!²; Norocul vine!¹ când te aștepți mai puțin!². În toate aceste fraze, elementele de relație nu sunt doar mijloace care stabilesc legătura între propoziții, ci și parte de propoziție în subordonatele date: subiect în prima frază, circumstanțial de loc în cea de a doua și circumstanțial de timp în a treia. Uneori, elementele relaționale sunt precedate de prepoziții: *Vorbește!¹ cu cine se înțelege!²; Asta am văzut eu la munte,¹ pe când eram tânăr!². (M. Sadoveanu).**

În foarte puține cazuri, subordonarea la nivelul frazei poate fi realizată și prin juxtapunere. În acest caz subordonata, alăturată regentei, este despărțită de cea din urmă prin virgulă. Acest mijloc de realizare a subordonării este posibil doar pentru unele subordonate circumstanțiale (condiționale, cauzale, concesive): *Bine faci,¹ bine găsești!². Prima propoziție din această frază, legată de regenta ei prin juxtapunere, este o subordonată condițională (= *dacă bine faci, bine găsești*).*

Așadar, raportul de subordonare cunoaște următoarele forme:

a) subordonare conjuncțională: *Știu!¹ că poți!²; M-a rugat!¹ să-ți spun!²;*

b) subordonare cu element relativ: *Scapă!¹ cine poate!²; Rămâi!¹ unde ești!²;*

c) subordonare prin juxtapunere: *Ai carte,¹ ai parte!².*

Raportul de coordonare

Raportul de coordonare la nivelul frazei se stabilește între propozițiile de același fel, aflate pe același plan. Aceste propoziții sunt legate prin anumite relații doar în planul conținutului, din punct de vedere gramatical, ele sunt însă independente. La nivelul frazei, coordonarea poate exista:

a) între propozițiile principale: *Vântul bate,^{/1} câinii latră^{/2}*. (Folclor); *Noaptea se opri de dragul lor,^{/1} cocoșii amuțiră,^{/2} zorile rămase ascunse după munți vreme îndelungată...^{/3}* (V. Eftimiu);

b) între propozițiile subordonate, care depind de același termen regent: *Spunea^{/1} că e singura^{/2} pe care o mai are,^{/3} că era nou-nouță,^{/4} că a costat-o nu știu cât^{/5}*. (V. Eftimiu).

La fel ca și în cazul coordonării părților de propoziție, coordonarea propozițiilor în frază cunoaște mai multe aspecte:

1. coordonarea copulativă; exprimă acțiuni, caracteristici asociate. Poate fi realizată prin juxtapunere sau prin joncțiune: *Românul e viteaz,^{/1} e bun,^{/2} e „poet”^{/3}*. (M. Eliade); *Și plângea,^{/1} și țipa,^{/2} și suspina^{/3}*. (C. Negruzzi). Se întâlnesc și fraze în care raportul copulativ este exprimat prin combinarea juxtapunerii cu joncțiunea: *Apucă de clanță,^{/1} puse umărul,^{/2} împinse cu puterea lui grozavă^{/3} și ușa se deschise, scârțâind ușor^{/4}*. (Em. Gârleanu). Raportul de coordonare copulativă se realizează cu ajutorul conjuncțiilor (*și, iar, nici*) sau cu ajutorul locuțiunilor conjuncționale (*atât... cât și..., nu numai că... dar și..., nu numai că... dar nici..., precum și*): *Nu numai că n-aș putea face nimic,^{/1} dar aș crea confuzii^{/2}*. (M. Eliade); *Nu numai că nu are dreptul,^{/1} dar nici nu poate^{/2}*. (M. Eliade);

2. coordonarea disjunctivă; exprimă acțiuni care se exclud. Raportul dat poate fi realizat numai prin joncțiune (cu ajutorul conjuncțiilor *fie, ori, sau*, folosite, de multe ori, și la prima propoziție): *Vii^{/1} sau te duci?^{/2} Ori e o farsă la mijloc,^{/1} ori eu sunt un dobitoc,^{/2} îmi spuneam^{/3}*. (M. Eliade); *L-am smuls pentru totdeauna din inima mea,^{/1} fie că-i în viață,^{/2} fie că-i mort până acum^{/3}*. (I. Agârbiceanu);

3. coordonarea adversativă; exprimă acțiuni care se opun. Tipul dat de raport copulativ este exprimat prin joncțiune *și*, uneori, prin juxtapunere, cu ajutorul conjuncțiilor *ci, dar, însă, or*: *Nu vinde,^{/1} cumpără^{/2}*. (G. Călinescu); *Această femeie zbură,^{/1} nu mergea^{/2}*. (C. Hogaș); *El a găsit o brățară,^{/1} iar lui nu-i trebuie brățară^{/2}*. (Cezar Petrescu); *N-a plăns,^{/1} ci a stat așa cu capul în palmele aspre^{/2}*. (I. Agârbiceanu);

4. coordonarea concluzivă; exprimă o acțiune prezentată drept concluzie a primului termen. Acest raport se exprimă prin joncțiune (cu ajutorul conjuncțiilor și a locuțiunilor conjuncționale *deci, așadar, de aceea, prin urmare*): *Vorbesc,^{/1} deci exist^{/2}*. (O. Paler); *Ajutorul a fost acordat unui număr limitat de persoane,^{/1} prin urmare este de natură selectivă^{/2}*. Raportul dat poate fi realizat și prin juxtapunerea unor propoziții: *Nu le era rudă,^{/1} nu aveau dreptul să închirieze^{/2}*. (G. Călinescu).

Tipuri de fraze

În funcție de tipul de raport prin care sunt legate propozițiile din structura lor, frazele se împart în următoarele tipuri:

1) fraze formate prin coordonare; sunt frazele care conțin în structura lor două sau mai multe propoziții principale: *Vântul ațâță focul*/¹ *și/vorba ațâță vrajba*/². (Folclor);

2) fraze formate prin subordonare; sunt frazele constituite dintr-o propoziție principală și una sau mai multe subordonate: *Vulpea*,/¹ *când n-ajunge la struguri*,/² *zice*/¹ *că sunt acri*/³. (Folclor);

3) fraze mixte; sunt frazele formate prin raporturi de ambele feluri, ele sunt constituite din una sau mai multe propoziții principale și una sau mai multe subordonate: *Leului nu i-a fost ciudă*/¹ *că l-a lovit vânătorul*,/² *ci că l-a lovit măgarul*/³. (Folclor).

PĂRȚILE DE PROPOZIȚIE ȘI PROPOZIȚIILE SUBORDONATE

Subiectul

Este partea principală de propoziție care arată cine este autorul acțiunii exprimate de verbul predicat (*Henri Coandă a inventat motorul cu reacție.*), cine suferă acțiunea exprimată de verbul predicat (*Motorul cu reacție a fost inventat de Henri Coandă.*) sau cui i se atribuie însușirea ori calitatea desemnată de un nume predicativ (*Henri Coandă este un pionier al aviației.*). Într-un sens foarte larg, se spune că subiectul indică obiectul despre care se comunică ceva cu ajutorul predicatului.

Ca parte de propoziție, subiectul este definit și caracterizat prin relație cu predicatul, împreună cu care constituie nucleul predicativ al propoziției. În plan sintactic, între subiect și predicat se instituie un raport de interdependență. Acest raport, numit și raport predicativ, se exprimă prin acordul predicatului cu subiectul în număr și persoană și prin utilizarea subiectului în nominativ. Totuși, există propoziții în care aceste categorii nu sunt marcate formal. Drept exemplu ar putea servi subiectul exprimat printr-un cuvânt invariabil în raport cu numărul sau persoana: *A trăi e actul nostru de eroism cel mai mare.* (G. Călinescu). În propoziția citată nu putem vorbi despre un acord între predicat și subiect, deoarece subiectul este exprimat printr-un infinitiv, care nu cunoaște categoriile implicate în realizarea acordului.

Această parte de propoziție se actualizează preponderent ca subiect al verbului predicat folosit la un mod predicativ. Ea poate apărea însă și ca subiect al unor verbe la moduri nepredicative: infinitiv (*Înainte de a începe ploaia, eu am ajuns acasă.*); gerunziu (*Ajungând eu acasă, a început ploaia.*); participiu (*Acestea zise, discuția s-a încheiat.*)

Subiectul se recunoaște cu ajutorul întrebărilor specifice puse predicatului: *cine? ce?* Chiar dacă aceste cuvinte interogative sunt specializate (*cine?* cu referire la ființe, iar *ce?* pentru lucruri și noțiuni abstracte), primul dintre ele este folosit adesea și pentru a întreba despre subiecte realizate prin nume de inanimate. De exemplu, *Apa a rupt digurile. Vîscolul troienește cărările.* În aceste cazuri, întrebările cu care identificăm subiectul în propozițiile date sunt: *Cine a rupt digurile? Cine troienește cărările?* O altă întrebare, cu caracter mai general, frecvent utilizată pentru recunoașterea subiectului unei propoziții, este: *Despre cine sau despre ce se vorbește în propoziție?*

Din punct de vedere comunicativ-pragmatic, subiectul apare, de cele mai multe ori, ca purtător al unei informații vechi, cunoscute în situația dată de comunicare (are calitatea de temă), iar predicatul aduce o informație nouă, necunoscută ascultătorului (funcționează ca remă). De exemplu, propoziția *Maria cântă.* are scopul de a-l informa pe ascultător cu privire la ceea ce face

persoana subiect. Ea apare ca un răspuns la întrebarea: *Ce face Maria?* Este adevărat că se întâlnesc și propoziții în care raportul dintre aceste părți de propoziție este inversat, subiectul fiind elementul care comunică o informație nouă, necunoscută anterior. De exemplu, *Cântă Maria.* este o propoziție folosită de vorbitor cu scopul de a indica persoana care realizează acțiunea desemnată de verbul predicat, propoziția dată constituind un răspuns la întrebarea: *Cine cântă?*

Clasificare. Subiectul cunoaște manifestări diferite în cadrul propoziției. Prin urmare, poate fi clasificat în funcție de mai multe criterii:

I. După prezența sau absența subiectului în propoziție, în limba română se delimitează:

1. subiectul exprimat; este subiectul realizat în propoziție printr-o anumită parte de vorbire și

2. subiectul neexprimat; este subiectul care nu este realizat în propoziție printr-un cuvânt aparte. El este de mai multe feluri:

a) subiect inclus; este subiectul dedus din forma verbului. Este reprezentat prin pronumele personale de persoana 1 și a 2-a sg. și pl.: *Cânt la pian. (eu); Învățăm cu plăcere gramatică. (noi); Mergi/Mergeți la facultate? (tu/voi).*

b) subiect subînțeles; este subiectul absent în limitele propoziției date, care poate fi identificat prin raportare la contextul anterior, fiind exprimat într-o altă propoziție. Este caracteristic pentru pers. a 3-a sg. și pl.: *Ion este un student harnic. Este mândria grupei. (el).*

În unele lucrări se vorbește și despre așa-numitul subiect zero. Este un subiect neexprimat în structura propoziției și care nici nu poate fi subînțeles. Se consideră că un astfel de subiect e posibil în cazul verbelor care descriu fenomene meteorologice: *Plouă. Fulgeră. Se înnoptează.* Există autori care afirmă că aceste verbe ar admite un subiect intern: *A plouat o ploaie mare. Tunetul tună.* Întrebuințate cu sens figurat, aceste verbe pot avea subiect exprimat: *Ion tuna și fulgera de supărare.*

II. După structură, subiectul exprimat poate fi:

1. subiect simplu (exprimat printr-o singură parte de vorbire): *Profesorul anunță notele de la testare.*

2. subiect multiplu (exprimat prin două sau mai multe părți de vorbire coordonate): *Profesorul și studenții citesc un text.* Subiectul multiplu este de mai multe feluri: a) propriu-zis: *Ghiociei și toporașii înfloresc primăvara devreme.*; b) grupat: *Mama și tata, frații și surorile, verișorii și verișoarele sunt cele mai apropiate rude.*; c) disjunctiv: *Urșii sau leii sunt mai periculoși?;* d) format prin apozitionare: *A venit lume și lume.*

Uneori subiectul poate fi exprimat de două ori în aceeași propoziție prin cuvinte diferite, substantiv și pronume. Unele dintre construcțiile cu subiectul dublu exprimat au o valoare afectivă, fiind caracteristice vorbirii familiare: *Vine el tata deseară!* În alte construcții reluarea subiectului printr-un pronume însoțit de *și* adverbial are scopul de a evidenția, de a accentua subiectul: *Ion a venit și el la adunare.*

III. Din punctul de vedere al înțelesului, subiectul este de mai multe feluri:

- a) subiectul determinat; este subiectul care indică precis autorul unei acțiuni sau purtătorul unei stări;
- b) subiectul nedeterminat; este caracteristic pentru construcțiile în care autorul acțiunii sau purtătorul unei caracteristici nu este indicat precis. El poate fi neidentificabil atunci când este exprimat prin persoana a 3-a, sg. și pl.: *Sună la ușă.*; *Spune în cărți.*; *Au făcut reduceri.* Există și subiecte nedeterminate cu valoare generală. Prin conținutul lor ele se raportează la orice persoană, fiind marcate prin persoana a 2-a sg. sau 1 pl.: *Ce e rău și ce e bine, tu te-ntreabă și socoate.* (pers. 2, sg); *Nu trăim ca să mâncăm, ci mâncăm ca să trăim.* (pers. 1, pl.).

Uneori subiectul gramatical poate să nu coincidă cu autorul real al acțiunii din propoziție. În astfel de construcții se delimitează și un subiect logic. Această distincție este caracteristică pentru construcțiile pasive. De exemplu, în propoziția *Pâinea este coaptă de mama.* subiectul gramatical este exprimat prin cuvântul *pâine* (care denumește obiectul real al acțiunii), iar cel logic prin cuvântul *mama* (exprimă agentul real al acțiunii). Așadar, din punct de vedere sintactic, acest substantiv este un complement de agent, din punct de vedere logic însă, el desemnează autorul real al acțiunii.

Despre subiectul logic se vorbește și în legătură cu construcțiile de tipul *Mă doare capul.*; *Îmi trebuie o carte.*; *Mi-e sete.* Subiectul lor gramatical este exprimat printr-un nume de nonpersoană (*capul, o carte, sete*). Referirea la persoană se face prin intermediul pronumelui personal (în dativ sau în acuzativ) care are rolul de subiect logic.

Exprimarea subiectului

Subiectul este exprimat prototipic prin substantive și pronume (părți de vorbire care constituie clasa numelui). Celelalte părți de vorbire care pot apărea în poziția subiectului sunt fie cuvinte substantivizate (adjective, adverbe, interjecții), fie elemente cu o valoare apropiată de cea a unui nume (modurile nepredicative ale verbului). În felul acesta, subiectul poate fi exprimat prin:

1) substantiv comun sau propriu, simplu sau compus, în cazul nominativ: *Bunicul e un fel de copil.* (I. Teodoreanu); *Studentii citesc mult.*; *Mihai Eminescu ne-a lăsat o moștenire literară inegalabilă.*; *Prim-ministrul a demisionat.*

2) locuțiune substantivală: *Aducerile-aminte de ce mai vin la mine?!* (O. Goga).

3) adjectiv substantivizat: *Zgârcitul mai mult pierde. Noul-sosit ascultă puțin, se suci, se învârti.* (V. Voiculescu).

4) pronume (cu excepția celui reflexiv): *Ele citesc mult. El ne-a lăsat o moștenire literară de mare valoare.* (personal); *Dumneaei nu a venit.* (de politețe); *Acestea citesc mult.* (demonstrativ); *Câteva/ multe/ unele citesc mult.* (nehotărât); *Nimeni nu citește.* (negativ); *Cine a fost la teatru?* (interogativ).

5) numeral: *Doi din ei au părăsit seminarul și s-au călugărit.* (G. Călinescu, *Bietul Ioanide*), (cardinal); *Al treilea a fost cel mai convingător.* (ordinal); *Amândouă au fost la bibliotecă.* (colectiv); *Se iau câte două linguri înainte de masă.* (distributiv); *O pătrime din sumă a fost împărțită celor săraci.* (fracționar) etc.

6) verb la o formă nepredicativă: a) infinitiv: *E ușor a scrie versuri.* *A învăța este datoria noastră.*; b) gerunziu: *Se aude tunând.*; *Se auzea trosnind.*; c) participiu (rar): *Merită încercat.*; d) supin: *Este util de negociat.*

7) interjecție: *Se auzea fâș-fâș!*

Cazul subiectului

Cazul prototipic pentru subiect atunci când este exprimat printr-un nume este nominativul. Constituind un indice al raportului de inerență dintre subiect și predicat, cazul nominativ îi este impus subiectului de verbul predicat: *Nepoții își încrucișează privirile asupra cutiei cu bomboane.* (I. Teodorescu); *Cei doi surâdeau cu o binevoitoare îmbărbătare, bătându-l cu palma pe umăr.* (Cezar Petrescu).

Există însă și propoziții în care subiectul poate fi la un alt caz decât nominativ. Iată câteva excepții:

1) subiect exprimat printr-un substantiv sau pronume relative în cazul genitiv: *Ai casei au plecat.*; *Ai Popeștilor au adus flori.*; *Și-ai tăi, deștepți, vor plânge iarăși toți.*/Când el te va-nclășa să te ridice. (G. Coșbuc);

2) subiect exprimat printr-un pronume la cazul dativ: *Profesorul dă note mari cui merită.*; *I-am mulțumit oricui a răspuns la telefon.*; *Dau cui/oricui cere.*

3) subiect exprimat printr-un substantiv sau pronume la cazul acuzativ: *A venit acolo la lume!*; *Tema e înțeleasă de cine ascultă atent.*; *Cunosc pe cine a intrat.*; *Mă gândesc la cine a intrat/la ce vom face.*; *Cu toții vor pleca la munte.*

Topica

Se consideră că în limba română subiectul are topică liberă. Totuși, locul obișnuit al subiectului este înaintea predicatului: *Virtutea pentru ei nu există.* Subiectul stă obligatoriu înaintea predicatului când este exprimat prin pronume interogativ-relativ: *Cine lipsește?*; *Ce s-a întâmplat?*; *Cine spune adevărul și cine minte?* (G. Călinescu, *Bietul Ioanide*).

După predicat, subiectul este plasat în câteva cazuri: 1) când predicatul este exprimat prin verbe care exprimă senzații fizice sau stări psihice: *Mă doare capul.* *Mi-e frig.*; 2) când predicatul este exprimat prin verbe la diateza impersonală: *Se caută un paznic.* *Se organizează o conferință.*; 3) în propoziții interogative sau relative: *Cine este el?* *Unde este caietul meu?*; 4) pe lângă verbele cu subiectul logic în dativ: *Fiului meu nu-i place matematica.*; 5) când se insistă asupra acțiunii exprimate de verbul-predicat: *Vine primăvara!*; *Există într-adevăr acest tip de om.* (G. Călinescu); *Mai urcă Ion vreun sfert de ceas.* (L. Rebreanu); 6) când predicatul este un verb de declarație în vorbirea directă: „*Cheamă urgența!*“, zise mama.

Există cazuri când subiectul poate fi intercalat între părțile unei locuțiuni verbale: *L-am pus eu la punct, n-ai grijă.* sau între verbul copulativ și numele predicativ: *Să fie ea fericită.*

Punctuația

Subiectul, de regulă, nu se desparte de predicat: *Au înflorit crinii.; Românul este poet.* Apariția virgulei între cele două părți de propoziție principale se explică prin intercalarea între ele a unor elemente care se izolează. Cele mai frecvente cazuri sunt următoarele:

– când între subiect și predicat apare o apozitie sau o parte de propoziție/propoziție incidentă: *Ion, prietenul meu, este medic.; El, ca de obicei, întârzie.; Mama și tata, așa cum sunt toți părinții, mă susțin în toate.*

– când este urmat de un atribut izolat: *Florile, ofilite, se aruncă.; Învățătorul, mișcat, rămăsese locului să-l spioneze.* (V. Voiculescu).

– când subiectul este multiplu, părțile lui componente se separă prin virgule, dacă sunt juxtapuse: *Ion, Ana și Maria sunt prieteni.*

Propoziția subordonată subiectivă

Este propoziția subordonată care îndeplinește funcția sintactică de subiect al unui predicat din regentă: *Cine se grăbește,¹ se poticnește².* Din punct de vedere formal, propoziția principală (2) din această frază nu are subiect, fiind alcătuită doar din predicat. Poziția de subiect al acestui predicat este ocupată de o propoziție subiectivă (1). Uneori, subordonata subiectivă poate apărea pe lângă un verb la un mod nepredicativ din propoziția regentă: *Aflându-se¹ ce trebuie făcut,² toți s-au apucat de lucru¹.* Subordonata subiectivă (2) are în calitate de termen regent un verb la gerunziu (*aflându-se*).

Propoziția subiectivă răspunde la întrebările subiectului (*cine?*, *ce?*), puse predicatului sau verbelor la infinitiv sau gerunziu pe care le determină: *Cine se scoală de dimineață¹ departe ajunge²/. (Cine departe ajunge?); Se aude¹ cum vuieste marea²/. (Ce se aude?). Banii au fost dați știindu-se¹ că nu vor fi rambursați niciodată²/. (Banii au fost dați știindu-se ce?). Fiind un corespondent semantic al subiectului propoziția subiectivă poate fi contrasă într-un subiect. Astfel, în baza principiului corespondenței, subiectiva, ca și oricare alt subiect, poate fi substituită prin pronumele demonstrativ *acesta/ acela sau aceasta/ aceea*: *Cine tace¹, merge în pace²/. (P. Ispirescu). Acela merge în pace.**

Echivalența funcțională a propoziției subiective cu subiectul se manifestă nu doar sub aspectul relației sale cu predicatul din regentă, ci și în ce privește conținutul exprimat prin aceste unități de rang diferit. Subordonata subiectivă, la fel ca și subiectul, desemnează obiectul, concret sau abstract, despre care se spune ceva cu ajutorul predicatului. Există subiective care arată cine face acțiunea (*Cine tace¹ mai multă treabă face²/.), cine suferă acțiunea (Cel ce iubește dreptatea¹ e stimat de toată lumea²/.) sau cui i se atribuie o însușire, o calitate (*Cine e mare¹ e și tare²/.). Nu toate**

subiectivele desemnează persoane sau lucruri. Se întâlnesc și subordonate subiective cu sens abstract: ele indică o acțiune, o stare, o însușire, o relație prezentate ca fapte despre care se comunică ceva cu ajutorul predicatului din regentă: *E curios^{/1} că nu-mi amintesc nimic^{/2}.; Mă sperie^{/1} ceea ce aud aici^{/2}*. Aceste specii de subiective diferă și din alte puncte de vedere. Cele dintâi sunt introduse, de obicei, prin pronume relative, iar celelalte prin conjuncții și prin adverbe relative.

Elementele regente. Pentru identificarea și caracterizarea subordonatei subiective este esențial elementul regent. O subordonata subiectivă poate avea în calitate de termen regent un verb, o locuțiune sau o expresie cu funcția de predicat în propoziția regentă. Predicatul din regentă poate fi verbal sau nominal.

1. Predicatul verbal este realizat prin următoarele elemente:

– un verb personal la diateza activă: *Rămâne^{/1} cine vrea^{/2}.; Cine vine prea târziu la masă,^{/1} acela roade oasele^{/2}.; Cel ce începe multe^{/1} nu isprăvește nimic^{/2}*.

– un verb impersonal cu formă activă: *ajunge (să ...), contează (că ...), decurge (că ...), era (să ...), face (să ...), trebuie (să ...), (nu) merge (să ...), (nu) merită (să ...), pare (că ...), rămâne (să ...), (nu) reiese (că ...), urmează (să ...), (nu) strică (să ...) etc.: Era^{/1} să cadă în apă^{/2}.; Merită^{/1} să faci acest sacrificiu^{/2}.; Rămâne^{/1} să clarificăm situația^{/2}.*

– un verb la diateza pasivă folosit ca impersonal: *este cunoscut, este dat, este hotărât, este recunoscut, este scris, este stabilit, este știut etc.: Este cunoscut^{/1} că zincul este un element esențial pentru creștere^{/2}.; I-a fost dat^{/1} să treacă prin multe greutăți^{/2}*.

– un verb impersonal cu formă reflexivă având sens activ: *(nu) se cade (să ...), se cuvine (să ...), se impune (să ...), se întâmplă (să ...), se făcea (că ...), se pare (că ...), se poate (să ...): Se cade^{/1} să fim disciplinați la ore^{/2}*.

– un verb impersonal cu formă reflexivă având sens pasiv: *se admite (că ...), se afirmă (că ...), se aude (că ...), se bănuiește (că ...), se cere (să ...), se crede (că ...), se înțelege (că ...), se presupune (că ...), se spune (că ...), se știe (că ...), se zice (că ...), se zvonește (că ...) etc.: Se știe^{/1} că pământul e rotund^{/2}. S-a dovedit științific^{/1} că fetele seamănă cu tații^{/2} și/ băieții cu mamele^{/3}.*

– un verb cu formă reflexivă cu sens pasiv sau activ însoțit de un pronume personal în dativ: *mi se cere să, mi se ordonează să, mi se pare că, mi se spune că: Mi s-a cerut^{/1} să plec imediat^{/2}.; Mi s-a povestit mai târziu^{/1} ce s-a întâmplat în ziua aceea^{/2}.; Mi se pare^{/1} că v-am mai văzut undeva^{/2}*.

– un verb impersonal reflexiv cu pronume în dativ sau acuzativ: *îmi convine, îmi displace, îmi pare, îmi place, îmi vine; mă doare, mă frământă, mă indisplace, mă încântă, mă întristează, mă miră, mă surprinde, mă uimește: Îmi place^{/1} să cânt la pian^{/2}.; Mă doare^{/1} că nu ne-am înțeles^{/2}*.

– o locuțiune verbală impersonală: *a (nu) avea rost (să...), a (nu) avea haz (să...), a (nu) avea nicio noimă (să...): Nu are rost^{/1} să vorbești cu el^{/2}*.

– o expresie verbală impersonală: *e absurd, (e) adevărat, (e) bine, (e) destul, (e) evident, e firesc, e folositor, e greșit, e greu, e important,*

(e) *imposibil, e inadmisibil, e incontestabil, e interzis, e inutil, e lesne, e necesar, e nevoie, e normal, e păcat, e permis, (e) posibil, (e) probabil, (e) rău, e regretabil, e sănătos, e ușor, e util, e cu puțință, e de dorit, e de prisos: E bine¹/ că nu am întârziat².; E rău¹/ că s-a întâmplat așa².; E util¹/ să cunoști stilul de lucru al celui de lângă tine². Există și adverbe sau locuțiuni adverbiale care, spre deosebire de cele descrise mai sus, pot funcționa ca predicat al unei propoziții subiective, fără a fi predicativizate cu verbul *a fi*. Ele sunt însă însoțite obligatoriu de o conjuncție subordonatoare: *bineînțeles, desigur, destul, firește, pesemne, poate, sigur, cu certitudine, cu siguranță, de bună seamă, fără doar și poate, fără îndoială*. *Bineînțeles¹ că nu l-am recunoscut².; Sigur¹ că nu are dreptate².; Fără doar și poate¹ că vom învinge².**

– o expresie impersonală cu pronume în dativ: *mi-e drag, mi-e frică, mi-e greu, mi-e lehamite, mi-e lene, mi-e poftă, mi-e silă, mi-e teamă*: *Mi-e frică¹ să nu se întâmple ceva rău².*

2. Unele propoziții subiective au ca termen regent un predicat nominal. În contextul dat, subiectiva poate indica o persoană (*Cine caută stăpân¹ devine slugă².; Cine caută nevastă fără cusur¹ neînsurat rămâne².), un lucru (*Ce e mult¹ nu e bun².*) sau poate avea un sens abstract (*Ce spui tu acum¹ e o mare surpriză pentru mine².*).*

Un caz aparte îl prezintă subiectivele folosite cu un verb copulativ: *e (că ...), înseamnă (să ...)*: *Ceea ce contează¹ e² că am susținut examenul³.; Să înveți¹ înseamnă² să știi³.* În aceste fraze, propoziția care precedă verbul copulativ este subiectivă, iar cea care îl urmează este o subordonată predicativă.

Propoziția subiectivă mai poate avea ca element regent și un verb la un mod nepredicativ, deci un cuvânt nu doar cu funcție sintactică de predicat, ci și cu alte funcții sintactice: *Am auzit la radio spunându-se¹ că mâine va fi vreme frumoasă².* În fraza dată, propoziția subiectivă (2) are ca element regent gerunziul *spunându-se*, folosit cu funcția sintactică de complement direct.

Elementele de relație. Propoziția subiectivă este introdusă în fraza cu ajutorul următoarelor elemente:

1. Pronume sau adjective pronominale relative, precedate sau nu de prepoziții: *care, cine, ce, cel ce, cât*: *Cine are bani¹ are de toate².; Se știe¹ pe cine laudă el mereu².; Nu se știe¹ ce se poate întâmpla mâine².; Cel ce nu lucrează ziua¹ flămânzește noaptea².; S-a stabilit¹ care echipe vor juca².; Nu este adevărat¹ ceea ce se scrie în ziare².* De obicei, prin aceste elemente sunt introduse propozițiile subiective care determină un predicat exprimat printr-un verb personal.

2. Pronume sau adjective pronominale nehotărâte: *oricare, oricine, orice, oricâți, oricâte*: *Oricine vine la el¹ este primit cu bunăvoință². Orice a căzut¹ rămâne bun prins acolo².* (V. Voiculescu).

3. Adverbe relative precedate sau nu de prepoziții: *unde, când, cum, cât*: *S-a aflat¹ unde este el².; Este important¹ cum va fi realizată lucrarea².*

4. Conjuncții subordonatoare: *că, să, ca (...)* *să, dacă, cum că*: *Este clar¹*

*că nu va reuși*².; *Se simte*¹/ *că a venit iarna*².; *S-a întâmplat*¹ *ca norocul să fie de partea noastră*².; *Nu se știe*¹ *dacă va reuși*².

În funcție de elementele de relație, propozițiile subiective se clasifică în două categorii: 1) conjuncționale (introduse prin conjuncții subordonatoare): *E bine că lucrează/ să lucreze/ dacă lucrează.* și 2) relative (introduse prin pronume și adverbe relative, nehotărâte, interrogative): *Nu se știe cine va veni./ a cui este scrisoarea/ ce are/ cât va sta acolo/ unde pleacă/ de unde vine/ când va ajunge/ cum va proceda.*

Topica și punctuația. Subordonata subiectivă nu are topică fixă. Ea poate sta atât înainte, cât și după regentă: *E ușor*¹ *să vorbești*².; și *Să vorbești*¹ *e ușor*². Despre o anumită specializare se poate vorbi, totuși, în funcție de elementul introductiv. Subiectiva introdusă prin pronume relative și nehotărâte care apare pe lângă un predicat verbal realizat printr-un verb personal sau pe lângă un predicat nominal este așezată, de obicei, înaintea regentei: *Cine întreabă*¹ *nu greșeste*².; *Ce s-a petrecut în orele următoare*¹ *e greu de povestit*². În cazuri mai rare, subiectiva relațională poate sta și după regentă: *Drept și cinstit este*¹ *ce a spus*². Celelalte tipuri de subiective stau, de cele mai multe ori, după regentă: *Nu-i venea*¹ *să se ducă acasă*².; *Puțin contează*¹ *dacă succesul este efemer*².

Indiferent de poziția ei față de regentă, subordonata subiectivă nu se desparte prin virgulă: *Ceea ce văzuse*¹ *era oribil*².; (D. Zamfirescu); *Rămânea*¹ *să se facă haiduci...*² (Camil Petrescu).

Se desparte prin virgulă de regenta ei doar subordonata subiectivă reluată printr-un pronume demonstrativ sau nehotărât cu rolul de a preciza și accentua subiectul: *Cum o spunea*¹, *asta era uimitor*². (M. Preda); *Cine ți-a vârat în cap una ca asta*¹, *acela încă-i unul*². (I. Creangă).

Predicatul

Este partea principală de propoziție care spune ceva despre subiect arătând ce face subiectul (*Elevul citește o carte.*) ce se întâmplă cu subiectul (*Cartea este citită de elev.*), cine este, ce este sau cum este subiectul (*El este prietenul meu. El este student.; El este inteligent.*).

Predicatul răspunde la întrebările: *ce face?*, *cine este?*, *ce este?*, *cum este?* subiectul.

În structura propoziției, predicatul reprezintă o poziție sintactică dominantă. El se află în relație de interdependență bilaterală cu subiectul, fiind responsabil de exprimarea predicativității. Grație predicativității, care are la bază relația dintre obiectul despre care se spune ceva și caracteristica atribuită acestuia, predicatul raportează conținutul propoziției la realitatea descrisă și astfel această unitate comunicativă capătă autonomie în comunicare. Astfel, prin predicativitate se efectuează raportarea la realitate a unei expresii lingvistice prin mărcile gramaticale ale categoriilor de persoană și timp.

Din punct de vedere comunicativ, predicatul apare, de regulă, în poziția remei, fiind purtătorul unei informații noi, necunoscute ascultătorului: *Oamenii intrară, cu vitele la un loc, în bârloguri.* (V. Voiculescu).

Prototipic, predicatul se exprimă printr-un verb predicativ, folosit la unul din modurile predicative. De asemenea, pot funcționa ca predicate și cuvinte care aparțin altor părți de vorbire: substantivele, adjectivele (în calitate de părți componente ale predicatului nominal), unele adverbe și interjecții.

În studiile de gramatică se mai prezintă următoarele trăsături specifice predicatului.

La nivelul propoziției, predicatul se caracterizează prin doar două tipuri de relații: relația de interdependență, prin care el se leagă cu subiectul, și relația de subordonare, stabilită între partea dată de propoziție și alte elemente componente ale propoziției (de obicei, complemente de diferite tipuri). Astfel, datorită statutului său, predicatul apare doar ca termen regent, care își subordonează alte elemente. În niciun fel de contexte, el nu poate fi subordonat altor părți de propoziție. În același timp, în cadrul unei propoziții predicatul nu poate fi legat prin relații de coordonare. În aceeași propoziție nu pot exista predicate multiple, coordonate. Cel mult, se poate vorbi despre predicatele coordonate doar la nivelul frazei. În acest caz ele apar în componența unor propoziții reprezentând elemente constitutive al frazei.

În structura propoziției, predicatul este un element obligatoriu. Cu excepția cazurilor când poate fi recuperat pe baza contextului, această parte de propoziție nu poate fi suprimată, deoarece asta ar însemna anularea unității comunicative date.

Tipologia predicatelor

După natura gramaticală a elementului/ elementelor prin care sunt realizate predicatele, în limba română se face distincție între:

- a) predicatul verbal (exprimat printr-un verb predicativ)
- și
- b) predicatul nominal (exprimat printr-un verb copulativ și un nume predicativ).

Predicatul se mai poate realiza și prin adverb sau interjecție, fiind denumit în aceste cazuri predicat adverbial și predicat interjecțional.

Predicatul verbal

După structură, predicatul verbal poate fi: a) simplu (exprimat printr-un singur verb) și b) compus (exprimat prin două verbe, un verb semiauxiliar și un verb de bază).

Predicatul verbal simplu

Este realizat, în general, printr-un verb predicativ cu înțeles de sine stătător sau printr-o unitate echivalentă semantic și funcțional cu acesta. Din punct de vedere semantic, predicatul verbal simplu se caracterizează

prin faptul că atribuie subiectului o acțiune, dar mai poate exprima și anumite stări sau relații stabilite între două obiecte.

Predicatul verbal simplu constituie elementul semantic și gramatical cu rol central în constituirea propoziției, el nu poate fi suprimat decât în situații speciale: atunci când predicatul se repetă în două propoziții coordonate: *Răul vine iute, binele încet*. Elipsa lui poate fi facultativă: *Ion a mâncat sarmale, iar Maria, salată*. sau obligatorie: *Ion a mâncat, iar Maria, nu*. În scris omisiunea predicatului se poate marca prin virgulă sau, mai rar, prin două puncte ori prin linia de pauză: *Cerbul o luă la goană, vânătorul, după el*. (V. Eftimiu); *Pescuitul primitivilor era agerime; vânatul – forță și rezistență*. (M. Sadoveanu).

Modalități de exprimare a predicatului verbal simplu

Verbele predicative autosemantice (personale și impersonale) prin care se exprimă predicatul verbal simplu pot fi la diferite moduri, timpuri și diateze:

– modul indicativ, diateza activă, timpul prezent: *Ion vorbește la telefon*.; timpul trecut: *Maria i-a trimis mamei o felicitare*.; *Ion citea mult*. *Trecuse mai mult de o oră de la accident*.; timpul viitor: *Profesorul va veni în curând*.

– modul conjunctiv prezent: *Să fiți sănătoși!*; conjunctiv perfect: *Să fi venit la timp, nu pierdeai trenul*.

– modul condițional-optativ prezent: *Aș pleca la mare*.; condițional perfect: *Aș fi citit cu plăcere cartea recomandată*.

– modul imperativ: *Spălați-vă pe mâini înainte de masă*.

– diateza pasivă: *Studenții sunt examinați des*.; *Mașina a fost reparată repede*.

– diateza impersonală: *Se doarme bine la aer curat*.; *Se aude tunând*.

– verbe impersonale: *Plouă*.; *Ninge*.; *Se înnoptează*.

Pot funcționa ca predicate verbale simple și unele forme nepredicative ale verbelor, în special cele care sunt echivalente funcțional cu modul imperativ (infinitivul și supinul): *A se păstra la rece*.; *A se agita înainte de folosire*.; *A nu se rupe florile!*; *De respectat dieta!*; *De dus gunoiul!*

De asemenea sunt considerate simple predicatele realizate prin locuțiuni verbale: *Copiii au luat-o la sănătoasa*.; *Imediat și-a dat seama despre ce e vorba*.

Atunci când nu sunt prezentate drept o clasă de sine stătătoare, în categoria predicatului verbal simplu sunt cuprinse și predicatele exprimate prin așa-numitele adverbe predicative. Acestea se leagă de restul frazei cu ajutorul conjuncțiilor subordonatoare: *Firește că mergem*.; *Sigur că o să vin*.

Tot în clasa predicatului verbal simplu sunt cuprinse și predicatele realizate prin:

– interjecții predicative care au diverse nuanțe de sens (*hai, haide, iaca, iacăță, iată, uite, na*). Ele pot exprima un îndemn: *Hai la plimbare!*; *Haide mai repede!*; pot indica un obiect sau însoți o acțiune: *Uite o carte bună!*; *Na-ți un măr!*;

– interjecții onomatopeice. Funcționând ca predicate verbale, acestea pot avea subiect, ceea ce denotă faptul că ele se aseamănă cu verbele: *Iepurele țești dintr-un tufiș!; Pasărea zbârr din cuib!*

Predicatul verbal compus

Reprezintă o construcție analitică în componența căreia sunt asociate două elemente, un verb semiauxiliar și un verb de bază: *El trebuie să învețe.; El începe să învețe.* Pentru ca cele două elemente cuprinse în structura predicatului verbal compus să funcționeze ca o singură unitate este important ca valorile specifice categoriilor gramaticale cu rol predicativ (mod, timp, persoană) să se extindă de la verbul semiauxiliar la verbul de bază. În comparație cu predicatul verbal simplu, cel compus are o frecvență mai redusă.

Verbele semiauxiliare au un dublu rol în componența predicatului verbal compus. Pe de o parte, prin conținutul lor semantic, ele contribuie la realizarea sensului predicatului verbal compus, iar pe de altă parte, îndeplinesc un rol gramatical, marcând categoriile gramaticale necesare îndeplinirii funcției de predicat. Ele reprezintă niște mărci ale predicativității: *Soarele începea să ardă.* (Cezar Petrescu).

Se consideră că verbele semiauxiliare din structura predicatului verbal compus și-au pierdut numai parțial autonomia, situându-se între calitatea de verb autonom și cea de marcă gramaticală. Din punctul de vedere al conținutului lor, verbele semiauxiliare sunt distribuite în două grupuri:

1. semiauxiliare de mod, cu un inventar redus la câteva verbe: *a putea, a trebui, a fi, a avea, a-i veni, a vrea* și

2. semiauxiliare de aspect, puțin mai numeroase, care exprimă începutul, continuarea și sfârșitul unei acțiuni. Semiauxiliarele incoative sunt: *a începe, a (se) porni, a prinde, a apuca, a sta, a da, a se pune.* Semiauxiliarele care exprimă continuarea acțiunii sunt: *a continua, a urma.* Semiauxiliarele care exprimă sfârșitul acțiunii sunt: *a termina, a sfârși, a înceta, a isprăvi, a se opri, a conțeni, a ajunge, a izbuti, a găta, a mântui* (ultimele două sunt regionale).

Verbul de bază din structura predicatului verbal compus poate fi la conjunctiv, uneori prezumtiv, care sunt moduri predicative, sau la infinitiv, supin, moduri nepredicative: *Ion trebuie să-și repare mașina.; Ion urmează să-și repare mașina.; Ion poate repara mașina.; Ion se apucă de reparat mașina.*

Modalități de realizare a predicatului verbal compus

Se disting următoarele tipuri de predicat verbal compus:

1. Predicate cu verb semiauxiliar modal. Verbul de bază este la:
a) conjunctiv (*El trebuie să fie premiat pentru lucrul făcut.; Ion poate să conducă mașina.; Era să mor de frică.; Are să-și facă temele pentru mâine.*); b) infinitiv (*Nu poate merge.; Îi vine a râde.; Nu-i era a glumi.*);

c) supin (*Multe sunt de făcut și puține de vorbit, dacă ai cu cine te înțelege.; El are de făcut temele.*); d) participiu (*Trebuie subliniat că...*); e) prezumtiv (*El trebuie să fi dormind.*).

2. Predicate cu verb semiauxiliar aspectual. Verbul de bază este la: a) conjunctiv (*Începe să plouă.; Continuă să ningă.; Ion se apucă să-și facă temele.*); b) supin (*Maria se apucă de măturat.; Ea se pune pe plâns.*); c) infinitiv (*Copilul a început a plânge.; Ei pornesc a povesti care mai de care.; Băiatul prinde a râde.*).

Cât privește analiza structurilor descrise, trebuie știut că, în lucrările de gramatică, se întâlnesc mai multe interpretări. Prima, numită sintetică, cea care a fost prezentată mai sus, prevede tratarea construcțiilor date ca predicate verbale compuse, ambele elemente (verbul semiauxiliar și verbul de bază) făcând parte din componența aceleași propoziții: *El vrea să lucreze.*

Cea de a doua, cunoscută drept interpretare analitică, presupune separarea acestor construcții în două unități, adică în două predicate verbale simple, fiecare dintre ele constituind câte o propoziție: *El vrea¹ să lucreze².*

Un al treilea punct de vedere asupra acestor construcții se întâlnește în *Gramatica limbii române* (2005), unde se disting următoarele subtipuri de predicat verbal complex:

– primul subtip coincide cu predicatul nominal din gramatica tradițională: este alcătuit dintr-un verb copulativ plus un suport adjectival, nominal sau adverbial: *Ion este deștept/ medic/ asemenea unui copil.*;

– cel de al doilea coincide cu un predicat verbal exprimat printr-un verb la diateza pasivă: *Ion este lăudat/ premiat.*;

– cel de al treilea este alcătuit dintr-un verb semiauxiliar aspectual plus un verb predicativ suport: *Ion urma să plece.*;

– cel de al patrulea este alcătuit dintr-un verb semiauxiliar modal plus un suport verbal predicativ *Ion poate să lucreze.*

După cum vedem, în cazul de la urmă spectrul de construcții cu statut de predicat verbal compus a fost extins pe contul altor tipuri de structuri.

Predicatul nominal

Predicatul nominal îi atribuie subiectului o calitate, o însușire, o stare, arătând cine este, ce este sau cum este subiectul. Predicatul nominal constă dintr-un verb copulativ la un mod personal și unul sau mai multe nume predicative: *Meseria este brățară de aur.*

Verbul copulativ

Verbul copulativ stabilește relația între subiect și numele predicativ. Această relație se manifestă prin faptul că el se acordă în număr și persoană cu subiectul: *Ion a devenit medic.; Prietenii lui au devenit ingineri.* Copulativele nu sunt verbe predicative: ele nu pot îndeplini singure funcția de predicat, ci

doar împreună cu un nume predicativ. În structura predicatului nominal, ele au rolul de a fi purtătorul informației gramaticale de timp, mod, persoană și număr: *Ion devine/ a devenit/ va deveni medic.; Eu m-aș face/ sunt actor.*

În limba română există următoarele verbe copulative: *a fi, a deveni, a se face, a ieși, a ajunge, a rămâne, a însemna, a (se) părea, a se numi, a se chema.* Cele mai multe dintre ele, pe lângă verb copulativ, pot fi și predicative:

1. *a fi* poate funcționa ca: a) verb predicativ (când este sinonim cu verbele: *a se afla, a exista, a costa, a constitui* etc.); b) verb copulativ (când leagă un nume predicativ de subiect) și c) verb auxiliar (când participă la formarea unui mod, a unui timp compus sau a diatezei pasive). Ca verb copulativ, *a fi* are o frecvență mare în limba română: *El este Ion/ tânăr/ de la munte/ din București/ ce și-a dorit.*

2. *a deveni* este numai verb copulativ: *Orice vis devine realitate.*

3. *a se face* este: a) verb copulativ (când e sinonim cu *a deveni*): *Cu vârsta, omul se face mai înțelept.*; b) verb predicativ (când este sinonim cu *a se transforma, a se preface*): *După spălare, culoarea neagră s-a făcut gri.*

4. *a ieși* este: a) verb copulativ (când e sinonim cu *a deveni*): *Cine a ieșit câștigător?*; b) verb predicativ (când exprimă mișcarea): *Ion a ieșit din casă.*

5. *a ajunge* este: a) verb copulativ (când e sinonim cu *a deveni*): *El a ajuns antrenor.; Ion a ajuns inginer.*; b) verb predicativ (când are valoarea unui verb de mișcare): *Ion a ajuns cu bine la București.; Trenul a ajuns la destinație.; Coletul a ajuns la ora 15.*

6. *a rămâne* este: a) verb copulativ: *Casa rămâne nelocuită. El a rămas același. Ion a rămas uimit de ce a văzut.*; b) verb predicativ (când e sinonim cu *a sta pe loc*): *Ion a rămas în Franța.*

7. *a însemna* este: a) verb copulativ: *Asta înseamnă mult. Succesul înseamnă muncă.*; b) verb predicativ (când e sinonim cu *a nota*): *El își înseamnă cuvintele noi în caiet.*

8. *a părea* este: a) verb copulativ când are subiect: *El pare interesant.; Timpul părea cald.*; b) verb predicativ (când nu are subiect, fiind impersonal): *Se pare că va ploua.*

9. *a se numi* și *a se chema* sunt: a) verbe copulative în contexte de tipul: *Asta se numește prietenie?; Acesta se cheamă ajutor?*; b) verbe predicative (când sunt sinonime cu *a boteza, a promova* și *a striga*): *L-au numit Ion / director.; L-au chemat în ajutor.*

Numele predicativ

Este componentul purtător de informație semantică referitoare la calitatea, caracteristica, identitatea subiectului. Reprezintă componenta esențială a predicatului nominal, exprimând diferite valori semantice, cum ar fi: calificativă (*Ioana este harnică.*); denominativă (*Căinele se numește*

Grivei.), categorizantă (*Ion a devenit medic.*), locativă (*Profesorul este din România.*), gnomică (*Timpul înseamnă bani.*) etc. Este o funcție sintactică de sine stătătoare, cerută de un verb copulativ, face parte din schema semantico-sintactică a verbului, fiind o determinare obligatorie a verbului centru. Prin urmare, numele predicativ este implicat într-o relație ternară față de verbul copulativ și față de subiect. Structura în care se utilizează este: Subiect + Verb copulativ + Nume predicativ.

Numele predicativ are următoarele caracteristici:

În raport cu verbul copulativ: 1) are restricție de caz, verbul impunându-i cazul Nominativ: *Ion este inginer.*; 2) nu depinde de modul verbului copulativ, acesta putând fi atât la un mod predicativ (*Casa a rămas nelocuită și s-a dărâmat.*), cât și nepredicativ (*Rămânând nelocuită, casa s-a dărâmat.*); 3) nu poate fi omis (elipsa numelui predicativ duce la apariția unor construcții nereperate: **Asta înseamnă...*, **Ion devine...* sau ambigue: **Ion este...* **Casa rămâne...*).

În raport cu subiectul: 1) se acordă în gen, număr și caz cu acesta (când este exprimat prin adjectiv): *Fata este blondă.*; *Fetele sunt blonde.*; 2) comportă restricții lexicale, impuse de subiect: *Fata este blondă, inteligentă, frumoasă* vs. **Copacul este blond/ inteligent/ frumos.*; 3) comportă restricții conjuncționale, impuse de propoziția subiectivă: *Credința noastră este că...*; *Problema este dacă...*; *Speranța lor este să...*

Numele predicativ poate fi:

- a) simplu, exprimat printr-un singur cuvânt (*Ion este înalt.*);
- b) multiplu, exprimat prin mai multe cuvinte cu sens lexical deplin (*Ion este înalt, frumos și inteligent.*);
- c) dezvoltat, exprimat prin sintagme (*Dorința lui era de a deveni un avocat bun.*);
- d) mixt exprimat prin infinitivul verbului copulativ și un nume (*Figura lui părea a fi de gheață.*).

Modalități de exprimare a numelui predicativ

Prototipic, numele predicativ se exprimă printr-un nume: adjectiv (*Cerul este senin.*), substantiv în Nominativ (*Ion este pictor.*). Există însă și alte mijloacele de realizare a numelui predicativ. În felul acesta, la nivel propozițional, numele predicativ se exprimă prin:

– adjective: *Protestatarii sunt nemulțumiți de guvernare.* sau locuțiuni adjectivale care nu se acordă cu subiectul: *Fata asta este de milioane!*; *Bătrânul era negru de necaz!*

– substantive în nominativ de diferite tipuri: a) proprii: *Mașina este un Volvo.*; b) comune nearticulate sau articulate hotărât sau nehotărât în nominativ: *Luna este satelitul Pământului.*; *Ion a ajuns medic.*; *El este compozitor.*; c) mai rar, substantive în cazurile genitiv, dativ, acuzativ: *Cartea este a profesorului.*; *Omenirea este împotriva războiului.*; *Filmul este cu desene animate.*; d) locuțiune substantivală: *El este un om de încredere.*; *Asta înseamnă nebăgare de seamă.*

– pronume (cu excepția celor reflexive): *Acesta nu este el.*; *Ce înseamnă asta?*; *Cine te crezi?*; *Nu știu cine ești.*; *Cel mai important*

lucru este acela căruia îi acorzi cea mai mare atenție.; A rămas el însuși.; Tabloul este al lui.; Ei nu sunt ca noi.; Cadoul este pentru ea.; Eu nu sunt împotriva nimănui.

– numerale cu valoare substantivală în diverse cazuri: *Ei sunt trei.; Zilele săptămânii sunt șapte.; El este al doilea pe listă.; El este împotriva amândurora.*

– adverbe de mod, fiind folosite în construcții personale (*cum, așa, altfel, astfel, cumva, oricum,*

altcumva; cât, atât, oricât): *Cum este el?; Au rămas împreună.* sau impersonale; *Este timp frumos.* Pot funcționa ca nume predicative și unele adverbe care cer compliniri în Dativ: *Este aidoma lor.; Copiii sunt asemenea părinților.*

– verbe la un mod nepredicativ: a) participiu: *Mâncarea este arsă/ stricăță.;* b) infinitiv: *A vrea nu înseamnă a putea.;* c) supin: *Calul este de furat.; Temele sunt de rezolvat.).*

– interjecții: *E vai de noi!*

Predicatul verbal exprimat printr-un verb la diateza pasivă poate fi confundat cu cel nominal: *Copacul este tăiat.* vs. *Copacul este înflorit.* Confuzia poate fi înlăturată dacă se aplică proba introducerii complementului de agent, ușor reperabil la predicatul verbal: *Copacul este tăiat de pădurar.* și imposibil în cazul predicatului nominal: *Copacul este înflorit.*

Acordul predicatului cu subiectul

Acordul gramatical, formal dintre subiect și predicat este manifestarea raportului de interdependență dintre cele două părți principale de propoziție. El constă în faptul că fiecare dintre aceste părți principale ale propoziției îi impun celeilalte o anumită formă:

1. predicatul impune subiectului cazul nominativ: *Vulturii sunt păsări de pradă.*

2. subiectul impune predicatului:

a) acordul în număr (când subiectul este exprimat printr-un nume): nume (sg.) → verb predicat (sg.): *Casa este de piatră.; Nimeni n-a venit.; Aceasta este cartea lui Ion.;* nume (pl.) → verb predicat (pl.): *Casele sunt de piatră.; Acestea sunt cărțile lui Ion.;*

b) acordul în persoana (când subiectul este exprimat printr-un pronume personal): *Ea a venit.; Ele au venit.; Eu plec în excursie.; Noi plecăm în excursie.; Ei pleacă la studii în Franța.* Când subiectul este exprimat printr-un substantiv la singular sau plural, acordul în persoană se realizează la pers. 3 sg. sau pl. *Filmul este de acțiune.; Filmele sunt de acțiune.*

3. subiectul impune numelui predicativ (exprimat prin adjectiv propriu-zis sau participial):

a) acordul în gen: *Ion este deștept.; Ioana este deșteaptă.; Pâinea este coaptă.; Copacii sunt uscați.;*

b) acordul în caz (când numele predicativ este exprimat prin substantive sau pronume). Acordul în caz se realizează în felul următor:

– când este exprimat prin substantive fără prepoziții sau prin pronume, numele predicativ este la cazul nominativ: *Ion este medic*. Poate apărea și la genitiv *Meritul este al școlii*.; *Casa este a mea*.;

– când este exprimat prin substantive cu prepoziții, numele predicativ apare la cazul cerut de prepoziție: *Ion este contra violenței*. (genitiv); *Dieta este conform indicațiilor medicului*. (dativ); *Casa este de piatră*. (acuzativ).

În procesul comunicării apar diverse situații când regulile acordului formal dintre subiect și predicat sunt încălcate. E vorba de situațiile în care acordul se face prin atracție sau după înțeles.

În cazul acordului prin atracție, predicatul nu se acordă cu subiectul, ci cu determinantul subiectului, care, de cele mai multe ori, este situat în imediata apropiere de predicat: *Fiecare dintre colegii mei au luat note mari*. Dacă subiectul nu este însoțit de determinanți, norma literară recomandă acordul gramatical: *Fiecare își cunoaște defectele*.; *Fiecare a fost odată tânăr*.; *Oricine va veni la concurs va fi acceptat*.

În cazul acordului după înțeles, acordul se face în conformitate cu sensul substantivului prin care este exprimat subiectul, nu ținându-se cont de forma lui gramaticală. Astfel, dacă subiectul este exprimat printr-un substantiv colectiv (*majoritate*, *mulțime*, *serie* etc.), a care este la singular, iar înțelesul este de plural, predicatul este pus uneori la plural: *Majoritatea au sosit la timp*.

Cu toate că acordul prin atracție și cel după înțeles sunt admise ca variante de normele limbii literare, acordul corect este cel gramatical, formal, ceea ce înseamnă că predicatul trebuie pus la singular. *Majoritatea a sosit la timp*.; *Fiecare traversează strada la semnalul verde al semaforului*.

Cazuri speciale de încălcare a acordului dintre predicat și subiect

I. Când subiectul este exprimat printr-un substantiv colectiv, important este să se țină cont de tipul din care face parte substantivul respectiv.

1. Dacă elementele lui componente sunt exprimate direct (*echipaj*, *familie*, *armată*, *popor*, *studențime*, *tineret*, *țară*, *frunziș* etc.), atunci se realizează acordul gramatical: *Familia a fost întotdeauna pe primul loc*.; *Armata este echipată cu armament modern*.; *Tineretul este viitorul oricărei țări*.

2. Dacă substantivele colective au nevoie de determinanți pentru a-și specifica elementele componente, atunci acordul gramatical poate concura cu celelalte două tipuri de acord: a) acordul prin atracție: *O mulțime de oameni scandau în piață*.; *O echipă de fotbaliști din Franța au câștigat meciul*.; *O ceată de colindători umblau pe la case și colindau*.; *Un grup de tineri au construit un azil pentru animale*.; b) acordul după înțeles: *Majoritatea participanților la conferință au plecat*.

3. Dacă subiectul este exprimat prin substantive de tipul: *categorie*, *fel*, *tip*, *soi*, *specie*, *rasă* (care au anumite asemănări cu substantivele colective), fiind însoțit întotdeauna de un determinant la plural, atunci acordul predicatului nu se face cu subiectul, ci cu determinantul său, care îi impune forma de plural: *O specie de insecte au infestat livezile*.; *Un tip de adjective nu au grade de comparație*.; *O categorie de indicatori au fost considerați relevanți*.

II. Când subiectul exprimă o relație partitivă, acordul corect este cel gramatical, formal, adică predicatul se acordă în număr și persoană cu subiectul:

Un turist din grup s-a rătăcit.; Trei turiști din grup s-au rătăcit.; Unul dintre ei a plecat. Uneori însă prepozițiile cu sens partitiv prin care se realizează relația respectivă selectează pe poziția a doua substantive specifice care favorizează realizarea acordului după înțeles sau a acordului prin atracție. Cele mai frecvente prepoziții cu sens partitiv sunt *din, dintre*.

Prepoziția *din* selectează pe poziția a doua un substantiv cu sens colectiv (cu formă de singular). În cazul acesta, se realizează acordul gramatical: *Un trandafir din glastră s-a uscat.; Două foi din caiet au fost rupte.*

Prepoziția *dintre* selectează un substantiv sau un pronume (cu formă de plural): *o parte dintre studenți, fiecare dintre tineri, unii dintre voi, majoritatea dintre noi.* În cazul acesta, este foarte frecvent acordul neliterar: *O parte dintre studenți n-au venit la cursuri.; Fiecare dintre tineri își cunosc drepturile și obligațiile.; O treime dintre voi nu ați învățat tema.,* acordul corect fiind: *O parte dintre studenți n-a venit la cursuri.; Fiecare dintre tineri își cunoaște drepturile și obligațiile.; O treime dintre ei n-a învățat tema.*

III. Când subiectul este exprimat prin substantive proprii, pun probleme de acord numele proprii de persoană și de locuri care au formă de plural: *Cincilei, Șaptefrați, București, Iași, Humulești* etc. În acest caz, acordul se face după înțeles. *Cincilei vine la timp la ore.; Bălți este un oraș din nordul Moldovei.* Dacă substantivele proprii au și înțeles de plural, atunci se realizează acordul gramatical: *Georgeștii au venit primii.* În cazul toponimelor, acordul poate fi influențat de posibilitatea articulării lor. Acordul poate fi realizat fie la singular: *Bucureștiul este capitala României.,* fie la plural: *Anenii Noi nu sunt departe de Chișinău.*

IV. Când subiectul este exprimat prin pronumele de politețe *dumneavoastră*, predicatul verbal se pune la plural: *Dumneavoastră veniți la teatru?* În cazul predicatului nominal, verbul copulativ și numele predicativ se pun la plural când pronumele desemnează o colectivitate: *Dumneavoastră sunteți studenți?* Când pronumele desemnează o singură persoană, atunci la plural se pune numai verbul copulativ, iar numele predicativ se acordă după înțeles, punându-se la singular și la genul masculin sau feminin conform referentului: *Dumneavoastră sunteți obosit/ obosită?* Când subiectul este exprimat prin formulele *Măria Ta, Domnia Sa* etc., predicatul se pune la singular: *Domnia Sa este regele Suediei.; Măria Ta, binecuvântează-ne pe noi!*

V. Când subiectul este multiplu, regula de bază este că predicatul verbal și verbul copulativ din componența predicatului nominal se pun la numărul plural. *Brânza și untul se vând la un preț acceptabil.; Cărțile și caietele lui sunt curate.*

Când printre termenii subiectului multiplu este și un pronume, predicatul este la persoana întâi plural: *Eu și sora mea mergem des la cumpărături.*

Când termenii subiectului multiplu sunt exprimați doar prin pronume personale, la realizarea acordului trebuie să se țină seama de faptul că persoana a 2-a are prioritate față de persoana a 3-a și persoana 1 are prioritate față de celelalte: *Tu și el mergeți cu mine.; Noi și voi vom constitui o echipă bună.; Eu și tu lucrăm bine împreună.*

Există și câteva excepții de la regula acordului predicatului verbal cu un subiect multiplu tolerate, și anume, predicatul este la numărul singular:

1. când substantivele prin care este exprimat subiectul multiplu sunt la numărul singular și sunt coordonate negativ prin conjuncția *nici*: *Nici mama, nici tata n-a auzit zgomotul.*

2. când substantivele prin care este exprimat subiectul multiplu sunt la numărul singular fiind coordonate disjunctiv: *Sora sau fratele va veni de sărbători la noi.*

3. când subiectul multiplu este postpus, predicatul se acordă cu primul termen al subiectului

multiplu: *Era odată un moșneag și o babă.; Se aude zgomot și bătăi în ușă.*

4. când substantivele prin care este exprimat subiectul multiplu sunt la numărul singular și nearticulate: *Pâine și sare este în fiecare casă.*

5. când substantivele prin care se exprimă subiectul multiplu se comportă ca un tot întreg: *Punctul și virgula separă ideile/ pasajele într-un text.; Praf și pulbere se alege din asta.*

6. când predicatul este impersonal: *E greu de înțeles și explicat.*

7. când unul din componentele subiectului multiplu este evidențiat prin adverbe și locuțiuni de tipul: *mai ales, în special, în primul rând etc.: Ochii, în special, privirea ei te cucerea.*

VI. Acordul numelui predicativ exprimat prin adjectiv cu subiectul multiplu se realizează în funcție de tipul substantivului prin care este realizat subiectul multiplu. Se atestă următoarele feluri de acord:

1. când este exprimat prin substantive animate de genul masculin și feminin sau prin pronume personale de diferite genuri, acordul se face la masculin, deoarece masculinul are prioritate asupra femininului: *Ion și Maria sunt îndrăgostiți.; Câinele și pisica erau flămânzi.; Tata și mama au fost bolnavi.; El și ea sunt plecați la mare.*

2. când este exprimat prin substantive animate și inanimate, acordul se face cu substantivele animate: *Podul gigantic și constructorii lui sunt cunoscuți în toată lumea.*

3. când este exprimat prin substantive inanimate, acordul este de mai multe tipuri:

– dacă substantivele sunt de genul feminin și neutru, acordul se face cu substantivele feminine. *Mașina și troleibuzul sunt confortabile.; Gențile și rucsacurile sunt grele.*

– dacă substantivele sunt de genul masculin și feminin, acordul se face la feminin plural, când substantivul masculin este la numărul singular: *Ușa și peretele erau vopsite.;* când substantivul masculin este la plural, acordul se face la masculin plural doar în cazul în care acesta este în vecinătatea verbului copulativ: *Ușa și pereții erau vopșiți.* Dacă această condiție nu se respectă, numele predicativ ia forma de feminin plural: *Pereții și ușa erau vopsite.*

– dacă substantivele sunt de genul masculin și neutru, acordul se face în funcție de numărul substantivului la masculin: a) masculin sg. + neutru

sg./ pl. acordul se face cu substantivul neutru plural: *Copacul și dealul/ dealurile erau înzăpezite.*; b) masculin pl. + neutru sg., acordul se face cu numărul substantivului masculin: *Copacii și dealul erau înzăpeziți.*; c) dacă și substantivul masculin, și cel neutru sunt la numărul plural, acordul se face cu substantivul cel mai apropiat de verb: *Copacii și dealurile erau înzăpezite.*; *Dealurile și copacii erau înzăpeziți.*

Acordul predicatului nominal cu un subiect simplu se face în felul următor: verbul copulativ se acordă în număr și persoană cu subiectul: *Apa înseamnă totul.*, iar numele predicativ se acordă în gen, număr când este exprimat prin adjectiv sau participiu adjectivizat *O zi de vară e lungă.*; *Zilele de vară sunt lungi.*, iar când este exprimat prin substantiv, se acordă cu subiectul și în caz: *Apa înseamnă viață.*

Topica și punctuația predicatului

Predicatul, la fel ca și subiectul, are o topică liberă. Totuși, poziția prototipică a predicatului este după subiect. Unele dintre cazurile speciale în care predicatul ocupă o altă poziție au fost specificate la subiect.

Predicatul verbal nu se separă de subiect sau de unele complemente cu excepția cazurilor când apare o intercalare: *Ion îl ajută pe prietenul său.*, dar *Ion îl ajută, firește, pe prietenul său.* Aceeași situație se remarcă și la predicatul nominal. Verbul copulativ nu se separă de numele predicativ decât atunci când intervine o intercalare: *Ion este, bineînțeles, deștept ca și fratele său.*

Propoziția subordonată predicativă

Este propoziția subordonată care îndeplinește funcția sintactică de nume predicativ pe lângă un verb copulativ din regentă: *Oamenii sunt*¹ *cum au fost întotdeauna*².; *Problema este*¹ *că nu am timp*².

În planul conținutului, propoziția predicativă corespunde unui nume predicativ, exprimând ca și acesta o însușire sau o caracteristică atribuită subiectului prin intermediul verbului copulativ. Ea răspunde la întrebările numelui predicativ: *ce?*, *cine?*, *care?*, *cum?*. Prin urmare, ea poate fi recunoscută prin conținutul exprimat și prin poziția sa după verbul copulativ: *Totul e*¹ *să începi*². (Camil Petrescu). În această frază, propoziția (2) este o subordonată predicativă: ea poate fi identificată după întrebarea la care răspunde și după faptul că urmează imediat după verbul copulativ *a fi*.

În plan sintactic, subordonata predicativă se caracterizează prin trăsăturile specifice altor subordonate. La fel ca și acestea, predicativa reprezintă o structură care dispune de predicat propriu fiind introdusă prin anumite elemente de relație: *Adevărul este*¹ *că el întârzie mereu*².

De multe ori, subiectul unei propoziții predicative este exprimat printr-un nume abstract: *adevărul*, *bucuria*, *credința*, *dorința*, *gândul*, *ideea*, *nenorocirea*, *speranța*, *întrebarea*, *opinia*, *părerea*, *problema*, *scopul* etc.

Elementele regente ale subordonatei predicative

Fiind corespondentul propozițional al unui nume predicativ, subordonata predicativă este pusă în relație cu subiectul din regentă prin intermediul unui verb copulativ. Există următoarele verbe copulative care se pot combina cu o propoziție predicativă:

- *a fi* (*Scopul nostru este^{/1} să câștigăm meciul^{/2}.*),
- *a însemna* „a semnifica“ (*Succesul înseamnă^{/1} să faci lucruri obișnuite extrem de bine^{/2}.*),
- *a deveni* (*El a devenit^{/1} ce și-a dorit^{/2}.*),
- *a se face* (*Vinul s-a făcut^{/1} cum e mai bun de băut^{/2}.*),
- *a rămâne* (*Totul a rămas^{/1} cum a fost^{/2}.*)

și

- *a ajunge* (*Într-un an am ajuns^{/1} cum sunt acum^{/2}.*).

Dintre acestea, primele două sunt cele mai frecvente, celelalte intră în relație cu o subordonată predicativă mult mai rar.

Elementele de relație

Legătura dintre subordonata predicativă și verbul copulativ din regentă se face cu ajutorul unui element de relație subordonator. Inventarul de elemente introductive al propozițiilor predicative este comun cu al subordonatelor complete. Astfel, ea poate fi introdusă în frază prin:

- a) conjuncții sau locuțiuni conjuncționale subordonatoare: *că, să, ca (...)* *să, dacă, de, după cum, ca și cum, ca și când, de parcă: Speranța mea este^{/1} să mă reîntorc în țară^{/2}.; Întrebarea este^{/1} dacă vom reuși^{/2}.;*
- b) pronume și adjective pronominale relative: *care, cine, ce, cea ce, cât: Problema este^{/1} cine îl va ajuta^{/2}.; O comoară e^{/1} a cui o găsește^{/2}. (Cezar Petrescu).; Eu sunt^{/1} ce n-am fost niciodată^{/2}. (G. Topârceanu);*
- c) pronume și adjective pronominale nehotărâte: *oricine, oricare, orice, oricât: Povestea mea este^{/1} pentru oricine vrea să învețe^{/2}.;*
- d) adverbe relative: *cum, unde, când, cât: Orașul a rămas^{/1} cum a fost^{/2}.; Întrebarea este^{/1} când se va întâmpla acest lucru^{/2}.*

După natura elementului de relație, se disting două tipuri de propoziții subordonate predicative:

- a) propoziția predicativă conjuncțională (este introdusă prin conjuncții subordonatoare): *Dorința mea e^{/1} să-mi văd fata fericită^{/2}.; Asta e^{/1} ca și cum ți-ar pune sare pe rană^{/2}.*
- b) propoziția predicativă relativă (este introdusă prin pronume relative ori nehotărâte sau adverbe relative): *Întrebarea mea e^{/1} cine este el/ ce face/ unde este/ când vine.*

Contragerea și expansiunea. Fiind echivalentă cu un nume predicativ, subordonată predicativă poate fi redusă prin contragere la acest element al predicatului nominal: *El a devenit^{/1} ce și-a dorit^{/2}. ⇒ El a devenit medic.* În același timp, și un nume predicativ poate fi dezvoltat într-o subordonată predicativă: *Ea rămas aceeași. ⇒ Ea a rămas^{/1} cum a fost^{/2}.*

Topica. Propoziția subordonată predicativă este așezată, de obicei, după verbul copulativ din regentă: *Lucrul esențial este^{/1} să-ți lichidezi adversarul^{/2}.* (M. Eliade). Când se insistă asupra ei, adică atunci când se urmărește scopul

de a reliefa subordonata predicativă, aceasta poate preceda regenta: *Ce ești tu!*¹ *sunt și eu!*².

Punctuația. Indiferent de locul pe care îl ocupă în frază, subordonata predicativă nu se desparte de regentă prin virgulă: *Era întocmai!*¹ *cum o visase el!*². (Camil Petrescu).

Elementul predicativ suplimentar

Elementul predicativ suplimentar (EPS) este o parte de propoziție, care se subordonează concomitent unui regent verbal (predicat) și unui regent nominal (subiect, complement direct, complement indirect), realizând o relație ternară de dublă dependență. Apare deci ca determinant atât al unui nume, cât și al unui verb, fiind o parte de propoziție secundară cu trăsături mixte: de atribut, dar și de complement: *L-am găsit supărat*.

Elementul predicativ suplimentar rezultă din reorganizarea sintactică fie a unei fraze constituite din două propoziții principale: *El merge!*¹ *și cântă!*². ⇒ *El merge cântând.*, fie a unei fraze cu propoziții subordonate (de diferite feluri): *Știam!*¹ *că ei sunt căsătoriți!*². ⇒ *Îi știam căsătoriți.*; *L-am văzut!*¹ *în timp ce venea!*². ⇒ *L-am văzut venind.*; *Nu răspunde!*¹ *dacă nu-l întrebi!*². ⇒ *Nu răspunde neîntrebat*. Reorganizarea sintactică se face prin anularea statutului predicativ al uneia dintre propoziții (de cele mai multe ori, a doua), reducând-o la parte de propoziție utilizată în structura rămasă: *Știam!*¹ *că este profesor de chimie!*². ⇒ *Îl știam profesor de chimie*. Anumite modificări suferă și subiectul propoziției transformate. De obicei, acesta trece în poziția de complement direct înaintea verbului regent: *Văd!*¹ *că ea doarme!*². ⇒ *O văd dormind*. Dacă subiectul propozițiilor supuse reorganizării sintactice este comun, acesta își păstrează funcția sintactică în enunțul reorganizat: *Ea a plecat.*; *Ea era supărată.* ⇒ *Ea a plecat supărată*.

Elementul predicativ suplimentar exprimă o stare, o caracteristică, o calitate a numelui la care se raportează, limitându-le la acțiunea verbului regent. Printre nuanțele semantice ale elementului predicativ suplimentar se numără: a) aprecierea (fizică, psihică, numerică, comparativă etc.): *Maria a intrat veselă.*; *Soluțiile le-am găsit puține.*; *Toți îl vedeau cam lingușitor.*; b) identificarea: *O bănuiau informatoarea directorului.*; *Ion era văzut drept consilier.*; c) categorizarea: *Îl știau trădător.*; *Vânzătoarea l-a făcut hoț pe Ion.*; *A plecat agronom la țară.*; d) posesivă: *Casa cea nouă o credeam a lui Ion.*; e) partitivă: *Îl știam de-al nostru.*; f) circumstanțială: *Mâncarea o vreau caldă, nu fierbinte.*; *Mulți au murit arși.*; *Rezultatele le așteptăm mâine*.

În funcție de specificul semantico-sintactic al verbului regent, elementul predicativ suplimentar poate fi a) obligatoriu sau b) facultativ. Elementul predicativ suplimentar obligatoriu este cerut de verbe de tipul: *a alege* (*L-au ales deputat.*); *a angaja* (*Au angajat-o redactor.*); *a boteza* (cu sensul de *a da un nume*) (*L-au botezat Irinel.*); *a desemna* (*L-au desemnat viceprim-ministru.*); *a intitula* (*Fondatorii au intitulat-o Astra.*); *a înscăuna* (*L-au*

însăunat domn.); a porecli (O porecleau Uituca.); a unge (L-au uns domn.); a zice (Îi ziceau Filozoful.), precum și de sintagmele: a califica drept (Au calificat propunerea drept aberantă.); a lua drept (M-a luat drept alta.); a taxa de (L-au taxat de mincinos.) etc.

În aceste contexte, elementul predicativ suplimentar nu poate fi omis, deoarece face parte din schema semantico-sintactică a verbului. Absența lui face enunțurile incomplete: **L-au ales.; *L-au angajat.; *L-au botezat.; *L-au desemnat etc.*

În *Gramatica Academiei* (II, 2005), elementul predicativ suplimentar obligatoriu a fost numit complement predicativ al obiectului (CPO). Această funcție sintactică exprimă o caracteristică a obiectului direct sau indirect prin intermediul verbului.

Elementul predicativ suplimentar facultativ se poate construi cu majoritatea verbelor, cele mai frecvente fiind:

- a) verbele de percepție: *a auzi (Am auzit-o pe Maria cântând.); a simți (O simt pe mama îngrijorată.); a vedea (Îl văd pe Ion mereu obosit.);*
- b) verbele de apreciere: *a considera (Profesorul de logică îl consideră pe Ion deștept.); a aprecia (Îl apreciez ca bun.); a crede (O credeam plecată din oraș.);*
- c) verbele dubitative: *a bănui (Polițiștii îl bănuiesc pe Ion drept criminal.); a suspecta (Toți îl suspectează ca trădător.);*
- d) verbele de acceptare: *(O accept pe Maria ca prietenă.); a primi (Te primesc ca musafir în casa mea.).*

Verbele cu element predicativ suplimentar pot avea diferite forme gramaticale: *Profesorii o considerau lider.* (diateza activă); *Ea era considerată lider.* (diateza pasivă); *Ion vine/ a venit/ venise trist și abătut.* (prezent, perfect compus, mai-mult-ca-perfect indicativ) etc.

Numele regent al elementului predicativ suplimentar poate avea diverse funcții sintactice, dintre care cele mai frecvente sunt: 1) subiect: *La marginea pădurii creștea falnic un stejar secular.* 2) complement direct: *Am lăsat-o pe Maria plângând.* 3) complement indirect: *M-am pomeni cu el bolnav.*

Elementul predicativ suplimentar exprimat printr-un adjectiv sau o altă parte de vorbire cu valoare adjectivală, se acordă cu numele regent în număr și gen: *Ion mergea îngândurat.; Prietena mea a plecat supărată.; Oamenii au plecat revoltați.; Fetele citeau concentrate.* Elementul predicativ suplimentar nu se acordă cu numele regent în caz.

Exprimarea elementului predicativ suplimentar

Elementul predicativ suplimentar cunoaște o gamă largă de mijloace de exprimare, deoarece, cu excepția părților de vorbire care nu pot avea funcții sintactice, toate celelalte pot îndeplini această funcție sintactică. Astfel, la nivel propozițional, elementul predicativ suplimentar poate fi exprimat prin:

1. substantiv comun la cazul nominativ care apare frecvent nearticulat: *Toți l-au dorit președinte.; Am ales-o primar.; Colegii l-au vrut șef.; A plecat copil și s-a întors bărbat.; Ne-am despărțit amici.* Substantivul articulat nehotărât poate apărea în funcție de element predicativ suplimentar atunci

când acesta are o semnificație evaluatoare: *Toți îl consideră un papă-lapte.; Îl credeam un înger.* Substantivul cu funcție de element predicativ suplimentar apare articulat hotărât atunci când este însoțit de un determinant: *Se credea în sufletul lui răzbunătorul nedreptățiiilor...* (L. Rebreanu). Poate apărea cu funcție de element predicativ suplimentar și un substantiv propriu: *Se crede Napoleon Bonaparte.; Se consideră un viitor Michelangelo.*

2. adjectiv propriu-zis: *O știam sănătoasă.; L-au crezut inteligent.; Am găsit-o bolnavă.; Mama a plecat bucuroasă.; Rochia și-a dorit-o verde.;* adjectiv participial: *L-am văzut dezamăgit.; L-am considerat devotat.* Adjectivul folosit cu rol de element predicativ suplimentar poate fi la un anumit grad de comparație sau poate fi însoțit de determinări: *Niciodată nu-l văzuse atât de hotărât.; Îl știam viclean de mama focului.*

3. pronume: personal (rar): *S-a prezentat drept tine la întâlnire.;* demonstrativ: *Satul l-am regăsit același.;* negativ: *Îl considerau un nimeni.;* relativ: *Nu este cine se crede.;* interogativ: *Cine te crezi? etc.*

4. numeral: *Au plecat tustrei în delegație.; Porția și-o dorea întotdeauna dublă.; Ana a ieșit primul pe municipiu.*

5. verb la un mod nepredicativ, mai frecvent la gerunziu sau la participiu: *Am văzut-o mergând spre casă.; El a intrat cântând.; O vedea mereu dansând.; A lăsat copilul dormind.; Au observat-o trăgând cu ochiul în caietul colegului.; O consideram pricepută.; Se simțea ofensat.; Se știa bine văzută de șefi. sau, mai rar, la infinitiv sau supin: L-au crezut a fi bun de director.; Îl știau de neînvins.; O astfel de comportare era considerată de neacceptat.*

6. adverb (rar): *L-au dorit pe fiul lor aici, alături de ei.; Îl știam altfel.; Și-au vrut casa înapoi.; El se consideră așa.*

7. interjecție: *A lăsat-o paf.; Îl știau terchea-berchea.; L-am văzut vai și amar de el!*

Unele dintre părțile de vorbire cu funcție de element predicativ suplimentar pot fi introduse prin prepoziții. Sunt frecvente prepozițiile *ca, de și drept*: *L-a preferat pe Ion ca prieten.; L-au evaluat ca cel mai bun elev la matematică.; A prezentat-o ca soție.; L-au admis ca student la două facultăți.; L-au acceptat drept ginere.; L-au luat drept altul.;* Prepozițiile *ca și drept* sunt sinonime când elementul predicativ suplimentar este obligatoriu: *L-au ales ca președinte/ drept președinte.* Cu ajutorul acestor prepoziții pot fi introduse și adjectivele cu funcție de element predicativ suplimentar: *Această lege este recunoscută ca/ drept universală.* Prepoziția *de* este caracteristică, mai ales, pentru limbajul colocvial: *Toată lumea o știe de leneșă.* În limba literară prepoziția *de* se atestă doar în locuțiunile folosite cu această funcție: *Hainele le-a luat de gata.*

Elementul predicativ suplimentar se construiește și cu alte prepoziții: *fără, la, cu, în, lângă, din, de la etc.:* *O credea la școală/ cu bunica/ în bucătărie/ lângă părinți/ din Chișinău/ de la țară.*

Substantivele cu funcție de element predicativ suplimentar pot fi introduse și prin locuțiuni prepoziționale. Dintre acestea cele mai frecvente sunt: *în*

calitate de, în chip de: L-au prezentat în calitate de martor.; Și-o imaginea în chip de înger.

Substantivul introdus prin prepoziție este, de obicei, nearticulat. Uneori apare articulat nehotărât: *A prezentat-o ca pe o studentă bună.; L-a luat drept un hoț calificat.; Profesorul vorbea ca un orator.*

Substantivul cu funcție de element predicativ suplimentar este, de cele mai multe ori, în acuzativ. Dacă se construiește cu prepoziții care cer cazul genitiv, substantivul în funcție de element predicativ suplimentar stă în genitiv: *O știam împotriva proiectului.; Îl consideram deasupra prejudecăților.*

Topica și punctuația elementului predicativ suplimentar

Locul elementului predicativ suplimentar este după verbul regent: *A venit primul la întâlnire.* Poate sta și după diverși determinanți ai verbului regent: *A venit la întâlnire primul.* Uneori, din motive sintactice, elementul predictiv suplimentar poate fi așezat înaintea verbului regent: *Ce atotștiutor te crezi!* sau înaintea substantivului: *Bucuroasă, bunica își îmbrățișa nepoții.* În acest caz, adjectivul trebuie să fie nearticulat pentru a îndeplini funcția de element predicativ suplimentar.

Elementul predicativ suplimentar, de regulă, nu se separă de regentul său: *Pășeam îngândurat către școală.* (M. Eliade). Există, totuși, cazuri când acesta se izolează prin virgulă: *Bunica, bucuroasă, își îmbrățișa nepoții.; În două săptămâni va putea părăsi spitalul, vindecat.* (V. Eftimiu).

Propoziția subordonată predicativă suplimentară

Este propoziția subordonată care îndeplinește funcția de element predicativ suplimentar, determinând un verb din regentă: *L-am văzut/¹ cum a sărit în apă/².* Predicativa suplimentară exprimă o acțiune simultană sau posterioară acțiunii exprimate de verbul predicat din regentă: *Îl simțeam/¹ că minte/².; Vestea l-a făcut/¹ să sară în sus de bucurie/².*

Elementele regente. Se consideră că practic orice verb ar putea să apară în calitate de termen regent pentru o propoziție predicativă suplimentară. Totuși, există unele verbe care admit frecvent o subordonată predicativă suplimentară. Dintre acestea menționăm următoarele: a) verbele de percepție (*a auzi, a simți, a vedea*): *Și focul s-aud/¹ cum trosnește/².* (G. Bacovia); b) verbele de cunoaștere (*a ști, a cunoaște, a recunoaște*): *Colegii îl știu/¹ că este un bun familist/².; c) verbele de apreciere (*a considera, a socoti, a crede, a caracteriza, a analiza, a aprecia*): *Îl cred/¹ că e om cinstit/².; d) verbele dubitative (*a bănuși, a presupune, a suspecta*): *Îl suspectează/¹ că ar fi falsificat datele/².* etc.**

Elementele de relație. Predicativa suplimentară poate fi legată de termenul regent prin următoarele elemente de relație subordonatoare:

a) conjuncții subordonatoare: *că, să, ca (...)* *să, dacă: Îl știu/¹ că este foarte muncitor/².*

b) pronume sau adjective relative: *care, cine, ce, cel ce, cât: Îl știu^{/1} cine este^{/2}.; Ați rămas^{/1} ce-ați fost de atâtea mii de ani^{/2}. (M. Eliade); Faptele noastre ne fac^{/1} ceea ce suntem^{/2}.*

c) adverbe relative precedate sau nu de prepoziții: *unde, când, cum, cât: Se văd casele^{/1} cum sunt luate de ape^{/2}.*

Clasificarea. În funcție de elementele de relație, predicativele suplimentare pot fi de două feluri: a) conjuncționale (sunt introduse prin conjuncții subordonatoare): *Îl știu^{/1} că-i om bogat^{/2}.* și b) relative (sunt introduse prin pronume sau prin adverbe relative): *Toți îl știu^{/1} ce fel de om este^{/2}.*

Contragerea și expansiunea. Elementul predicativ suplimentar se dezvoltă în propoziție predicativă suplimentară, iar propoziția predicativă suplimentară se contrage în element predicativ suplimentar: *A rămas^{/1} cum a fost^{/2}. ⇒ A rămas neschimbată.*

Topica și punctuația. Subordonata predicativă suplimentară stă, de obicei, după propoziția regentă și doar în cazuri rare poate preceda regenta: *Așa cum se găsea^{/1} a plecat împreună cu ceilalți^{/2}.* Predicativa suplimentară nu se desparte de obicei prin virgulă de regenta ei: *Privea pieziș și cu ură pe om^{/1} cum se duce^{/2}.* (M. Sadoveanu).

Atributul

Este partea secundară de propoziție care caracterizează, specifică, identifică, explică sau precizează elementul regent reprezentat de o parte de vorbire din clasa numelui. Este singura parte de propoziție dependentă de substantiv sau de substituttele acestuia.

Regentul atributului poate fi:

- a) un substantiv: *Cartea nouă este interesantă.; Trandafirii tăi au înflorit în glastră.; Copacul de acolo este un cireș.*
- b) un pronume: *Aceștia obraznici sunt din clasa a noua.; Ea cea timidă a luat o notă bună.*
- c) un numeral: *A treia din stânga este sora mea.; Un sfert de oră a durat interviul.*

Atributul răspunde la una din următoarele întrebări puse cuvântului regent: *care?* (*soare matinal, pisică blândă*); *ce fel de?* (*lemn de salcâm, flori de câmp, sticlă de plastic*); *cât?, câți?, câtă?, câte?* (*douăzeci de elevi, trei banane, puțină răbdare, mult lapte*); *al câtelea?, a câta?* (*al nouălea val, a treia încercare*); *al/ a/ ai/ ale cui?* (*caietul elevului, rochia mamei, petalele florilor*).

Atributul se recunoaște ușor după întrebări și după termenul regent împreună cu care formează o sintagmă.

Exprimarea atributului

În propoziție, atributul poate fi exprimat prin:

1. adjectiv: propriu-zis: *ape limpezi, câmpii verzi, cer albastru, lumină lină, ochi albaștri*; participial: *pagini scrise, ochi plânși, carne prăjită, copaci*

tăiați; gerunzial: *lebadă murindă, rană sângerândă, mână tremurândă*; pronominal: *copilul acesta, celălalt mal, altă opinie*; sau prin locuțiune adjectivală: *om de seamă*.

2. substantiv sau locuțiune substantivală la cazurile:

N. *profesorul Petrescu, orașul Chișinău*;

G. *filele cărții, fratele bunicului, ochii copilului, ecoul aducerilor aminte*;

D. *înmânarea de diplome absolvenților*;

A. *flori de câmp, un noian de gânduri, dovadă de încredere*.

3. pronume: *părerea lor, casa mea, unul ca el*;

4. numeral: cardinal: *trei case, două mii de lei, bancnote de o mie*; ordinal: *primul venit, ultimul vagon*;

5. verb la un mod nepredicativ: *dorința de a învăța, setea de a cunoaște*;

6. adverb: *casa de acolo, ziua de azi, peisajul de aici*;

7. interjecție: *halal viață! Uite atitudine!*

Clasificarea atributelor

Atributele pot fi clasificate în funcție de mai multe criterii: 1) după partea de vorbire prin care se exprimă; 2) după structură; 3) după gradul de dependență față de regent; 4) din punct de vedere semantic.

I. După partea de vorbire prin care se exprimă, se delimitează: atribute adjectivale, atribute substantivale, atribute pronominale, atribute numerale, atribute verbale, atribute adverbiale și atribute interjecționale.

Atributul adjectival se exprimă prin adjective propriu-zise sau provenite din alte clase gramaticale, care au un comportament adjectival:

– adjectiv propriu-zis la toate gradele de comparație, cu o frecvență foarte mare, inclusiv: adjective variabile *un prieten fidel, un prieten foarte fidel, cel mai fidel prieten, o fată deșteaptă, o fată foarte deșteaptă, cea mai deșteaptă fată*; adjective invariabile: *rochie mov, copertă gri*;

– locuțiune adjectivală: *om de seamă/ de treabă/ cu judecată/ cu stare, bărbat în toată firea*;

– adjectiv provenit din verb la participiu: *copaci tăiați, lapte fiert, alimente consumate, scrisoare pierdută, bătrâni ajutați de voluntari, instalator priceput*;

– adjectiv provenit din verb la gerunziu: *lebadă murindă, supă aburindă, ordine crescândă, femeie suferindă, coșuri fumegânde, răni sângerânde, gene tremurânde*;

– adjectiv pronominal: de întărire: *mama însăși, profesorul însuși, studenții înșiși*; posesiv: *cartea mea, prietena mea, hainele mele, profesorii noștri, casele noastre*; demonstrativ: *cartea aceasta, strada aceea, mașina cealaltă, malul celălalt, băieții aceștia*; relativ-interogativ: *care băiat?*; nehotărât: *câteva cărți, unele decizii, fiecare copil*; negativ: *niciun student, nicio lecție, niciun indiciu*;

– adjectiv provenit din adverb: *haine gata, bărbat bine, câini bărbați*;

– adjectiv provenit din numeral: *trei prieteni, primul pas, a doua atenționare, ambii prieteni, efort înzecit*.

Atributul substantival se împarte în următoarele subclase: atribut substantival genitival, atribut substantival prepozițional, atribut substantival în dativ și atribut substantival în nominativ.

1. Atributul substantival genitival se exprimă prin substantiv în genitiv: *cartea elevului, o carte a elevului, florile teiului*; sau prin construcții analitice sinonime cu genitivul: sunt constituite din substantive nearticulate, precedate de numerele sau adjective cu sens de plural (*diferit, numeros/ mulți, destui, puțini*): *părerea a numeroși/ a doi/ a câțiva/ a mulți profesori, lucrările a cinci dintre ei, ajutorul a doi prieteni*.

2. Atributul substantival prepozițional se exprimă prin:

– substantiv sau numeral, pronume cu valoare substantivală însoțit de o prepoziție sau de o locuțiune prepozițională care cere un anumit caz. Cele mai frecvente sunt prepozițiile și locuțiunile prepoziționale care cer cazul acuzativ: *caiet de desen, rochie de voal, carte cu povești, casă cu etaj, alimente fără pesticide, raport despre activitatea științifică, ochelari pentru citit, respectul față de părinți*;

– substantiv însoțit de o prepoziție care cere cazul genitiv: *zbor deasupra norilor, înot împotriva curentului, lupta contra corupției, teiul din fața casei, grădina din fața școlii*;

– substantiv însoțit de o prepoziție care cere cazul dativ: *reușită grație efortului depus, întâlnire conform înțelegerii, realizarea lucrării conform planului*.

3. Atributul substantival în dativ se exprimă prin substantiv la cazul dativ cu sau fără prepoziție. Acest tip de atribut determină: 1) substantive nearticulate (termeni de rudenie, de cele mai multe ori): *El este frate Mariei și cumnat lui Ion. Alexei Mateevici, preot deșteptării noastre*. etc. 2) substantive articulate enclitic, provenite de la verbe și urmate de un atribut nearticulat care stă înaintea substantivului în dativ: *acordarea de ajutoare sinistraților, înmânarea de premii învingătorilor*.

4. Atributul substantival în nominativ se exprimă prin substantiv în nominativ care determină un substantiv comun articulat hotărât: *orașul Chișinău, ora șapte, doctorul Nicolaescu, fluviul Sena* etc.

Atributul pronominal este, la fel ca și cel substantival, de mai multe feluri: atribut pronominal genitival, atribut pronominal în acuzativ și atribut pronominal în dativ.

Atributul pronominal genitival se exprimă prin pronume de diferite tipuri în cazul genitiv cu sau fără prepoziții: personal (*talentul ei, părerea lui/ ei*); posesiv (*răspunsul alor tăi, opinia alor noștri/ voștri/ săi*); demonstrativ (*părerea acestuia, problemele acestora*); nehotărât (*părerea fiecăruia*); negativ (*părerea niciunui*). Poate fi exprimat și prin forme neaccentuate ale pronumelui personal, precedat de o locuțiune prepozițională (*pădurea din fața-i, de jur împrejur-mi*).

Atributul pronominal în acuzativ se exprimă prin pronume de diferite tipuri, precedate de prepoziții, și anume: pronume personal (*atitudinea față de noi, gândul la tine, părerea despre el, flori pentru ea, unul dintre ei, un om ca*

dânsul); pronume reflexiv (*lauda de sine*); pronume demonstrativ (*câtiva dintre aceia*); pronume posesiv (*caietul meu, casa ta, părinții noștri*); pronume de politețe (*părerea dumneavoastră*); pronume nehotărât (*grija de fiecare*).

Atributul pronominal în dativ (numit și dativ posesiv) are sens de posesie. Se exprimă prin forme neaccentuate ale pronumelui personal în dativ fără prepoziție (*sufletu-mi trist, fața-i palidă, ochi-ți plânși, fapta-ți măreață*) sau prin formele accentuate ale pronumelui personal, precedate de o prepoziție care cere cazul dativ (*reușită datorită vouă/ grație alor noștri*).

Atributul numeral se exprimă prin: numeral cardinal (*cinci cărți, șapte zile, nouă planete*); numeral ordinal (*rândul al doilea, raftul al patrulea, prima întâlnire*); numeral colectiv (*amândouă prietenele, tustrei colegii, lucrările ambilor elevi, responsabilitatea amândurora*); numeral multiplicativ (*efort întreit, răsplată înzecită*); numeral distributiv (*rânduri a câte doi studenți, coloane a câte zece manifestanți*); numeral fracționar (*valoarea a două pătrimi*); numeral adverbial (*repetarea de trei ori a poeziei, reducerea de două ori a impozitului*).

Atributul verbal se exprimă prin verbe sau locuțiuni verbale la un mod nepredicativ:

– la infinitiv, însoțit de prepozițiile *de, fără* sau *pentru*: *posibilitatea de a gândi liber, dorința de a fi sănătos, obișnuința de a întârzia, operație fără a face incizie, abilitate pentru a citi rapid*. Uneori, acest fel de atribut poate fi exprimat și prin locuțiuni verbale cu verbul la infinitiv: *plăcerea de a-și aduce aminte de copilărie, obiceiul de a-ți da cu părerea*;

– la gerunziu (fără prepoziții): *copil plângând, cocoși cântând, câini lătrând, frunze căzând, stele licărind*;

– la participiu: *geamuri înghețate, tablouri pictate, cărți scrise*;

– la supin, însoțit de prepoziția *de*: *apă de băut, praf de spălat, mașină de cusut, dispozitiv de numărat banii, timp de odihnit, utilaj de nivelat terenul*.

Atributul adverbial se exprimă prin adverb, precedat ori nu de prepoziție (*de, pe, în*), sau prin locuțiune adverbială: *evenimentul de azi, întâlnirea de mâine, clădirea de acolo, zgomotul de afară, mersul pe jos, privitul în sus, sosirea aici, trezirea devreme*.

Atributul interjecțional se exprimă prin interjecții: *O mâncare mmmm!; Bravo fată!; Halal răspuns!*

II. După structură se deosebesc:

a) attribute simple, constituite dintr-o singură parte de vorbire autosemantică: *zi frumoasă, carte interesantă, plecarea trenurilor, sfârșitul semestrului*;

b) attribute multiple, constituite din mai multe părți de vorbire autosemantice, legate prin coordonare: *om integru, generos și respectuos, amestec de tristețe și de nostalgie, plăcerea de a călători și de a fotografia locuri inedite*;

c) attribute dezvoltate, construite după tipare diferite:

– un substantiv și un adjectiv posesiv: *casa fratelui meu, obiceiurile prietenului său, opiniile șefului nostru*;

– un substantiv comun și unul propriu, nume de persoană: *comportamentul profesorului Ionescu, plecarea unchiului Vasile, povestirile lui nenea Gheorghe, întâlnirile cu badea Ion;*

– un numeral cardinal și un substantiv, precedat de prepoziția *de*: *un sac de cincizeci de kg, distanță de mii de metri.*

III. După gradul de dependență față de regent se delimitează:

1. atribute izolate; au o slabă legătură cu regentul. Ele pot fi omise fără a fi prejudiciat conținutul enunțului. De aceea prezența lor în propoziție este facultativă. *Mama, veselă, m-a felicitat cu ocazia absolvirii facultății.* În scris, ele se separă prin virgulă, iar în vorbirea orală, prin intonație specifică. Atributele izolate au diverse nuanțe circumstanțiale:

– de timp: *Ajuns la bătrânețe, omul devine neputincios.; Rămasă singură, fetița a adormit;*

– de cauză: *Mirat de purtarea copilului, profesorul tăcu.; Supărată, mama ieși din casă.; Dezbrăcat, copilul răci;*

– de concesie: *Și machiată, femeia își trăda vârsta.; Si cu defecte fizice, tânărul era simpatic;*

– de condiție: *Sănătos, omul le face pe toate.; Spălate bine, aceste haine pot fi purtate;*

2. atribute neizolate au o legătură strânsă cu regentul și un rol esențial în comunicare. Ele nu pot fi omise fără a prejudicia conținutul propoziției. Prezența lor în propoziție este obligatorie, fiind absolut necesare pentru determinarea regentului. Fără aceste determinări, regentul nu-și justifică semantic poziția. Atributele neizolate nu pot fi separate de cuvântul pe care îl determină: *fată cu ochi albaștri, femeie cu picioare frumoase, om de talie mijlocie, ziua aceea.* Această obligativitate este evidentă, conform opiniei Mioarei Avram, mai ales atunci când regentul este exprimat printr-un substantiv de origine verbală, provenit dintr-un verb insuficient semantic: *acordarea de ajutoare, distribuirea pachetelor etc.*

Pot fi neizolate și unele atribute facultative care aduc informații suplimentare referitoare la cuvântul regent suficient din punct de vedere semantic: *copac verde, înflorit, casă înaltă, rochie de mătase.* Atributele neizolate se deosebesc după nuanța semantică pe care o exprimă.

IV. Din punct de vedere semantic, atributele se clasifică în:

– atribute calificative (izolate sau neizolate); acestea indică: o trăsătură calitativă intrinsecă (formă, culoare, dimensiune, conținut etc.): *masă ovală, covor roșu, material plastic, flori proaspete;* o trăsătură extrinsecă (efect, destinație etc.): *mașină de cusut, apă de băut;* un indice cantitativ: *doi pași, trei zile, zece ani;* o apreciere subiectivă a vorbitorului: *copilă suavă, cunoștințe temeinice, vin bun;*

– atribute de identificare; evidențiază o trăsătură distinctivă a obiectului desemnat de termenul regent, individualizându-l și deosebindu-l de celelalte obiecte din aceeași sferă semantică: *aceeași menire, izvorul adevărului, forța dreptății;*

– atribute de clasificare; indică apartenența obiectului desemnat de regent la o anumită clasă: *boală cronică, cercetări arheologice, cultură orientală.*

– attribute de complinire; fixează limita exterioară a desfășurării unei acțiuni. Însoțesc un substantiv de proveniență verbală: *dispariția dinozaurilor, studiul morfologiei, aruncarea discului, ridicare a mâinii*.

– attribute descriptive; descriu obiectul desemnat de termenul regent: *pisică neagră, casă nouă, copil deștept*;

Mioara Avram identifica următoarele valori semantice specifice atributului: agentul unei acțiuni (*grevă studentescă*); autorul unei opere (poezia lui *Blaga*); obiectul acțiunii (*culesul merelor, dorul de casă*); scopul acțiunii (*plasă de pescuit*); materia (*tavă de argint*); comparația (*fată ca o floare*); conținutul (*sticlă cu apă*); calitatea (*teorie celebră, treabă de doi lei*); cantitatea (*vorbă multă*); timpul (*plimbarea de dimineață*); locul (*oamenii de aici*); originea (*cetățean american*); partitivul (*unul dintre ei*); termenul calificat (*o minune de fată*); termenul comparat (*umezeala camerei*); superlativul (*un vin de nota zece*); relația (*un coleg de serviciu*).

Acordul atributului cu termenul regent

Conform normelor limbii literare, attributele exprimate prin părți de vorbire flexibile se acordă în gen, număr și caz cu termenul regent: *caietul unui student bun/ studentului bun; caietele unor studenți buni/ studenților buni; caietul unei studente bune/ studentei bune; caietele unor studente bune/ studentelor bune; notele fiului nostru/ fiicei noastre*.

Dacă atributul se raportează la doi sau mai mulți termeni regenți, e necesar să fie respectate următoarele reguli:

1. când termenii regenți sunt nume de ființe, atunci forma de masculin a atributului are prioritate față de feminin și neutru: *un motan și o pisică blânzi, fete și băieți inteligenți*;

2. când termenii regenți sunt nume de lucruri, atunci acordul depinde de genul și numărul substantivelor determinate:

– neutru sg./pl. și feminin sg./pl. – atributul va avea formă de feminin/ neutru plural: *un troleibuz și o mașină confortabile; niște troleibuze și o mașină confortabile; un troleibuz și niște mașini confortabile; niște troleibuze și niște mașini confortabile*;

– masculin sg./pl. și feminin sg./pl. – atributul va avea formă de feminin plural: *un copac și o casă înalte; niște copaci și niște case înalte*. Este admis și acordul prin atracție (cu cel mai apropiat termen): *niște case și niște copaci înalți; niște copaci și niște case înalte*;

– masculin sg. și neutru sg. – atributul va avea forma de feminin plural: *un pantof și un fular rupte*;

– masculin sg. și neutru pl. – atributul va avea forma de feminin plural: *un pantof și niște fulare rupte*;

– masculin pl. și neutru sg. – atributul va avea forma de masculin plural: *niște pantofi și un fular rupt*;

– neutru sg. și masculin pl. – atributul va avea forma de masculin plural: *un fular și niște pantofi rupti*. Când ambele substantive sunt la plural, se admite și acordul prin atracție: *niște pantofi și niște fulare rupte; niște fulare și niște pantofi rupti*.

În situația atributelor izolate, acordul în caz cu termenul regent este opțional: *intensificarea acestei lupte, duse sau dusă în comun de toate organismele interesate...* (Mioara Avram).

Topica

Atributul stă, de regulă, după regent. Există și câteva restricții:

1. Stau întotdeauna înaintea termenului regent atributele exprimate prin: numeral (*ambii prietenii/ amândoi prietenii, tustrei prietenii*); adjectiv invariabil (*fiecare/ așa/ asemenea student*); adjective pronominale interogative (*ce/ care student?, câți studenți?*); adjectiv pronominal nehotărât și negativ (*unii oameni, niciun student*); unele interjecții (*halal viață! bravo băiat!*).

2. Stau întotdeauna după termenul regent atributele exprimate prin: adjectiv invariabil, nume de culori (*bluză maro, culoare bleumarin, cer gri*); pronume în cazul genitiv (*casa alor mei, contribuția fiecăruia, mașinile acestora*); pronume în cazul dativ (dativul posesiv) (*ochi-ți plânși, privirea-i inocentă*); verb la un mod nepredicativ (*plăcerea de a citi, haină de purtat, soldați defilând*).

Punctuația

Există câteva reguli simple:

1. Nu se despart de termenul regent atributele neizolate: *Câțiva nori fumurii pluteau leneși deasupra muntelui.* (G. Călinescu). Ele stau, de obicei, pe lângă cuvântul determinat și identifică obiectul exprimat de acesta (*ziua de mâine, anul acesta*) sau exprimă cantitatea obiectelor (*câteva ore, mulți oameni, doi profesori*).

2. Se despart prin virgulă (în scris) și prin intonație (în vorbirea orală) atributele izolate, care au un rol explicativ: *Părul, răvășit, îi cădea pe jumătate pe frunte.* (F. Neagu). De cele mai multe ori, sunt în situația de a fi izolate atributele care determină un pronume personal (*Ei, copiii mei, locuiesc în Franța.*) sau un nume propriu (*Ion, ful nostru, este medic.*)

3. Se despart obligatoriu prin virgule atributele multiple: *Veneau nopți lungi, nesfârșite.* (E. Barbu).

Apoziția

Apoziția reprezintă un element sintactic incident, relativ independent, care precizează și explică partea de propoziție, ce apare ca termen-bază al relației apozitive: *Ioana, studentă în anul întâi, a fost premiată.* Dată fiind identitatea referențială a apoziției cu baza, raportul dintre apoziție și bază este de echivalență și se concretizează în reluarea, nuanțarea și explicitarea de către apoziție, dintr-o altă perspectivă, a referentului desemnat de termenul-bază. Important este de reținut că apoziția nu este în raport de subordonare sau de coordonare cu termenul-bază reluat. Ea este legată de acesta doar în plan semantic.

Apoziția nu reprezintă o funcție sintactică propriu-zisă, ea constituie un element cu rol de specificare, de identificare, de concretizare informativă.

Se deosebește de atribut, în primul rând, prin faptul că nu determină, ci explică secvența care apare drept bază, stabilind cu aceasta o relație de

echivalență, nu de subordonare. În al doilea rând, baza explicată nu este exprimată numai printr-un substantiv sau substitut al acestuia, ca în cazul atributului, ci poate fi exprimată și printr-un adverb, printr-un verb, printr-un adjectiv etc. având diferite funcții sintactice. Astfel, apozitia poate explicita un subiect (*Noi, părinții, îi ajutăm pe copiii noștri.*); nume predictiv (*Ion a devenit medic, o profesie nobilă.*); atribut (*Comportamentul directorului, al dlui Ionescu, a fost impecabil.*); complement direct (*L-am văzut pe Ion, colegul meu de facultate.*); complement indirect (*I-am trimis lui Ion, colegului meu de facultate, o scrisoare.*); complement circumstanțial de timp (*Măine, duminică, plecăm la mare.*); complement circumstanțial de scop (*Pentru a reuși, adică pentru a realiza obiectivul propus, trebuie să muncim mult.*).

Apoziția nu poate fi recunoscută prin întrebări ca celelalte părți de propoziție. Ea se recunoaște pe baza contextului, a intonației, a semnelor de punctuație și a unor mărci lexicale, precum: *adică*, (*și*) *anume* (cele mai frecvente), *alias*, *respectiv*, *mai exact*, *chiar*, *tocmai*, *numai*, *tot* etc., plasate opțional înaintea construcției respective.

Exprimarea apozitiei

Apoziția are un inventar variat de mijloace de exprimare. Ea poate fi exprimată prin orice parte de vorbire în cadrul propoziției.

În cadrul propoziției, cele mai frecvente mijloace de exprimare sunt:

– substantive comune sau proprii în toate cazurile: nominativ (*Principalul râu din Moldova, Nistru, izvorăște din Carpați.*); genitiv (*Mașina tânărului, a lui Mihai, e acum la reparație.*); dativ (*I-am adus Laurei, nepotei mele, niște mere.*); acuzativ (*L-am văzut pe Petru, pe colegul meu, la teatru.*; *Petrecerea era în parc, în aer liber.*); vocativ (*Ioane, vecine, ești acasă?*);

– pronume personale și demonstrative la diferite cazuri: *Economiștii, ei, trebuie să asigure bunăstarea populației.*; *Copiilor, lor, dați-le tot ce e mai bun.*; *Al copiilor, al lor, este viitorul.*; *Casa noastră, aceasta, are un design modern.*

– adjective: *Părinții, sărmanii, au dus tot greul.*; *Am rămas perplexi, (adică) stupefiați, de ce am văzut.*

– numere cardinale și ordinale: *Ion și Vasile, (adică) doi din grupă, sunt studenți buni.*; *Ion și Vasile, ambii, sunt studenți buni.*

– verbe la un mod nepredicativ: *A te lamenta, (adică) a te plânge mereu, nu înseamnă a rezolva ceva.*

– adverbe de diferite tipuri: *În casa părintească, acolo, mă simt bine.*; *Măine, atunci, se vor anunța rezultatele.*; *Ca de plumb, grele, îmi erau pleoapele.*

Clasificarea apozitiei

Apoziția poate fi clasificată după valoarea morfologică a termenului-bază, după structură și după valoarea morfologică a părții de vorbire prin care se exprimă.

I. După valoarea morfologică a termenului-bază, se delimitează apozitia atributivă care precizează un substantiv și substitutele acestuia: *Ion/ acela/ primul, directorul institutului, a fost demis.* și apozitie neatributivă care se raportează la un termen-bază exprimat prin verb, adverb sau prin propoziție: *ciopliind în piatră, adică sculptând; acolo, și anume la școală; a învățat să fie respectuos, adică să nu judece pe nimeni.*

II. După structură, se delimitează apozitia simplă, apozitia dezvoltată și apozitia multiplă.

– Apozitia simplă este exprimată printr-o singură parte de vorbire autosemantică: *Fiul lor cel mare, Ion, este inginer.*

– Apozitia dezvoltată este constituită dintr-o apozitie simplă, însoțită de diverși determinanți care specifică sau parafrazează conținutul bazei: *Fiul lor cel mare, inginer talentat, locuiește în Franța.; Directorul instituției, un fizician recunoscut pe plan mondial, a făcut multe descoperiri științifice.*

– Apozitia multiplă se constituie din cel puțin două apozitii simple legate prin coordonare: *Câțiva colegi, mai exact Ion, Radu și Mihai, pleacă la studii în străinătate.*

III. După valoarea părții de vorbire prin care se exprimă, există:

1. apozitii substantivale, exprimate prin substantive comune sau proprii: *Moș Vasile, paznicul școlii, a alertat poliția.* Apozitiile substantivale sunt de două feluri, neacordate și acordate. Apozitiile substantivale neacordate au formă cazuală de nominativ, indiferent de cazul termenului-bază: *Ion, prietenul meu, este plecat în străinătate.; L-am văzut pe Ion, prietenul meu.; I-am împrumutat bani lui Ion, prietenul meu.; Bani sunt ai lui Ion, prietenul meu.* Apozitia în nominativ se consideră apozitie „reală”, conformă normelor limbii literare.

Apozitiile substantivale acordate iau forma cazuală a termenului-bază: *Banii sunt ai lui Ion, ai prietenului meu (genitiv).; I-am împrumutat bani lui Ion, prietenului meu (dativ).; L-am văzut pe Ion, pe prietenul meu. (acuzativ).; Ioane, prietene, ajută-mă (vocativ).* Apozitia acordată se atestă mai frecvent în limba veche și în variantele neliterare ale limbii române.

2. apozitii adjectivale, exprimate prin adjective: *Am mâncat prune moi, răskoapte.*

3. apozitii pronominale, exprimate prin pronume: *noi doi, tu și eu.*

4. apozitii numerale, exprimate prin numerale: *voi, cei doi.*

5. apozitii verbale, exprimate prin verbe la un mod nepredicativ: *Se auzea strigând, adică cerând ajutor.*

6. apozitii adverbiale, exprimate prin adverbe: *La Roma, acolo, vreau să merg.*

Topica și punctuația

Apozitia stă, de obicei, după cuvântul pe care îl explică: *Dar eu, sărmană văduvă, ce să fac?* (L. Rebreanu).

Folosirea semnelor de punctuație depinde de tipul de apozitie. Astfel, apozitia explicativă, considerată apozitie propriu-zisă, reală, se izolează întotdeauna de termenul bază: *Capitala Moldovei, Chișinău, este un oraș verde.* Apozitiile care au ca termen determinat un pronume personal sau un nume propriu și apozitia dezvoltată se separă întotdeauna de termenul-bază prin virgule: *Dar cea mai mare nedumerire rămase hotărârea gazdei de a ni se destăinui nouă, doi străini.* (V. Voiculescu); *Cu noi ședea și moș Bodrângă, un moșneag fără căpătâi, însă de tot hazul.* (I. Creangă); *Ion, un elev de o inteligență sclipitoare, a fost premiat.* În același timp, apozitia determinativă, considerată o apozitie falsă, apropiată de atribut, nu se izolează prin virgulă de termenul-bază: *Orașul Chișinău este verde.*

Propoziția subordonată atributivă

Este subordonata care îndeplinește la nivelul frazei funcția sintactică de atribut determinând un nume (substantiv sau substitut al acestuia) din propoziția regentă: *Era odată o capră¹ care avea trei iezi²*. (I. Creangă). În ce privește conținutul său, subordonata dată exprimă o caracteristică atribuită unei ființe sau unui lucru desemnat printr-un substantiv sau indicat printr-un pronume sau numeral cu valoare substantivală: *Nu tulbura fântâna¹ care ți-a potolit setea²*. (Folclor); *Nimic¹ din ce-i omenesc² nu-mi este străin¹*.

Subordonata atributivă răspunde la întrebările atributului: *care?*, *ce fel de?*, *al (a, ai, ale) cui?*, *câți?*, *câte?* puse elementului din regentă pe care îl determină: *Nu și-a primit banii¹ ce i se cuvin²*. (*care bani?*).

Elemente regente. Atributiva are ca termen regent un substantiv: *Violeta este o floare¹ care simbolizează modestia²*; un pronume: *Atunci am îngălbenit de spaimă și eu¹, care împingeam deseori jocul până a mă distra cu moartea²*. (V. Voiculescu); *Prima noastră impresie e ceva¹ ce seamănă cu groaza²*. (Camil Petrescu); un numeral: *Și nu sunt eu primul¹ care iubește viața cu disperare²*. (O. Paler).

Elemente de relație. Subordonata atributivă poate fi legată de termenul regent cu ajutorul următoarelor elemente de relație subordonatoare:

- Pronume relative: *care*, *cine* (în forma de G.), *ce*, *cel ce*, *cât*: *Omul¹ care știe cartel² de toate are parte¹*. (Folclor); *Într-o zi Andrei pierduse un proces¹, a cărui dreptate era vădită tuturor²*. (I. Al. Brătescu-Voinești); *Acesta e gândul¹ ce-mi alina inima²*; *Facem atâta mâncare¹ câtă ne trebuie²*.
- Pronume nehotărâte: *oricare*, *oricine* (în forma de G.): *Această piesă nu ar trebui să lipsească din casa¹ oricui e pasionat de modă²*.
- Adverbe relative precedate sau nu de prepoziții: *unde*, *când*, *cum*, *cât*: *Am vizitat din nou satul¹ unde am copilărit²*. *Acest farmec se săvârșise în răstimpul¹ cât ține un somn²*. (M. Sadoveanu).
- Conjunții subordonatoare: *că*, *să*, *ca* (...) *să*, *dacă*: *A venit timpul¹ să plecăm²*; *Teama¹ că se rătăcise² îi îngheță sângele în vine¹*. (Em. Gârleanu); *El primise poruncă¹ să sape² și sapă³*. (Cezar Petrescu); *Nu mi-a răspuns la întrebarea¹ dacă acesta a fost cu adevărat el²*.

Clasificarea. Atributivele pot fi clasificate în funcție de mai multe criterii. După tipul de element de relație, subordonatele atributive sunt de două feluri: a) relative și b) conjuncționale. Atributivele relative sunt introduse prin pronume sau prin adverbe relative: *Ziua¹ care începe fără un mic dejun consistent² este o zi pierdută¹*; *Omul îi arată drumul către biserică¹, unde ajunse după câteva minute²*. (D. Zamfirescu). Atributivele conjuncționale se leagă de regentă cu ajutorul conjuncțiilor subordonatoare (*Faptul¹ că întârzie mereu² mă supără¹*).

După importanța lor comunicativă și după gradul de legătură cu termenul regent, atributivele se clasifică în a) atributive determinative și b) atributive explicative.

Atributivele determinative aduc o informație absolut necesară comunicării. Din cauză că au un caracter obligatoriu, ele nu pot fi omise din frază: *Și din al prinților șirag^{/1} Câți au trecut al casei prag^{/2} De bună seamă cel mai drag/ A fost ales^{/1}*. (G. Coșbuc). Subordonata (2) este o atributivă determinativă, deoarece introduce o precizare importantă pentru situația descrisă: ea arată că nu e vorba de toți prinții, ci doar de cei care au trecut pragul casei.

Omiterea atributivei determinative poate avea drept efect modificarea sau chiar denaturarea sensului general al frazei: *Este ca un copil^{/1} care crede^{/2} că mama și tata sunt eterni^{/3}*. (G. Călinescu). Fără subordonata atributivă (2), această frază ar fi lipsită de sens.

Atributivele explicative comunică o informație care nu este indispensabilă comunicării; ele pot lipsi din frază fără ca aceasta să-și piardă claritatea: *Avea o voce aparte,^{/1} pe care nimeni n-o putea uita^{/2}*. (Camil Petrescu).

Contragerea și expansiunea. Subordonata atributivă este echivalentă cu atributul și poate fi redusă la un atribut prin contragere: *Locurile^{/1} în care m-am născut^{/2} nu le voi uita niciodată^{/1}*. ⇒ *Locurile natale nu le voi uita niciodată*. În același timp, atributul poate fi dezvoltat într-o subordonată atributivă: *Orice copil bolnav trebuie tratat*. ⇒ *Orice copil^{/1} care este bolnav^{/2} trebuie tratat^{/1}*.

Topica și punctuația. Subordonata atributivă este frecvent postpusă, stând după substantivul pe care îl determină: *E un frig^{/1} care ajunge până la oase...^{/2}* (Camil Petrescu). Uneori însă poate fi intercalată (cu condiția să urmeze termenului regent): *Pe noi,^{/1} care am rămas,^{/2} uită-ne^{/1}*. (M. Eliade).

Se întâlnesc și fraze în care între atributivă și termenul regent pot fi intercalate cuvinte aparte sau chiar grupuri de cuvinte: *E un curaj nemăsurat,^{/1} pe care numai copiii și florile îl pot avea^{/2}*. (V. Voiculescu).

Fiind absolut necesare comunicării, atributivele determinative nu se despart prin virgulă de termenul determinat: *Începu să-l irite faptul^{/1} că nu se putea trezi^{/2}*. (M. Eliade). Subordonatele explicative sunt separate obligatoriu de propoziția regentă prin virgule: *A fost odată un împărat bătrân,^{/1} care avea o singură fată^{/2}*. (V. Eftimiu); *În faptul verii trimiteau desagi cu sare și mălai pe cai,^{/1} care se întorceau încărcăți cu brânză de burduf și lână^{/2}*. (Camil Petrescu).

Complementele

Complementul este o parte secundară de propoziție care se definește în raport cu calitatea morfologică a regentului. Prin complement se înțelege partea de propoziție care însoțește și determină un verb (la un mod predicativ sau nepredicativ), un adjectiv, un adverb sau o interjecție. După anumite trăsături semantico-sintactice, în gramatica limbii române sunt identificate mai multe

specii de complemente. Ele pot fi clasificate în funcție de mai multe criterii: după conținut, după formă și după termenul regent.

1. După conținutul lor, complementele sunt de două feluri: a) complemente necircumstanțiale și b) complemente circumstanțiale. În linii generale, această distincție se bazează pe delimitarea dintre părțile de propoziție care desemnează obiectele implicate, într-un fel sau în altul, în realizarea unei acțiuni, în producerea unui eveniment (complementele necircumstanțiale) și cele care exprimă circumstanțele în care se realizează acțiunea sau se produce evenimentul desemnat în propoziție (complementele circumstanțiale).

Se disting următoarele subspecii de complemente necircumstanțiale:

- complementul direct; indică obiectul care suferă efectul unei acțiuni: *Ciobanii au așteptat pe stăpâni.* (M. Sadoveanu);
- complementul indirect; desemnează obiectul implicat indirect în realizarea unei acțiuni: *Îi părea rău că s-a spovedit băiatului.* (L. Rebreanu);
- complementul de agent; exprimă autorul real al unei acțiuni: *Mai mulți copaci au fost smulși de vânt.*;
- complementul sociativ; arată ființa sau lucrul care însoțește subiectul sau un alt obiect în realizarea acțiunii: *Prefectul se urcă în trăsură cu căpitanul.* (L. Rebreanu);
- complementul instrumental; arată mijlocul (lucru, ființă sau proces) prin care se realizează o acțiune: *El răcnește, blestemă și bate-n mișei cu ghioaga-i de fier.* (Al. Vlahuță).

O categorie aparte de complemente necircumstanțiale o constituie următoarele subspecii de complemente:

- complementul cumulativ; indică obiectul sau situația la care se adaugă cele exprimate prin alte părți de propoziție (subiect, complement etc.): *Pe lângă lemnul uscat arde și cel verde.* (Folclor);
- complementul opozițional; semnifică un obiect sau o situație care se opune celor exprimate prin altă parte de propoziție: *Doctorul, în loc de alt răspuns, îi arată marfa întinsă pe jos.* (G. Călinescu);
- complementul de excepție; exprimă o excepție în raport cu alte părți de propoziție: *Toți, în afară de Madala, priviră spre poartă.* (Cezar Petrescu);
- complementul de relație; arată obiectul la care se limitează o acțiune sau existența unei însușiri: *În privința vinului din ulcioare cinstitul șătrar are dreptate.* (M. Sadoveanu).

În unele lucrări, aceste specii de complemente sunt considerate circumstanțiale. Alteori, ele sunt definite drept complemente aflate la limita dintre complementele circumstanțiale și cele necircumstanțiale.

Clasa circumstanțialelor cuprinde mai multe specii de complemente care transmit precizări referitoare la timpul, locul și modul desfășurării acțiunii sau exprimă relația dintre evenimentul descris în propoziție și alte entități. Prima subclasă este constituită de circumstanțialele situative:

- circumstanțialul de loc; arată locul de desfășurare a unei acțiuni sau de manifestare a unei însușiri: *Depart, spre stânga, se zărea lacul.* (M. Eliade);
- circumstanțialul de timp; arată momentul desfășurării unei acțiuni: *La ora aceea pe țărni nu era nimeni.* (O. Paler);

– circumstanțialul de mod; arată felul în care se desfășoară o acțiune: *Ar trebui ca la toamnă să încep să studiez atent psihologia.* (M. Eliade).

Alte tipuri de circumstanțiale sunt cele care exprimă diferite raporturi logico-semantică dintre fenomenele descrise în propoziție:

– circumstanțialul de scop; arată scopul unei acțiuni: *Turme de vite se scoboară la adăpat.* (Al. Vlahuță);

– circumstanțialul de cauză; arată cauza unei acțiuni: *Îi scânteiază ochii negri, de bucurie.* (Camil Petrescu);

– circumstanțialul condițional; exprimă o condiție: *În caz de furtună, este interzis adăpostitul sub copaci izolați.*;

– circumstanțialul concesiv; arată obiectul sau fenomenul care ar fi putut să împiedice desfășurarea unei acțiuni: *În pofida armistițiului, toate trupele care se aflaseră pe frontul din Moldova fuseseră capturate și trimise în Rusia.* (M. Eliade);

– circumstanțialul consecutiv; arată consecința unei acțiuni: *S-a rănit până la sânge.*

Se consideră că cele două clase diferă sub mai multe aspecte. Astfel, complementele necircumstanțiale au un sens abstract și sunt compliniri obligatorii ale termenului regent. De obicei, ele nu pot fi omise, iar dacă lipsesc, pot fi subînțelese. Deoarece aceste complemente păstrează o legătură strânsă cu regentul, ele nu se separă de acesta. În plus, pentru a evidenția obiectul acțiunii, complementul direct și cel indirect pot fi dublate (anticipate sau reluate) prin alte părți de vorbire (în special, prin pronume) cu aceeași funcție sintactică.

Complementele circumstanțiale au un sens concret, desemnând circumstanțele propriu-zise (locul, timpul, modul, condiția, concesiia, cauza etc.) în care se desfășoară o acțiune sau este atribuită o însușire și nu sunt compliniri obligatorii decât în cazuri rare (când sunt cerute de verbe insuficiente din punct de vedere semantic). De exemplu, în propoziția: *Casa se află în centrul satului.* complementul circumstanțial de loc constituie o complinire obligatorie, deoarece suprimarea acestuia ar transforma-o în una incompletă: **Casa se află...* O caracteristică a complementelor circumstanțiale este posibilitatea substituirii lor prin adverbe de timp, de loc, de mod etc.

2. După formă, se deosebesc complementele exprimate prin diverse părți de vorbire. Substantivul deține întâietatea, întâlnindu-se la toate tipurile de complemente, urmează pronumele, numeralul, adjectivul, adverbul, verbul la un mod nepredicativ etc. Tot după formă se deosebesc complementele exprimate printr-o parte de vorbire la o anumită formă de caz și cele construite cu prepoziții.

3. După termenul regent, se delimitează următoarele specii de complemente: complemente ale verbului (majoritatea), complemente ale adjectivului (indirect, de agent, de mod, de cauză, de relație; complementul direct, foarte rar); complemente ale interjecției predicative (aceleași ca ale verbului); complemente ale adverbului (puține la număr: indirect, de mod, consecutiv și de relație).

În *Gramatica* Academiei Române, clasificarea complementelor se face și pe baza principiului unicității, conform căruia un termen regent atribuie doar o singură dată o anumită funcție sintactică.

Cu alte cuvinte, într-o propoziție nu pot apărea două funcții sintactice de același fel, dacă nu sunt coordonate sau dublate (în cazul în care au același referent). Ca urmare, unele funcții sintactice, pe care gramatica tradițională le trata împreună, au fost separate, mărindu-se numărul lor. Astfel, în exemplul *Ion îmi povestește despre fiul său.*, conform analizei tradiționale, există două complemente indirecte cerute de verbul regent *a povesti*: unul în dativ, exprimat prin pronumele personal în dativ (*îmi*) și unul prepozițional, exprimat prin substantiv cu prepoziție (*despre fiul*), ceea ce contrazice principiul unicității.

Pentru a soluționa problema în cauză, autorii disting în cadrul complementului direct, funcția de complement secundar, cerut de verbele dublu tranzitive (*Profesorul îl întreabă pe elev tema.*), iar în cadrul complementului indirect – un complement indirect în dativ (*Ion îi spune fiului său.*) și un complement prepozițional (*Ion se gândește la fiul său.*). Un argument în favoarea separării operate este și faptul că aceste complemente, având în comun restricții de formă (de caz și de prepoziție), se deosebesc prin trăsătura semantico-referențială – dublarea – care caracterizează doar complementele direct și indirect, nu și pe cel prepozițional: *Pe mama o văd rar.*; *Mașina îi aparține lui Ion.* vs. *Părinții se gândesc la copii.*

Complementul direct

Este partea secundară de propoziție cerută de un verb tranzitiv sau de o interjecție predicativă (*Dimineața beau o cafea.*; *Poftim cafeaua!*). Indică obiectul asupra căruia se exercită acțiunea verbului (*Ion taie un copac.*), rezultatul acțiunii (*Părinții au acoperit casa.*) sau beneficiarul acțiunii (*Îl ajută pe Ion.*).

Complementul direct răspunde la întrebările: *pe cine?* (pentru ființe umane) și *ce?* (pentru lucruri și ființe nonumane).

Regentul unui complement direct este:

- a) un verb tranzitiv (în majoritatea cazurilor) sau o locuțiune verbală tranzitivă: *Mănânc un măr.*; *Desenez un tablou.*; *Țin minte povestea.*
- b) un verb dublu tranzitiv: *Profesorul îl întreabă pe elev tema.*
- c) interjecții cu regim de acuzativ (uneori): *Iată biletul.*; *Poftim cărțile.*; *Ia cadoul.* *Lupul haț! pe ied de gât!*
- d) adjectivul *dator* (foarte rar): *Îmi este dator mulți bani.*

Verbele tranzitive care cer un complement direct sunt de două tipuri:

- a) verbe tranzitive pentru care complementul direct este o funcție sintactică *obligatorie*, fiind strâns legat de verbul regent. De exemplu, verbele de tipul *a face*, *a da*, *a pune*, *a reprezenta*, *a adora*, *a spune*

etc. cer în mod obligatoriu un complement direct, altfel folosirea lor va fi ambiguă: *Ea face mâncare.*; *Ion dă bani la cei săraci.*; *Maria pune cărțile pe masă.*; *Ana adoră florile.* De asemenea, sunt verbe (mai ales, cele din clasa verbelor zicerii: *a spune, a zice, a ști*) care cer în mod obligatoriu o complinire propozițională: *Ion spune că trebuie să plece.*; *Ana știe să croșeteze hăinuțe pentru copii.*

- b) verbe tranzitive pentru care complementul direct este o funcție sintactică facultativă, care poate să rămână neexprimată: *a ara, a bea, a mânca, a învăța, a repeta* etc.: *Ion ară (pământul); Ana mănâncă (ceva); Studentul învață (temele).*

Exprimarea complementului direct

Complementul direct se exprimă printr-un substantiv sau substitut al acestuia (pronume, numeral) în cazul acuzativ: *Am scris o scrisoare.*; *Îl iau pe acesta.*; *I-am întâlnit pe amândoi la teatru.* În cazuri mai rare, poate fi exprimat prin verb la un mod nepredicativ (infinitiv, gerunziu): *Copilul învață a citi.*; *Știe a scrie.*; *Am auzit câzând pe jos un pahar.*

Complementul exprimat prin substantiv sau substitutele lui în cazul acuzativ poate fi precedat sau nu de prepoziția *pe*. Există câteva reguli care vizează construirea obligatorie sau facultativă a complementului direct cu sau fără prepoziția *pe*. Cele mai importante sunt:

1. Se construiesc cu prepoziția *pe* complementele directe exprimate prin:
 - a) substantive proprii nume de persoană sau de animale: *Îl aștept pe Ionescu.*; *O văd pe Ana.*; *Îl mângâi pe Rex.* Regula acționează și atunci când numele de persoane și cele de animale sunt însoțite de un substantiv comun generic: *Îl cunosc pe arhitectul Ionescu.*; *Îl iubesc pe câinele Rex.* și atunci când substantivele proprii sunt nume de aștri, formații artistice sau sportive, nave etc.: *Pe Mary Queen o vedem de departe.*
 - b) substantive comune de diferite tipuri: nume de persoane considerate unice: *Pe mama și pe tata nu-i uiți niciodată.*; nume de persoane însoțite de adjective demonstrative sau posesive: *Pe omul acesta l-am mai văzut undeva.*; *L-a invitat pe fratele său.*; denumiri de funcții: *Pe director l-a salvat colectivul.*; nume de animale sau de lucruri personificate: *Pe lup nu-l păcălești ușor.*; *Pe păpușă o iubește mult.*; nume de persoane la plural articulate care au diverși determinanți: *Îi respect pe toți colegii.*; *Îi apreciez pe copiii deștepți.* și nearticulate fără determinări: *Îi aștept pe prieteni.*; *I-am invitat pe copii.*
 - c) pronume demonstrative, interogative și relative cu excepția lui *ce*: *Pe acesta îl cunosc.*; *Pe cine vezi?*; *Doamna pe care o vezi este profesoara mea.*; *Tabloul pe care îl cumpăr este al unui pictor renumit.*; pronume personal: *Profesorul l-a întrebat pe el.*; pronume nehotărât: *Pe fiecare îl așteaptă cineva acasă.*; pronume negativ: *Nu aștept pe nimeni.*
 - d) numerele ordinale: *L-am ales pe primul.*; numerele colective: *I-am văzut pe tustrei.*

2. Se construiesc fără prepoziția *pe* complementele directe exprimate prin:

- a) substantive proprii nume de lucruri: *Deseori vizităm Parisul.*
- b) substantive comune nume de persoane nedefinite: *O firmă caută manageri.; Știu oameni care cunosc problema.;* nume de lucruri sau de ființe nonumane: *Văd o mașină.;* *Ador peisajele de iarnă.;* *Vânătorul a împușcat niște rațe.;* substantive articulate construite cu un dativ posesiv pe lângă verb: *Îi cunosc meteahna.;* *Își respectă familia.*
- c) pronume personal (la forma neaccentuată): *Îl aștept.;* *Sună-mă.;* pronume nehotărât, interogativ sau negativ care substituie nume de lucruri: *S-a auzit ceva.;* *Știi ceva?;* *Nu știu nimic.*
- d) numeral fracționar: *El a luat o zecime din total.*
- e) verb la un mod nepredicativ (infinitiv, gerunziu): *Învață a te apăra singur.;* *Am auzit strigând.*
- f) interjecție: *Deodată am auzit: bufl!;* *De câte ori auzeam „jart!“, auzeam și „aoleu!“* (B. Șt. Delavrancea).

Dublarea complementului direct

Se întâlnesc construcții în care complementul direct poate fi exprimat prin două elemente raportate la același verb: un nume în acuzativ, cu sau fără prepoziția *pe*, și un pronume personal la forma neaccentuată în acuzativ: *Îl aștept pe Ion.* În această propoziție complementul direct este marcat de două ori: prin substantivul propriu cu prepoziție (*pe Ion*) și prin forma neaccentuată a pronumelui personal în acuzativ (*il*). După poziția pronumelui neaccentuat față de complementul direct, dublarea este de două feluri:

- a) reluarea complementului direct; este caracteristică pentru construcțiile cu structura Cd. + Pronume. În cazul dat, forma neaccentuată a pronumelui personal este situată după complementul direct: *Pe Ion l-am văzut la teatru.;*
- b) anticiparea complementului direct; are loc în construcțiile cu structura Pronume + Cd. În acest caz, forma neaccentuată a pronumelui personal precedă complementul direct: *Îl văd pe Ion.*

Pentru fiecare dintre cele două forme ale dublării complementului direct există reguli care au caracter obligatoriu, facultativ sau care interzic realizarea lor.

Reluarea complementului direct

1. Reluarea este obligatorie la:

- a) complementele directe exprimate prin substantiv de orice fel articulat hotărât: *Tabloul l-am cumpărat de la galeria de arte.;* *Italia am vizitat-o de mai multe ori.*
- b) complementele directe exprimate prin substantiv precedat de un determinativ, și anume: un adjectiv demonstrativ: *Același lucru l-am făcut și eu.;* adjectivul *fiecare*: *Fiecare temă am repetat-o de două ori.;* un numeral cu articol adjectival: *Cele două scrisori le-am lăsat pe masă.;* un adjectiv la gradul superlativ relativ: *Cel mai scump cadou l-am adus pentru tine.* Dublarea are loc și în cazul în

care determinativul este postpus substantivului: *Tabloul acesta l-am cumpărat azi.*

- c) complementele directe exprimate prin substantiv, pronume, numeral, construite cu prepoziția *pe*: *Pe Ion îl cunosc de mult.; Pe mama o iubesc nespuse de mult.; Pe băiat l-am văzut ieri la școală.; Pe el l-au premiat.; Pe acesta îl cunosc demult.; Îți place tabloul pe care l-ai cumpărat?; Tabloul pe care l-am cumpărat îmi place.; Pe cele două le-am citit.; Pe al patrulea nu l-am văzut.* Fac excepție complementele exprimate prin: *pe cine, pe cineva, pe altcineva, pe nimeni.*

2. Reluarea este facultativă la:

- a) complementele directe exprimate prin substantiv cu articol nehotărât: *O problemă (o) constituie prețurile mari.*
b) complementele directe exprimate prin pronumele *ce*: *Omul se cunoaște după cărțile ce (le)-a citit.*

3. Reluarea este interzisă la:

- a) marea majoritate a complementelor directe fără *pe* (substantive nearticulate și neînsoțite de determinări): *Cărți cumpără.; Banane mănâncă.; Vrabia mălai visează.*
b) complementele exprimate prin substantive precedate de: *asemenea, așa, atare, atât, ce, niciun, vreun*: *Nicio greșală n-am găsit.*
c) complementele exprimate prin pronumele *cine* și compusele sale *oricine, cineva, altcineva*, prin pronumele nehotărât *orice* și prin pronumele negative *nimeni, nimic*: *Pe cine ai văzut la teatru?; Ce-ai adus?; Spune-mi pe cine ai văzut.; Pe altcineva nu am văzut.; Pe nimeni nu aștept.*

Anticiparea complementului direct

1. Anticiparea este obligatorie la complementele directe exprimate prin pronume personale, reflexive, posesive, demonstrative: *Îl așteptăm pe el.; Îi căutăm pe ai noștri.; Îl iau pe acesta.*

2. Anticiparea este facultativă la majoritatea complementelor cu *pe* (în acest caz este evidentă preferința pentru extinderea anticipării): *(Îi) întreabă pe copii. (Îl) aștept pe Ion.; (O) vede pe Maria.; (I)-am întâlnit pe amândoi.; (O) vreau pe asta.; Profesorul (îl) ascultă pe fiecare.*

3. Anticiparea este interzisă la:

- a) complementele directe fără *pe*: *Trebuie să scriu articolul/o felicitare/niște scrisori.; Citesc cartea cu mare interes.; Bea apă plată.* În această categorie ar trebui incluse și complementele directe exprimate prin substantive articulate hotărât folosite în constricție cu dativul posesiv: *Își caută părinții.*
b) complementele directe exprimate prin: pronumele relative sau interogative *cine, ce*; pronumele nehotărât *oricine, cineva, orice* și pronumele negative *nimeni* și *nimic*: *Am să întreb pe cineva.; Cumpăr orice.; Nu văd pe nimeni/nimic.*

Realizări speciale ale complementului direct

Lucrările de specialitate atestă câteva realizări speciale ale complementului direct, care sunt tratate ca abateri aparente de la regula generală. E vorba de

exemple de tipul: *A chemat la lume!*; *Am aflat la noutăți!*; *Să-l fi văzut cum înghițea la buhai, la boi, la vaci și la viței, până a înghițit el toată cireada.* (I. Creangă), unde prepoziția *la* are sensul *multe*; *A pus din haine în valiza cea mare.*, unde se atestă elipsa elementului *o parte/câteva/multe*; *Caută de lucru.*, unde este omis determinantul *ceva*.

Complementul direct intern

Există situații în care unele verbe intransitive cunosc o utilizare tranzitivă, admitând un complement direct exprimat printr-un substantiv din aceeași familie lexicală ca și cea a verbului regent: *Au luptat luptă deșartă.*; *Împreună au trăit o viață lungă.* În lucrările de gramatică, acest tip de complement este numit complement intern, fiind interpretat fie ca o variantă a complementului direct, fie ca o funcție sintactică distinctă.

Complementul intern este cerut de verbe intransitive, care, datorită utilizării lor cu un complement direct, sunt numite și fals tranzitive sau pseudotranzitive, de tipul: *a alerga, a cânta, a dansa, a dormi, a juca, a lupta, a trai, a visa* etc.

Trăsăturile definitorii ale complementului intern sunt:

1) este exprimat obligator printr-un substantiv care derivă din aceeași rădăcină ca a verbului sau este înrudit semantic cu verbul pe care-l determină: *Am visat un vis frumos.*; *A dansat un dans modern.*

2) este însoțit obligatoriu de un atribut: *A mers cale lungă.*; *A trăit o viață frumoasă.*; *A dormit un somn agitat.*

3) poate fi substituit printr-un complement circumstanțial, cel mai frecvent, de mod: *A visat frumos.*; *A mers mult.*; *A dansat modern.*; *A trăit mult.*; *A luptat zadarnic.*; *A dormit agitat.*

4) termenul regent este totdeauna un verb, spre deosebire de complementul direct care poate determina nu numai un verb tranzitiv, ci și o interjecție predicativă cu sens tranzitiv.

5) se realizează numai la nivelul propoziției.

6) se construiește obligator fără prepoziția *pe*.

7) nu poate fi exprimat prin substantive proprii nume de persoană.

8) nu poate fi dublat.

Se caracterizează printr-o frecvență redusă dat fiind faptul că sunt puține verbe care cer o complinire de acest fel și puține substantive prin care poate fi exprimat. Realizarea complementului intern are menire stilistică, fiind un instrument pentru amplificarea expresivității comunicării.

Complementul direct secundar

Tot de specificul verbului regent este legată și delimitarea unei alte subspecii de complement, și anume complementul secundar. Acesta apare în construcții cu verbe dublu tranzitive, care pot avea două complemente directe, unul al ființei și altul al lucrului sau al acțiunii: *Profesorul îi întreabă pe elevi tema.* Dintre cele două complemente directe care apar în această propoziție, fără a fi coordonate, (*întreabă pe cineva ceva*), cel de al doilea (*tema*) este un complement secundar. În limba română, se delimitează următoarele verbe

dublu tranzitive: *a anunța, a avertiza, a examina, a înștiința, a întreba, a învăța, a ruga, a sfătui, a vesti* etc.

Complementul secundar poate fi exprimat prin:

- a) substantiv inanimat: *Îl învață literele.*; *L-a ascultat lecția.*
- b) pronume sau numeral: *Vreau să te rog ceva.*; *Nu m-a întrebat nimic.*
- c) verb la un mod nepredicativ (infinitiv): *I-a învățat a citi.*; *Îl învață a dansa.*
- d) printr-o propoziție subordonată: *M-a învățat cum să fac avion din hârtie.*; *Vă anunț că am soluționat problema.*

Topica și punctuația

Complementul direct stă, de obicei, după termenul regent: *Părinții i-au dăruit o bicicletă.*; *Am desenat o floare.* Nu este însă exclusă nici posibilitatea utilizării lui în antepunere: *Florile le ador nespuns de mult.* Când este exprimat prin formele neaccentuate ale pronumelui personal, complementul direct stă, de cele mai multe ori, înaintea regentului său: *L-am văzut.*; *Nu o voi uita.*

Indiferent de poziția sa față de termenul regent, complementul direct nu se separă, de obicei, de regentul său: *Aștept profesorul de fizică.*; *Pe prieteni i-am invitat la o cafea.* Foarte rar, poate fi separat, facultativ, complementul direct antepus: *Fizica mi-a plăcut din școală.* dar *Fizica, mi-a plăcut din școală.* Se despart prin virgulă complemente directe multiple: *În excursie am văzut sate, păduri, munți și câmpii.*

Propoziția subordonată completivă directă

Este propoziția subordonată care îndeplinește funcția de complement direct pe lângă predicatul propoziției regente sau pe lângă un verb la un mod nepredicativ din propoziția regentă: *Am făcut¹ ce-am promis².*; *Moromete citea cu pauze mari încercând¹ să înțeleagă².* (M. Preda). Corespunzând la nivelul frazei unui complement direct, subordonata în cauză arată obiectul asupra căruia se exercită acțiunea unui verb din propoziția regentă: *Mereu am pierdut¹ ce-am câștigat².*

Elementele regente. Subordonata completivă directă poate avea ca termen regent un verb tranzitiv sau o locuțiune verbală tranzitivă: *Abia peste ani am aflat¹ ce se întâmplase².* (M. Preda); *Îmi aduc aminte¹ că fusese foarte cald în ziua aceea².* Uneori, ca termen regent al unei completive directe poate apărea o interjecție predicativă (*iată, iaca, uite*): *Iată¹ ce m-am gândit².*

Elementele de relație. După tipul de element de relație, completivele directe sunt de două feluri: conjuncționale sau relative. Completivele directe conjuncționale sunt introduse cu ajutorul conjuncțiilor subordonatoare: *că, să, ca (...)* *să, dacă, cum că: Știu¹ că aceasta e dragostea².* (M. Eliade); *Copilul învață¹ să scrie².*; *M-a întrebat¹ dacă plec undeva².*

Completivele directe relative sunt legate de propoziția regentă cu ajutorul următoarelor elemente:

- 1) Pronumele sau adjectivele pronominale relative, precedate sau nu de

prepoziții: *care, cine, ce, cel ce, cât: Dumnezeu n-ajută^{/1} pe cine nu se ajută^{/2}; A pierdut^{/1} ce a avut mai scump pe lume^{/2}; Nu știe¹ ce soartă îl așteaptă^{/2}.*

2) Pronumele sau adjectivele pronominale nehotărâte: *oricare, oricine, orice, oricâți, oricâte: Ajută^{/1} pe oricine îi cere ajutor^{/2}; Poate face^{/1} orice vrea^{/2}.*

3) Adverbele relative precedate sau nu de prepoziții: *unde, încotro, când, cum, cât: Fiecare știe^{/1} unde îl doare^{/2}; Am aflat^{/1} când revine^{/2}; Am văzut^{/1} încotro a luat-o^{/2}; Eu nu știu^{/1} cum se prinde peștele^{/2}. (I. Creangă).*

Dublarea propoziției complementive directe. În anumite condiții semantice și sintactice, complementiva directă introdusă printr-un pronume (adjectiv pronominal) relativ sau nehotărât în acuzativ cu prepoziția *pe*, poate fi dublată (anticipată, reluată) printr-un pronume personal neaccentuat în acuzativ.

Reluarea complementivei directe este obligatorie când este antepusă propoziției regente: *Pe care l-am găsit acolo,^{/1} l-am lăsat să plece^{/2}; Pe oricine întâlnea în cale^{/1} îl întreba despre tine^{/2}. Anticiparea complementivei directe postpuse este facultativă sau chiar nepermisă: (*Îl*) întreabă^{/1} pe fiecare îi ieșea în cale^{/2}; Ajută^{/1} pe oricine era într-o situație dificilă^{/2}.*

Topica și punctuația. Subordonata complementivă directă este de cele mai multe ori postpusă: *O vorbă veche spune^{/1} că cel deștept cedează^{/2}; Știa^{/1} că nu-i mai pot face nimic...^{/2} (Camil Petrescu). Ea poate sta însă și înaintea propoziției regente atunci când se urmărește reliefaarea ei: *Că e mare,^{/1} văd eu bine!^{/2} (I. Agârbiceanu). Uneori, complementiva directă poate fi intercalată în propoziția regentă: *Copilul^{/1} ce vede cu ochii^{/2} cere^{/1}. (Folclor).***

Propoziția complementivă directă postpusă propoziției regente nu se izolează prin virgulă: *Orbului degeaba îi spui^{/1} că s-a făcut lumină^{/2}. (Folclor). Fiind plasată înaintea regentei, complementiva directă poate fi despărțită de aceasta prin virgulă: *Ce făcea cu atâta mâncare și băutură,^{/1} numai el știa^{/2}. (V. Eftimiu).**

Complementul indirect

Este partea secundară de propoziție care arată obiectul asupra căruia se răsfrânge indirect o acțiune. Poate avea ca termen regent un verb (*A povestit totul mamei sale.*), o interjecție (*Bravo lor.*) sau un adjectiv (*Era o liniște prielnică somnului.*). Este o parte de propoziție foarte eterogenă din punctul de vedere al conținutului și al formei. În cadrul aceste funcții sintactice se conturează două tipuri: complementul indirect în dativ (*Părinții le doresc copiilor tot binele din lume.*) și complementul indirect prepozițional (*Părinții se gândesc la copii.*).

Complementul indirect în dativ este partea de propoziție care arată beneficiarul/destinatarul acțiunii, persoana sau obiectul căruia i se atribuie o însușire, o caracteristică. Această funcție sintactică este cerută de verbe, de interjecții și de adjective care se construiesc cu cazul Dativ: *Îmi place muzica*

clasică.; *Mulțumim părinților!; Le-am dăruit flori fetelor/acestora/celor trei.* Complementul indirect în dativ răspunde la întrebarea *cui?*

El poate avea în calitate de termen regent:

1) un verb sau o locuțiune verbală. Cele mai frecvente verbe care impun substantivului sau substitutelor acestuia cazul Dativ sunt: *a aparține, a se alătura, a se conforma, a conveni, a da, a se dedica, a se destăinui, a dispăcea, a se împotrivi, a plăcea, a-i reveni, a supraviețui, a aduce aminte, a-i părea bine, a-i părea rău, a i-o lua înaintea etc.: Îmi place lectura.; Ți-am expediat un colet.; I-am cedat locul.; Casa îmi aparține.; I-a supraviețuit soțului.; Îmi displace indolența.; Mi-a părut bine să te văd.*

Unele dintre aceste verbe, precum: *a ceda, a cere, a da, a dăru, a expedia, a explica, a face, a trimite etc.*, se construiesc cu două complemente – direct și indirect în dativ: *Poștașul mi-a adus o scrisoare.; I-am dat Mariei un buchet de flori.; Profesorul explică elevilor tema.*

2) o interjecție cu valoare verbală: *na!, vai!, jap!, halal!, pleosc!, buf! jart! poc! trosc! hârști! Bogdaproste! etc.: Vai ție!; Pleosc hoțului o palmă!; Na-ți un măr.*

3) un adjectiv. Cele mai multe dintre adjectivele cu regim de dativ sunt neologice: *accesibil, adecvat, anterior, contrar, exterior, fatal, favorabil, fidel, loial, necesar, ostil, util*, altele însă fac parte din fondul vechi al limbii: *drag, familiar, firesc, scump, prielnic: În Moldova sunt locuri dragi mie. Este fidelă soțului ei. Suntem loiali conducătorilor. Profesorul tratează teme necesare studenților.* O bună parte a adjectivelor derivate de la verbe care se construiesc cu dativul pot fi regenți ai complementului indirect: *dator, deschis, necunoscut, recunoscător, supus: România este deschisă colaborării cu toate țările europene. Îți sunt recunoscător pentru toate. Am ajuns într-o țară necunoscută mie.*

4) un adverb; de exemplu: *aidoma, asemenea, conform, contrar, potrivit etc. A procedat aidoma înaintașilor săi.* Complementul indirect dependent de un adverb nu poate fi dublat prin forme neaccentuate ale pronumelui, cu excepția celui introdus prin intermediul adverbului *aidoma*.

Complementul indirect se poate realiza uneori și în absența regentului, acesta fiind subînțeles din context: *Odă limbii române! (Odă adusă/închinată limbii române.); Salutări colegilor! (Transmite salutări colegilor.); Cinste înaintașilor noștri! (Poartă cinste înaintașilor.); Tineretului mai multă atenție! (Acordați mai multă atenție tineretului.).*

Sfera semantică a complementului indirect în dativ

În funcție de semantica verbului sau a adjectivului determinat, complementul indirect în dativ se definește prin mai multe valori semantice:

1) indică destinația sau ținta acțiunii: *I-a trimis lui Ion o invitație.; Îți adresez o întrebare.*

2) indică beneficiarul acțiunii: *Mihai Eminescu i-a dedicat multe poezii Veronicăi Micle.; El vă datorează multe.*

3) indică sursa acțiunii: *Copii le cer părinților bani.*

4) indică persoana în favoarea sau în defavoarea căreia se realizează acțiunea: *Mama s-a dedicat copiilor.; Gerul provoacă daune plantelor.*

5) indică purtătorul unei stări: *Copilului îi e foame.*; *Cățelului îi e frig.*; *Nu le pasă de mine.*

6) indică apartenența sau dependența: *Noi aparținem noii generații.*; *Ni se atribuie greșeli pe care nu le-am comis.*

7) indică un punct de referință în cadrul situației de comunicare: *Am depistat simptomele anterior declanșării bolii.* (temporală); *Camera mea este adiacentă bucătăriei.* (spațială); *Este un elev superior tuturor elevilor din clasă.* (comparativ); *Am cumpărat un apartament asemănător celui vechi.* (asemănare, diferențiere).

8) indică specificarea clasei la care se referă calitatea: *Orașul era de o frumusețe tipică orașelor orientale.*

9) indică persoana care evaluează calitatea: *Este un băiat plăcut fetelor.*

10) indică obiectul sau persoana spre care se orientează calitatea. *Ion este devotat familiei.*; *Laura este fidelă soțului său.*

Exprimarea complementului indirect în dativ

Complementul indirect în dativ se exprimă prin:

- a) substantive comune animate și inanimate în dativ: *Bunica le-a adus nepoților nuci și struguri.*; *Reclamația a fost înaintată directorului școlii.*; *I-am cumpărat Mariei un album pentru fotografii.*; *Dăruiește flori fetelor.*; *S-a adresat mulțimii.*
- b) substantive proprii: *I-am dat un telefon Laurei.*; *Lui Ion i s-a oferit o bursă în Franța.*; *Orașului București i se mai spune micul Paris.*
- c) pronume personale sau reflexive neaccentuate în cazul dativ: *Mi-au dat salariul.*; *Ne-au ascuns adevărul.*; *Ți-am trimis un mesaj.*; *Mi-am zis că trebuie să încerc.*; alte tipuri de pronume: *Acestuia i s-a făcut rău.*; *N-a dat nimănui nimic.*; *A povestit tuturor întâmplarea.*; *Le-am spus alor mei că am luat examenul.*
- d) numerele de diverse tipuri: *Amândurora li s-a eliberat viza.*; *Doar unuia din clasă i s-a permis să plece.*; *Celor trei li s-au confiscat bagajele.*; *Primului venit i se acordă un bonus.*; *Celor doi din față li s-a înmănat câte o diplomă de onoare.*
- e) numerele cardinale și ordinale în construcții echivalente cu dativul: *Celor trei li s-a eliberat pașapoarte.*; *Celui de-al doilea i s-a oferit o bursă în străinătate.*; *Am dat invitații la cinci dintre colegi.*
- f) substantive însoțite de prepozițiile *la*, *către* (construcții echivalente cu dativul analitic): *Am dat bomboane la copii.*; *Profesorul s-a adresat către studenți.*

Dubla exprimare a complementului indirect în dativ

Complementul indirect în dativ, la fel ca și cel direct, poate fi dublu exprimat în propoziție: odată printr-un substantiv sau altă parte de vorbire din clasa numelui în dativ și a doua oară prin forma neaccentuată a pronumelui personal în același caz: *Îi scriu fratelui o scrisoare.* În această propoziție complementul indirect este exprimat prin substantivul în dativ (*fratelui*) și prin pronumele (*îi*). În funcție de poziția formei neaccentuate a pronumelui față de complementul indirect în dativ dublarea se realizează fie prin anticipare (*Le dau copiilor bomboane.*), fie prin reluare (*Copiilor le-am dat bomboane.*).

Reluarea complementului indirect

1. Reluarea este obligatorie la complementele indirecte exprimate prin orice substantiv, prin cele mai multe pronume sau prin numeral: *Copiilor le plac dulciurile.*; *Lui Ion îi merge bine.*; *Unor elevi li s-au dat cărți noi.*; *Mie îmi e totuna.*; *Ție ți-am adus un cadou.*; *Lui nu-i pasă de nimic.*; *Lor le vom trimite o telegramă.*; *Celorlalți nu le-am spus.*; *La cei doi le-am dat câte un caiet.*

2. Reluarea este facultativă la complementele exprimate prin pronumele *cine*, *cât*, *oricine*, *oricât*: *Cui ai trimis scrisoarea?*; *La câți (le) dați un loc de lucru?*

Anticiparea complementului indirect:

1. Anticiparea este obligatorie:

- a) la complementele exprimate prin pronume personale: *I-a dat lui banii.*; *De ce-mi spui mie asta?*
- b) în construcțiile de tipul *mi-e foame*, *mi-e sete*, *mi-e milă*: *Le e greu și lor.*; *Crede-mă că nu mi-e ușor nici mie.*

2. Anticiparea este facultativă:

- a) la complementele exprimate prin celelalte specii de pronume: *(Le)-a spus numai unora.*; *Nu (i)-a dat niciunuia nimic.*; *Poți să (le) comunici și alor tăi.*
- b) la complementele exprimate prin numerale: *(Le)-am scris celor doi câte o scrisoare.*;
- c) la complementele exprimate prin substantive animate (este preferabilă): *(Le)-a spus prietenilor săi.*; *(Le) dă apă la cai.*

3. Anticiparea este interzisă:

- a) la complementele exprimate prin substantive inanimate: *A donat bibliotecii cărți din colecția sa.*
- b) la complementele exprimate prin substantive abstracte: *El nu acordă atenție detaliilor. Fumatul dăunează sănătății.*
- c) la complementele exprimate printr-un substantiv sau un substitut al acestuia care indică o persoană, având ca regent un verb pronominal: *Mă adresez profesorului/vouă/tuturor.*
- d) la complementele care au ca regent o interjecție (cu excepția lui *na!* când e posibilă dublarea prin anticipare: *Na-ți ție un măr.*); *Bravo lor!*
- e) la complementele care au ca regent un adverb: *A procedat conform convingerii sale.*

Complementele indirecte care determină un adjectiv pot fi dublu exprimate doar dacă adjectivul este un nume predicativ: *Cartea ne este utilă nouă tuturor.* Dacă adjectivul ocupă funcția de atribut, dublarea este imposibilă: *Am cumpărat o carte utilă nouă tuturor.*; *Am prins un timp favorabil nouă.*; *Ea este o persoană fidelă ție.*; *În parlament s-a instaurat o atmosferă favorabilă lor.*

Tipologie. După structura sa, complementul indirect în dativ poate fi:

- a) simplu, când este exprimat printr-o singură parte de vorbire autosemantică: *Mama îi trimite fiului bani.*

- b) multiplu, când este exprimat prin mai multe părți de propoziție coordonate fie printr-o conjuncție coordonatoare copulativă sau disjunctivă, fie prin juxtapunere: *Nici lui Ion, nici Mariei nu i-a convenit. Lui sau ei o să trimit o felicitare. Statul le-a dat îndemnizații copiilor, bătrânilor și șomerilor.*

Topica și punctuația

Complementul indirect în dativ exprimat prin substantive stă, de obicei, după termenul regent: *Am adus ajutoare sinistraților.*; *Du Oltului din partea mea/O caldă sărutare.* (G. Coșbuc). Postpuse sunt și complementele indirecte exprimate prin formele neaccentuate ale pronumelui personal care determină interjecția *na*: *Na-ți și ție o ciocolată.*

Stă întotdeauna înaintea termenului regent complementul indirect în dativ exprimat prin formele neaccentuate ale pronumelui personal sau reflexiv: *Le-am adus ajutoare.*; *I-am spus povestea de seară.* Antepuse sunt și complementele indirecte în dativ exprimate prin substantive, folosite în propoziții cu subiectul postpus: *Florilor le trebuie căldură și lumină.*; *Părinților să le fim recunoscători.* sau în construcții fără subiect: *Mariei nu-i arde de glumă.*

Complementul indirect în dativ este o funcție sintactică, strâns legată de cuvântul pe care îl determină, de aceea, în postpoziție, nu se separă de acesta. Dacă stă înaintea regentului, virgula este facultativă. *Mamei, îi mulțumesc. Mamei îi mulțumesc.* Dacă între regent și complementul indirect în dativ sunt intercalate alte elemente, atunci se folosește virgula pentru a le evidenția: *Le datorăm respect, firește, profesorilor.*; *Părinților, întotdeauna, le vom fi aproape.*

Complementul indirect prepozițional constituie o funcție sintactică asemănătoare și în același timp diferită de complementul indirect în dativ. Au în comun inventarul de regenți (verbe, adjective, adverbe și interjecții), faptul că regentul le impune un anumit regim, faptul că au valori semantice comune etc. Se deosebesc, în primul rând, prin regimul diferit – cazual (pentru complementul indirect în dativ) și prepozițional (pentru complementul indirect construit cu prepoziție). În al doilea rând, spre deosebire de complementul indirect în dativ, complementul indirect prepozițional nu poate fi exprimat prin forme neaccentuate ale pronumelor personale și reflexive. În al treilea rând, complementul indirect prepozițional nu admite dubla exprimare care este frecventă în cazul complementului indirect în dativ. Pe lângă aceste deosebiri, este de reținut că, spre deosebire de complementul indirect în dativ, cel prepozițional poate fi exprimat și prin verbe nepredicative, iar la nivelul frazei, și prin propoziție completivă conjuncțională, mijloace de exprimare excluse în cazul complementului indirect în dativ.

Complementul indirect prepozițional este cerut de verbe și de interjecții predicative care cer cazul acuzativ și se construiesc cu diverse prepoziții, precum și de adjective cu regim de acuzativ, dar și de adverbe.

Complementul indirect prepozițional răspunde la întrebările:

– *de cine?, de ce?, despre cine?, despre ce?, cu cine?, cu ce?, pentru cine?, pentru ce?, pe cine?, pe ce?, la cine?, la ce?* etc. *Despre copii nu se spune nimic rău.; Asistența medicală este gratuită pentru copii.; Am cumpărat flori pentru mama.; Copiii se bazează pe părinți.; Eu contez pe noroc.; S-a cufundat într-o depresie profundă.; Masajul folosește la întinerirea pielii.*

– *împotriva cui?, contra cui?, asupra cui?: Furtuni violente s-au abătut asupra Europei.; E greu să mergi contra vântului.; Jurnaliștii au protestat împotriva cenzurii.*

Complementul indirect prepozițional are ca termen regent:

1) un verb sau o locuțiune verbală care cer sau admit compliniri prepoziționale obligatorii sau facultative. Cele mai frecvente prepoziții și verbele pe lângă care acestea apar sunt următoarele:

– prep. *a* (*a aduce, a mirosi*): *Miroase a pâine coaptă.; În bucătărie aduce a gaz.*

– prep. *asupra* (*a avertiza, a se concentra, a insista, a medita, a reveni* etc.): *Studenții s-au concentrat asupra testelor.; Vom reveni asupra discuțiilor.*

– prep. *cu* (*a corespunda, a se căsători, a se împrieteni, a se învecina, a se obișnui, a se răfui, a se sfătui* etc.): *Fiica lui s-a împrietenit cu un francez.; Corespundez cu prieteni din mai multe țări.; Noi ne-am obișnuit cu clima de aici.*

– prep. *de* (*a abuza, a beneficia, a se bucura, a se despărți, a se debarasa, a se feri, a se îndepărta, a se molipsi, a profita de, a se ocupa de, a suferi, a se teme* etc.): *Ei abuză de răbdarea noastră.; Acum ei beneficiază de un trai mai bun.; Copilul se teme de lupi.*

– prep. *despre* (*a discuta, a relata, a scrie, a povesti, a vorbi* etc.): *Studenții discută despre examen.; Profesorul vorbește despre noutățile recente.*

– prep. *din* (*a consta, a decurge, a demisiona, a proveni, a se retrage, a rezulta* etc.): *Apartamentul constă din trei camere.; Concluzia decurge din cele spuse.; El provine din răzeși.*

– prep. *după* (*a alerga, a plânge, a tânji* etc.): *Nu alerga după doi iepuri.; Cine tânjește după trecut pierde prezentul.*

– prep. *împotriva* (*a conspira, a complota, a lupta, a se pronunța, a se proteja*): *Deputații s-au pronunțat împotriva măririi taxelor.; Copiii se protejează împotriva răcelii.*

– prep. *în* (*a crede, a se dizolva, a se încadra, a rezida*): *Noi credem în libertate.; Problema îmbolnăvirilor frecvente rezidă în poluarea atmosferei.; Ne încadrăm în termenii asumați.*

– prep. *la* (*a adera, a se adapta, a se aștepta, a asista, a se preta, a renunța, a reveni, a se raporta, a subscrie*): *Multe țări au aderat la acest bloc.; Nu mă așteptam la asta.; Studenții au asistat la o operație complicată.*

– prep. *pe* (*a se baza, a conta, a miza*): *Nu te baza doar pe memorie.; Contez foarte mult pe prieteni.*

– prep. *prin* (*a se caracteriza, a se distinge, a răzbate, a străbate, a străluci*): *Laura se distinge prin eleganță.; El a strălucit prin inteligență.*

2) adjective propriu-zise (*apt, avid, bun, capabil, învecinat, plin, rău, predispus*) sau derivate postverbale (*dornic, dătător, echivalent* etc.): *Planul este bun de executat.; Copilul este dornic de joacă.; Oxigenul este dătător de viață.; El totdeauna a fost avid de putere.; Unii copii sunt predispuși la îmbolnăviri.*

3) adverbe, mai ales, cele care au corespondent adjectival: *corespunzător, aproape, departe* etc.: *Lucrează corespunzător cu indicațiile șefului.; Suntem aproape de final.; Departe de mine gândul de a te jigni.*

4) (rar) interjecții de tipul: *halal! haț!*: *Halal de viață ca asta!; Cățelul haț! pe pisoii de coadă.*

Exprimarea complementului indirect prepozițional

Complementul indirect prepozițional se exprimă prin:

- Ei beneficiază de ajutor medical.; Țara noastră se învecinează cu Marea Neagră.; El a profitat de ocazie.; Vom reveni asupra problemei.; Ion vorbește frumos despre colegii lui.*
- pronume precedat de o prepoziție: *M-am despărțit de el.; Mi-a vorbit despre ei.; E preocupat de sine.; A recurs la alții.; S-a gândit la ai săi.; Decizia nu se extinde asupra noastră.*
- numeral cardinal și ordinal precedat de o prepoziție: *Corespundează cu trei dintre foștii lui prieteni.; Câinele s-a aruncat asupra primului dintre cei doi.*
- verbe la infinitiv, gerunziu sau supin: *Se limitează la a se plânge.; S-a plictisit nefăcând nimic.; Nu este nimic de văzut.*
- adjectiv precedat de o prepoziție: *Din alb s-a făcut gri.; Din bun s-a făcut rău.*

Sfera semantică a complementului indirect prepozițional

Complementul indirect prepozițional cuprinde un spectru larg de valori semantice. Ca și complementul indirect în dativ, complementul indirect prepozițional arată:

- destinatarul acțiunii: *Părinții se gândesc la viitorul copiilor.; Tinerii investesc în imaginea lor profesională.*
- beneficiarul acțiunii: *Am cumpărat cărți pentru tine.; Bunica a făcut dulceață pentru nepoți.*
- pacientul care suferă efectele acțiunii: *El își bate joc de noi.; Ateștează la viața lui.*
- sursa: *Se trage din viță nobilă.; Se teme de medici.*

Pe lângă valorile comune cu ale complementului indirect în dativ, complementul indirect prepozițional indică:

- direcția, orientarea acțiunii: *Privirile turiștilor se îndreptau spre tablourile comentate de ghid.; Nu te uita așa la mine.*
- reciprocitatea acțiunii: *Ion se ceartă cu Maria.; Se salută cu toți vecinii.*
- rezultatul acțiunii: *Apa poate fi transformată în energie.*
- efecte ale unor senzații: *Se bucură de atenția colegilor.; M-am mirat de rezultatul obținut.*
- asemănarea sau diferența dintre obiecte: *Copilul seamănă cu părinții.; Copia nu trebuie să se deosebească de original.*

Tipologie. Complementul prepozițional poate fi a) simplu (*Povestește despre Italia.*), b) multiplu (*Italia se confruntă cu ploi și ninsori abundente.*) sau c) complex (*Românii apelează mai degrabă la o agenție străină decât la una românească.*).

Topica și punctuația. Complementul indirect prepozițional are topică liberă și, de obicei, nu se desparte prin virgulă de cuvântul regent. *Și, tot mergând eu, m-am izbit de un zid.* (O. Paler); *De la un datornic rău și un sac de paie este bun.* (Folclor). Se poate despărți prin virgulă complementul indirect prepozițional așezat înaintea predicatului când se urmărește scopul de a evidenția obiectul respectiv: *Din stejar, stejar răsare.* (Folclor).

Propoziția subordonată completivă indirectă

Este propoziția subordonată care îndeplinește în frază funcția sintactică de complement indirect al predicatului propoziției regente: *Ne-am adresat¹ cui trebuie².*; *El este un tânăr dornic¹ să se afirme².*

Subordonata completivă indirectă poate determina elemente de natură diferită (verbe, adjective, adverbe, interjecții), caracterizându-se prin valori multiple și dispunând de numeroase mijloace de introducere în frază.

O subordonată completivă indirectă poate fi identificată prin echivalența sa cu un complement indirect și pe baza întrebării la care răspunde. În general, ea răspunde la întrebările complementului indirect în dativ: *cui?*: *A înmănat premiul¹ cui a câștigat concursul².* (cui a înmănat premiul?) și la întrebările complementului indirect prepozițional: *pe cine/ce?*, *despre cine/ce?*, *de la cine/ce?*, *cu cine/ce?* etc.: *A primit ajutor¹ de la cine nu se aștepta².* (de la cine a primit ajutor?); *Se gândește¹ la ce s-a întâmplat ieri².* (la ce se gândește?); *Explică din nou¹ pentru cine nu a înțeles².* (pentru cine explică din nou?); *Colaborăm¹ cu cine vrem².* (cu cine colaborăm?); *Se ferește¹ să intre în polemică².* (de ce se ferește?).

Elementele regente. Completiva indirectă poate avea ca termen regent următoarele părți de vorbire:

– un verb sau o locuțiune verbală, folosite la un mod predicativ sau nepredicativ: *Povestea¹ oricui îl asculta².*; *Să ne aducem aminte¹ de cine suntem².*; *El nu era în stare¹ să învețe².* (I. Teodoreanu); *A fost deschis cu toți răspunzând¹ oricui îl întreba².*

– un adjectiv sau o locuțiune adjectivală: *Tema e ușoară¹ pentru cine învață².*; *Este amabil¹ cu cine merită².*; *Era conștient¹ că greșește².*; *Sunt recunoscător¹ pentru ceea ce mi s-a dat².*

– un adverb: *Să stai departe¹ de cel care vrea să te uite².*; *Vrea să fie cât mai aproape¹ de cei care îi sunt dragi².*

– o interjecție: *Vai¹ de cine-și pierde țara².* (O. Goga); *Halal¹ de cine se naște sub steaua aceea²!* (D. Zamfirescu).

Elemente de relație. Completiva indirectă este introdusă prin următoarele mijloace:

1. pronume sau adjective pronominale relative ori nehotărâte, folosite singure sau cu prepoziții: *care, cine, ce, cel ce, cea ce, cât, oricare, oricine, orice, oricât. Profesorul explică din nou¹ cui are nevoie².; Astăzi discutăm¹ despre ce vreți voi².*

2. adverbe relative: *unde, când, cum, cât: S-au înțeles¹ unde să se întâlnească².; Mă mir¹ cum îl mai rabdă pământul².*

3. conjuncții subordonatoare: *că, să, ca (...) să, cum că, dacă: Se bucură¹ că a dat norocul peste el².; Sunt sigur¹ că vom reuși². S-a gândit¹ să plece². Mă așteptam¹ ca drumul să fie mai dificil².*

Topica și punctuația. Propoziția completivă indirectă stă, de obicei, după propoziția regentă:

Nu și-a dat seama¹ că a greșit².; Nu sunt sigur¹ că răspunsul e corect².; Se pregătește¹ să dea examen².; S-a hotărât¹ să treacă în aceeași noapte munții². (O. Paler).

Ea poate sta însă și înaintea propoziției regente atunci când se urmărește reliefa ei. De cele mai multe ori sunt antepuse completivele relative: *Pentru cine locuiește într-un sat,¹ capitala de județ este metropolă². (G. Călinescu); Cum de a fost cu puțină așa ceva¹ nu-mi pot da seama².*

Completiva indirectă postpusă regentei nu se izolează prin virgulă: *Să fim foarte prudenți¹ cu ceea ce se-întâmplă în jurul nostru². (M. Eliade).* Atunci când este așezată înaintea regentei, subordonata indirectă, de cele mai multe ori, se desparte de aceasta prin virgulă: *Cui nu știe juca,¹ odaia i se pare strâmtă². (M. Sadoveanu); Cui i se croiește rău,¹ rău îi merge². (Folclor).*

Complementul de agent

Complementul de agent este partea secundară de propoziție cerută de un verb tranzitiv la diateza pasivă. Este un tip special de complement prepozițional care arată de cine este realizată acțiunea verbului regent. Se actualizează în structurile pasive și corespunde din punct de vedere semantic subiectului logic al propoziției. Prepozițiile specifice acestui complement sunt *de/de către*: *Romanul „Ultima noapte de dragoste, întâia noapte de război“ este scris de Camil Petrescu.; Tabloul a fost pictat de Leonardo da Vinci.*

De cele mai multe ori, prepoziția compusă *de către* introduce complemente de agent exprimate prin nume de persoană, iar *de* poate fi folosită când complementul de agent este exprimat prin celelalte mijloace: *Fereastra a fost spartă de către Ion. și Fereastra a fost spartă de vânt/de pistică.*

Complementul de agent răspunde la întrebările: *de cine? de către cine?*

Complementul de agent are ca termen regent:

a) un verb sau o locuțiune verbală la un mod predicativ sau nepredicativ, la diateza pasivă cu *a fi*: *Manualul de gramatică a fost elaborat de un colectiv de autori.; Fiind elaborat de un colectiv de specialiști, manualul de gramatică*

este bun.; *Este o lecție de învățat de oricine.; După acest caz, oamenii de pe aici au fost băgați în seamă de autorități.*

b) un verb la diateza impersonală: *Se caută un teren de construcție de către un cetățean străin.; Impozitele se colectează de Inspectoratul Fiscal.; S-a făcut o hartă a orașului de către o echipă de arhitecți.; S-a stabilit de către judecător că nimeni nu e vinovat.; Stabilindu-i-se nevinovăția de către judecător, învinuitul a fost eliberat.*

c) adjective provenite din participii pasive: *Cele prezentate de martori au fost de folos.; Rochia cusută de mama îmi vine bine.; Materia învățată de mine mi-a prins bine la examen.; Cărțile vechi scrise de către călugări se păstrează la arhivă.; Fereastra deschisă de vânt s-a spart.*

d) adjective postverbale derivate cu sufixul -bil: *Amendamentul a fost considerat inacceptabil de către Comisie.; Apartamentul este locuibil de o familie cu mulți copii.; Performanțele lui sunt inatacabile de alți tenismeni.; Este un exercițiu rezolvabil de către liceeni.*

Exprimarea complementului de agent

Complementul de agent se exprimă prin:

a) substantive comune sau proprii în cazul acuzativ cu prepoziția *de* sau *de către*: *Profesorii sunt respectați de către studenți.; Contrabandiștii a fost arestat de către polițiști.; Propunerea a fost votată unanim de către Consiliul părintesc al școlii.; Poezia a fost citită de către un actor.; Copacii a fost tăiați de pădurar.*

b) pronume în cazul acuzativ de diferite tipuri: *Decizia a fost luată de către ei.; Știrea a fost răspândită de aceștia.; Am fost ajutați de ai noștri.; A fost urmărit de cineva.; N-am fost păcălit de nimeni.*

c) numerele cu valoare substantivală: *A fost felicitată de cei doi.; Erau așteptați la gară de cel de al treilea.; Am fost întâmpinați de amândoi.; Fiind ajutată de cei doi, el a urcat în tren.*

Topica și punctuația

Complementul de agent este așezat imediat după regent și nu se separă de acesta prin virgulă: *Smântâna a fost mâncată de motan.* Nu se desparte prin virgulă de regent nici atunci când precedă regentul, de exemplu, în propozițiile care urmăresc reliefaarea lui: *De mine a fost scrisă această scrisoare, nu de Ion.* sau în cele interogative: *De către cine a fost adus acest pachet?*

Propoziția subordonată de agent

Este propoziția subordonată care îndeplinește, în frază, funcția sintactică de complement de agent, fiind dependentă de un verb la diateza pasivă sau de o altă parte de vorbire cu sens pasiv: *Pădurile au fost defrișate¹ de cine a avut nevoie de lemne².; Acest impozit este plătit¹ de oricine are o afacere².*

Subordonata de agent arată autorul real al acțiunii exprimate de verbul la diateza pasivă, este deci echivalentul semantic al subiectului din

construcția activă. Completiva de agent răspunde la întrebările *de cine?* sau *de către cine?*

Elemente determinate. Completiva de agent poate avea ca termen regent:

– un verb sau, mai rar, o locuțiune verbală la diateza pasivă: *A fost atacat^{/1} de cine nu se aștepta^{/2}.; Conflictul a fost provocat^{/1} de cine a avut interese^{/2}.* Uneori se afirmă că termenul regent al unei completive de agent poate fi și un verb la diateza impersonală (numită și reflexiv-pasivă). De menționat însă că în aceste cazuri completiva de agent este foarte rar exprimată: *Casele se construiesc^{/1} de către cei ce vor locui în ele^{/2}.*

– un verb tranzitiv la participiu sau supin: *Iată niște teste făcute^{/1} de cine a avut timp^{/2}.; Aparatul e ușor de folosit^{/1} de oricine are un minim necesar de cunoștințe^{/2}.*

Elemente de relație. Subordonata de agent este totdeauna o propoziție relativă, fiind introdusă prin următoarele mijloace:

– pronume relativ (*care, cine, ce, cea ce, cât*), precedat de prepozițiile *de, de către*: *A fost ajutat^{/1} de cine era alături de el în acele clipe^{/2}.*

– pronume nehotărât (*oricare, oricine*), precedat de prepozițiile *de, de către*: *Colesterolul este un fel de sperietoare agitată^{/1} de oricine are un interes în această direcție^{/2}.*

Subordonata de agent stă, de obicei, după regentă și nu se desparte prin virgulă de aceasta: *Muzeul poate fi vizitat^{/1} de oricine dorește^{/2}.*

Complementul sociativ

Este o parte de propoziție care arată cine sau ce însoțește (sau nu) subiectul ori obiectul direct, indirect din propoziția regentă în realizarea/suportarea unei acțiuni: *Vara elevii merg în excursie cu profesorul lor.;* *Vine la serviciu cu mâncarea de acasă.;* *A fost prins împreună cu un prieten al său la furat.;* *A plecat la muncă în străinătate fără familie.*

Complementul sociativ răspunde la întrebările: *cu cine/ce?, împreună/la un loc cu cine/ce?, fără cine/ce?, cu tot cu ce?, cu câți/câte?*

Se recunoaște prin prepozițiile *cu* sau *fără* care preced complementul sociativ. Pentru a intensifica sensul de asociere se folosesc uneori și adverbele de mod *împreună, laolaltă* sau expresia *cu tot*, urmate de propoziția *cu*: *A plecat împreună cu familia la mare.*

Complementul sociativ are ca termeni regenți:

– un verb sau o locuțiune verbală la un mod predicativ: *Poftim, om bun, de-i ospăta împreună cu noi, ziseră cei doi drumeți călătorului străin.* (I. Creangă); *Hoțul a luat-o la fugă împreună cu complicități săi.*

– o interjecție predicativă: *Hai cu noi.*

– un adjectiv derivat cu sufixul *-bil*: *Casa este vandabilă fără terenul aferent.*

Complementul sociativ se exprimă prin:

- a) substantive comune sau proprii în cazul acuzativ precedate de prepozițiile *cu* și *fără*: *Ioana a ieșit la o cafea cu Maria.*; *Am plecat fără ghid.* (M. Eliade) sau de locuțiunile prepoziționale *împreună cu*, *dîmpreună cu*, *laolaltă cu*, *la un loc cu*, *cu tot cu*: *Bunicii au plecat la munte împreună cu nepoții.*
- b) pronume de diferite tipuri în cazul acuzativ precedate de prepozițiile *cu*, *fără* sau de locuțiunile prepoziționale *împreună cu*, *laolaltă cu*: *Merg cu voi la patinoar.*; *Am luat masa împreună cu ai mei.*; *Striga în piață laolaltă cu ceilalți.*; *Cu cine pleci la masă?*
- c) numerele de diferite tipuri în cazul acuzativ precedate de prepozițiile *cu*, *fără* sau de locuțiunile prepoziționale specializate: *A lucrat toată ziua fără cei trei.*; *Am călătorit împreună cu cei doi.*

Uneori substantivele, pronumele sau numerele prin care se exprimă complementul sociativ pot fi precedate de sintagmele: *în alianță cu*, *cot la cot cu*: *Lucrează cot la cot cu fiii săi.*; *Și-a construit afacerea în alianță cu rudele din partea soției.*

Topica și punctuația

Complementul sociativ stă, de regulă, după termenul regent și nu se separă de acesta prin semne de punctuație sau pauze: *Jandarmul intră cu trei țărani în cancelarie.* (L. Rebreanu); *Prefectul se urcă în trăsură cu căpitanul.* (L. Rebreanu).

Fiind exprimat printr-un pronume relativ-interogativ, el stă înaintea termenului regent și nu se desparte de acesta prin virgulă: *Cu cine lucrăm mâine?*; *Știu cu cine vom lucra mâine.*

Propoziția subordonată sociativă

Este propoziția subordonată care îndeplinește funcția sintactică de complement sociativ al regentei. Ea arată cine sau ce însoțește subiectul sau obiectul direct în efectuarea sau la suportarea unei acțiuni: *Am venit la voi¹ cu cine v-am promis².*; *A părăsit satul¹ cu ce a încăput într-o căruță².*; *A fost prins¹ împreună cu cine fugise în pădure².*

Subordonata sociativă răspunde la întrebările: *împreună cu cine/ce?*, *fără cine/ce?*

Subordonata sociativă este o propoziție relativă, fiind introdusă prin pronumele sau adjectivele pronominale relative ori nehotărâte (*care*, *cine*, *ce*, *cea ce*, *cât*, *oricare*, *oricine*, *orice*) însoțite de prepoziția *cu* sau de locuțiunile prepoziționale *împreună cu*, *laolaltă cu* (pentru aspectul pozitiv al subordonatei) și de prepoziția *fără* (pentru aspectul negativ al subordonatei): *A ajuns în vârful muntelui¹ împreună cu cine a rezistat până la capăt².*; *A venit¹ fără ce a promis².*

Subordonata sociativă stă, de obicei, după regentă: *Se duce la film*^{/1} *cu cine vrea*^{/2}; *Au luat lada*^{/1} *cu ce era în ea*^{/2}. Foarte rar, poate fi antepusă regentei: *Doar cu ce avea pe el*^{/1} *a plecat de acasă*^{/2}.

Complementul instrumental

Este partea secundară de propoziție care indică mijlocul prin care se realizează o acțiune. Această funcție sintactică a fost desprinsă din complementul indirect și din complementul circumstanțial de mod. Se recunoaște prin întrebarea *cu ce?*: *A deschis ușa cu cheia*. Pe lângă aceasta, complementul instrumental răspunde la întrebările: *din ce?*, *fără ce?*, *prin cine?*, *prin ce?*, *datorită/grăție cui?*, *prin intermediul cui?*, *cu ajutorul cui?* etc.

Termenul generic *mijlocul* include: instrumentul cu ajutorul căruia se realizează acțiunea (*Ară cu tractorul*.); materia care se folosește (*Vinul poate fi diluat cu apă plată*.); ființa care servește ca intermediar în realizarea acțiunii (*Am trimis scrisoarea prin curier*.); acțiunea (prezentă sau absentă) prin care se realizează procesul sau se manifestă o însușire (*A reușit prin muncă*.).

Complementul instrumental are ca termen regent:

– un verb sau o locuțiune verbală la un mod predicativ: *Cu bucățele mici se prind pești mari*. (Folclor). După numărul de complemente instrumentale admise, verbele sunt de mai multe feluri. Există verbe care au instrumentul inclus în structura lor semantică de adâncime: *a ara*, *a biciui*, *a cântări*, *a frâna*, *a grebla*, *a mobila*, *a mușca*, *a mătura*, *a pieptăna*, *a pudra*, *a parfuma*, *a ruja*, *a strecura*, *a zăvorî* etc. Aceste verbe cer realizarea explicită a instrumentului doar facultativ, când e nevoie de precizare: *A mobilat salonul cu mobilă din lemn*.; *A pudrat copturile cu zahăr*.

Alte verbe la care sensul instrumental nu este inclus în structura de adâncime cer un complement instrumental pentru a preciza instrumentul folosit la realizarea acțiunii date din diversitatea de instrumente posibile: *a scrie cu creionul/cu pixul/la calculator*; *a tăia cu toporul/cu cuțitul/cu foarfeca/cu lama/cu beschia* etc. Din acest grup fac parte verbe de tipul: *a dezinfecța*, *a înveli*, *a lega*, *a lumina*, *a măsura*, *a sancționa*, *a spăla*, *a sparge*, *a scrie*, *a steriliza* etc.

– un verb la un mod nepredicativ: *Plătind cu cardul, economisești timp*.; *Citind cu ochelari, nu-ți încordezi ochii*.; *Lovită cu biciul, femeia avea spatele rănit*.

– o interjecție predicativă: *Pac/zvârrr cu piatra*.

– un adjectiv postverbal sau un participiu cu valoare adjectivală: *Este un lucru inexprimabil prin cuvinte*.; *Text lizibil doar cu lupa*.; *Oțet preparat din mere*.

Exprimarea complementului instrumental

Complementul instrumental se exprimă prin:

– substantive precedate de prepoziții sau de locuțiuni prepoziționale în genitiv (*cu ajutorul*, *prin intermediul*, *prin mijlocirea*, *prin bunăvoința*), în

dativ (*grație, mulțumită, datorită*) sau în acuzativ (*cu, prin, din, după, la, în*): *Se mișcă doar cu ajutorul bastonului.*; *Reușește grație părinților.*; *Mănâncă cu lingura de argint.*; *Și după bici l-am cunoscut.* (G. Coșbuc).

– numerele cardinale și ordinale însoțite de prepozițiile sau de locuțiunile prepoziționale care cer cazurile genitiv (*cu ajutorul, prin intermediul, prin mijlocirea, prin bunăvoința*), dativ (*grație, mulțumită, datorită*) sau acuzativ (*cu, prin, din, după, fără, la, în*): *Merg cu al doilea, nu cu primul.*

– verbe sau locuțiuni verbale la un mod nepredicativ: *Citind, ne perfecționăm limbajul.*; *Am început prin a vinde cu amănuntul.*; *Prea puțini oameni trăiesc bine din cântat.*

Topica și punctuația

Complementul instrumental stă după termenul regent și nu se separă de acesta prin virgule. Când stă înaintea regentului, utilizare motivată stilistic, complementul instrumental se desparte prin virgulă: *Cu mâna ei, Olgața vărsă din cană în ulciorul fiecăruia.* (I. Teodoreanu); *Grație ajutorului oferit de părinți, Ion și-a cumpărat o casă.*

Propoziția subordonată instrumentală

Este propoziția subordonată care îndeplinește, la nivelul frazei, funcția sintactică de complement instrumental: *S-a îmbrăcat*¹ *cu ce avea mai bun*².; *Sapă în grădină*¹ *cu ce găsește*². Subordonata completivă instrumentală arată mijlocul (ființă, lucru, acțiune) prin care se realizează acțiunea exprimată prin predicatul regentei sau se manifestă o însușire: *Trăiește*¹ *cu ce are*². *Și-a deschis o afacere*¹ *cu ce a economisit de-a lungul anilor*².

Fiind echivalentă cu un complement instrumental, subordonata completivă instrumentală poate fi identificată cu ajutorul întrebărilor la care răspunde: *cu ce?*, *prin cine/ce?*, *din ce?*, *datorită cui?*, *cu ajutorul cui?* etc.: *Și-a reparat casa*¹ *cu ce a găsit la îndemână*².

Elemente regente. Subordonata instrumentală are ca termen regent:

– un verb sau o locuțiune verbală, folosite la un mod predicativ sau nepredicativ: *Le-a transmis vestea*¹ *prin cel ce a călătorit prin acele locuri*².; *A ajuns la timp*¹ *mulțumită celor care l-au ajutat*².

– un participiu adjectivizat: *Fiecare a venit îmbrăcat*¹ *cu ce a găsit pe acasă*².

– o interjecție predicativă: *Și pleosc! una la ceață*¹ *cu ce avea în mână*².

Elemente de relație. Din punctul de vedere al mijloacelor de relație, completiva instrumentală este, în majoritatea absolută a cazurilor, o propoziție relativă. Ea poate fi introdusă în frază printr-un grup prepozițional constituit dintr-o prepoziție/locuțiune prepozițională și un pronume sau un adjectiv pronominal relativ ori nehotărât (*care, cine, ce, cel ce, cea ce, cel care, cât, oricare, oricine, orice, oricât*). Grupul prepozițional conține una dintre următoarele prepoziții (*cu, datorită, din, după, în, la, prin, fără*) sau locuțiuni

prepoziționale (cu ajutorul, prin mijlocirea): *Aruncau unii în alții¹ cu ce le cădea sub mână².*; *Sătenii trăiesc¹ din ce cultivă în grădini².*; *A rezistat¹ datorită celor care au fost alături de el².*

În cazuri rare, subordonata instrumentală poate fi introdusă doar printr-o conjuncție subordonatoare. Este vorba de conjuncția compusă fără (ca) să: *Un guvern poate guverna țara¹ și fără să dea comenzi justiției².* Dintre aceste mijloace de relație, prepozițiile fără și fără (ca) să sunt folosite pentru realizarea aspectului negativ al subordonatei instrumentale: *A obținut totul¹ fără să miște un deget².*

Topica și punctuația. Subordonata instrumentală stă, de obicei, după propoziția regentă: *Am pregătit masa¹ cu ce a găsit prin frigider².* Când se urmărește reliefaarea ei, instrumentala poate sta însă și înaintea propoziției regente. Pot fi antepuse doar subordonatele instrumentale relaționale: *Cu ce-a găsit mai nou¹ s-a încălțat².* Indiferent de poziția ei față de propoziția regentă, subordonata instrumentală nu se desparte prin virgulă.

Complementul cumulativ

Este partea de propoziție ce arată o situație (obiect, acțiune sau însușire) la care se adaugă informația exprimată de o altă parte de propoziție din aceeași propoziție. Apariția complementului cumulativ este condiționată de prezența altei părți de propoziție, încadrându-se astfel într-o relație mediată. Cu alte cuvinte, complementul cumulativ „cumulează” informația exprimată de: subiect (*În afară de lupi, urlau și câinii.*), predicat (*Pe lângă mers, a și alergat.*), nume predicativ (*Pe lângă medic, Ion e și primar.*), complemente (direct: *Pe lângă Ion, au mai fost accidentați încă trei pasageri.*; indirect: *Afară de Ioana, se vorbea mult și despre Maria.*; de agent: *Pe lângă profesori, a mai fost laudat și de prieteni.*); atribut (*Afară de rochii lungi, erau și scurte.*), circumstanțiale (de loc: *În afară de bibliotecă, învață și acasă.*; de timp: (*În afară de vara, poți să te odihnești și iarna.*)). Este o funcție sintactică facultativă.

Se recunoaște prin prezența elementelor de relație specifice: prepozițiile *pe lângă, peste* și locuțiunile prepoziționale: (*în*) *afară de, în afara, dincolo de*; adverbul *decât*, precum și adverbele corelative *și, mai, încă și, nici*: *Afară de ceai, mai bea și cafea.*; *Pe lângă ei, au mai venit încă doi.*; *Dincolo de morală, intervine legea.* Complementul cumulativ nu are întrebări specifice, deoarece ideea de cumul se poate descifra lesne cu ajutorul contextului.

Complementul cumulativ are ca termen regent:

– un verb sau o locuțiune verbală la un mod predicativ sau nepredicativ: *A servit și tort, pe lângă prăjituri.*; *Aducându-și aminte și de alte aspecte, pe lângă cele declarate, a sunat la poliție.*

- interjecții predicative: *Na/Poftim și astea pe lângă celelalte.*
- adjective de proveniență verbală: *Pe lângă pânză, era învelită și cu folie.*

Exprimarea complementului cumulativ

Complementul cumulativ se exprimă prin:

- substantive (comune sau proprii) precedate de prepoziții: *peste, pe lângă* sau locuțiuni prepoziționale: *în afară de, în afara, dincolo de* și de adverbul *decât*: *În afara adversarilor din propria tabără, unii dintre susținătorii săi ar putea de asemenea să-i facă probleme.; Peste necazuri, a mai avut și dureri mari.; În afară de frumusețe, e nevoie și de inteligență.; Dincolo de (alături de) frumusețe, e nevoie de inteligență.; A primit și altceva decât laude.*
- pronume de diferite feluri: *Pe lângă acestea, mi-au plăcut și altele.; În afara ei, au mai venit câțiva prieteni.*
- numerele: *În afara celor unsprezece, echipa de fotbal mai are doi jucători de rezervă.*
- adverbe însoțite de următoarele elemente de relație *decât, nu doar, nu numai*: *În afară de ieri, a venit și săptămâna trecută.; L-am văzut și altădată, nu numai azi.*
- adjective însoțite de elementele de relație specifice: *Pe lângă frumoasă, mai e și inteligentă.*
- verbe la un mod nepredicativ: *Pe lângă învățat, muncește foarte mult.; În afară de a vorbi, reînvață și a merge.*
- locuțiuni adverbiale: *pe deasupra, în plus, în afară de asta, mai mult, mai presus de asta*: *Pe deasupra, vorbește prea mult.; În afară de asta, mai și minte.*

Topica și punctuația

În general, complementul cumulativ are o topica liberă. Totuși, locul lui obișnuit este înaintea termenului regent, fiind despărțit prin virgulă de acesta: *Pe lângă lemnul uscat, arde și cel verde.* (Folclor); *Afară de bomboane, le-am dat copiilor și cărți.* Atunci când stă după termenul regent, complementul cumulativ nu se separă prin virgulă: *Am cumpărat și fructe pe lângă legume.* Nu se separă de asemenea complementul cumulativ introdus prin adverbul *decât*: *Am probat și alte haine decât astea.*

Propoziția subordonată cumulativă

Este propoziția subordonată care îndeplinește în frază funcția sintactică de complement cumulativ pe lângă un verb cu rol de predicat al propoziției regente: *Pe lângă că e frig,¹ mai și plouă².; După ce că nu știe nimic,¹ nici nu e atent².*

Subordonata cumulativă exprimă un raport de adăugare, acumulare, arătând la ce se adaugă cele exprimate în propoziția regentă: *Pe lângă că e frumoasă,¹ e și cuminte².*

Elementele regente. Completiva cumulativă are ca termen regent un verb: *Pe lângă că e o femeie superbă,¹ îl și îngrijește admirabil².* (L. Rebreanu).

Elementele de relație. În funcție de tipul de element de relație prin care este introdusă în frază, completiva cumulativă poate fi de două feluri: conjuncțională sau relativă. Cumulativele conjuncționale se introduc prin următoarele locuțiuni conjuncționale: *după ce (că), pe lângă că, (în) afară că, plus că, las(ă) că*: *După ce că/pe lângă că/în afară că a lipsit de la ore/1 nici nu învață/2*; *Lucrarea nu spune nimic nou,/1 plus că e plină de greșeli/2*.

Propozițiile cumulative relative sunt introduse prin pronume, adjective pronominale relative (*care, cine, ce, cel ce, cel care*) sau prin adverbe relative (*unde, când, cum, cât*), însoțite de prepozițiile *pe lângă, peste* sau de locuțiunile prepoziționale *pe lângă, în afară de*: *Pe lângă cine știi tu, /1 au mai venit și alții acolo/2*.

Topica și punctuația. Propoziția completivă cumulativă are o topică liberă, ea poate sta atât înainte, cât și după propoziția regentă: *Pe lângă ce mi-ai spus tu,/1 am cumpărat și fructe/2*. și *Am cumpărat și fructe,/1 pe lângă ce mi-ai spus tu/2*. Totuși, poziția preferabilă a subordonatei cumulative este cea antepusă: *Pe lângă că era curat spilcă,/1 apoi obișnuia/2 să se îmbrace foarte galant.../3* (I. L. Caragiale).

Completiva cumulativă conjuncțională se izolează totdeauna prin virgulă de regenta ei: *După ce că nu sunt buni de nimic,/1 apoi sunt și brutali și mojici, mai ales cu copiii de familie bună/2*. (I. L. Caragiale); *După ce că-mi sari în cap,/1 mai vrei să te apăr/2*. (M. Preda). Cât privește subordonata cumulativă introdusă prin pronume sau adverb relativ, izolarea ei prin virgulă depinde de gradul legăturii cu regenta: *Pe lângă cine a fost invitat la petrecere,/1 au mai venit și alții/2*.

Complementul opozițional

Este partea de propoziție ce exprimă un obiect sau o situație care se opune celor desemnate printr-o altă parte de propoziție la care se raportează. Existența complementului opozițional este condiționată de prezența unei alte părți de propoziție, stabilind cu aceasta din urmă o relație de dependență mediată. Astfel, complementul opozițional se poate referi: la subiect (*În locul mamei, a venit tata la adunare*), la numele predicativ (*În loc de rea, soacră-sa era bună ca pâinea caldă*; *În loc de medic, Ion a ajuns profesor*), la complemente (direct: *În loc de bucurii, ne-a adus numai necazuri*; indirect: *În loc de tacâmuri, masa de bucătărie era plină de cărți*; de agent: *În loc de profesorul de fizică, lecția a fost predată chiar de director*), la atribut (*În loc de albă, a cusut cu ață roșie*), la circumstanțiale (de loc: *În loc de școală, s-a dus la cinema*; de timp: *În loc de dimineața, a venit seara*). Complementul opozițional este o parte de propoziție facultativă.

Se caracterizează prin prezența elementelor de relație specifice: locuțiunile prepoziționale (*în loc de, în locul, departe de*), prin prepozițiile (*fără, pentru, spre* și adverbul *decât*). Această parte de propoziție poate fi recunoscută pornind de la conținutul ei și prin echivalarea ei cu o construcție

coordonată adversativă legată prin conjuncțiile *ci, dar nu, iar nu*: *În locul lui Ion, a plecat un prieten al lui.* = *Nu Ion a plecat, ci un prieten al lui.*

Complementul opozițional are ca termen regent:

- a) un verb sau o locuțiune verbală la un mod predicativ: *Mănâncă fructe în loc de carne.*
- b) o interjecție predicativă: *Hai la plimbare în loc de a merge la ore.*
- c) un adjectiv: *În loc de albă, a cumpărat o rochie neagră.*
- d) un adverb: *În loc de mâine, trebuie să trăim azi.*

Exprimarea complementului opozițional

Complementul opozițional se exprimă prin:

– substantive comune sau proprii în acuzativ, precedate de locuțiunile prepoziționale: *în locul, în loc de*: *În loc de pâine, am cumpărat un colac.*; *În locul lui Ion, a venit Gheorghe.*

– pronume, precedate de locuțiunile prepoziționale *departe de, în loc de, în locul*: *Îi lași pe alții să voteze în locul tău?*; *Depart de mine gândul acesta, nu ți-am vrut decât binele.*; *În loc de ai voștri, au venit ai noștri.*

– numerele în cazul acuzativ sau genitiv, precedate de același elemente de relație: *În locul celor doi, au venit alții.*; *În locul primului, a venit al doilea.*

– adjective precedate de aceleași elemente de relație: *În loc de murată, a luat varză proaspătă.*; *În loc de neagră, mi-a adus o rochie roșie.*

– adverbe: *S-a trezit altundeva decât acasă.*; *În loc de vara, pleacă în concediu iarna.*; *În loc de mâine, e mai bine să vii acum.*

– verbe la un mod nepredicativ, precedate de prepoziții sau locuțiuni prepoziționale specifice (*fără, pentru, spre, în loc de, departe de*): *În loc de a depune mărturie, a preferat să fugă.*; *În loc de strâns mâna oricui, s-a apucat de treabă.*; *A ajutat-o fără a-i spune.*; *În loc de a asculta, vorbea întruna.*

Topica și punctuația

Complementul opozițional stă, de regulă, înaintea părților de propoziție de care depinde. În aceste condiții, el se desparte în mod obligator prin virgulă: *Iar în locul trăsnetelor, un vuiet infernal se dezlănțuie.* (G. Bogza); *Pe măsută, în loc de mămăligă, se răcorea o turtă dulce tăiată felii.* (I. Teodoreanu).

Dacă este plasat după partea de propoziție la care se referă, complementul opozițional nu se desparte de aceasta: *În schimb, nu cedase de loc stăruințelor de-a renunța la itinerarul pe apă, alegând trenul în locul vaporului.* (I. Teodoreanu).

Propoziția subordonată opozițională

Este propoziția subordonată care îndeplinește, la nivelul frazei, funcția sintactică de complement opozițional pe lângă verbul cu rol de predicat al propoziției regente: *În loc să lucreze la stat,¹ ei preferă șomajul².* Ea arată

acțiunea sau obiectul ce se opune conținutului exprimat de subiect, de predicat sau de complement și răspunde la întrebările complementului opozițional: *în loc de ce?*, *în loc de cine?*, *în locul cui?*

Subordonata completivă opozițională exprimă un raport de opoziție față de cele enunțate în propoziția regentă. Altfel spus, ea se opune prin întregul ei conținut sau printr-o parte a sa conținutului propoziției regente: *În loc să-și ajute părinții*¹, *ei bat mingea pe stadion*².; *În loc să vină toți*,¹ *au venit numai câțiva*².

În plan semantic, raportul dintre subordonata opozițională și regenta sa este echivalent cu raportul coordonator adversativ: *În loc să învețe*, *se plimbă*. = *Nu învață*, *ci se plimbă*.

Elementele regente. Completivă opozițională are ca termen regent un verb sau o locuțiune verbală: *Dar numărul lor parcă sporea*,¹ *în loc să scadă*². (G. Topârceanu)

Elementele de relație. După elementele de relație, completiva opozițională este de două feluri: conjuncțională și relativă. Subordonatele opoziționale conjuncționale sunt introduse prin conjuncții și locuțiuni conjuncționale subordonatoare. Specifică pentru subordonata opozițională este locuțiunea conjuncțională *în loc să*: *În loc să se înfurie*,¹ *el zâmbește*². Alte elemente folosite pentru introducerea subordonatei opoziționale sunt: conjuncțiile subordonatoare (*dacă*, *ca să*, *unde*, *când*) și locuțiunile conjuncționale (*decât să*, *câtă vreme*, *în timp ce*, *în vreme ce*, *pe când*, *pe câtă vreme*): *Decât să stai degeaba*,¹ *mai bine ai lucra*².; *Dacă* (sau *unde*, *de vreme ce*) *înainte tinerii căutau dreptul sau finanțele*,¹ *acum se interesează de tehnică*².; *La voi e cald și frumos*,¹ *pe când la noi e frig și urât*².; *În timp ce acolo e numai bucurie*,¹ *aici e mare dezamăgire*².

Subordonatele opoziționale relative sunt legate de regentele lor cu ajutorul pronomelor, adjectivelor pronominale relative (*care*, *cine*, *ce*, *cel ce*) sau cu al adverbilor relative (*unde*, *când*, *cum*, *cât*), precedate de locuțiunea prepozițională *în loc de* sau (mai rar) *în locul*: *În loc de cine era așteptat*,¹ *a venit un necunoscut*².; *În loc de ce l-am rugat*,¹ *el mi-a adus un ceas*².; *În loc de cât trebuia*,¹ *mi-a înapoiat puțin*².; *În locul cui a fost invitat*,¹ *a venit un musafir nepoftit*².

Topica și punctuația. Unele specii de subordonate opoziționale au o topică liberă, fiind plasate atât înaintea (de preferință), cât și după propoziția regentă. Din categoria dată fac parte subordonatele opoziționale cu *în loc să*, *în loc de* + pronume sau adverb: *În loc să-i fi dat învățătură și educație cetățenească*,¹ *a fost menținut cu sila în întuneric*². (L. Rebreanu); *În loc de cine a fost chemat*,¹ *a venit el*².; *În loc de cât aveam nevoie*,¹ *mi-a dat foarte puțin*².; *În clipa aceasta, cerul primăvărat, afectuos, mă deprimă cu frumusețea lui*,¹ *în loc să mă bucure*². (O. Paler). Există și subordonate opoziționale intercalate în propoziția regentă: *Am înghițit două somnifere*¹ *care*,² *în loc să mă doboare*,³ *mi-au dat parcă o luciditate sporită*². (O. Paler).

Altele au o topică fixă, fiind folosite numai înaintea regentei (cele cu *dacă*, *unde* și *de unde*) sau numai după regentă (cele cu *când*): *Dacă/De unde ieri spunea una,¹ azi afirmă contrariul²*. Indiferent de poziția sa față de regentă, subordonata opozițională se izolează aproape întotdeauna prin virgulă: *Te ții de prostii,¹ în loc să lucrezi serios...²* (M. Eliade).

Complementul de excepție

Este partea de propoziție care exprimă excluderea unei informații din sfera semantică a altor părți de propoziție: a subiectului, a numelui predicativ, a complementelor necircumstanțiale și circumstanțiale: *Toți au învățat tema cu excepția Mariei*. (subiect); *Era orice afară de un bun psiholog*; *Voi deveni orice, afară de cosmonaut*. (nume predicativ); *Nu vrea altceva decât asta*. *N-a cumpărat nimic decât lapte*. (complement direct); *Se gândește la multe, cu excepția despărțirii*. (complement indirect); *A fost în multe țări afară de Elveția/cu excepția Elveției*. (complement circumstanțial de loc) etc. Apariția complementului de excepție este condiționată de prezența în context a unei informații semantice față de care se face excluderea. În exemplul de mai sus, informația față de care se face excepția este exprimată de complementul circumstanțial de loc *în multe țări*. Eliminarea acesteia nu mai permite actualizarea complementului de excepție. Să se compare: **Am fost... cu excepția Elveției*.

Complementul de excepție răspunde la întrebările *cu excepția cui/cărui fapt?*

Se recunoaște prin elementul de relație specific *cu excepția* cu regim causal genitival, precum și prin cele comune cu ale complementului cumulativ (*în*) *afară de*; (care se construiește cu acuzativul), *în afara* (care se construiește cu genitivul), expresia *mai puțin* și adverbul *decât* (întrebuințat prepozițional cu acuzativul).

Distincția dintre complementul de excepție și cel cumulativ ține de conținutul lor semantic: primul redă ideea de excludere, iar al doilea pe cea de adăugare: *În afară de Mihai, n-a venit nimeni*. (excludere); *În afară de Mihai a venit și Maria*. (adăugare). Când sunt introduse prin elementul de relație comun *în afară de/în afara*, distincția poate fi urmărită și în forma verbului predicat – negativă – în cazul complementului de excepție (*În afară de pâine n-a mai cumpărat nimic*.) și pozitivă, în cazul complementului cumulativ (*În afară de pâine a mai cumpărat lapte*.).

Complementul de excepție are ca termen regent:

a) un verb la un mod predicativ sau nepredicativ: *Mănâncă tot, afară de pește*; *În afară de învățat, nu știe a face nimic*.

b) o locuțiune verbală: *În afară de a tăia frunze la câini, nu face altceva*; *În afară de bătut apa în piuă, nu se ocupă cu nimic*.

c) o interjecție predicativă: *Iată-ne pe toți, cu excepția Mariei*.

Exprimarea complementului de excepție

Mijloacele de expresie ale complementului de excepție variază în funcție de aspectul pozitiv sau negativ al acestuia.

În varianta pozitivă, complementul de excepție depinde de un regent exprimat printr-un verb la forma pozitivă, dar, cu toate acestea, are totuși un sens negativ. *Poate veni oricând afară de luni.*; *Locuința este luminoasă cu excepția dormitorului.* Caracteristic pentru această variantă este faptul că partea de propoziție la care se referă complementul de excepție este exprimată prin substantive însoțite, de regulă, de un adjectiv pronominal nehotărât (*orice, oricare, fiecare, tot, toată, toți, toate, mulți, multe*), prin pronume nehotărâte (*toți, toate, oricine, orice, oricare, fiecare*) sau prin adverbe nehotărâte (*oriunde, oricând, oricum*).

Complementul de excepție în variantă pozitivă se exprimă prin:

- a) substantive comune sau proprii precedate de locuțiunile prepoziționale *cu excepția, în afara, în afară de*: *Am mers în vizită la toate rudele, cu excepția unchiului Ion.*; *Practică toate sporturile, în afară de box.*; *Îmi plac multe mașini, afară de camioane.*; *În afară de orașul natal, n-am fost nicăieri.*
- b) pronume, numerele însoțite de locuțiunile prepoziționale *în afară de, în afara, de* gerunziul *exceptând*: *Au plecat toți în excursie, afară de mine.*; *Cu excepția lui, toți au luat examenul la matematică.*; *Am telefonat tuturor, în afară de acesta.*; *Au venit toți, în afară de unul.*; *Poate veni oricine, cu excepția celor doi.*; *Toți cei de pe listă și-au făcut examenul medical, cu excepția celui de al treilea.*
- c) adverbe precedate de locuțiunea prepozițională *în afară de, mai puțin, decât* (întrebuințat prepozițional): *Îmi plac toate zilele săptămânii, în afară de luni.*; *Se poate călători oricând, mai puțin iarna.*

În varianta negativă, complementul de excepție depinde de un regent exprimat printr-un verb la forma negativă, dar are totuși un sens pozitiv. Caracteristic pentru această variantă este faptul că părțile de propoziție la care se referă excepția sunt exprimate prin substantive însoțite de adjective pronominale negative sau nehotărâte (*niciun, nicio, vreo, vreun, alt*), prin pronume negative sau nehotărâte (*niciunul, niciuna, nimeni, nimic, altceva, altcineva*) sau prin adverbe negative sau nehotărâte (*niodată, nicicând, nicăieri* etc.): *Cu excepția Mariei, nimeni n-a făcut tema.* (subiect); *Afară de soră, nu mai avea nicio rudă.* (complement direct); *El nu mai este nimic în afară de medic.* (nume predicativ).

Complementul de excepție în variantă negativă se exprimă prin:

- a) substantive comune sau proprii însoțite de locuțiunile prepoziționale: *în afară de, în afara, cu excepția*: *În afară de ziare, n-a citit nicio carte.*; *Cu excepția fumatului, nu are alte vicii.*; *În afară de apă, numai bea nimic.*; *Cu excepția mamei, nimeni nu te poate înțelege.*
- b) pronume de diferite tipuri: *În afară de tine, nu am nevoie de nimeni.*; *Cu excepția unora, nimeni n-a votat contra.*; *În afara alor mei, n-a sunat niciunul.*

- c) numerele de diferite tipuri: *În afară de cei doi, n-au mai fost premianți.; Cu excepția primului, nimeni n-a avut surplus de bagaj.*
 d) verbe la infinitiv însoțite de adverbul *decât* și *mai puțin*: *Nimic nu este mai de folos decât a citi.; Îi place să facă orice, mai puțin a învăța.*
 e) adverbe: *Nu vorbește decât românește.*

Când este introdus prin adverbul *decât* cu sens de *doar*, complementul de excepție cu aspect negativ se exprimă prin aceleași părți de vorbire, iar substantivul poate fi și în cazul dativ: *Nu i-a trimis nimănui nimic decât fiului său.; Nu citise nicio altă scrisoare decât a sa.; În vacanță n-am fost nicăieri decât la bunici.*

Topica și punctuația

Locul complementului de excepție în propoziție depinde de elementele de relație. Astfel, dacă este introdus prin (*în*) *afară de*, *în afara*, *cu excepția*, complementul de excepție poate sta atât înaintea termenului regent, cât și după acesta: *În afară de fondatori, membrii societății nu se cunosc între ei.* (Camil Petrescu); *Nu e nimeni aici în afară de noi doi.* (O. Paler). Dacă este introdus prin *decât* (întrebuințat prepozițional) sau *mai puțin* stă întotdeauna după termenul regent: *Ei nu datorează vieții nimic altceva decât existența.* (V. Voiculescu).

Folosirea semnelor de punctuație în cazul complementului de excepție, de asemenea, depinde de elementul de relație. Când este introdus prin (*în*) *afară de*, *în afara*, *cu excepția*, *mai puțin*, complementul de excepție se separă prin virgulă de regent: *Nu vedeam pe nimeni, afară de el.* (Em. Gârleanu); *Cu excepția cărărilor, incinta e plină de iarbă.* (O. Paler). Complementul de excepție introdus prin *decât*, de regulă, nu se izolează prin virgulă de regenta sa: *De atunci începu să nu mă mai preocupe nimic altceva decât grija de a fugi.* (P. Istrati).

Propoziția subordonată de excepție

Este propoziția subordonată care îndeplinește, în frază, funcția sintactică de complement de excepție pe lângă un verb cu rolul de predicat al propoziției regente: *Nu făcea niciun rău,^{/1} decât că rățacea zănatică pe drumuri,^{/2} de unde cu greu o aduceau îndărăt^{/3}.* (V. Voiculescu).

Subordonata dată exprimă o excepție în raport cu ceea ce este enunțat în propoziția regentă sau numai într-o secvență a acesteia. De fapt, între subordonată și regenta sa se stabilește o relație de opoziție (afirmație – negație). Această relație presupune obligatoriu existența unui termen de referință în componența regentei, care poate fi reprezentat prin următoarele părți de propoziție:

– subiect: *Nimeni nu a plecat acasă,^{/1} în afară de cine era bolnav^{/2}.; Nimeni altcineva nu a fost acolo,^{/1} în afară de cei care cunoșteau locurile^{/2}.; În cutie nu era altceva^{/1} decât ceea ce își imaginase^{/2}.*

– predicat verbal: *În afară că a dormit,^{/1} astăzi nu a făcut nimic^{/2}.; Nu a făcut altceva,^{/1} decât să se plimbe toată ziua pe malul mării^{/2}.*

– nume predicativ: *Voia să devină oricine altcineva*^{/1} în afară de ce era atunci^{/2}.

– complement direct, indirect, circumstanțial: *Nu-l interesează nimic altceva*^{/1} decât ceea ce s-a întâmplat acum două zile^{/2}.; *Nu s-a destăinuit nimănui*^{/1} decât celor în care avea toată încrederea^{/2}.; *N-am fost altundeva*^{/1} decât unde știi tu^{/2}.

Elemente de relație. Subordonata de excepție poate fi introdusă prin:

1. locuțiunile conjuncționale (*în*) *afară că, afară numai că, decât că, decât să*: *N-am făcut nimic altceva*^{/1} în afară că ne-am făcut datorial^{/2}.; *N-a obținut nimic*^{/1} decât că a limpezit puțin situația^{/2}.; *Comisia nu a făcut altceva*^{/1} decât să scoată la suprafață multe rele^{/2}.

2. pronumele relative: *cine, ce, cel ce, cel care*, precedate de adverbul restrictiv *decât* sau de locuțiunile prepoziționale *în afară de, în afara, cu excepția*: *N-a trecut nimeni pe aici*^{/1} în afara cui știi tu^{/2}.; *Ar fi vrut să spună și altceva*^{/1} în afară de ce era scris în textul tipărit^{/2}.; *Nu a pus mâna pe niciun ban*^{/1} în afară de ce a câștigat cinsti^{/2}.

3. adverbele relative: *unde, când, cum*, precedate de adverbul restrictiv *decât*: *Nu-l căutați nicăieri în altă parte*^{/1} decât unde este casa lui^{/2}.

Propoziția regentă pentru subordonata de excepție conține pronume, adjective pronominale sau adverbe nehotărâte ori negative, considerate a avea statutul de element corelativ: *altul, altcineva, altceva, orice, vreun(ul), nimeni, nimic*.

Topica și punctuația. Subordonata de excepție stă, de obicei, după propoziția regentă: *El nu a făcut altceva*^{/1} decât să stea cu mâna întinsă^{/2}.; *Nu are nimic*^{/1}, în afară de ce-i dau oamenii^{/2}. Pot fi folosite și înaintea propozițiilor regente doar subordonatele construite cu locuțiunea *în afară de*: *În afară de ce e indicat mai jos*^{/1}, nu trebuie să mai adăugați nimic^{/2}.

Subordonata de excepție introdusă prin locuțiunea *în afară de* se izolează, de obicei, prin virgulă: *Treci prin apă*^{/1} treci prin văzduh^{/2} dar pe podul meu n-ai să treci^{/3} afară numai dacă te bați cu mine!...^{/4} (V. Eftimiu); *Nu-ți mai trebuie nimic*^{/1} în afară de ce ești^{/2}. (O. Paler). Subordonata de excepție construită cu adverbul *decât* se izolează în funcție de gradul legăturii cu regenta: *Nu m-am ales cu nimic concret*^{/1} decât că am reușit^{/2} să-mi întrețin o iluzie de activitate^{/3}. (M. Eliade).

Complementul de relație

Este partea de propoziție care arată obiectul la care se referă, se limitează acțiunea, însușirea descrise în propoziție sau perspectiva, punctul de vedere din care este făcută comunicarea: *Este foarte bun la fizică*.; *Din punct de vedere medical, nu este nicio interdicție pentru practicarea sportului*. Este o poziție sintactică facultativă. Răspunde la întrebările referitor la *cine/la ce?*, *în ce privință?*, *din ce punct de vedere?*

Se recunoaște prin elementele de relație specifice: prepoziții care se construiesc cu acuzativul (*după, de, din, cu, la*) sau cu genitivul (*asupra*); locuțiunile prepoziționale care cer acuzativul (*referitor la, cu privire la, cât despre*) sau genitivul (*în privința*.); diverse îmbinări cu substantive sau adverbe abstracte (*apropo de, din punctul de vedere, în legătură cu, în raport cu, sub aspectul, sub raportul, în materie de etc.*): *Ion este priceput la toate.*; *În privința curățeniei, Maria e de neîntrecut.* Complementul de relație se apropie în multe privințe de complementul indirect prepozițional.

Complementul de relație are ca termen regent un verb la un mod predicativ sau nepredicativ (*Vântul a scăzut în intensitate.*; *Teoretic vorbind, nu există altă soluție.*), o locuțiune verbală (*A dat-o în bară cu gluma lui.*), un adjectiv sau un numeral (*Ion nu era slab de înger.*; *Învinsă recent la matematică, Ioana a pierdut calificarea.*; *Ion este primul la învățătură.*)

Exprimarea complementului de relație

În funcție de elementele prin care se introduce, complementul de relație cunoaște două aspecte:

a) complementul de relație care arată obiectul la care se referă acțiunea, starea sau însușirea exprimate în propoziție. Acesta este introdus prin prepozițiile (*de, din, cu, în, la, după, pentru, asupra*); prin locuțiuni prepoziționale (*cu privire la, în legătură cu, cât despre, cât pentru, cât privește, în ceea ce privește, în materie de, din punct de vedere, despre partea, în privința, în problema, sub aspectul etc.*).

Se exprimă prin:

– substantive precedate de elementele de relație specifice: *După vorbă, părea timid.*; *E ager la minte.*; *S-au întrecut din fugă.*; *Era lat în spate.*; *În materie de nanotehnologie, cunoaște multe lucruri.*; *Cât despre bani, nu spunea nimic.*; *Asupra rezultatelor obținute, și-au spus părerea mulți experți.*; *În problema vaccinării obligatorii, au fost voci pro și contra.*; *Despre partea închinării însă, Doamne, să ne ierți...* (M. Eminescu).

– pronume de diferite tipuri: *Asupra unora, avea anumite îndoieli.*; *Referitor la ai mei, nu știu ce mai fac.*; *Cât despre mine, mă rog Domnului să fie astfel.* (M. Eliade).

– numerele de diferite tipuri: *Cu privire la primul, am auzit doar de bine.*

– adjective precedate de prepoziția *de*: *De înaltă, e înaltă.*; *De voinic, era voinic.*

– adverbe fără prepoziții sau cu prepoziția *de*, ori introduse de locuțiunile prepoziționale *din punct de vedere, sub raport*: *Arhitectural, este un oraș original.*; *De târziu, a ajuns târziu.*; *Din punct de vedere fizic era rezistent.*

– verbe la un mod nepredicativ (infinitiv, supin): *Medicii sunt uniți în a găsi un remediu împotriva cancerului.*; *De uitat, n-am uitat nimica, tată.* (I. Creangă).

b) complementul de relație care arată perspectiva din care sunt privite acțiunea, starea sau însușirea exprimate de termenul regent. Acesta este introdus prin prepozițiile *după* și *pentru*, care se construiesc cu acuzativul; *potrivit, conform*, care se construiesc cu dativul și diverse locuțiuni prepoziționale de tipul: *după părerea, din punctul de vedere, despre partea etc.*

Se exprimă prin:

– substantive comune sau proprii, însoțite de elementele de relație caracteristice pentru acest tip de complement: *După Ion, decizia luată de administrație este bine-venită.*; *Pentru un copil bolnav, nicio jucărie nu e bună.*; *Potrivit meteorologilor, va ploua.*; *Din punctul de vedere al medicului-șef, epidemia de gripă ia amploare.*

– pronume de diferite tipuri, însoțite de elementele de relație caracteristice pentru acest tip de complement: *După mine, nu e corect ce spui.* *Potrivit unora, se așteaptă creșterea prețurilor la alimente.* *Din punctul lui de vedere, viața e frumoasă.* *Conform acestora, testele la matematică sunt grele.*

– numerele de diferite tipuri, însoțite de elementele de relație specifice acestui tip de complement: *După al doilea/conform celor doi, profesorul a procedat corect.*; *După părerea celui de al doilea, articolul este interesant.*; *Din punctul de vedere al amândurora, apa este infectată.*

– adjective pronominale posesive, însoțite de elementele de relație specifice acestui tip de complement: *După părerea noastră, mâncarea a fost delicioasă.*; *Din punctul său de vedere, trebuie să stăm mai puțin în fața televizorului.*; *Din partea mea, fă ce vrei.*

Topica și punctuația

Complementul de relație are topică liberă, preponderentă fiind totuși antepunerea. În această poziție, complementul de relație se desparte întotdeauna prin virgulă de regent: *Din punctul meu de vedere, acordul oferă beneficii reciproce.*; *Din punct de vedere material, moștenirea sta bine acolo unde era, dospindu-se și crescând prin ea însăși.* (G. I. Mihăescu); *Referitor la acord, eu cred că el oferă beneficii reciproce.* Când este exprimat prin pronume relativ sau interogativ, antepunerea complementului de relație este obligatorie. El însă nu se mai separă prin virgulă de termenul regent: *Referitor la ce ai spus asta?*

Există și propoziții în care complementul de relație este postpus termenului regent, fără a se despărți prin virgulă de acesta. *Era om bun la suflet.*; *Este în interesul UE să aibă vecini puternici și stabili din punct de vedere economic.*

Propoziția subordonată de relație

Este propoziția subordonată care îndeplinește în frază funcția sintactică de complement de relație: *Cat despre ce înseamnă aceste date,^{1/} cercetătorii nu sunt încă siguri^{2/}.* Completiva de relație arată la ce se limitează o acțiune, o însușire despre care se vorbește în propoziția regentă sau din ce punct de vedere este realizată comunicarea: *Cat despre ce se întâmplă la noi,^{1/} ar fi bine să venim fiecare cu o soluție^{2/}.*; *Nu există niciun indiciu clar^{1/} cu privire la cine a construit această enigmatică așezare^{2/}.*

Întrebarea generală care este folosită pentru identificarea propoziției subordonate de relație este: *în ce privință?* Pentru recunoașterea unei complete

de relație se poate recurge, de asemenea, la aplicarea testului de substituție a subordonatei printr-o parte de propoziție, adică printr-un complement de relație. O subordonată de relație poate determina mai ales verbe și adjective (mai rar, adverbe sau interjecții).

Elementele de relație. După mijloacele prin care sunt introduse, completivele de relație sunt de două feluri: relative și conjuncționale.

Completivele de relație relative sunt introduse cu ajutorul pronumelor sau adjectivelor pronominale relative ori nehotărâte (*cine, ce, cel ce, cea ce, cât, oricare, oricine, orice, oricât*), precedate de prepozițiile (*în, la, pentru*) sau de locuțiunile prepoziționale (*cât despre, cu privire la, în legătură cu, referitor la, în privința*): *Cât despre cine a făcut uneltele acestea,^{/1} cercetătorii nu au reușit^{/2} să indice foarte clar acest lucru^{/3}.*

Completivele de relație conjuncționale au ca element de relație următoarele conjuncții subordonatoare: *de, să, ca (...)* *să*: *Să întrebe pe cineva,^{/1} nu a întrebat^{/2}.*

Topica și punctuația. Poziția completivei de relație depinde de tipul de element introductiv. Completivele de relație conjuncționale sunt, de obicei, antepuse: *Să ajute pe cineva^{/1}, nu a ajutat pe nimeni^{/2}.* Cele relative au o topică liberă, fiind folosite, de cele mai multe ori, în antepunere: *Nu asta e important^{/1} în ceea ce te interesează acum^{/2}; Referitor la ce am scris anterior,^{/1} trebuie făcute câteva precizări^{/2}.*

Folosirea semnelor de punctuație în cazul subordonatelor de relație depinde de poziția lor față de regentă și de gradul legăturii lor cu regenta. Completiva de relație antepusă se izolează prin virgulă de regenta ei: *În ceea ce privește Memoriile soldatului de plumb,^{/1} cu ele s-a petrecut un lucru și mai neașteptat^{/2}.* (M. Eliade). Completiva de relație postpusă nu se izolează prin virgulă: *Am însă îndoeli^{/1} în ceea ce privește îndeplinirea datoriei^{/2}.* (M. Preda); *Istoricii au variante diferite^{/1} privitor la ce s-a întâmplat în continuare^{/2}.*

Complementele circumstanțiale

Complementul circumstanțial este o parte de propoziție secundară care determină un verb, mai rar, un adjectiv, un adverb sau o interjecție predicativă, exprimând împrejurările în care se desfășoară o acțiune ori există o însușire (locul, timpul), anumite caracteristici ale acțiunii (modul) sau diferite raporturi logico-semantice stabilite de vorbitor (scopul, cauza, condiția, consecința etc.). În limba română există următoarele complemente circumstanțiale: circumstanțialul de loc, de timp, de mod, de scop, de cauză, condițional, concesiv și consecutiv.

Diferențierea speciilor de complemente circumstanțiale are la bază criteriul semantic. În funcție de acest criteriu, în conformitate cu Gramatica Academiei, circumstanțialele pot fi grupate în următoarele clase:

1. circumstanțiale situative: circumstanțialul de loc și de timp;
2. circumstanțiale procesuale: circumstanțialul de mod;
3. circumstanțiale ale raportului logico-semantic stabilit de locutor: circumstanțialul de cauză, de scop, condițional, concesiv, consecutiv.

Spre deosebire de complementele necircumstanțiale, care au caracter obligatoriu, complementele circumstanțiale reprezintă (cu unele excepții) niște constituenți facultativi. Ele nu sunt cerute obligatoriu de verb și, în anumite condiții, pot fi omise.

Complementele circumstanțiale se pot realiza prin adverbe și grupuri adverbiale, prin grupuri prepoziționale (reprezentând secvențe cu structura prepoziție + nume) și verbe la un mod nepredicativ (însoțite uneori de anumite elemente). Tipică pentru complementele circumstanțiale este considerată exprimarea lor cu ajutorul adverbilor. Totuși, nu toate circumstanțialele pot fi realizate prin adverbe, doar cele de timp, de loc, de mod și, foarte rar, de scop și de cauză.

Complementul circumstanțial de loc

Este partea secundară de propoziție care arată locul în care se desfășoară o acțiune sau se manifestă o însușire. Fiind folosit pentru a exprima coordonatele spațiale ale evenimentului descris în propoziție, circumstanțialul de loc indică spațiul determinat, punctul de plecare în spațiu, distanța străbătută, direcția și limita spațială. Este subordonat preponderent unor regenți din clasa verbului (verbe sau locuțiuni verbale), interjecții și adverbe predicative, precum și adjective.

Se recunoaște prin adverbul *unde* de la care se formează întrebările specifice: *de unde? până unde? pe unde?*, precum și *încotro?* De obicei, este facultativ, având prezență obligatorie în cazul unui grup restrâns de verbe (*a se afla, a locui, a sta, a pleca, a amplasa, a se plasa, a se refugia, a izvorî, a se aciua, a sălășlui* etc). De exemplu, circumstanțialul nu poate fi omis dintr-o propoziție precum ar fi următoarele: *El locuiește pe strada Salcânilor.; Râul Nistru izvorăște din Carpați.* Nu putem spune: *El locuiește...; Râul Nistru izvorăște...*

Circumstanțialele de loc indică:

- 1) localizarea obiectelor sau acțiunilor în spațiu: *Casa se află în centrul orașului.*
- 2) direcția acțiunii: *Ne îndreptăm spre casă.*
- 3) punctul de pornire al acțiunii: *De aici a început călătoria noastră.*
- 4) limita acțiunii: *Până aici a ajuns apa.*
- 5) spațiul străbătut: *Mergând prin pădure, am ajuns în sfârșit într-o margine de sat.*

Regentul complementului circumstanțial de loc poate fi:

– un verb sau o locuțiune verbală la un mod predicativ sau nepredicativ: *Am fost la Paris.; Fiind la Paris, a trebuit să vorbesc limba franceză.; Ajuns la Paris, s-a cazat într-un hotel din centru.; A dat un telefon din camera de hotel.*

- o interjecție predicativă: *Hai la teatru!*; *Marș de aici!*
- un adjectiv propriu-zis sau provenit din participii: *Maria era rumenă la obraji.*; *Vinul, ținut la rece, se păstrează mai bine.*

Exprimarea complementului circumstanțial de loc

În propoziție, circumstanțialul de loc se exprimă prin:

1) adverbe de loc, însoțite sau nu de prepoziții (*acasă, acolo, afară, aici, aiurea, alături, aproape, departe, dedesubt, jos, sus, încoace, încolo, încotro* etc.) ori de locuțiuni adverbiale (*în față, în spate, peste tot, nu știu unde, te miri unde*): *Pe boltă, sus, e mai aprins/La noi bătrânul soare.* (O. Goga); *Pădurea se întinde de jur împrejur.*; *În dreapta și în stânga erau livezi în floare.*

2) substantive, pronume, numerale precedate de prepozițiile construite cu acuzativul (*din, dinspre, dintre, după, în, între, la, lângă, pe, peste, prin, printre, spre, sub, de pe, de la, de lângă, pe la, pe lângă, pe sub, până în, până la, până peste*) sau locuțiuni prepoziționale (*alături de, aproape de, dincolo de, din jos de, din sus*): *Coloana de mașini se îndreaptă spre centru.*; *De sub apă săltau pești aurii.*; *Pe lângă plopii fără soț/Adesea am trecut.* (M. Eminescu); *Ion înnoptează la ai săi.*; *Mergem până aproape de cea din stânga.*; *La noi sunt codri verzi de brad/Și câmpuri de mătase.* (O. Goga); *Ion a trecut pe la ai săi.*; *S-a îndreptat spre cei doi.*; *Coborâți la prima?*

3) substantive, pronume, numerale precedate de prepozițiile construite cu genitivul (*asupra, deasupra, împrejurul, înaintea, înapoia, înăuntrul, îndărătul*) și locuțiuni prepoziționale (*în față, în spatele, în dreapta, în jurul, în mijlocul, în susul, în josul, în stânga, în dreapta, în urma, de-a lungul, de-a latul*) cu regim cazual genitiv: *Rândunelele zburau deasupra lacului.*; *A călătorit în jurul lumii.*; *În dreapta și în stânga drumului sunt nuci.*; *Deasupra patului atârna un tablou.*; *În mijlocul lor, mă simțeam mai protejat.*

4) verbe la supin: *Vine de la cules.*

Clasificarea complementului circumstanțial de loc

Circumstanțialul de loc poate fi:

a) simplu; este exprimat printr-o singură parte de propoziție: *Am fost la școală.*

b) multiplu; exprimat prin două sau mai multe părți de propoziție: *Învață la Facultatea de Drept și la Finanțe.*

b) complex; este exprimat prin construcții prepoziționale: *S-a așezat între primul și al doilea.*; *Țara se întinde de la munte la mare.*

Topica și punctuația

Circumstanțialul de loc stă, de obicei, după termenul regent: *Vreau să fiu în noaptea asta acasă.* (Camil Petrescu). Poate sta însă și înaintea cuvântului determinat: *În stradă surădea trist soarele de toamnă.* (L. Rebreanu).

Folosirea semnelor de punctuație în cazul circumstanțialelor de loc este determinată de poziția lor în raport cu regentul și de importanța acordată de vorbitor. Astfel, se izolează frecvent complementele circumstanțiale de loc antepuse termenului regent: *În tramvai, căldura era încinsă, năbușitoare.* (M. Eliade). Complementele circumstanțiale de loc postpuse

se pot izola atunci când se află în altă poziție decât cea pe care o ocupă în ordinea normală a complementelor sau când se insistă asupra lor în comunicare: *Apoi, ridicând ochii, deodată am văzut în fund, cătră asfințit, peisagiul schimbat.* (M. Sadoveanu); *Lăutarii s-au ploconit cu cușmele în mână, din colțul gârliciului.* (M. Sadoveanu); *Ai încă destulă putere să străbați o distanță bună, îndărăt.* (M. Sadoveanu). De asemenea, se izolează circumstanțialele de loc așezate între subiect și predicat: *Omul, în acele meleaguri, trăiește pe socoteala lui, ca și mistrețul, ca și lupul.* (M. Sadoveanu).

Propoziția circumstanțială de loc

Este subordonata care îndeplinește în frază funcția sintactică de complement circumstanțial de loc, arătând locul unde se desfășoară o acțiune sau se manifestă o stare ori o caracteristică: *Voi umbla¹ pe unde n-a calcat picior de om vreodată².; Trebuie să mergem¹ unde ne așteaptă² ceilalți colegi².*

Din punct de vedere semantic, circumstanțialele de loc se referă la localizarea spațială a acțiunilor, la direcția sau orientarea lor spațială.

Propoziția circumstanțială de loc răspunde la întrebările: *unde?*, *în ce loc?* (pentru identificarea circumstanțialelor de loc cu sensul de situare spațială) *de unde?*, *până unde?* (pentru identificarea circumstanțialelor de loc care indică punctul de plecare sau punctul de sosire), *dincotro?*, *încotro?*, *în ce direcție?* (pentru circumstanțialele care exprimă direcția mișcării în spațiu).

Propoziția circumstanțială de loc are aceleași termeni regenți ca și corespondentul sau de la nivelul propoziției, cei mai frecvenți fiind un verb sau o locuțiune verbală: *Se duce¹ unde vrea el².*

Elemente de relație. Propoziția circumstanțială de loc este introdusă în frază prin următoarele elemente de relație:

1. adverbe relative, precedate sau nu de prepoziții: *unde*, *încotro*: *Ai să pleci¹ unde zic eu².* (I Creangă); *Mergem¹ încotro ne duc pașii².; Se întorc¹ de pe unde au fost plecați².*

2. adverbe nehotărâte, precedate sau nu de prepoziții: *oriunde*, *orișiunde*, *oriîncotro*: *Mă duc¹ oriunde se deschide o stradă nouă².* (Camil Petrescu); *Un nor alb plutește¹ oriîncotro îl duce vântul².; Totdeauna, se întorcea acasă¹ de pe oriunde îl duceau pașii².*

3. pronume și adjective pronominale relative, precedate de prepoziții: *care*, *cine*, *ce*, *cea ce*, *cât*: *Stau¹ lângă cine vreau².*

4. pronume și adjective pronominale nehotărâte, precedate de prepoziții: *oricare*, *oricine*, *orice*, *oricât*, *orice*: *Se duce¹ la oricine îl primește².; Se îndreaptă¹ înspre orice constituie o atracție².*

De menționat că nu există elemente de relație specifice doar circumstanțialelor de loc. Circumstanțialele în cauză sunt introduse prin elemente relaționale cu valori multiple, polivalente, adică prin elemente care

introduc subordonate de diferite tipuri. Acestea pot fi precedate, uneori, de una din prepozițiile/locuțiunile prepoziționale *în, la, sub, lângă, spre, înspre, către, în fața, în spatele, în jurul, înaintea, înapoia* etc. Prezența unei astfel de prepoziții sau locuțiuni prepoziționale este un indiciu suplimentar al valorii circumstanțiale de loc: *Răsari!*¹ *de unde ochii mei nu văd!*² *Și crești!*³ *spre unde văzul meu n-ajunge...*⁴ (A. Blandiana).

Elemente corelative. Circumstanțiala de loc poate avea ca element corelativ în propoziția regentă adverbul de loc *acolo*, folosit cu sau fără prepoziție: *Unde este vorbă multă,*¹ *Acolo e treabă scurtă!*². (A. Pann); *De unde nu-i,*¹ *de acolo nu se varsă!*². (Folclor).

Topică și punctuație. Circumstanțiala de loc are o topică liberă. Ea poate apărea în oricare dintre cele trei poziții posibile în raport cu propoziția regentă: postpusă, antepusă, intercalată: *Rămâi de-acum sănătos,*¹ *că eu mă duc!*² *de unde am venit!*³. (I. Creangă); *Pe unde sunt turme blânzi,*¹ *sunt și lupi mereu flămânzi!*². (Folclor); *Totuși sunt puțin mai liniștită!*¹ *de când am auzit!*² *că,*³ *pe unde ești tu,*⁴ *s-au potolit bătăliile!*³. (L. Rebreanu).

Circumstanțiala de loc postpusă regentei nu se desparte de obicei prin virgulă: *Singurul lucru neplăcut e capriciul obuzului!*¹ *care vine!*² *unde nu te aștepti!*³. (Camil Petrescu). Când stă înaintea regentei, subordonata dată poate fi despărțită prin virgulă: *Oriunde se ducea în oraș,*¹ *cineva cu un câine se ținea după el!*². (O. Paler). Despărțirea prin virgulă este obligatorie dacă circumstanțiala are un element corelativ în regentă: *Unde i se pare!*¹ *că soarele bate mai aprins!*², *acolo stă închizând ochii!*³. (I. Teodoreanu).

Se izolează, de asemenea, circumstanțiala de loc intercalată și antepusă predicatului din regentă: *Dar degeaba i-a fost,*¹ *că,*² *pe unde se ducea,*³ *tot în gol umbla!*². (I. Creangă).

Complementul circumstanțial de timp

Este partea secundară de propoziție care arată coordonatele temporale ale evenimentului descris în propoziție. Este subordonat preponderent unor regenți din clasa verbului (verbe predicative, nepredicative sau locuțiuni verbale), dar poate determina și interjecții sau adverbe predicative, mai rar, și adjective.

Se recunoaște prin adverbul *când*, de la care se formează o serie de întrebări specifice: *de când?*, *până când?*, precum și: *cât timp?* De obicei, este facultativ, având prezență obligatorie în cazul unui grup restrâns de verbe (*a data, a dura, a dăinui, a ține, a programa, a sosi, a ajunge, a pleca* etc.). De exemplu, *Operația durează două ore.*; *Ambasadorul sosește mâine.*; *Mitul că pisica ar avea nouă vieți datează de trei milenii, din Egiptul antic.* Aceleași propoziții fără complement circumstanțial sunt imposibile în limba română: *Operația durează...*; *Ambasadorul sosește...*; *Mitul că pisica ar avea nouă vieți datează...*

Circumstanțialele de timp indică:

1) plasarea/situarea acțiunii raportată la un anumit punct de reper,

de obicei, momentul vorbirii (anterioritate, simultaneitate, posterioritate):
Ion a fost ieri la medic.; Ion se duce azi la medic.; Ion se va duce mâine la medic.

2) începutul acțiunii: *A început de ieri să plouă.*

3) durata acțiunii: *A plouat o zi întreagă.*

4) frecvența acțiunii: *Poștașul vine de trei ori pe săptămână.; Anual, toți șoferii trec un examen medical.; Periodic, se fac controale la firmele particulare.*

5) intervalul de desfășurare a acțiunii: *Magazinul e deschis de la nouă până la cinci.; Lucrează în străinătate de cinci ani.; Oferta este valabilă până la sfârșitul lunii.*

6) succesiunea acțiunilor exprimate de termenul regent: *Înainte de a se îmbolnăvi muncea foarte mult.; După concert, am mers la restaurant.; După război, mulți viteji se arată.*

7) coincidența momentului desfășurării acțiunilor exprimate de termenii regenți: *Nu e bine să mănânci și să vorbești în același timp.; În aceeași clipă un om se naște, iar altul moare.*

Circumstanțialul de timp poate avea ca termen regent:

– un verb la un mod predicativ sau nepredicativ ori o locuțiune verbală:
Merge zilnic la bibliotecă.; Mergând zilnic la bibliotecă, învață bine.; A merge zilnic la bibliotecă înseamnă acumulare de cunoștințe.; Îmi aduc aminte adesea de prietenii mei.

– o interjecție predicativă: *Hai acum la plimbare.*

– un adjectiv: *Propunerea tentantă de luna trecută nu mai este valabilă.*

– adverb: *Azi de dimineață a venit și el.*

Exprimarea complementului circumstanțial de timp

În propoziție, complementul circumstanțial de timp se exprimă prin:

– adverbe de timp cu sau fără prepoziții (*abia, acum, adeseori, astăzi, apoi, atunci, când, ieri, alaltăieri, mâine, poimâine, niciodată, odată, altădată, aseară, astă-noapte, după-amiază, după-masă, dis-de-dimineață, cândva, curând, devreme, îndată, întotdeauna, oricând, târziu, uneori etc.*) sau adverbe provenite din substantive (*noaptea, ziua, iarna, vara, primăvara, duminica, luna, vinerea etc.*): *Atunci a fost sădit copacul.; Pleacă mâine.; Noaptea e mai frig.*

– locuțiuni adverbiale de timp (*din când în când, din clipă în clipă, din timp în timp, de-a pururi, de multe ori, pe vremuri, în prezent*): *Din când în când mergem la teatru.; Am auzit asta de multe ori.*

– substantive precedate sau nu de prepoziții ori de locuțiuni prepoziționale: *A stat o vreme la Paris.; L-a așteptat zile și nopți.; S-a gândit o săptămână și a acceptat propunerea.; Adună la tinerețe ca să ai la bătrânețe.; Nu ne vedem cu lunile.; Spre seară vântul a încetat.; Ne cunoaștem de copii.; El a venit după spectacol.; Am fost la Paris înainte de Crăciun/înaintea Crăciunului.; S-a întâmplat înaintea erei noastre.; În timpul nopții vremea se răcește.; În vremea copilăriei totul era frumos.*

– substantive cu sens temporal (*secundă, minut, oră, zi, săptămână, lună, an, dimineață, seară, iarnă, vară, toamnă*) însoțite de numerale cardinale sau de adjective (*doi, patru, tot, întreg, următor, viitor, precedent, acesta, trecut*):

A lipsit toată ziua.; A stat la Paris un an întreg.; Luna viitoare vine acasă.; L-a așteptat cinci ani.

– pronume precedate sau nu de prepoziții ori de locuțiuni prepoziționale: *Vom face noi testare după ei.; Vom preda lucrările înaintea lor.*

– numerele cu valoare substantivală: *Am ajuns la gară după cei doi/după cel de-al doilea.; Am sosit înaintea celor doi.*

– adjective precedate de prepoziția *de*: *Îl cunosc de mic pe vecinul meu.*

– verbe la infinitiv precedate de prepoziția *până* și locuțiunea prepozițională *înainte de*: *A ajuns acasă până a o prinde ploaia.; Am ajuns acasă înainte de a veni mama.*

– verbe la gerunziu (*Ajungând acasă, i-am făcut o surpriză.*), la participiu (*Ajunsă acasă, m-am apucat să fac curat.*) și la supin (*Până la semănat a rămas o lună.; După frământat, aluatul trebuie să crească îndoit.*).

Clasificarea complementului circumstanțial de timp

Complementul circumstanțial de timp se clasifică după structură și după valoarea semantică a unităților lexicale prin care este exprimat.

După structură, circumstanțialul de timp poate fi:

a) simplu; este exprimat printr-o singură parte de propoziție: *Vine mâine.*

b) multiplu; este exprimat prin două sau mai multe părți de propoziție: *Vizitează expoziția sâmbăta și duminica.; Vara, toamna, iarna, el făcea înviorarea de dimineață.*

c) complex; este exprimat prin construcții care arată durata (*Învață tot timpul.*), fie prin construcții care arată limitele intervalului temporal (*A stat la bibliotecă de la zece până la trei.*).

După valoarea semantică a unităților lexicale prin care este exprimat, *Gramatica limbii române* (GALR, II, 2005) delimitează:

– circumstanțialul de anterioritate; este exprimat prin unități lexicale al căror sens indică plasarea acțiunii verbului regent înaintea momentului vorbirii, acesta fiind considerat drept punct de referință. Cele mai frecvente sunt: *cândva, odinioară, demult, odată, pe vremuri, ieri, aseară, astă-noapte, azi-dimineață, anul/lună/săptămâna trecut(ă), acum un/doi/trei ani, câtva timp în urmă, în acea zi/noapte/săptămână/lună* etc. De exemplu, *Odinioară, duminica, în Grădina publică din Chișinău, cânta fanfara.; Pe vremuri, majoritatea femeilor erau casnice.*

– circumstanțialul de simultaneitate; este exprimat prin unități lexicale al căror sens indică plasarea acțiunii verbului regent în intervalul de timp desemnat de momentul vorbirii sau coincidența cu acesta. Cele mai frecvente sunt: *acum, în prezent, în acest moment, în ziua/săptămâna/luna aceasta, în anul acesta, în noaptea/dimineața/seara aceasta* etc. De exemplu, *În prezent, mai multe pericole amenință lumea.; Azi se lansează Firefox 6!; Acum la Chișinău sunt minus 10 grade Celsius.*

– circumstanțialul de posterioritate; este exprimat prin unități lexicale al căror sens indică plasarea acțiunii verbului regent după momentul vorbirii. Cele mai frecvente sunt: *mâine, poimâine, mâine dimineață/seară, în câteva secunde/clipe/minute/ore/zile/săptămâni/ani, peste câteva zile/săptămâni, peste câțiva ani, săptămâna/luna viitoare,*

anul viitor etc. De exemplu, *Măine soarele va răsări din nou.*; *Săptămâna viitoare se așteaptă geruri mari.*

– circumstanțialul de timp de proximitate; este exprimat prin unități lexicale al căror sens arată distanța față de reperul temporal, plasând acțiunea verbului regent în apropierea mai mult sau mai puțin imediată de momentul vorbirii, atât în zona trecutului (*acum o secundă/un minut/o clipă/oră/o zi/o săptămână/un an/doi ani, recent*), cât și în cea a viitorului (*în câteva momente, zile/luni, în câțiva ani, într-o clipă, în curând, imediat, îndată* etc.). De exemplu, *În câteva clipe, se vor anunța rezultatele examenelor.*; *În curând, va fi lansată o expediție pe Marte.*

– circumstanțialul de timp de aproximație; este exprimat prin unități lexicale al căror sens arată plasarea imprecisă în timp a acțiunii verbului regent. Cele mai frecvente sunt: *în jurul, în preajma, spre/către ziua, pe la prânz, pe seară, cam pe la, cam după, cam între, la un moment dat, de la o vreme, într-o zi, după un timp, într-o vreme* etc. De exemplu, *Cam pe la miezul nopții a început să plouă.*; *După un timp, ploaia a încetat.*; *În preajma sărbătorilor, comercianții încasează profituri mari.*

– circumstanțialul de timp care arată durata desfășurării acțiunii. Cele mai frecvente sunt: *întruna, tot timpul, întreaga zi, câteva zile, mult/puțin/ceva timp, pe parcursul, pe durata, în timpul, pe vremea, timp de* etc. De exemplu, *Întreaga zi a plouat.*; *Tot timpul are dureri de cap.*; *Timp de trei zile n-a mâncat nimic.*

– circumstanțialul de timp care indică limitele desfășurării acțiunii verbului regent; este exprimat prin unități lexicale al căror sens arată începutul acțiunii (*de/începând cu*) și sfârșitul desfășurării acțiunii (*până*). De exemplu, *De luni până vineri, studenții sunt la facultate.*; *Începând cu 1 noiembrie se scumpesc carburanții.* Intervalul temporal poate fi redat și cu ajutorul prepoziției *între*: *Între orele 12 și 15 va fi oprită alimentarea cu apă a blocului.*

– circumstanțialul de timp care arată frecvența sau repetarea desfășurării acțiunii; este exprimat prin unități lexicale de tipul: *în fiecare zi/săptămână/lună/an, o dată/de două ori pe zi/săptămână/lună/an, zi de zi, oră de oră* etc. De exemplu, *O dată pe an facem un examen medical.*; *Muncind zi de zi, se pot obține realizări importante.*

Topica și punctuația

Complementul circumstanțial de timp are o topică liberă, fiind utilizat atât înainte, cât și după termenul regent. Circumstanțialul de timp postpus nu se separă cu excepția unei intercalări. Când stă înaintea regentului, se poate separa prin virgulă: *După o vreme, începui a vedea hanul.* (M. Sadoveanu); *În perioada epidemiei de gripă, trebuie să evităm locurile aglomerate.*

Propoziția circumstanțială de timp

Este propoziția circumstanțială care îndată ce disting mai multe subspecii de circumstanțiale de timp. Ele pot exprima situarea în timp a procesului, succesiunea temporală a proceselor, intervalul, durata, frecvența proceselor

despre care se comunică în propoziția regentă.

Pentru identificarea circumstanțialelor de timp se folosesc mai multe întrebări. Fiecare dintre aceste întrebări corespunde unei anumite subspecii de circumstanțiale de timp:

– *când?* (situarea procesului în timp sau succesiunea proceselor): *Când deschise ochii a doua zi,^{/1} soarele era sus^{/2}.* (D. Zamfirescu); *Și ieși repede^{/1} înainte ca să-l poată opri Cătălina^{/2}.* (M. Eliade); *În timp ce lucram^{/1} m-am înțepat la un deget cu penița^{/2}.* (F. Neagu); *Am rămas în București^{/1} după ce s-a închis școala^{/2}.* (M. Preda).

– *de când?*, *până când?* (intervalul de desfășurare a procesului), *cât timp?* (durata procesului): *De când răsare soarele^{/1} și până când apune,^{/2} ei lucrează în câmp^{/3}.*

– *de câte ori?* (frecvența procesului): *Ori de câte ori plouă,^{/1} îşi uită umbrela acasă^{/2}.*

Termeni regenți: Circumstanțiala de timp este subordonată predicatului din propoziția regentă.

Elemente de relație. Propoziția circumstanțială de timp poate fi introdusă în frază prin următoarele elemente de relație:

1. adverbe de timp relative: *când*, *cât*, însoțite sau nu de prepoziții: *Când treci prin țara orbilor,^{/1} închide și tu un ochi^{/2}.* (Folclor); *Asta am văzut eu la munte,^{/1} pe când eram tânăr^{/2}.* (M. Sadoveanu); *Doarme^{/1} de când a venit^{/2};* *Omul^{/1} cât trăiește^{/2} învață^{/1}.*

2. adverbe de timp nehotărâte: *oricând*, *oricât*, însoțite sau nu de prepoziții: *Mă ajută^{/1} oricând am nevoie^{/2};* *Puteți sta aici^{/1} oricât vreți voi^{/2}.*

3. conjuncții subordonatoare: *până* (nu), *cum*: *Citește ziarul^{/1} până vin eu^{/2};* *Trebuie să-l ajutăm^{/1} până nu e prea târziu^{/2};* *Cum a ajuns apa sub sanie^{/1}, am putut porni^{/2}.* (M. Sadoveanu).

4. locuțiuni conjuncționale subordonatoare: *până să*, *până ce*, *până când*, (mai) *înainte* (ca...) *să*, *când să*, *pe când*, *pentru când*, *în timp ce*, *în vreme ce*, *câtă vreme*, *cât timp*, (ori) *de câte ori*, *după ce*, *odată ce*, *imediat ce*, (de) *îndată ce*, *de cum*, *de când*: *Iar întârzie mult^{/1} până să răspundă^{/2}.* (Camil Petrescu); *Notez aceste gânduri^{/1} în timp ce șoferul așteaptă un pasager „rătăcit”^{/2}.* (O. Paler); *Am lăsat lucrul^{/1} de cum s-a întunecat^{/2};* *Îți trebuie memorie bună^{/1} după ce ai mințit^{/2};* *Eu voi trece la ai noștri^{/1} îndată ce voi putea^{/2}.* (L. Rebreanu).

5. pronume sau adjective pronominale relative (*cine*, *ce*, *care*), însoțite de prepozițiile *în*, *la*, *după*, *înaintea*: *Am ajuns^{/1} după cine trebuia^{/2};* *Te aștept^{/1} la ce oră vrei tu^{/2}.*

Elementele care sunt specializate în cea mai mare măsură pentru exprimarea relației temporale sunt adverbele relative *când* și *oricând*.

Elemente corelative: Deseori, elementul introductiv din subordonată intră în corelație cu un anumit element din regentă. Astfel, adverbului relativ *când* din propoziția circumstanțială de timp îi corespunde în regentă adverbul *atunci*: *Când ai vreo grabă,^{/1} atunci se sperie calul^{/2}.* (Folclor). Uneori, cele două adverbe sunt alăturate formând o unitate: *Vine la noi atunci^{/1} când poate^{/2};* *Voi pleca atunci^{/1} când voi crede eu...^{/2}* (L. Rebreanu).

Există și alte elemente corelative, care, împreună cu elementele de relație, formează următoarele perechi: *cum... cum..., îndată ce... și..., până atunci... până când..., cât... atâta..., de câte ori... de atâtea ori...* De exemplu, *Cum m-a văzut,^{/1} cum m-a și întrebat despre tine^{/2}.*; *Îndată ce a terminat lucrul,^{/1} a și plecat acasă^{/2}.*; *Și de câte ori am nevoie,^{/1} de atâtea ori îl caut^{/2}.* (Em. Gârleanu).

Clasificarea circumstanțialelor de timp. După raportul temporal stabilit între acțiunea din regentă și cea din subordonată, circumstanțialele temporale sunt de trei feluri:

– temporale de anterioritate (acțiunea din regentă are loc înaintea acțiunii din subordonată): *Mi-a fost frică^{/1} și m-am furișat afară,^{/2} înainte ca să prindă de veste cineva^{/3}.* (M. Eliade).

– temporale de simultaneitate (acțiunea din regentă are loc în același timp cu acțiunea din subordonată): *Ați văzut Dunărea^{/1} în timp ce o treceam^{/2}.* (M. Eliade).

– temporale de posterioritate (acțiunea din regentă are loc după acțiunea din subordonată): *După ce-ai plecat tu,^{/1} a început o discuție foarte serioasă...^{/2}* (M. Eliade).

Topica și punctuația. Circumstanțiala de timp poate urma sau preceda regenta în funcție de intenția vorbitorului de a insista asupra temporalei sau a regentei: *Când m-am oprit,^{/1} am simțit numai freacă^{/2} neostoită al frunzișului^{/2}.* (M. Sadoveanu); *Am plecat spre gară^{/1} când răsăreau stelele^{/2}.* (M. Eliade). Temporală poate fi, de asemenea, intercalată în propoziția regentă: *Știau parcă,^{/1} înainte ca să le audă,^{/2} cuvintele^{/1} ce trebuiau să vină^{/3}.* (M. Eliade).

Când este postpusă regentei, circumstanțiala de timp nu se desparte, în general, prin virgulă: *Încă nu se luminase de ziuă^{/1} când mă trezii^{/2}.* (L. Blaga). Temporală antepusă se izolează de aceasta prin virgulă: *Când stinse lampa,^{/1} prin perdelele albe tremurau zorile...^{/2}* (L. Rebreanu). Temporală intercalată se izolează, de obicei, prin virgulă: *Năpăstuiții satelor,^{/1} când nu mai puteau răbda,^{/2} luau calea codrilor^{/1}.* (V. Eftimiu).

Complementul circumstanțial de mod

Este partea secundară de propoziție care exprimă o caracteristică a procesului, indicând modul în care se desfășoară o acțiune, cum se prezintă o stare: *Merge încet.*; *Obosește repede.*; *Învață temeinic.*; *L-a confruntat bărbătește.* Se recunoaște prin adverbul *cum*. Este un determinant în mare parte facultativ. Rar poate fi determinant obligatoriu pentru verbe precum *a arăta* (cu sensul *a avea aspect*), *a se comporta*, *a se purta*, *a proceda*. Să se compare: *Doamna Ionescu arată bine.* vs. **Doamna Ionescu arată. Ion a procedat corect.* vs. **Ion a procedat.* etc.

Complementul circumstanțial de mod răspunde la întrebările: *cum?*, *în ce fel?*, *cât?* *cât de?*

Conținutul semantic al complementului circumstanțial de mod depinde de trăsăturile semantico-sintactice ale regentului. De obicei, circumstanțialul de mod exprimă: 1) gradul de certitudine al desfășurării acțiunii, adică modul real în care se desfășoară o acțiune sau se prezintă o stare; 2) o caracteristică calitativă a acțiunii; 3) cantitatea, măsura în care se desfășoară acțiunea; 4) conformitatea acțiunii cu ceva; 5) progresia unei acțiuni sau stări; 6) comparația dintre acțiuni.

În funcție de conținutul semantic, circumstanțialul de mod este de trei feluri:

- a) circumstanțialul de mod propriu-zis (circumstanțial modal de calitate); arată felul unei acțiuni sau însușiri fără a o raporta la ceva (*Ion vorbește repede.*) sau conformitatea cu ceva (*Coase haine după modele noi.*);
- b) circumstanțialul de mod de măsură (circumstanțial de mod cantitativ) exprimă evaluarea unei acțiuni sau însușiri prin raportare la dimensiuni, greutate, capacitate, temperatură etc. (*fâșie îngustă de doi metri.*; *Sac greu de douăzeci de kg.*; *Inflația a crescut cu zece la sută.*; *Gerul a scăzut la minus un grad.*);
- c) circumstanțialul de mod comparativ exprimă felul acțiunii sau însușirii prin raportare la alt element care are rol de termen de comparație (*Cântă la vioară ca Paganini.*). Se delimitează: complementul circumstanțial comparativ de egalitate (*Cântă la vioară la fel ca Paganini.*) și de inegalitate: de superioritate (*Cântă la vioară mai bine decât Paganini.*) și de inferioritate (*Cântă la vioară mai puțin bine decât Paganini.*).

Complementului circumstanțial de mod poate avea în calitate de regent:

1. un verb la un mod predicativ sau nepredicativ ori o locuțiune verbală: *Ion scrie corect.*; *A luat-o la sănătoasa imediat.*; *Gândind așa, nu ajungi departe.*

2. o interjecție: *Hai repede la școală!*

3. un adjectiv: *Avea o casă mare cât un castel.*

Acești termeni regenți sunt comuni tuturor tipurilor de complement circumstanțiale de mod. Există însă și regenți specializați pentru anumite tipuri de complement circumstanțiale modale:

– adjective și adverbe la gradul comparativ de egalitate (pentru complementul circumstanțial modal comparativ de egalitate): *Este tot atât de bogat ca Bill Gates.*

– adjective și adverbe la gradul comparativ de superioritate/inferioritate (pentru complementul circumstanțial comparativ de superioritate/inferioritate): *Este mult mai bogat decât Bill Gates/mai puțin bogat decât Bill Gates.*

Exprimarea complementului circumstanțial de mod

Complementul circumstanțial de mod se exprimă prin:

1. adverbe și locuțiuni adverbiale de mod: *Muncește așa/cumva/astfel.*; *Sare ușor din mașină și pornește agale.*; *Nu cântă deloc.*; *Treaba merge strună.*; *Pornește glonț.*; *Privește țință la mine.*; *Doarme buștean.*; *S-a supărat foc.*; *Cea mică s-a strâns ghem.*; *Vorbește foarte repede.*; *A mâncat*

mult.; Înfruntă vitejește/bărbătește/pieptiș adversarul.; Se uită chiorâș la mine.; Cum cântă?

2. substantive cu sau fără prepoziție: *Mănâncă cu poftă.; Miroase a pâine proaspătă.; Meditează în liniște.; Doarme fără grijă.; Totul a decurs conform (potrivit) planului.*

3. pronume cu sau fără prepoziție: *El este mai mare decât mine/decât dumneata/decât al meu/decât acesta/decât fiecare.; A votat contra lor/contra noastră/contra acestuia/contra dumnealui/contra fiecăruia.; Este inferior lui/dumnealui/celuilalt/alor noștri/altora.*

4. numere cu valoare adverbială sau substantivală: *Am muncit însutit.; L-a plătit dublu.; El vorbește împotriva celor doi.; A votat contra celor doi.*

5. secvențe cu structura prepoziție + substantiv de tipul *mod, fel, chip*, însoțite de determinanți: *A ordonat actele într-un mod logic.; Să învețe că doi oameni se pot uita la același lucru și că pot să-l vadă în mod diferit. (O. Paler).*

6. verbe la un mod nepredicativ: *A plecat fără a spune ceva.; Mănâncă înfulecând.; Am rămas uimit ca lovit de trăsnet.*

7. interjecții onomatopeice: *Merge târâș-grăpiș.; Înghite gogâlț-gogâlț.*

După structura sa, complementul circumstanțial de mod poate fi:
a) simplu, este exprimat printr-o singură parte de vorbire: *Mănâncă încet.* b) multiplu, este exprimat prin două sau mai multe părți de vorbire: *Citește mult și cu interes.* c) complex, este exprimat prin diferite sintagme și locuțiuni: *A decis în mod corect. Lasă totul în voia sorții.*

Topică și punctuație

Locul obișnuit al complementului circumstanțial de mod este după cuvântul regent. Când stă imediat după cuvântul regent, nu se desparte prin virgulă: *Lucrează destul de mult.* Se separă de regentul său când este plasat înaintea acestuia: *Dibuiind prin întuneric, se îndreptă spre ieșire.*

Propoziția circumstanțială de mod

Este propoziția circumstanțială care îndeplinește în frază funcția sintactică de complement circumstanțial de mod, arătând cum se desfășoară o acțiune sau se manifestă o însușire: *S-a descurcat/¹ cum a putut/².; Situația nu e chiar atât de gravă/¹ cum îți imaginezi tu/².*

Circumstanțialele de mod răspund la întrebările: *cum?, în ce fel?, în ce mod?, cât?, cât de?, cu cât?, de câte ori?, în ce măsură?, în ce proporții?*

Propoziția circumstanțială de mod poate avea ca termen regent un verb, un adjectiv, un adverb, iar în unele cazuri, ea se poate referi la propoziția regentă în ansamblu.

După aspectul în care se stabilește modul desfășurării unei acțiuni, circumstanțialele de mod se împart în următoarele subspecii:

1. circumstanțialele de mod propriu-zise; caracterizează, cantitativ sau calitativ, felul în care se desfășoară o acțiune sau se manifestă o însușire din propoziția regentă. În frază, pot fi introduse prin următoarele elemente:

– adverbele *cum*, *precum* și locuțiunea *după cum*: *Harap-Alb face^{/1} cum îi zice Sfânta Duminică^{/2}*. (I. Creangă); *I-am găsit^{/1} precum îi lăsasem^{/2}*; *Priveam cerul^{/1} care se lumina^{/2} și se-ntuneca^{/3} după cum curgeau norii^{/4}*. (M. Cărtărescu).

– adverbul *cât* și locuțiunile *după cât*, *pe cât*: *Am venit^{/1} cât am putut de repede^{/2}*; *Am trăit fiecare^{/1} după cât ne-au ținut puterile^{/2}*. (R. Ojog-Brașoveanu); *Pe cât poate^{/1} pâinea-și scoate^{/2}*. (Folclor).

2. circumstanțialele de mod comparative; arată, printr-o comparație, felul în care se desfășoară o acțiune sau se manifestă o însușire. Aceste circumstanțiale sunt de două tipuri:

a. de egalitate; se leagă de propoziția regentă cu ajutorul următoarelor mijloace:

– adverbele *cum*, *precum* și locuțiunea *după cum*: *Bătu la ușă, ușor^{/1} cum bat flăcăii în geam, la fete^{/2}*. (L. Rebreanu); *Pe ură nu poți clădi^{/1} precum nu poți pe mlaștină...^{/2}* (L. Rebreanu); *După cum e vodă^{/1} e și țara^{/2}* (B. Șt. Delavrancea).

– adverbul *cât* și locuțiunile *cu cât*, *pe cât*: *Unii câștigă într-un an^{/2} cât alții câștigă într-o viață^{/2}*; *Pe cât este de frumoasă^{/1} pe atât este de isteată^{/2}*.

b. de inegalitate; se introduc în frază prin:

– adverbul *decât* și locuțiunile *de cum*, *decât să*: *Dar clipa trecu mai repede^{/1} decât ar fi crezut^{/2}*. (M. Eliade); *Permisul l-am obținut mai repede^{/1} decât m-aș fi așteptat^{/2}*. (I. Minulescu); *Și în acea zi se vor auzi mai multe vaiete^{/1} de cum s-au auzit de când lumea...^{/2}* (A. Russo); *Mai bine să aștepte el câteva minute^{/1} decât să fie așteptat^{/2}*. (L. Rebreanu).

– adverbul *decât* sau locuțiunea prepozițională *față de* urmate de un pronume relativ sau de un adverb relativ: *Cine este stăpân pe sine^{/1} prețuiește mai mult^{/2} decât cine cucerește cetăți^{/3}*.

Unele circumstanțiale de mod propriu-zise și unele comparative pot avea în regentă elemente corelative, dintre care mai frecvente sunt: *așa*, *astfel*, *asemenea*, *la fel*: *Cum crești copiii^{/1} așa îi ai^{/2}*.

3. circumstanțialele de mod comparative condiționale; exprimă modul desfășurării unei acțiuni prin comparație cu o acțiune presupusă; se introduc prin următoarele elemente: *ca și cum*, *ca și când*, *de parcă*: *Îndată iese de sub tufă^{/1} și se lungește în mijlocul drumului^{/2} ca și cum ar fi moartă^{/3}*. (I. Creangă); *Îi scăpărau ochii^{/1} de parcă ar fi fost mâniat^{/2}*. (M. Eliade).

4. circumstanțialele modale de măsură progresivă; arată măsura în care crește o acțiune; se introduc prin *cu cât*, *de ce*, *pe măsură ce*. Acest tip de complement poate avea în regentă un element corelativ, care împreună cu elementul introductiv formează următoarele perechi: *cu cât... cu atât...*, *de ce... de ce...*: *Cu cât se apropia^{/1} cu atât cei trei tremurau mai tare^{/2}*. (M. Sadoveanu); *Și de ce se apropia^{/1} de ce lumina mai tare^{/2} de le fura vederile^{/3}*. (I. Creangă).

Topica și punctuația. Cu unele excepții, circumstanțialele de mod au o topică liberă, putând sta atât după propoziția regentă, cât și înaintea acesteia: *Fiecare să doarmă^{/1} cum își așterne^{/2}*. (L. Rebreanu); *Cum îți vei așterne^{/1} așa vei dormi^{/2}*. (Folclor). Există însă și circumstanțiale de mod care au o poziție fixă. Astfel, se folosesc numai în postpunere circumstanțialele introduse prin *de*

cum și *de parcă*. În cazul celorlalte circumstanțiale se vorbește despre anumite preferințe: apar mai ales în postpunere circumstanțialele de mod propriu-zise, comparative și comparative condiționale, iar circumstanțialele de măsură progresivă sunt, de obicei, antepuse.

Punctuația circumstanțialelor de mod depinde de poziția lor, de gradul de legătură cu regenta și de prezența unui element corelativ în regentă. Circumstanțiala modală așezată după regentă nu se desparte de obicei prin virgulă: *Iar pentru lumea cealaltă, ne vom da fiecare socoteală*^{/1} *cum vom putea*^{/2}. (C. Hogaș). Acest tip de subordonată se poate izola numai dacă nu este esențială în frază: *În odaia cea mare, veselie se încinse iar*,^{/1} *cum se aprinde din nou focul pe vatră*^{/2}. (Camil Petrescu). Atunci când este antepusă, circumstanțiala de mod se desparte obligatoriu, dacă are un corelativ în regentă. *Cu cât trecea vremea*,^{/1} *cu atât neliniștea sporea în sufletul lui Ion*^{/2}. (L. Rebreanu).

Complementul circumstanțial de scop (final)

Este partea secundară de propoziție care arată ținta, scopul realizării acțiunii exprimate în propoziție. Circumstanțialul de scop presupune o acțiune posterioară față de acțiunea exprimată de termenul regent. Se recunoaște prin întrebarea *cu ce scop?*

Regentul complementului circumstanțial de scop poate fi:

– un verb la un mod predicativ sau nepredicativ: *Ion pictează mult pentru a-și perfecționa tehnica.*; *A asculta pe la uși pentru a afla secrete nu este etic.*; *Relaxându-se pentru a adormi, se simțea foarte bine.*; *Trimisă după pâine, a cumpărat și fructe.*; *După o zi de căutat materiale pentru a-și coase ceva, era frântă de oboseală.* Uneori, are ca regent un verb de stare: *Doarme pentru a-și reface forțele.*

– o locuțiune verbală: *Am luat loc pentru a urmări spectacolul.*; *Și-a luat tâlpășița pentru a nu fi prins.*

– o interjecție predicativă: *Hai cu mine la cumpărături.*;

– adjective de proveniență verbală: *Și-a cumpărat o mașină potrivită pentru a călători cu familia.*; *Este o cremă utilizabilă pentru hidratarea pielii.*

Exprimarea complementului circumstanțial de scop:

Complementul circumstanțial de scop poate fi exprimat prin:

– substantive precedate de prepozițiile (*pentru, spre, la, întru, după*) sau de locuțiunile prepoziționale (*în scop de, în vederea, în favoarea, în folosul, în beneficiul, în detrimentul*): *S-a înscris la facultate pentru o profesie.*; *Conducătorul acționează spre binele tuturor.*; *Umblă după potcoave de cai morți.*; *În scop de protecție, au îmbrăcat veste antiincendiară.*; *A lucrat mult în vederea îmbunătățirii proiectului.*; *Lucrează în folosul comunității.*

– verbe la un mod nepredicativ: infinitiv, precedate de prepozițiile *pentru, spre*: *Pentru a ajunge medic, a învățat mulți ani.*; *Mergem regulat la bibliotecă spre a ne informa.*; *Muncește pentru a-și întreține familia.*; la supin, precedate de prepoziția *la, după*: *Ne-au trimis la cules mere.*; la gerunziu: *Făcându-și loc prin mulțime pentru a ajunge la tribună, s-a împiedicat și a căzut.*

– pronume de diferite tipuri precedate de prepozițiile specializate: *Am fost după ei, dar nu i-am găsit.*; *La ce te-ai dus acolo?*

– adverbe și locuțiuni adverbiale de scop: *înadins, dinadins, de aceea, de asta, pentru aceea*: *Înadins a spart geamul.*; *Pentru asta a lucrat atât de mult.*

Circumstanțialul de scop poate fi: simplu: *Mergem la școală pentru a studia.*; multiplu: *Mergem la școală pentru a învăța să scriem și să citim.*; dezvoltat: *S-a dus la clinică pentru a face o investigație.*

Topica și punctuația

Complementul circumstanțial de scop are topică liberă, fiind însă cel mai adesea postpus termenului regent. De regulă, când este așezat imediat după regent, nu se izolează: *Am venit la tine pentru a te ajuta.*; *Miturile sunt încă vii în Mexic și oamenii au nevoie de ele pentru a trăi, nu pentru a-și folosi fantezia.* (O. Paler). Atunci când se află înaintea regentului, se poate izola facultativ: *Pentru a-i dovedi așa ceva, îi istorisise mai multe povești din care ieșea limpede ca lamura adevărul observației.* (M. Sadoveanu).

Propoziția circumstanțială de scop (finală)

Este subordonata care îndeplinește în frază funcția sintactică de complement circumstanțial de scop, arătând scopul acțiunii din regentă: *Din când în când treci pe la vecin¹ ca să-ți afli defectele².* (N. Iorga). Propoziția circumstanțială finală răspunde la întrebările: *în ce scop?*, *cu ce scop?*: *Apoi, improvizam tot felul de jocuri,¹ ca să treacă timpul².* (O. Paler) (*cu ce scop improvizam tot felul de jocuri?*).

Elemente de relație. Subordonata de scop poate fi introdusă prin următoarele mijloace:

1. conjuncții subordonatoare: *să, ca să, de*: *Vă dau timp până mâine,¹ să vă gândiți mai bine².* (Camil Petrescu); *În consecință începuse să mănânce puțin,¹ ca să slăbească².* (I. Teodoreanu); *La auzul acestor urlate au fugit toți¹ de s-au ascuns².*

2. locuțiuni conjuncționale subordonatoare: *pentru ca să, că doar*: *Meșterul Manole și-a zidit soția sub pietre și var,¹ pentru ca să înalțe biserica².* (L. Blaga); *S-au dus cu toții la el,¹ că doar îl vor putea convinge².*

Elemente corelative. Subordonata finală are ca element corelativ în regentă adverbele și locuțiunile adverbiale: *anume, dinadins, de asta, înadins, într-adins, de aceea, pentru aceea, pentru asta*: *Înadins am repetat,¹ ca să auzi...²* (L. Rebreanu).

Topica și punctuația. Subordonatele de scop au o topică liberă. Totuși, cele mai multe subordonate finale apar numai după propoziția regentă: *Se uită în toate părțile¹ să găsească un adăpost².* (Em. Gârleanu). Pot sta atât după regentă, cât și înaintea ei doar subordonatele finale introduse prin *ca să* (nedisociat) și *pentru ca să*: *Fii bun,¹ ca să trăiești mult².* (Folclor); *Ca să treacă vremea mai ușor,¹ m-am apucat să scriu².* (O. Paler); *Cred¹ că ele fac aceasta² pentru ca să trăiască mai mult³.*

(C. Hogaș); *Și pentru ca să se încredințeze de adevărul ziselor mele,*¹ *mai trase și el o dușcă*². (C. Hogaș).

Punctuația subordonatei finale depinde de topica ei, de gradul legăturii cu regenta și de elementul de legătură. Subordonata finală antepusă și cea intercalată în regentă se despart de obicei prin virgulă: *Ca să amân văicărelile ei și veștile rele,*¹ *m-am prefăcut*² *că dorm*³. (V. Voiculescu); *El,*¹ *ca să scape de ele,*² *trecu în altă odaie*¹. (D. Zamfirescu). Finalele postpuse se izolează prin virgulă atunci când nu sunt considerate esențiale în frază: *Luase în mână un par,*¹ *să se apere de câini*². (I. Agârbiceanu). Subordonatele finale postpuse strâns legate de regenta lor și cele introduse prin *de* nu se despart prin virgulă de regentă: *Venise*¹ *să-și ia școala în primire*². (L. Rebreanu); *Du-te, copilul meu,*¹ *mergi*² *de vezi*³ *și de învață*⁴. (Al. Odobescu).

Complementul circumstanțial de cauză

Este partea secundară de propoziție care exprimă motivul realizării unei acțiuni sau al apariției unei stări, însușiri. Având la bază un raport de cauzalitate stabilit între două acțiuni, complementul de cauză exprimă o acțiune anterioară față de acțiunea desemnată prin termenul regent, deoarece, semantic, cauza precedă acțiunea pe care o provoacă: *A întârziat din cauza ambuteiajului.*; *L-a lovit din greșeală.*

Se recunoaște prin locuțiunile prepoziționale *din cauza*, *din cauză de*, *din pricina*, precum și prin prepozițiile *de*, *din*, *pentru*. Complementul circumstanțial de cauză răspunde la întrebarea *din ce cauză/pricină?*. De exemplu, *Ion tremura de frig.*; *Ana slăbise din cauza bolii*. Complementul circumstanțial de cauză este o funcție sintactică facultativă, putând fi oricând suprimat, fără a afecta sensul enunțului.

Complementele circumstanțiale de cauză exprimă:

- relația cauză-efect între două acțiuni: *Începând ploaia* (cauză), *ne-am întors acasă* (efect). *Plânge* (efect) *de bucurie* (cauză).
- justificarea întâmplării unui fapt: *Liftul s-a blocat din cauza unei pene de curent*.
- explicarea sau completarea faptelor relatate: *Din cauza urii, își făcea mult rău*.
- corelarea cu alte informații din enunț în plan discursiv printr-o relație apozitivă: *Fiindcă tot vorbeam despre iubire, nu moare nimeni din asta*.

Complementul circumstanțial de cauză poate avea ca termen regent:

- un verb la un mod predicativ sau nepredicativ sau o locuțiune verbală: *A plâns de bucurie.*; *L-am surprins plângând de supărare.*; *Ar trebui să vă fie rușine din cauza promisiunii nerespectate*.
- un adjectiv propriu-zis sau participial: *Ana avea obraji roșii de emoție*.
- o interjecție: *Poc! o palmă pentru neascultare*.

Exprimarea complementului circumstanțial de cauză:

- În propoziție, complementul circumstanțial de cauză se exprimă prin:
- substantive precedate de prepozițiile *de*, *din*, *pentru*, *la*, *pe*, *dintre* sau de locuțiunile prepoziționale *din cauza*, *din pricina*, *din cauză de*, *din motiv de*, *de*

dragul, de răul etc. Alegerea prepoziției depinde de conținutul lexico-gramatical al substantivului. De exemplu, prepoziția *de* precedă substantivele abstracte care redau stări psihice sau fiziologice, precum și fenomene meteorologice: *Ion era nebun de fericire.*; *Copilul sare de bucurie.*; *Și-a pierdut mințile de durere.*; *Căinele tremură de frig.* Prepozițiile *din* și *pentru* precedă substantive abstracte care redau starea mentală, atitudinea unei ființe: *A spart un pahar de cristal din neatenție.*; *A luat o notă proastă pentru neascultare.* Locuțiunile prepoziționale cu regim cauzal genitival (*din cauza, din pricina, de dragul, de răul*) precedă o gamă largă de substantive: *Din cauza unui coleg, am fost penalizați toți.*; *De răul țăntărilor, intrăm devreme în casă.*; *De dragul copiilor, am părăsit satul de baștină.*

– pronume de diferite feluri însoțite de prepoziții sau de locuțiuni prepoziționale comune cu ale substantivului: *Din cauza cui a suferit?*; *A suferit din cauza lor.*; *Am fost certat din cauza dumnealui.*; *De dragul lor, a stat toată noaptea la sfat.*; *Din pricina celorlalți, am întârziat la cursuri.*; *Din cauza noastră, ei au fost certați de profesor.*

– adjectiv propriu-zis sau participial precedat de prepoziția *de*: *Nu mai putea merge de flămând.*; *Cădea din picioare de obosit.*

– numerele cardinale sau ordinale cu valoare substantivală precedate de prepoziții și locuțiuni prepoziționale comune cu ale substantivului: *A pierdut întrecerea din cauza celor doi.*; *Din cauza amândurora, n-au câștigat meciul.*

– verbe la modurile nepredicative: verbe la infinitiv (perfect) cu prepoziția *pentru*: *Era tare supărat pentru a nu fi reușit la concurs.* sau la modul gerunziu pozitiv *Pierzând trenul, a rămas în gară.*, sau, mai frecvent, negativ. *Neobservând poleiul, a lunecat și a căzut.*

– locuțiunile adverbiale *de ce, de aceea, de asta*: *De ce nu m-ai sunat?*; *De ce nu-mi vii, de ce nu-mi vii?* (M. Eminescu); *De aceea nu s-a prezentat la medic.*; *De asta ești supărată?*

Topica și punctuația

Circumstanțialul de cauză are topică liberă. Poate sta atât înainte, cât și după cuvântul regent. De regulă, circumstanțialul de cauză este izolat. Separarea prin virgulă este obligatorie: 1) dacă circumstanțialul este antepus termenului regent (*Cuminte și ascultător, face tot ce i se spune.*); 2) dacă este exprimat prin gerunziu sau construcție gerunzială (*Fiindu-i frică, nu s-a prezentat la concurs.*); 3) dacă este precedat de locuțiunile prepoziționale *din cauza, din pricina* (*Din cauza frigului, a răcit.*); 4) dacă este așezat între subiect și predicat (*Ion, fiind mai tânăr, m-a întrecut la fugă.*); 5) dacă este reluat printr-un corelativ (*De teamă, de asta, n-a participat la concurs.*). În celelalte cazuri, izolarea depinde de importanța care i se acordă complementului circumstanțial de cauză în comunicare: *Nu s-a dus la concurs(,) de teamă.*

Propoziția circumstanțială de cauză

Este propoziția subordonată care îndeplinește în frază funcția sintactică de complement circumstanțial de cauză, arătând motivul desfășurării ori nedesfășurării unei acțiuni sau al manifestării unei însușiri: *Eu cer!¹ fiindcă*

mi-e foame!^{/2} (V. Eftimiu); *Nu m-aș fi răătăcit,*^{/1} *pentru că sunt obișnuit cu întunerecul*^{/2}. (M. Eliade). Propoziția circumstanțială de cauză răspunde la întrebările: *din ce cauză? din ce pricină?: Era desculț,*^{/1} *căci vremea era caldă încă*^{/2}. (M. Sadoveanu) (*din ce cauză era desculț?*^{/2}).

Circumstanțele cauzale sunt de mai multe feluri: cauzale propriu-zise (arată o cauză directă sau indirectă): *Îmi place,*^{/1} *pentru că e o melodie tristă...*^{/2} (M. Eliade); cauzale argumentative (exprimă o justificare a unei acțiuni): *Dacă nu lucrezi*^{/1} *cum să ai concediu?*^{/2}.

Elemente de relație. Propoziția circumstanțială de cauză poate fi introdusă în frază prin următoarele elemente de relație:

1) conjuncții subordonatoare: *deoarece, fiindcă, întrucât, căci, cum, dacă, de, că.* Dintre acestea, primele patru sunt specifice pentru circumstanțiala de cauză: *Voi să adoarmă îndată,*^{/1} *fiindcă într-adevăr călătoria îl zdrobise...*^{/2} (L. Rebreanu); *Grăbim iar pasul,*^{/1} *căci soarele a început să urce*^{/2}. (Camil Petrescu); *De haiduci n-a dat,*^{/1} *că se ascundeau bine...*^{/2} (V. Eftimiu); *Cum bănuia arșița cumplită,*^{/1} *a poruncit oștenilor*^{/2} *să dea foc ierburilor și semănăturilor*^{/3}. (E. Camilar).

2) locuțiuni conjuncționale subordonatoare: *din cauză că, din pricină că, pentru că, din moment ce, de vreme ce, odată ce, de bine ce, de bine că, câtă vreme, atâta timp cât* etc.: *Mașinile s-au ciocnit*^{/1} *din cauză că una a intrat pe contrasens*^{/2}; *N-am trăit în zadar,*^{/1} *de vreme ce mesajul meu va fi împărtășit lumii...*^{/2} (E. Ionesco); *Sau ai putea să nutrești alte bănuieli,*^{/1} *câtă vreme eu sunt pentru tine un străin*^{/2}. (O. Paler).

3) pronume relative (*ce, cine, ceea ce, cât*) precedate de prepozițiile *de, din, pentru* sau de locuțiunea prepozițională *din cauza*: *Nu refuz oferta*^{/1} *de ce crezi tu*^{/2}; *Atunci împăratul Verde și fetele sale au rămas încremeniți*^{/1} *de ceea ce au auzit*^{/2}. (I. Creangă); *Este îndurerat*^{/1} *de câte a îndurat până acum*^{/2}; *Povestește*^{/1} *și-i dau lacrimile*^{/2} *de câte a văzut*^{/3}.

Elemente corelative. Circumstanțiala de cauză poate avea, în propoziția regentă, un element corelativ, care diferă în funcție de tipul de circumstanțială cauzală folosit: în cazul unei cauzale propriu-zise se folosesc ca elemente corelative locuțiunile adverbiale: *de aceea, pentru aceea, de aceasta.* Acestea accentuează ideea de cauză: *Tocmai fiindcă lucrul acesta era să se întâmple,*^{/1} *de aceea m-am răzgândit!*^{/2} (C. Hogaș); cauzalele argumentative au ca elemente corelative adverbele *apoi, atunci*: *Dacă tu nu te ajuți singur*^{/1} *atunci cu ce ar putea ei să te ajute?*^{/2}.

Topica și punctuația. Subordonata circumstanțială de cauză stă de obicei după propoziția regentă: *Și se roși din nou,*^{/1} *fiindcă era adevărat*^{/2}. (I. Teodoreanu). Atunci când se urmărește scopul de a se accentua cauzala, ea poate fi plasată și înaintea regentei: *Fiindcă nu fusese de mult pe la târg,*^{/1} *o luă într-acolo*^{/2}. (Em. Gârleanu); *De vreme ce mi-a dat voie,*^{/1} *m-apuc să-i citesc scrisorile*^{/2}. (I. L. Caragiale). Se întâlnesc însă și circumstanțiale cu topică fixă; sunt totdeauna postpuse cauzalele introduse prin *că* și *căci*: *Îi ascund și jupânii,*^{/1} *că au nevoie de ei*^{/2}. (Camil Petrescu); *A trebuit să plecăm repede spre mașină,*^{/1} *căci se întunecase de-a binelea*^{/2}. (M. Eliade); apar

totdeauna în antepunere cauzalele introduse prin *cum*: *Cum erau obosiți,¹ se întinseră într-o poiană² să se odihnească³.*

Indiferent de topică, circumstanțiala cauzală se desparte de regenta ei prin virgulă în funcție de importanța ei pentru comunicare și în funcție de gradul de legătură cu regenta: *Voia să fie foarte exact la întâlnire,¹ căci omul civilizat întâi după exactitate se cunoaște².* (L. Rebreanu); *Tocmai fiindcă era puternic la trup,¹ îl făcuse boierul logofăt².* (Camil Petrescu); *Îl ustură inima¹ că nu poate scăpa de nehotărâre².* (L. Rebreanu).

Complementul circumstanțial condițional

Este partea secundară de propoziție care arată condiția sau ipoteza de a cărei îndeplinire depinde realizarea unei acțiuni sau existența unei stări, însușiri exprimate în propoziție. Se recunoaște prin întrebările *în ce condiții?* *cu ce condiție?*: *Ascultând muzica clasică, înțelegem mai bine lumea.*; *Făcând sport, vei rămâne tânăr și sănătos.* Se întâlnește în structura unor propoziții construite cu verbe la modurile indicativ, condițional-optativ sau prezumtiv: *În locul lui, eu nu făceam asta.*; *În locul tău, i-aș spune tot adevărul.*; *În condiții prielnice, am fi trăit mult mai bine.*

Complementul circumstanțial condițional este un element facultativ. Lipsa lui nu afectează corectitudinea propoziției: *I-aș fi spus tot adevărul.*; *Am fi trăit mai bine.* Enunțurile menționate redau ideea de condiție fără exprimarea ei explicită.

Complementul circumstanțial condițional poate avea ca termen regent:

- un verb la un mod predicativ sau nepredicativ: *Cu puțin efort, poți reuși.*; *Dându-i bani, nu faci bine întotdeauna.*
- o locuțiune verbală: *În caz de forță majoră, o iei la sănătoasa.*
- un adjectiv: *Am cumpărat o umbrelă utilă în caz de ploaie.*
- o interjecție: *În caz de ploaie, hai repede acasă.*

Exprimarea complementului circumstanțial condițional

Complementul circumstanțial condițional se exprimă prin:

- substantive abstracte care exprimă ideea de condiție (*oportunitate, eventualitate, ipoteză, caz, condiție*) precedate de prepozițiile: *în, cu, fără*: *În ipoteza unei îmbolnăviri, anunță medicul de familie.*; *În cazul acesta, te includem în echipă.*; *Cu condiția de a respecta instrucțiunile medicului, te vei face sănătos.*; *Fără o alimentație normală, te poți îmbolnăvi.*

- substantive abstracte precedate de locuțiunea prepozițională *în caz de*: *În caz de incendiu, sună imediat la serviciul de pompieri.*

- pronume precedate de locuțiunile prepoziționale: *în locul, în cazul, cu ajutorul, prin intermediul*: *În locul lui, chemam poliția.*; *În cazul ei, aș fi procedat altfel.*

- numerele precedate de locuțiunile prepoziționale prezentate mai sus: *În locul celui dintâi, eu aș fi procedat altfel.*

– verbe la infinitiv precedate de prepoziția *fără* și la gerunziu: *Fără a munci, nu poți întreține familia.*; *Muncind, vei reuși în viață.*

– adjective: *Plânsă și tristă, nu poți apărea în public.*

– adverbele *astfel, altfel, altminteri, altcumva* când exprimă contrariul celor din propoziția anterioară: *Să vii repede.*; *Altfel nu te voi aștepta.*

Complementul circumstanțial condițional poate fi: a) simplu: *În locul tău, n-aș da banii pe rochia asta.*; b) multiplu: *În locul tău și al colegului tău, n-aș fi procedat așa.*; c) dezvoltat: *În oportunitatea unei călătorii, procurați bilete din timp.*

Topica și punctuația

Circumstanțialul condițional exprimat printr-un substantiv în cazul acuzativ are topică liberă, iar cel în genitiv are topică fixă: *În caz de incendiu, anunțăm pompierii. Anunțăm pompierii în caz de incendiu. În locul mamei, aș fi chemat ambulanța.*

În general, complementul circumstanțial condițional se desparte prin virgulă de regentul său. Virgula este obligatorie, mai ales, când stă înaintea termenului regent: *La nevoie, chemați ambulanța.*

Excepție face poziția de după termenul regent, când complementul circumstanțial condițional nu se izolează: *Arma este utilizabilă numai în caz de pericol.*

Propoziția circumstanțială condițională

Este propoziția circumstanțială care îndeplinește la nivelul frazei funcția sintactică de complement circumstanțial condițional, exprimând condiția sau ipoteza de a cărei îndeplinire depinde realizarea unei acțiuni sau manifestarea unei însușiri indicate în regentă: *Dacă vii înainte de cinci acasă,¹ treci pe la teatru...²* (Camil Petrescu). Propoziția circumstanțială condițională răspunde la întrebările *cu ce condiție?*, *în ce condiții?*: *Dacă n-ar fi proști pe lume,¹ n-ar putea trăi deștepții!²* (V. Eftimiu) (*în ce condiții n-ar putea trăi deștepții?*).

Elemente de relație. Subordonata circumstanțială condițională poate fi introdusă prin următoarele mijloace:

1. conjuncții subordonatoare: *dacă, de, să, când*: *Dacă spui drept,¹ n-o să-ți fac nimic.²* (C. Hogaș); *Amar era să fie de voi,¹ de nu eram noi amândoi.²* (I. Creangă); *Să fi știut adevărul,¹ cât s-ar fi speriat!²* (H. Papadat-Bengescu); *Când m-aș potrivi eu babei la toate cele,¹ apoi aș lua câmpii!²* (I. Creangă).

2. locuțiunea conjuncțională subordonatoare *în caz că*: *I-am dat adresa ta,¹ în caz că ar avea timp² să viziteze orașul³.* (Em. Cioran).

3. pronume relativ în genitiv însoțit de locuțiunea prepozițională *în locul*: *În locul cui a acceptat propunerea¹ eu puneam unele condiții².*

Există și circumstanțiale condiționale introduse prin juxtapunere: *Ai carte,^{/1} ai parte^{/2}. Bine faci,^{/1} bine găsești^{/2}.*

Elementul de relație specializat pentru circumstanțiala condițională este locuțiunea conjuncțională *în caz că*. Un element frecvent folosit pentru introducerea circumstanțialei cauzale este conjuncția *dacă*. Ea este totuși o conjuncție subordonatoare cu valori multiple (introduce subordonate subiective, predicative, atributive, complementive directe, indirecte și unele circumstanțiale). Același lucru se poate spune și despre conjuncția *de*, sinonimă cu *dacă*.

Elemente corelative. Subordonata condițională poate ca element corelativ în regentă adverbe ca *apoi* și *atunci*: *Dacă porcezi astăzi,^{/1} apoi până duminică ești înapoi^{/2}.* (M. Sadoveanu); *Dacă nu vrea să-mi dea înapoi banii,^{/1} atunci să mă învețe meșteșugul lui^{/2}.* (P. Istrati).

Topica și punctuația. În general, subordonata condițională poate fi plasată în oricare dintre cele trei poziții posibile în raport cu regenta: antepusă, postpusă sau intercalată în propoziția regentă: *Dacă nu-l luai la cinematograful,^{/1} bietul om trăia și acum^{/2}.* (V. Eftimiu); *Dă din mâini^{/1} dacă vrei să ieși la liman^{/2}.* (A. Pann); *Și la anul,^{/1} dacă vii din nou,^{/2} să-mi vii cu Ea!...^{/1}* (I. Minulescu). Cele mai multe subordonate condiționale introduse prin *dacă* sunt antepuse.

Izolarea subordonatei condiționale depinde de gradul legăturii cu regenta: *Dar dacă am fi cuminți de tot,^{/1} ne-am împotmoli cu toții^{/2}.* (Camil Petrescu); *Dacă vii pentru asta^{/1} nu-ți dau nimic^{/2}.* (D. Zamfirescu). Se despart obligatoriu prin virgulă subordonata juxtapusă și cea intercalată: *Ai ceva de spus,^{/1} spune!^{/2}* (M. Sadoveanu); *Acum știa^{/1} că,^{/2} dacă pun mâna pe el,^{/3} îl snopesc în băți^{/2}.* (Camil Petrescu).

Complementul circumstanțial concesiv

Este partea secundară de propoziție care arată un fapt ce ar putea împiedica desfășurarea unei acțiuni sau existența unei însușiri, dar nu o face. Complementul circumstanțial concesiv este facultativ. Semantic, enunțul care conține un complement circumstanțial concesiv redă o asociere dintre două acțiuni sau însușiri contrastante, incompatibile. Mărcile specifice acestui complement sunt: conjuncția *deși*, locuțiunile prepoziționale *în ciuda*, *în pofida*, *cu tot* (*toate*, *toți*, *toate*). *Deși în etate, Ion arăta foarte tânăr*. Se recunoaște prin întrebarea *în ciuda/în pofida cărui fapt? în ciuda/în pofida cui?* Ca și circumstanțialul condițional, complementul circumstanțial concesiv se realizează preponderent propozițional.

Regentul complementului circumstanțial concesiv poate fi:

– un verb la un mod predicativ: *Fiind prevenit de vreme rea, a plecat totuși la munte.*

– o locuțiune verbală: *În ciuda explicațiilor mele, nu și-a dat seama de consecințe.*

– un adjectiv: *El este încă viguros, în ciuda vârstei.*

– o interjecție: *Deși fără chef, hai la petrecere!*

Exprimarea complementului circumstanțial concesiv

Complementul circumstanțial concesiv se exprimă prin:

– substantive precedate de conjuncția *deși*: *Deși soare, afară e frig.; Deși sat, are străzile asfaltate.*

– substantive comune precedate de prepozițiile (*cu, fără*) sau de locuțiunile prepoziționale (*cu tot, cu toți, cu toată, cu toate*): *Cu toate argumentele, nu l-am putut convinge.; Cu toți banii, nu poți cumpăra sănătate.; Fără bani, s-a descurcat de minune.*

– substantive comune precedate de prepozițiile sau locuțiunile prepoziționale specializate (*contrar, împotriva, în ciuda, în pofida, în contra*): *Contrar așteptărilor, a ieșit învingător.; În ciuda ninsorii abundente, am pornit la drum.; Împotriva voinței părinților, a plecat în străinătate.; Cu tot efortul, n-a luat examenul.*

– adjective precedate de conjuncția *deși* sau adverbul *chiar, nici*: *Deși vânat de frig, continua să schieze.; Chiar bolnav, tot voi participa la concurs.; Chiar vândut, câinele era al lui.; Nici răcit, nu stă acasă.*

– pronume precedate de prepoziția *fără* și de adverbul *chiar*, de locuțiunile prepoziționale specializate (*în ciuda, în pofida, în contra*): *Chiar fără tine aș fi reușit.; În pofida lor, am organizat petrecerea.; În ciuda cui ai făcut asta?*

– numeral cardinal precedat de adverbul *chiar* și prepoziția *fără* sau de locuțiunile prepoziționale specializate: *Chiar fără cei doi, am terminat lucrul la timp.; În pofida celor trei, ei tot și-au realizat proiectul.*

– verbe la infinitiv precedate de prepoziția *fără* și de adverbul *chiar*: *Chiar fără a se antrena, a câștigat totuși întrecerea.;* sau verbe la gerunziu precedate de adverbele *încă, și, nici, chiar*: *Nici explicându-le repetat, n-au înțeles.; Chiar fiind certat, nu s-a cumișit.; Nici alergând, n-a ajuns la timp.*

– adverbe sau locuțiuni adverbiale *tot, totuși, oricum, cu toate acestea, în orice caz, chiar și așa*: *Chiar și așa, lucrurile nu merg bine.; Cu toate acestea, voi primi musafiri.*

– expresii de tipul: *vrând-nevrând, cu voie, fără voie; vrei, nu vrei: Vrând-nevrând, merge capra la târg.; Cu voie, fără voie, eu mă retrag la culcare.; Vrei, nu vrei, bea Grigore agheasmă.*

Topica și punctuația

Locul obișnuit al complementului circumstanțial concesiv este înaintea termenului regent. În anumite situații, acesta poate sta și după termenul regent (*Era viguros, în ciuda vârstei.*) sau poate fi intercalat (*Fotbaliștii, în ciuda înfrângerii, au jucat admirabil.*)

Indiferent de poziția pe care o ocupă în raport cu regentul, el se izolează obligatoriu. Când este intercalat între subiect și predicat, se separă prin virgule de restul propoziției, excepție făcând adverbul *totuși*, care nu se izolează în propoziție.

Propoziția circumstanțială concesivă

Este propoziția circumstanțială care îndeplinește în frază funcția sintactică de complement concesiv al predicatului propoziției regente, exprimând o împrejurare ce ar fi putut împiedica realizarea acțiunii din regentă, dar nu o împiedică: *Deși în odaie era cald,^{/1} o cutremura un fior de frig^{/2}*. (L. Rebreanu); *Îl recunoscuse de departe,^{/1} cu toate că nu-l mai întâlnise de vreo trei ani^{/2}*. (M. Eliade).

Circumstanțiala concesivă răspunde la aceleași întrebări ca și complementul concesiv: *în ciuda cărui fapt?*, *în pofida cărui fapt?* Astfel, subordonata concesivă poate fi identificată luându-se în considerare echivalența sa cu un complement concesiv, ceea ce poate fi stabilit cu ajutorul întrebării la care răspunde și pe baza mijloacelor introductive specifice (*deși*, *cu toate că*, *măcar că* etc.), iar, în cazul unor mijloace nespecifice, datorită faptului că ele pot fi echivalate cu cele care sunt specializate pentru această subordonată. De exemplu, *Soarele răsare,^{/1} chiar dacă nu cântă cocoșii^{/2}*. Propoziția (2) este o subordonată concesivă, deoarece este introdusă prin locuțiunea conjuncțională *chiar dacă*, echivalentă cu conjuncția *deși*, răspunde la întrebarea *soarele răsare în pofida cărui fapt?* pusă verbului din regentă și deci arată o împrejurare care ar fi putut împiedica acțiunea din regentă, dar nu o împiedică.

Împrejurarea care ar putea constitui o piedică pentru realizarea acțiunii din regentă poate avea caracter real sau ipotetic. Pornind de la această distincție se delimitează două feluri de subordonate concesive: a) concesiva propriu-zisă: *Deși e înalt,^{/1} cerul e întreg acoperit de nori ca de plumb^{/2}*. (Camil Petrescu) și b) concesiva ipotetică sau condițională: *Orice s-ar întâmpla,^{/1} să nu scoți o vorbă^{/2}*.

Elemente de relație. După elementul de relație, propozițiile circumstanțiale concesive pot fi conjuncționale sau relative. Subordonatele concesive conjuncționale sunt introduse prin următoarele mijloace:

1. conjuncții subordonatoare: *că, deși, dacă, de, să, ca să*: *Deși îi e frig,^{/1} nu vrea să ridice gulerul mantalei^{/2}*. (Camil Petrescu); *Un doivleac,^{/1} că e doivleac,^{/2} și până să se coacă,^{/3} cere vreme îndelungată!^{/1}* (V. Eftimiu);

2. locuțiuni conjuncționale subordonatoare: *cu toate că, chit că, fără (ca) să, măcar că, măcar să, măcar de, chiar dacă, chiar de, chiar să, nici dacă, nici de, nici să, indiferent dacă*: *Nu s-au putut afla prea multe de la cei arestați,^{/1} cu toate că ancheta a fost atât de mult prelungită^{/2}*. (Camil Petrescu); *Mă cam strânge-n spate frigul istic,^{/1} măcar că am joc...^{/2}*. (M. Sadoveanu).

Circumstanțialele concesive relative sunt introduse prin:

1. pronume și adjective pronominale nehotărâte: *oricare, oricine, orice*: *Nu vrea să plece,^{/1} orice i-aș fâgădui^{/2}*. (T. Arghezi);

2. adverbe relative și nehotărâte: *cât, oriunde, oricând, oricum, oricât*: *Apa,^{/1} cât de tulbure,^{/2} tot stinge focul^{/1}*. (Folclor); *Oricât de mari sume i s-ar trimite,^{/1} nu o să-i ajungă niciodată^{/2}*. (V. Eftimiu).

Pentru regentele circumstanțialelor concesive este caracteristic faptul că ele pot cuprinde în structura lor anumite elemente corelative, care au rolul de a întări ideea de concesie. Ele sunt reprezentate prin adverbele *tot*, *totuși* sau prin locuțiunea adverbială *cu toate acestea*: *Oricâți bani ai avea*^{/1}, *tot nu-ți ajung*^{/2}.

Raportul concesiv poate fi marcat și prin juxtapunerea propozițiilor, adică prin simpla lor alăturare. În aceste cazuri, regenta conține ca elemente corelative adverbele *tot* și *totuși*: *Ducă-se toți, eu nu plec nicăieri*. Foarte frecvent, raportul concesiv este realizat prin juxtapunere în cazul unor construcții fixe: *așa sau altfel*, *fie ce-o fi*; *fie cum o fi*; *vrei, nu vrei*. De exemplu: *Fie ce-o fi, eu tot eu rămân!* (I. Slavici).

Topica și punctuația. Propoziția circumstanțială concesivă are o topică liberă, fiind folosită în toate cele trei poziții posibile: antepuse, postpuse sau intercalate în regentă: *Oricine-ai fi*,^{/1} *tu poți intra oricând la mine-n în casă*^{/2}. (I. Minulescu); *Nu purtam ochelari*,^{/1} *deși ar fi trebuit*^{/2}. (M. Preda); *Fructul oprit*,^{/1} *chiar dacă e putred*,^{/2} *atrage*^{/1}. (O. Paler). De cele mai multe ori concesivele stau totuși înaintea regentei. Există și concesive cu topică fixă. Acestea sunt concesivele introduse prin conjuncția *că*: ele sunt totdeauna intercalate în regentă: *Calul*,^{/1} *că e cu patru picioare*,^{/2} *și tot se poticnește*^{/1}.

Indiferent de poziția sa în frază, propoziția concesivă se desparte prin virgulă de regentă: *Deși focul ardea încă în soba de teracotă*,^{/1} *era mai frig decât afară*^{/2}. (M. Eliade).

Complementul circumstanțial consecutiv

Este partea secundară de propoziție care indică rezultatul, consecința desfășurării unei acțiuni sau manifestarea unei însușiri exprimate în propoziție. Prezența acestui circumstanțial în enunț este condiționată de necesitatea de a exprima intensitatea desfășurării acțiunii sau a manifestării calității, stării etc. Se recunoaște prin întrebarea *care este consecința (rezultatul) faptului că?* și prin elementele de relație specifice *de*, *pentru*, *spre*, *până la*: *Se împacă de minune.*; *Era suficient de pregătit pentru rezolvarea ecuației.*; *Fiul a plecat din țară spre mâhnirea părinților.*; *Aleargă până la epuizare.*

Circumstanțialul consecutiv are o frecvență foarte redusă, preferată fiind propoziția subordonată circumstanțială consecutivă.

Complementul circumstanțial consecutiv are ca termen regent:

– un verb sau o locuțiune verbală: *Mănâncă de speriat.*; *Sportivii au depus eforturi până la epuizare.*

– un adjectiv sau un participiu adjectivizat: *E slabă de nerecunoscut.*; *Emisiunea era prea interesantă pentru a o rata.*; *Este cam distrată pentru a înțelege tema.*

– un adverb: *Învățase destul pentru a reuși la examen.*

O particularitate a termenului regent al complementului circumstanțial consecutiv este construcția cu anumiți determinanți care subliniază caracterul gradabil al regentului *atât de, prea, destul de, suficient/atât de, cam* etc. *Apa era atât de rece de neînghițit.; Era suficient de inteligentă pentru a se descurca în situații dificile.*

Exprimarea complementului circumstanțial consecutiv

Complementul circumstanțial consecutiv se exprimă prin:

– substantive (abstracte, de cele mai multe ori) precedate de prepozițiile: *de, pentru, spre, până, la*: *E bolnav de moarte.; Copiii au câștigat concursul spre bucuria părinților.; Sufereau până la lacrimi;*

– verbe la infinitiv precedate de prepozițiile: *pentru, spre, până la*: *Era destul de abil, spre a se descurca.; Venise prea târziu pentru a mai apuca ceva.*

– verbe la supin (cu prepoziția *de*), preponderent la forma negativă: *Astăzi lumea e schimbată de nerecunoscut.; Actrița era frumoasă de neînchipuit.*

– îmbinări mai mult sau mai puțin stabile, de tipul *de mai mare dragul, de pomină*: *Cânta de mai mare dragul.; S-a făcut de râs de pomină.*

Topica și punctuația

Locul obișnuit al circumstanțialului consecutiv este după termenul regent (*A alergat până la epuizare*), cu excepția situației în care este exprimat prin grupul prepozițional cu prepoziția *spre*, când topica e liberă: *Spre uimirea tuturor, a ieșit campion.; A ieșit campion, spre uimirea tuturor.* Foarte rar, poate sta înaintea termenului regent: *De mai mare minunea, mortul a înviat.*

Circumstanțialul consecutiv introdus prin prepozițiile *de, pentru, până* nu se izolează: *E prea bătrân pentru a urca pe munte.; E nebun de legat.; Am râs până la lacrimi.* Trebuie însă izolat într-o intercalare: *Ei se înțeleg, cum era de așteptat, de minune.* și atunci când stă înaintea termenului regent: *De speriat, cât mănâncă.*

Propoziția circumstanțială consecutivă

Este propoziția care îndeplinește în frază funcția sintactică de complement consecutiv al propoziției regente, exprimând rezultatul, urmarea desfășurării unei acțiuni, a unui eveniment sau a manifestării unei calități: *Sufle un vânt!¹ să ne ia de pe picioare!²* (L. Blaga); *Se simțea atât de puternic!¹ încât să domnească peste tot cuprinsul!²* (L. Rebreanu).

Circumstanțiala consecutivă răspunde la aceeași întrebare ca și complementul circumstanțial consecutiv: *care este consecința faptului că...?* De exemplu: *Vântul vuia!¹ de te lua groaza!²* (B. Șt. Delavrancea) (*care este consecința faptului că vântul vuia?*).

Așadar, o subordonată consecutivă poate fi identificată datorită echivalenței sale cu un complement consecutiv și pe baza întrebării la care răspunde. Un indiciu al valorii de rezultat al acțiunii este prezența conjuncției specifice *încât* sau posibilitatea substituirii elementului relațional nespecific cu această conjuncție. De exemplu: *El e un om prea cuminte*^{/1} *ca să facă ceva împotriva mea*^{/2}. În această frază conjuncția *ca să* ar putea fi înlocuită cu conjuncția specifică subordonatei consecutive *încât să*.

Elemente regente. Circumstanțiala consecutivă poate avea ca termen regent următoarele părți de vorbire:

- un verb: *Nurorile despletite o boceau*^{/1} *de vuia satul*^{/2}. (I. Creangă);
- un adjectiv: *Apa era atât de rece*^{/1} *că ne zăpăcea*^{/2}. (L. Blaga);
- un adverb: *Inima îi bătea atât de năvalnic*^{/1} *că nici nu simțea plesniturile ploii*^{/2}. (L. Rebreanu).

Elemente introductive. Circumstanțiala consecutivă este totdeauna o propoziție conjuncțională, fiind introdusă prin următoarele mijloace:

1. conjuncții subordonatoare: *încât*, *că*, *de*, *să*, *ca să*, *încât să*: *Vorbea atât de bine românește*^{/1} *încât nu puteam crede*^{/2} *că nu e român*^{/3}. (M. Eliade); *Era o liniște și o tăcere*^{/1} *că-mi țiuiau urechile*^{/2}. (V. Voiculescu); *Soarele ardea*^{/1} *să topească zidurile*^{/2}. (L. Rebreanu); *Urmele sunt prea mari*^{/1} *ca să fie de vulpe*^{/2}. (Cezar Petrescu).

2. locuțiuni conjuncționale subordonatoare: *pentru ca să*, *cât să*, *de să*: *Este prea frumos*^{/1} *pentru ca să fie adevărat*^{/2}; *Am să fac o anchetă*^{/1} *de să mă pomenească satele astea de hoji de codru și pe lumea cealaltă*^{/2}. (L. Rebreanu). Dintre acestea sunt considerate specifice pentru circumstanțiala consecutivă conjuncțiile *încât* și *încât să* și locuțiunea conjuncțională *de să*.

Uneori, raportul de consecință poate fi redat și prin simpla alăturare a propozițiilor, adică prin juxtapunere: *Nu te văd cu ochii*^{/1} *asa mi-i de foame*^{/2}. (M. Sadoveanu).

Elemente corelative. Subordonata consecutivă poate avea adesea elemente corelative în propoziția regentă. Se folosesc cu această funcție următoarele părți de vorbire:

1. adjectivul *asa*: *Cu așa glas a strigat*^{/1} *încât prin toți cei de față a trecut un cutremur*^{/2}. (M. Sadoveanu).

2. adverbe: *astfel (de)*, *asa (de)*, *atât (de)*, *destul (de)*, *prea*: *Erau așa de plini de frig și de durere*^{/1} *încât nici mâncare nu le trebuia*^{/2}. (M. Sadoveanu); *Teodorescu răspunse atât de agresiv*^{/1} *încât toți învățătorii și doamnele se ridicară în picioare*^{/2}. (M. Preda).

3. locuțiuni adverbiale: *în așa fel*, *până acolo*, *până într-atât*: *Prunoiu vorbise în așa fel*^{/1} *ca să fie auzit mai mult de Anghel și de cei doi decât de cei de afară*^{/2}. (M. Preda).

4. pronume și adjective pronominale: *atât*, *atare*: *Noaptea e limpede, luminoasă*^{/1} *ș-atâta liniște e în aer*^{/2} *că frunzele nemișcate ale sălciilor își par înmărmurite ca de o vrajă*^{/3}. (Al. Vlahuță).

Topica și punctuația. Propoziția subordonată consecutivă stă totdeauna după propoziția regentă: *Izbitura a fost atât de puternică,^{/1} încât turcii s-au împrăștiat odată cu lăsarea nopții, lăsând prin vâlcelele din jos de sat alte câteva sute de morți...^{/2}* (Camil Petrescu); *În asemenea lume viața ar fi un chin atât de cumplit,^{/1} că nicio ființă simțitoare nu ar mai putea trăi!...^{/2}* (L. Rebreanu).

Subordonata consecutivă se desparte, de obicei, prin virgulă de regentă: *Din urmă ușa se trânti cu zgomot așa de mare,^{/1} că se cutremurară pereții casei...^{/2}* (L. Rebreanu). Fac excepție doar următoarele feluri de subordonate: cele introduse prin conjuncția subordonatoare *de*, așezate imediat după predicatul regentei: *Ningea^{/1} de prăpădea pământul^{/2}*. (Em. Gârleanu) și cele introduse prin conjuncția *să*, având în regentă ca element corelativ adverbul *prea*: *Ușa era prea slabă^{/1} să poată rezista loviturilor^{/2}*.

BIBLIOGRAFIE SELECTIVĂ

- *** Dicționarul ortografic, ortoepic și morfologic al limbii române, București, Editura Academiei, 2005.
- *** Enciclopedia limbii române / de Mioara Avram et al.; coordonator, Marius Sala. București, Editura Univers Enciclopedic, 2001.
- *** Gramatica limbii române. Vol. 1: Cuvântul. București, Editura Academiei, 2005.
- *** Gramatica limbii române. Vol. II: Enunțul. București, Editura Academiei, 2005.
- *** Gramatica de bază a limbii române, București, Editura Univers Enciclopedic, 2010.
- *** Gramatica practică a limbii române, Chișinău, 2006.
- *** Gramatica uzuală a limbii române, Chișinău, Editura Litera, 2000.
- *** Îndreptar ortografic, ortoepic și de punctuație, ediția a V-a, București, Editura Univers Enciclopedic, 1995.

* * *

- Avram, Mioara, Gramatica pentru toți, București, Editura Humanitas, 2001.
- Bejan, Dumitru, Gramatica limbii române. Compendiu, Cluj-Napoca, Editura Echinox, 1995.
- Bidu-Vrânceanu, Angela, Călărașu, Cristina, Ionescu-Ruxăndoiu, Liliana, Mancaș, Mihaela, Pană-Dindelegan, Gabriela, Dicționar de științe ale limbii, București, Editura Nemira, 2001.
- Constantinescu-Dobridor, Gheorghe, Gramatica limbii române, București, Editura didactică și pedagogică, 2001.
- Constantinescu-Dobridor, Gheorghe, Gramatica esențială a limbii române, București, Editura Vestala, 2005.
- Constantinescu-Dobridor, Gheorghe, Sintaxa limbii române, București, Editura științifică, 1998.
- Constantinovici, Elena, Semantica și morfosintaxa verbului în limba română, Chișinău, 2007.
- Coșeriu, Eugeniu, Principii de sintaxă funcțională, în Coșeriu, Eugen, Prelegeri și conferințe (1992 – 1993), Supliment al publicației Anuar de lingvistică și istorie literară, T. XXXIII (1992 – 1993). Seria A. Lingvistica, Iași, 1994, p. 65-83.
- Diaconescu, Ion, Sintaxa limbii române, București, Editura Enciclopedică, 1995.
- Drașoveanu, D. D., Teze și antiteze în sintaxa limbii române, Cluj-Napoca, Editura Clusium, 1997.
- Gutu-Romalo, Valeria, Sintaxa limbii române. Probleme și interpretări, București, Editura Didactică și Pedagogică, 1973.
- Irimia, Dumitru, Gramatica limbii române, Iași, Editura Polirom, 1997.
- Hodiș, Viorel, Apoziția și propoziția apozitivă, București, Editura științifică, 1990.

Manoliu-Manea, Maria, *Sistematica substitutelor din limba română contemporană standard*, București, Editura Academiei RSR, 1968.

Neamțu, G. G., *Predicatul în limba română*, București, Editura Didactică și Enciclopedică, 1986.

Neamțu, G. G., *Teoria și practica analizei gramaticale. Distincții și ... distincții*, Cluj-Napoca, Editura Excelsior, 1999.

Nica, Dumitru, *Teoria părților de vorbire. Cu aplicații la adverb*, Iași, Editura Junimea, 1988.

Pană Dindelegan, Gabriela, *Elemente de gramatică. Dificultăți, controverse, noi interpretări*, București, Humanitas Educațional, 2003.

Pană-Dindelegan, Gabriela, *Sintaxa grupului verbal*, Brașov, Editura Aula, 1999.

Pana Dindelegan, Gabriela, *Sintaxa transformațională a grupului verbal*, București, Editura Academiei, 1974.

Pană Dindelegan, Gabriela, *Teorie și analiză gramaticală*, București, Editura Coresi, 1992.

Secieru, Mihaela, *Nivelul sintactic al limbii române*, ediția a II-a revăzută și completată, Iași, Editura Sedcom Libris, 2007.

Silvestru, Elena, *Morfologia limbii române actuale*, București, Editura Fundației România de Măine, 2007.

Stati, Sorin, *Elemente de analiză sintactică*, București, Editura Didactică și Pedagogică, 1972.

Stati, Sorin, *Teorie și metodă în sintaxă*, București, Editura Didactica și Pedagogica, 1967.

Teodorescu, Ecaterina, *Propoziția subiectivă*, București, Editura Științifică, 1972.

Toma, Ion, *Limba română contemporană*, București, Editura Niculescu, 1996.

Șerbănescu, Andra, *Consultații de gramatică*, București, Editura Vestala, 1993.

Vulișici-Alexandrescu, Maria, *Sintaxa limbii române*, Oradea, Editura Imprimeriei de Vest, 1995.